

Haziran 2025

ASED

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

CİLT:9 SAYI:1 YIL:2025

e-ISSN: 2619-9211

<http://aseddergi.aksaray.edu.tr> | ased@aksaray.edu.tr

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt:9 Sayı:1 Yıl:2025

Enstitü Adına Yayın Sahibi

Prof. Dr. Alpay ARIBAŞ

Editör

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

Editör Yardımcısı

Doç. Dr. Orçun AVCI

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Aysu ALTAŞ, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin ÜNLÜ, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Kamil YILDIRIM, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Osman DOĞANAY, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Savaş KARAGÖZ, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin ÇAVUŞ, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman BOLAT, Aksaray Üniversitesi

Prof. Dr. Zeliha SEÇKİN, Aksaray Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN, Aksaray Üniversitesi

Dr. Barry JOYCE, Delaware Üniversitesi

Dr. Beatrice BALGIU, Buchares Politechnica Üniversitesi

Dr. Şahine İBROHİMOVA, Taşkent Devlet Şarksınaslık Enstitüsü

Dr. Delfin Ortega SÁNCHEZ, Burgos Üniversitesi

Dr. Giedrius JANAUSKAS, Vytautas Magnus Üniversitesi

Dr. Ahmed ELJORTİ, Chouaib Doukkali Üniversitesi

Dr. Abdelaziz MOUNADİL, Ibn Tofail Üniversitesi

Dr. Abdullah Ahmed Abu İYAD, Royal Institute for the Training of Youth and Sp.Ex.

Dr. Sofia SULAC, Komrat Devlet Üniversitesi

Dr. Svetlana CURAXINA, Komrat Devlet Üniversitesi

Dr. Ludmila TUDORİC, Komrat Devlet Üniversitesi

Dr. Maria CARABET, Komrat Devlet Üniversitesi
Dr. Ivanna BANCOVA, Komrat Devlet Üniversitesi
Dr. Galina MUTAF, Komrat Devlet Üniversitesi
Öğr. Gör. Aleksandr ISMAİLOV, Vilnius Üniversitesi

Dil Editörü

Dr. Öğr. Gör. Lutfiye GÖÇMEZ

Derleme ve Mizanpaj

Dr. Hilmi KARACA

İletişim

<http://aseddergi.aksaray.edu.tr/> ased@aksaray.edu.tr

Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7. Km / 68100

ISSN: 2619-9211

İndeklendiğimiz Veri Tabanları

ASOS Index

Open AIRE

Google Scholar

Editörümüzden...

Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin değerli okuyucuları,

Yeni bir sayı ile siz değerli araştırmacı, akademisyen ve okuyucularımızla yeniden buluşmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Ulusal ve uluslararası düzeyde sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde özgün katkılar sunan çalışmaların yer aldığı bu sayımızda toplam sekiz makale bulunmaktadır. Bu sayıda yer alan makalelerin her biri, ilgili alanlarda katkı sağlayacak nitelikte; sosyal, kültürel, ekonomik ve politik meselelere yeni perspektifler sunmaktadır.

Dergimizde makale konuları ve metodolojisi bakımından sosyal bilimler alanında kapsamlı ve önemli örnekler oluşturacak çalışmalara yer verilmiştir. Kamu yönetimi, işletme, uluslararası ilişkiler, tarih, ilk okuma ve yazma öğretimi, eğitim bilimleri ve bilimsel araştırma teknikleri alanlarına ilişkin değerli çalışmaları sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyuyoruz.

Dergimizin yayın süreci şeffaf ve akademik etik ilkeler doğrultusunda şekillendirilmiştir. Tüm makaleler, çift taraflı kör hakemlik sistemiyle değerlendirilmiş; içerik, özgünlük, bilimsel yöntem ve akademik katkı açısından titizlikle incelenmiştir. Değerlendirme sürecine katkı sunan değerli hakemlerimize, gösterdikleri özveri ve bilimsel hassasiyet için içtenlikle teşekkür ederim. Aynı şekilde, nitelikli akademik çalışmalarıyla dergimize değer katan yazarlarımıza da şükranlarımı sunuyorum.

Desteklerinden dolayı dergimizin imtiyaz sahibi Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Alpay Arıbaş'a, süreci sabırla ve özveriyle yöneten editör yardımcımız Doç. Dr. Orçun Avcı'ya, dil editörümüz Dr. Öğr. Gör. Lutfiye Göçmez'e, mizanpaj editörümüz Dr. Hilmi Karaca'ya ve yayın kurulumuza teşekkür ederim. Yeni sayımızın bilim dünyasına hayırlı olmasını diliyorum. Gelecek sayımızda da ASED olarak bilimsel düşüncenin yaygınlaşmasına katkı sunmayı, araştırmacılar arasında iş birliğini teşvik etmeyi ve özellikle genç akademisyenlerin üretim süreçlerini desteklemeyi sürdüreceğiz. Dergimizin daha geniş akademik kitlelere ulaşabilmesi ve bilimsel üretime katkı sunmayı sürdürebilmesi için siz değerli okuyucularımızın, yazarlarımızın ve hakemlerimizin desteklerini bekliyoruz.

Yeni sayımızda buluşmak dileğiyle...

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

Editör

İÇİNDEKİLER

Mali Müşavirlik Mesleğinin İmajı: Çorum Örneğinde Bir Araştırma <i>Safa HOŞ, Yasin ŞEKER</i>	1-23
Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Erken Cumhuriyet Dönemine Kavramlarının Dönüşümü: Koruma, Şifa, Hasta-Hastalık <i>Hülya ÖZTÜRK KARATAŞ, Atiye EMİROĞLU</i>	24-51
Psikolojik Sahiplenme ve Örgütsel Değişime Dönük Tutum Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma <i>Leyla İÇERLİ, Dilek AKAY</i>	52-78
Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güce Yönelik Son Yaklaşımı: Dijital Diplomasi <i>Elif ÖZDİLEK</i>	79-97
Hikâye Haritası Tekniğinin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Becerisine Etkisi <i>Yağmur DÖNMEZ , Ayfer ŞAHİN</i>	98-114
Türkiye'deki Okul Yöneticilerinin Dijital Yeterliliklere İlişkin Tutumları Üzerine Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi <i>Burhan ERDEM, Fatma ERDEM, Gonca POLAT</i>	115-134
Yükselen Güçlerin Dengeleme Aracı: BRICS Ülkeleri <i>Ayşem Biriz KARAÇAY, Fatih PUR</i>	135-157
Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Etik Kitap İncelemesi <i>Adem BAYAR, Büşranur ŞAHİN</i>	158-164

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Hoş, S., & Şeker, Y. (2025). Mali müşavirlik mesleğinin imajı: Çorum örneğinde bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 1-23. <https://doi.org/10.38122/ased.1599599>

Makale Geçmişi / Article History

Alındı (Received): 10/12/2024

Kabul edildi (Accepted): 19/03/2025

Mali Müşavirlik Mesleğinin İmajı: Çorum Örneğinde Bir Araştırma¹

Safa HOŞ², Yasin ŞEKER³

Öz: Günümüzde kurumların faaliyetlerini devam ettirebilmesinde sundukları ürün veya hizmetlerin yanı sıra sahip oldukları kurumsal imaj da büyük bir öneme sahiptir. Sunulan ürün ve hizmet kurumsal imajın temel yapı taşlarından biri olup güçlü bir imaj oluşturmada itici gücünü oluşturmaktadır. Benzer şekilde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler (SMMM) de sundukları hizmetlerin kalitesi ve mesleki etik standartlarına uygun davranışlarıyla mesleki imajlarını şekillendirmektedir. SMMM'lerin toplumsal algısı, yalnızca bireysel yeterlilikleriyle değil aynı zamanda mesleklerine duyulan güven ve saygıyı artıran imaj unsurlarıyla da yakından ilişkilidir. Bu nedenle, SMMM'lerin mesleki imajının değerlendirilmesi, mesleğin saygınlığı ve toplumdaki statüsünün geliştirilmesi için kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı Çorum ilinde faaliyet gösteren Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin (SMMM) mesleki imaj algılarını tespit etmektir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmış ve öğretmenlik mesleği imaj ölçeği, mali müşavirlik mesleğine uyarlanmıştır. Çalışmanın evrenini Çorum ilinde görev yapan toplam 203 SMMM oluşturmaktadır. Ulaşılabilirlik sebebiyle tam sayım yöntemi tercih edilmiş ve anket formu evrendeki tüm bireylere gönderilmiştir. Analizler, ankete geri dönüş sağlayan toplam 95 katılımcı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, ölçeğin güvenilirliği için yapılan cronbach alfa analizi sonucunda yüksek bir güvenilirlik değeri ($\alpha > 0,70$) elde edilmiştir. Yapısal geçerliliği test etmek amacıyla keşfedici faktör analizi uygulanmış ve ölçeğin tasarımıyla uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Demografik özellikler doğrultusunda yapılan analizlerde, mali müşavirlerin sosyal, iletişim becerileri ve kişisel imaj boyutlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Özellikle yaş, medeni durum ve mesleki kıdem göre bu algılarda belirgin değişimler gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular, mesleki imajın iç paydaşlar arasında algılanma biçiminin, kişisel ve mesleki değişkenlerle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, muhasebe mesleğinin toplumdaki statüsünü artırmaya yönelik stratejiler geliştirilmesi için önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, Meslek İmajı, Faktör Analizi

The Image of the Certified Public Accountants: The Case of Çorum

Abstract: Nowadays, in addition to the products or services they offer, the corporate image they have is of great importance for organisations to continue their activities. The products and services offered are one of the basic building blocks of corporate image and constitute the driving force of creating a strong image. Similarly, Certified Public Accountants (CPAs) shape their professional image with the quality of the services they offer and their behaviour in accordance with professional ethical standards. The public perception of CPAs is closely related not only to their individual competences but also to the image elements that increase the trust and respect for their profession. Therefore, the evaluation of the professional image of CPAs is of critical importance for improving the prestige of the profession and its status in the society. In this context, the aim of the study is to determine the professional image perceptions of Certified Public Accountants (CPAs) operating in Çorum. In the study, questionnaire technique was used as data collection method and the teaching profession

¹ Bu çalışma, 2-4 Mayıs 2021 tarihinde Azerbaycan'da düzenlenen "9th International Conference on Social Sciences" adlı etkinlikte sunulmuş bildirinin tamamlanmış halidir. Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'nun 09.04.2021 tarihli ve 2021-63 sayılı kararı ile etik ilkelere uygun olduğu beyan edilmiştir.

² Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, safahos@hitit.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9555-1782>

³ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sorumlu Yazar, yasinseker01@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0513-7682>

image scale was adapted to the CPA profession. The population of the study consists of a total of 203 CPAs working in Çorum province. Due to accessibility, complete census method was preferred and the questionnaire form was sent to all individuals in the universe. The analyses were performed on a total of 95 participants who returned the questionnaire. In the study, a high reliability value ($\alpha > 0.70$) was obtained as a result of cronbach alpha analysis for the reliability of the scale. Exploratory factor analysis was applied to test the construct validity and the results were consistent with the design of the scale. In the analyses conducted in line with demographic characteristics, significant differences were found in the social, communication skills and personal image dimensions of financial advisors. In particular, significant changes were observed in these perceptions according to age, marital status and professional seniority. The findings reveal that the perception of professional image among internal stakeholders is closely related to personal and professional variables. The study provides an important resource for developing strategies to increase the status of the accounting profession in society.

Keywords: Certified Public Accountant, Professional Image, Factor Analysis

Giriş

İmaj kavramı bireylerin ya da toplulukların bir nesne, kişi ya da meslek hakkında zihinsel temsilleri olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda imaj, soyut veya somut bir olgu hakkında bireyin zihninde oluşan bir imge ve psikolojik bir öge olarak da tanımlanmaktadır (Dinçer, 2001, s.7). Meslek imajı ise bir meslek grubunun toplumun genelindeki algısını ve bu algının meslek mensuplarının kimliğini nasıl şekillendirdiğini ifade eden bir kavramdır (Yurtsever vd., 2022; Toker ve Çınar, 2018). Diğer bir ifadeyle mesleki imaj, meslek grubunun toplum belleğindeki yerini, meslek üyelerinin toplum içindeki sosyal statüsünü ve toplum tarafından o meslek mensuplarına duyulan güveni kapsayan bir unsurdur (Demirci, 2021: 601; Tosun, 2024: 2). Dolayısıyla meslek imajı insanların bir mesleğe yönelik izlenimlerini ifade etmektedir. Bu nedenle meslek imajı bir mesleğe ilişkin hem iç paydaşların hem de dış paydaşların izlenimlerini kapsamaktadır (Ünsal, 2015, s.37). Meslek imajının değerlendirilmesi mesleği icra edenler üzerinden yapılmaktadır. Mesleği icra edenlerin görünüşleri, davranışları, iletişim kurma becerileri, başarı durumu ve beden dili gibi faktörleri üzerinden meslek imajı ile ilgili bir değerlendirme yapılmakta ve bunun sonucunda meslek imajı oluşmaktadır (Bağçeci vd., 2013).

Meslek imajı, bireylerin mesleklerinden elde ettikleri tatmini, mesleki motivasyonlarını ve toplumla olan etkileşimlerini doğrudan etkileyen önemli bir faktördür (David vd., 1994). Dolayısıyla, meslek imajı bireylerin mesleklerinden elde ettikleri tatmini, mesleki motivasyonlarını ve toplumla olan etkileşimlerini de etkilemektedir. Araştırmalar olumlu bir meslek imajının meslek mensuplarının motivasyonunu artırarak, onların mesleklerine olan bağlılıklarını güçlendirdiğini göstermektedir. Olumsuz bir meslek imajı ise bireylerin mesleki tatmin düzeylerini düşürmekte ve toplumsal saygınlıklarına zarar vermektedir (Toker ve Çınar, 2018). Uluslararası araştırmalar, muhasebe meslek grubunun toplum belleğindeki yerini ve meslek üyelerinin sosyal statüsünü belirleyen en önemli unsurların etik ilkeler, meslek standartları ve toplum tarafından algılanan güvenilirlik olduğunu

ortaya koymaktadır (Kani & Hong, 2021). Benzer şekilde Felton ve diğerleri (2008), muhasebecilerin etik ilkeler ve dürüstlük algısıyla doğrudan ilişkilendirildiğini ve bu faktörlerin mesleğin prestijini belirlediğini vurgulamaktadır. Ayrıca, uluslararası alanda yapılan çalışmalar iç ve dış paydaşların muhasebe mesleğine yönelik algısının meslek öğrencileri ve yeni mezunların kariyer seçimlerini de etkilediğini göstermektedir (Mahmud, Akter & Ashrafuzzaman, 2023). Bu bağlamda, mesleklerin toplumdaki algısı, bireylerin mesleklerini icra ederken karşılaştıkları fırsatlar, zorluklar ve geri bildirimleri doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle toplumdaki meslek algısı, bireylerin meslek seçimlerini, mesleki bağlılıklarını ve iş yaşamında karşılaştıkları fırsatları şekillendirebilmektedir. Zira, muhasebe mesleğinin etik ve imaj algısı, muhasebecilerin kariyer yollarını ve iş piyasasında nasıl konumlandıklarını da etkilemektedir (Felton et al., 2008).

Bu kapsamda muhasebe mesleğinin algısını anlamak ve bu algının meslek mensupları üzerindeki etkilerini değerlendirmek, mesleğin geleceği açısından kritik bir öneme sahiptir. Muhasebe mesleği köklü bir geçmişe sahip olup dünyada önem verilen ve saygınlığı olan mesleklerden birisidir. Ancak, muhasebe skandalları sonrası toplumun mesleğe olan güveni ve algısı değişime uğramıştır (Kani & Hong, 2020). Bu gibi skandallara rağmen muhasebe mesleği, modern ekonomik sistemin temel taşlarından biri olup bireylerin ve kurumların doğru finansal kararlar alabilmesi için kritik bir rol üstlenmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının sağladığı hizmetler de işletmeler, karar vericiler ve devletler gibi tüm gruplar için oldukça önemlidir. Mali nitelikteki işlemlere ait bilgiler muhasebe tarafından üretilmekte ve ekonomik yapıyı doğrudan etkilemektedir. Muhasebe meslek mensupları, sadece teknik bilgi ve becerileriyle değil aynı zamanda mesleğin toplumsal algısı ve mesleki etikle de değerlendirilmektedir. Bu noktada muhasebe mesleğini icra eden mali müşavirlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukları yerine getirebilmek için mali müşavirlerin muhasebe mesleğinin gerektirdiği etik ilkeler ve mesleki standartlara uygun olarak hem işletmelerin ihtiyacı olan bilgileri üretmek hem de topluma karşı sosyal sorumluluklarını kaliteli bir şekilde yerine getirmeleri gerekmektedir. Muhasebe mesleğin imajı mesleği icra edenler tarafından oluşturulmaktadır. Bu imaj ise toplumun genelinin mesleğe bakış açısını ve mesleğin saygınlığını doğrudan etkilemektedir. Ayrıca, muhasebe meslek mensuplarının motivasyonları, iş doyumları ve yeni meslek mensuplarının yetiştirilmesi gibi hususlarda da muhasebe mesleği imajının etkisi bulunmaktadır. Bu nedenlerle muhasebe meslek imajı, meslek mensupları ve tüm toplum için dikkate alınması gereken önemli bir konudur.

Yukarıda ifade edilen bağlamda, bu çalışma kapsamında Çorum ilindeki muhasebe meslek mensuplarının meslek imajına yönelik algılarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın odak noktası, meslek imajının bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum ve mesleki kıdemi gibi demografik özellikleri göre nasıl bir farklılık gösterdiğini analiz etmektir. Çorum ilinde çalışan

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler (SMMM) üzerinde gerçekleştirilen bu araştırma, muhasebe mesleğinin imaj algısını daha iyi anlamayı hedeflemekte ve bu doğrultuda meslek imajını geliştirmeye yönelik stratejik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Daha spesifik olarak, mesleki imajın sosyal, kişisel ve iletişim becerileri boyutlarında nasıl bir değişim gösterdiği incelenerek, mesleğin daha prestijli bir konuma ulaşabilmesi için gerekli adımların belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Muhasebe mesleği gibi bir toplumda güven ve saygınlık çerçevesince değerlendirilen mesleklerde, meslek imajının hem bireysel hem de kurumsal düzeyde yönetilmesi büyük bir önem arz etmektedir. Bu çalışmanın bulguları muhasebe mesleğinin imaj algısını anlamaya yönelik önemli katkılar sunarak meslek mensuplarının kariyer gelişimi ve mesleki tatmini artıracak stratejiler geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir.

Literatür Araştırması

Çalışmanın literatür taraması bölümünde doğrudan muhasebe meslek imajına yönelik bir anket çalışmasına rastlanmadığı için ulusal ve uluslararası düzeyde meslek imajını içerebilecek çalışmalar özetlenmiştir.

Çelenk, Atmaca ve Horasan (2010) Marmara Üniversitesi'nde muhasebe eğitimi alan lisans ve lisansüstü öğrencilerin muhasebe mesleğine yönelik tutum ve algılarını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda öğrencilerin muhasebe eğitime ve muhasebe mesleğine bakış açılarının aldıkları eğitimin kalitesi ve öğretim elemanlarının niteliği ile şekillendiği belirlenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin muhasebe mesleğine yönelik algılarının, mesleğin toplumsal itibarı ve kariyer olanaklarıyla da ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Otlu ve Durmuş (2010) muhasebe meslek mensuplarının mesleklerine bakış açılarını değerlendirmek ve bu algıların mesleki uygulamalara etkisini incelemek amacıyla Elazığ ili üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmada, meslek mensuplarının muhasebe mesleğine dair genel algılarının olumlu olduğu ancak mesleki itibar ve toplumsal algının güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, muhasebe mesleğinin etik ve profesyonel standartlarının geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Jui & Wong'un (2013) hazırladığı IFAC tarafından yayımlanan rapor, muhasebecilerin finansal raporlama süreçlerindeki kritik rolünü ve meslek algısını incelemiştir. Raporun amacı, muhasebecilerin yalnızca finans ve vergi alanlarında değil, aynı zamanda kurumsal yönetim, stratejik yönetim ve risk yönetimi gibi önemli iş süreçlerinde de etkin bir role sahip olduğunu vurgulamaktır. Çalışmanın bulgularına göre, muhasebe meslek mensuplarının etik değerleri ve profesyonel sorumlulukları toplumun meslek algısını doğrudan etkilemektedir. Meslek prestijinin artırılması için muhasebecilerin toplumla daha iyi iletişim kurması gerektiği belirtilmiştir.

Özata ve Aslan (2013) Afyonkarahisar ilindeki hastanelerde görev yapan 210 hemşirenin mesleki imaj algılarını incelemiştir. Araştırma, profesyonel, bürokratik, geleneksel ve faydacı alt boyutlar üzerinden değerlendirilmiş ve sonuçlar Javosky'nin (2001) çalışmasında ABD hemşireleri için elde edilen bulgularla karşılaştırılmıştır. Çalışmada Türk ve ABD hemşirelerinin mesleki farklılıklarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bağçeci ve diğerleri (2013) Kahramanmaraş'ta farklı okul türlerinde görev yapan 254 öğretmen üzerinde geliştirdikleri "Öğretmenlerin Mesleki İmaj Ölçeği"nin geçerliliğini ve güvenilirliğini incelemiştir. Araştırma, mesleki imajın üç alt boyuttan oluştuğunu ve bu ölçeğin öğretmenlik mesleğinin toplumsal algısını değerlendirmek için güvenilir bir araç olduğunu göstermiştir.

Sarıtaş ve diğerleri (2014) Malatya Sağlık Yüksekokulu'nda öğrenim gören 201 hemşirelik öğrencisinin mesleki imaj algılarının meslekte kalma niyeti üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada hemşirelik mesleğini ideal olarak seçen öğrencilerin mesleki imaj algılarının ve meslekte kalma niyetlerinin diğer nedenler ile hemşirelik mesleğini seçen öğrencilere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.

Akkol Gök ve Derin (2014) pazarlama bölümü öğrencilerinin meslek imaj algılarını incelemiş ve bu algıyı oluşturan faktörleri belirlemiştir. Araştırmaya iki farklı üniversiteden katılan 283 pazarlama ön lisans öğrencisi ile yapılan çalışmada, pazarlama mesleğinin toplumda saygın bir meslek olarak görülmediği ancak işletme uygulamaları için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erduru, Deran ve Çelik (2017) muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe mesleğine bakış açılarını araştırmışlardır. Araştırma Ömer Halisdemir Üniversitesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Analizler sonucunda öğrencilerin muhasebe mesleğine yönelik algılarının, mesleğin toplumsal statüsüne ve kariyer fırsatlarına bağlı olarak değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin meslekle ilgili en büyük çekincelerinin iş yoğunluğu ve stres olduğu belirlenmiştir.

Fırat ve Öney (2017) Muğla ilindeki itfaiye teşkilatının kurumsal imajını değerlendirmek amacıyla yapmış oldukları çalışmada, itfaiyenin genel algısının oluşumunda ve iyileştirilmesinde en önemli faktörün davranışsal imaj olduğunu, mesleki imajın ise daha arka planda kaldığı ifade etmişler, itfaiye teşkilatının toplum nezdindeki imajını güçlendirmek için stratejik halkla ilişkiler faaliyetlerinin önemine dikkat çekmişlerdir.

Sönmez ve Cemaloğlu (2017) Ankara'nın Yenimahalle ilçesindeki ilköğretim okullarında görev yapan 256 öğretmenle gerçekleştirdiği araştırmada, mesleki imaj algısı ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada öğretmenlerin mesleki imaj algısı ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Toker ve Çınar (2018) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’deki üç vakıf üniversitesinde okuyan sağlık yönetimi bölümü öğrencilerinin mesleki imaj algıları değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan 213 öğrenciden elde edilen verilere göre, öğrenciler sağlık yöneticiliği mesleğini nitelikli bir meslek olarak görseler de mesleğin toplumsal statüsünü düşük olarak değerlendirmişlerdir.

Özen ve Özbay (2018) tarafından yapılan çalışmada, antrenörlerin kendi mesleklerine yönelik algıları mesleki statü, örgütsel görünüm ve toplumsal algı olmak üzere üç ana tema altında incelenmiştir. Araştırma bulguları, antrenörlerin mesleklerine genel olarak olumlu bir imaj attiklerini ancak spor örgütlerinin ve toplumun algılarının olumsuz olduğunu göstermektedir.

Leao ve Gomes (2020) Portekiz’de muhasebe meslek algısını inceleyerek, muhasebe mesleğinin toplumsal statüsünün diğer mesleklere kıyasla daha düşük olduğunu, ancak finansal okuryazarlığın artmasının meslek algısını olumlu yönde etkileyebileceğini tespit etmiştir.

Taşkıran ve diğerleri (2020) Aydın ilinde 646 hemşirelik öğrencisiyle yaptığı çalışmada, mesleki imaj algılarının profesyonel tutumlarına etkisini incelemiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, hemşirelik imajı ile profesyonel tutum arasında anlamlı pozitif bir ilişki bulunduğunu ancak bu ilişkinin zayıf düzeyde olduğunu göstermektedir.

Özdemir ve Orhan (2020) tarafından gerçekleştirilen bu çalışmada, ilköğretim ve ortaokul öğretmenlerinin mesleki imaj algıları ile örgütsel adanmışlık davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Erzurum ilinde 252 öğretmenle yapılan çalışmada, öğretmenlerin genel olarak mesleki imaj algılarının “kısmen katılıyorum” ve örgütsel adanmışlık algılarının “çoğu zaman” düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, örgütsel adanmışlık alt boyutları ile mesleki imaj alt boyutları arasında pozitif yönlü fakat zayıf bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demirci (2021) tarafından yapılan çalışmada özel güvenlik görevlilerinin mesleki imajı ve bu imaj üzerinde üniformaların etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, üniformaların mesleki imajını olumlu yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Yurtsever ve diğerleri (2022) tarafından yapılan bu çalışmada, COVID-19 pandemisi sırasında hemşirelerin mesleki imaj algıları ve bu algının kişisel ve mesleki özelliklerle ilişkisi araştırılmıştır. İstanbul’da bir kamu hastanesinde çalışan 250 hemşire üzerinde yapılan çalışmada, hemşirelerin mesleki imaj algılarının genel olarak iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırma, mesleki deneyim, cinsiyet ve çalışılan birime göre mesleki imaj algısında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir.

Nilsson ve Olsson (2024) İsveç’te denetim meslek algısını değerlendirmiştir. Çalışmada, denetim mesleğinin öğrencilere güvenli bir kariyer sunduğu ancak inovatif ve yaratıcı bir meslek olarak algılanmadığı tespit edilmiştir.

Odabaş ve diğerleri (2024) çalışmalarında 98 veli ve 118 öğrenci ile öğretmenlik meslek imajını değerlendirmiş, öğretmenlerin kişisel ve mesleki özelliklerine ilişkin imajlarının yüksek, toplumsal statüye ilişkin imajlarının ise düşük olduğunu vurgulamışlardır.

Tosun (2024) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin algıladıkları mesleki imaj ile örgütsel mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Farklı okul düzeylerinde görev yapan 239 öğretmen ile gerçekleştirilen çalışmada öğretmenlerin mesleki imaj algıları ile örgütsel mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Budai ve diğerleri (2024) tarafından yapılan araştırma, muhasebe mesleğinin toplumsal prestiji ve meslek imajı üzerine odaklanmıştır. Çalışmanın amacı, muhasebecilerin toplumdaki algısını tarihsel bir perspektifle ele alarak, muhasebe mesleğinin prestijini belirleyen temel faktörleri ortaya koymaktır. Bulgular, muhasebe mesleğinin profesyonelleşme sürecinin ve meslek içi sertifikasyonların meslek itibarını artırdığını göstermektedir. Ayrıca, etik skandalların meslek prestijini olumsuz etkilediği, ancak güçlü düzenleyici çerçevelerin bu algıyı dengeleyebileceği belirtilmiştir.

Araştırma

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve yöntemi detaylandırılarak sunulmuştur. Bu araştırma için Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulundan 2021-63 karar numarası ile izin alınmıştır.

Araştırmanın Amacı, Önemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın temel amacı, Çorum ilinde görev yapan Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin (SMMM) mesleki imaj algılarını belirlemek ve bu algıya etki eden faktörleri tespit etmektir. Muhasebe mesleği, sağladığı hizmetlerle işletmelerden devlet kurumlarına kadar geniş bir etki alanına sahip olması nedeniyle önemli bir meslek grubudur. Meslek mensuplarının algılanan imajları, mesleğin itibarını ve meslek mensuplarının motivasyonlarını doğrudan etkileyebilecek önemli bir unsurdur. Bu bağlamda, araştırma mesleki imajın sosyal, iletişim becerileri ve kişisel boyutlarını derinlemesine inceleyerek bu alanlardaki durumu anlamayı hedeflemiştir.

Meslek imajı, yalnızca meslek mensuplarını değil aynı zamanda toplumun meslek grubuna olan bakış açısını ve güvenini de etkilemektedir. Muhasebe mesleği için olumlu bir imajın geliştirilmesi hem mesleki etik standartların güçlendirilmesi hem de toplumun mesleğe olan saygısının artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışmanın muhasebe meslek mensuplarının kendi mesleki imaj algılarına yönelik bir öngörü sunarak, mesleğin algısını iyileştirmeye yönelik stratejiler geliştirilmesine olanak sağlayabileceği ve meslek mensuplarının eğitim ihtiyaçları ile iletişim

becerileri geliştirmek için bir rehber niteliği taşıyabileceği düşünölmektedir. Bu durum çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırma, Çorum il merkezinde bağımsız olarak çalışan 203 SMMM'yi kapsamaktadır. Katılımcıların tamamına ulaşılabilir olması nedeniyle tam sayım yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada, SMMM'lerin sosyal imaj, iletişim becerileri ve kişisel imaj boyutları üzerinden mesleki imaj değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada sadece Çorum ilinde görev yapan SMMM'lerin yer alması çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu Ünsal (2015) tarafından geliştirilen “Öğretmenlik Mesleği İmaj Ölçeği'nin” muhasebe mesleğine uyarlanmasıyla oluşturulmuştur. Ayrıca, Karaçoban (2019), Bayram (2019) ve Cihan (2020) tarafından kullanılan ölçeklerden faydalanılmıştır. Araştırmanın verileri, Google Formlar üzerinden SMMM'lere uygulanarak toplanmıştır. Ankete geri dönüş sağlayan 95 katılımcının yanıtları, IBM SPSS Statistics programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcıların demografik özelliklerini içeren sorular yer alırken, ikinci bölüm SMMM'lerin meslek imaj algılarını ölçmeye yönelik 31 ifadeden oluşmaktadır. Sorularda 5'li Likert ölçek kullanılmış ve ölçek “1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Fikrim Yok, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde ifade edilmiştir. Verilerin analizinde cronbach alfa testi ile ölçeğin güvenilirliği, keşfedici faktör analizi ile verilerin yapı geçerliliği ölçölmüştür. Faktör analizine uygunluğu değerlendirmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett testi uygulanmıştır.

Araştırmada, demografik özellikler ile mesleki imaj algısı arasındaki ilişkiyi incelemek için Anova Testi ve Bağımsız Örneklem T Testi uygulanmıştır. Ayrıca, yaş, medeni durum ve mesleki kıdem gibi faktörlerin mesleki imaja olan etkisi detaylı şekilde analiz edilmiştir.

Bu araştırma, mesleki imajın boyutlarını ve bu boyutlara etki eden faktörleri anlamak için teorik ve pratik bir çerçeve sunmaktadır. Araştırma bulguları, muhasebe mesleği için farkındalık artırıcı ve geliştirme odaklı girişimlere temel oluşturacak niteliktedir. Araştırmada kullanılan ölçeğe dair bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. SMMM’ler için uyarlanan meslek imaj algısı ölçeği

Boyutlar	İfadeler
Sosyal Boyut	SB1-Mali Müşavirlik mesleğinin imajı diğer hizmet grubunda yer alan mesleklere göre daha iyi seviyededir SB2-Mali Müşavirlik mesleğinin imajı geçmişe göre daha iyi seviyededir SB3-Mali Müşavirlik mesleği, meslekler arasında statüsü yüksek bir meslektir SB4-Mali Müşavirlik mesleği toplumda olumlu bir imaja sahiptir SB5-Mali Müşavirlik mesleğinin imajı toplum tarafından onaylanmaktadır SB6-Toplumsal Şartlar Mali Müşavirlik mesleğinin imajını olumlu şekilde etkilemektedir SB7-Mali Müşavirlik mesleği toplum tarafından bir uzmanlık mesleği olarak algılanmaktadır SB8-Mali Müşavirlik mesleği toplum tarafından takdir edilen bir meslektir SB9-Mali Müşavirlik mesleğinin toplumda saygın bir yeri vardır SB10-Mali Müşavirlik mesleği, toplumda en güvenilen meslekler arasındadır
İletişim Becerileri	İB1-Mali Müşavirler sosyal konumlarına uygun davranışlarda bulunmaktadır İB2-Mali Müşavirlerin empati becerileri yeterli düzeydedir İB3-Mali Müşavirler başkalarıyla sağlıklı iletişim kurmaktadır İB4-Mali Müşavirlerin diksiyonları düzgündür İB5-Mali Müşavirler iletişim kurarken sabırlıdır İB6-Mali Müşavirler iletişim kurarken önyargılardan uzaktırlar İB7-Mali Müşavirlerin ifadeleri anlaşılabilir İB8-Mali Müşavirler beden dilini etkili bir şekilde kullanmaktadır İB9-Mali Müşavirler eleştiriye açıktır İB10-Mali Müşavirler iyi bir dinleyicidir İB11-Mali Müşavirler iletişimde yönlendiricidir.
Kişisel İmaj	Kİ1-Mali Müşavirler fiziki görünümleriyle diğer insanlar üzerinde olumlu bir etki oluşturmaktadır Kİ2-Mali Müşavirler kıyafet seçiminde uyuma önem vermektedir Kİ3-Mali Müşavirler kişisel bakımlarına (diş fırçalama, makyaj, tıraş vs.) özen göstermektedir Kİ4-Mali Müşavirlerin kıyafetleri diğer insanlarda saygınlık uyandıracak düzeydedir Kİ5-Mali Müşavirler modayı (en azından asgari düzeyde) takip etmektedir Kİ6-Mali Müşavirlerin sağlıklı bir görünümü vardır Kİ7-Mali Müşavirlerin güven veren samimi görünümü vardır Kİ8-Mali Müşavirlerin enerjik bir görünümü vardır Kİ9-Mali Müşavirlerin özgüvenleri yüksektir Kİ10-Mali Müşavirler temizlik ve düzene özen göstermektedir.

*Maddelerin başında kısaltmalara da yer verilmiş olup bundan sonraki tablolarda bu kısaltmalar kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında kullanılan ölçekte sosyal, iletişim becerileri ve kişisel imaj olmak üzere 3 boyut bulunmaktadır. Sosyal boyutta 10 ifade, iletişim becerileri boyutunda 11 ifade ve kişisel imaj boyutunda 10 ifade olmak üzere toplam 31 madde yer almaktadır.

Bulgular

Çalışmada öncelikle anketin ilk bölümünde yer alan SMMM'lere ait demografik özellikler ile ilgili soruların değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmaya katılan SMMM'lerin cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. SMMM’lerin cinsiyetlerine göre dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	82	86,3
Kadın	13	13,7

Tablo 2’den görüldüğü üzere, çalışmaya katılan SMMM'lerin büyük çoğunluğunu erkek katılımcılar oluşturmaktadır (%86,3). Kadın katılımcı oranı ise %13,7 olarak tespit edilmiştir. Bu dağılım, Çorum ilinde muhasebe mesleğinin demografik yapısının erkek ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

Çalışmaya katılanların medeni durumları da incelenmiş ve sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. SMMM'lerin medeni durumlarına göre dağılımı

Medeni Durum	Frekans	Yüzde (%)
Evli	78	82,1
Bekâr	10	10,5
Boşanmış	7	7,4

Tablo 3'e göre, çalışmaya katılan SMMM'lerin büyük bir çoğunluğunu evli bireyler oluşturmaktadır (%82,1). Bekâr olan katılımcıların oranı %10,5, boşanmış olanların oranı ise %7,4 olarak tespit edilmiştir. Bu dağılım, muhasebe mesleğinde evli bireylerin daha baskın olduğunu göstermektedir. Çalışmaya katılan SMMM'lere yaşları sorulmuş ve elde edilen cevaplar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. SMMM'lerin yaşlarına göre dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde (%)
20-30 yaş	8	8,4
31-40 yaş	35	36,8
41-50 yaş	35	36,8
51-60 yaş	10	10,5
61 yaş ve üzeri	7	7,4

Tablo 4 incelendiğinde, çalışmaya katılan SMMM'lerin yaş dağılımında 31-40 yaş (%36,8) ve 41-50 yaş (%36,8) gruplarının en yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir. Bu iki grup, katılımcıların toplamının %73,6'sını oluşturarak meslek mensuplarının çoğunluğunu temsil etmektedir. 20-30 yaş grubundaki katılımcıların oranı %8,4, 51-60 yaş grubundakilerin oranı %10,5, 61 yaş ve üzeri grubundakilerin oranı ise %7,4'tür. Bu dağılım, muhasebe mesleğinde orta yaş gruplarının baskın olduğunu göstermektedir. SMMM'lere ait öğrenim durumu bilgisi ise aşağıda Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. SMMM'lerin öğrenim durumlarına göre dağılımı

Öğrenim Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Lise	6	6,3
Ön Lisans	5	5,3
Lisans	80	84,2
Lisansüstü	4	4,2

Tablo 5 incelendiğinde, çalışmaya katılan SMMM'lerin büyük çoğunluğunun (%84,2) lisans mezunu olduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcıların oranı %4,2 ile sınırlı kalırken, ön lisans mezunları %5,3, lise mezunlarının oranı ise %6,3 olarak bulunmuştur. Bu dağılım, muhasebe mesleğinde lisans düzeyindeki eğitimin baskın olduğunu ve meslek mensuplarının büyük bir bölümünün yükseköğretimden mezun olduğunu göstermektedir. Çalışmada yer alan 95 SMMM'ye ait mesleki kıdem bilgileri Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. SMMM’lerin mesleki kıdemlerine göre dağılımı

Mesleki Kıdem	Frekans	Yüzde (%)
0-5 yıl	13	13,7
6-10 yıl	12	12,6
11-15 yıl	12	12,6
16-20 yıl	15	15,8
21-25 yıl	20	21,1
26 yıl ve üzeri	23	24,2

Tablo 6 incelendiğinde, çalışmaya katılan SMMM’lerin mesleki kıdem dağılımında 26 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olanların en yüksek oranı (%24,2) oluşturduğu görülmektedir. Bunu %21,1 ile 21-25 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olanlar takip etmektedir. Daha az kıdeme sahip gruplar arasında, 16-20 yıl (%15,8), 0-5 yıl (%13,7), 6-10 yıl (%12,6) ve 11-15 yıl (%12,6) mesleki kıdeme sahip meslek mensupları yer almaktadır. SMMM’lere bağımsız denetçi belgelerinin olup olmadığı da sorulmuş ve sonuçlar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. SMMM’lerin bağımsız denetçi belgesi olup olmama durumlarına göre dağılımı

Bağımsız Denetçi Belgesi	Frekans	Yüzde (%)
Var	22	23,2
Yok	73	76,8

Tablo 7’ye göre, çalışmaya katılan SMMM’lerin büyük bir çoğunluğunun (%76,8) bağımsız denetçi belgesine sahip olmadığı görülmektedir. Bağımsız denetçi belgesi olanların oranı ise %23,2 ile sınırlı kalmaktadır. Bu dağılım, muhasebe mesleği içerisinde bağımsız denetim alanının uzmanlık gerektirdiğini ve bağımsız denetçi belgesi edinmenin yaygın bir durum olmadığını göstermektedir.

Çalışmaya katılan SMMM’lerin çalıştıkları bürolardaki personel sayıları sorulmuş ve sonuçlar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. SMMM’lerin çalıştıkları bürolarda personel sayısı dağılımı

Personel Sayısı	Frekans	Yüzde (%)
1 kişi	21	22,1
2 kişi	19	20
3 kişi	26	27,4
4 kişi	12	12,6
5 kişi ve üzeri	17	17,9

Tablo 8 incelendiğinde, SMMM’lerin çalıştıkları bürolarda personel sayısı açısından en yüksek oranın %27,4 ile 3 kişilik bürolarda olduğu görülmektedir. Bu grubu %22,1 ile 1 kişilik bürolar ve %20 ile 2 kişilik bürolar takip etmektedir. Personel sayısı 4 olan bürolar %12,6 oranında yer alırken, 5 kişi ve üzeri personel çalıştıran büroların oranı %17,9’dur. Bu dağılım, muhasebe mesleğinde küçük ölçekli büroların baskın olduğunu ve muhasebe bürolarının genellikle az sayıda çalışanla faaliyetlerini yürüttüğünü göstermektedir.

Çalışmada kullanılan ölçeğin geçerli bir ölçüm aracı olup olmadığını sınımadan önce çalışmada kullanılan boyutların normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiş ve sonuçlar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Ölçeğe ait normallik analizi sonuçları

Boyutlar	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Sosyal Boyut	3,3558	1,0599	-0,501	-0,616
İletişim Becerileri	3,7943	1,0706	-1,257	0,855
Kişisel İmaj	3,8263	1,0523	-1,104	0,653

Tablo 9 incelendiğinde, Sosyal Boyut, İletişim Becerileri ve Kişisel İmaj değişkenlerinin ortalamalarının 3,3558 ile 3,8263 arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca standart sapma değerleri incelendiğinde yanıtların homojen olduğu anlaşılmaktadır. Çarpıklık ve basıklık katsayıları ise tüm değişkenler için ± 3 aralığında olduğundan değişkenlerin normal dağılıma uyum sağladığı belirlenmiştir (George ve Mallery, 2010).

Çalışmada Çorum ilinde görev yapan SMMM'lere uygulanan ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir. Ölçekte yer alan maddelerin boyutları temsil etme derecesi için yapı geçerliliği testi uygulanmış ve 25 derecelik varimax eksen döndürmesi yapılmıştır. Araştırmada 95 Mali Müşavirden toplanan verilere keşfedici faktör analizi (Exploratory Factor Analysis) uygulanmadan önce ölçeğin güvenilir olduğunun kanıtlanması gerekmektedir ve bu nedenle cronbach alfa testi uygulanmıştır. Güvenilirlik analizi sonucunda cronbach alfa değeri 0,981 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilir olduğunu söyleyebilmek için alfa (α) değerinin 0,70'ten büyük olması tercih edilmektedir (Ravichandran ve Rai, 1999). Dolayısıyla çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna varılmaktadır. Keşfedici faktör analizi için KMO ve Barlett testi değerlerine bakılmış olup KMO değeri 0,769 ve Barlett Sphericity testi ($\chi^2=5862,868$; $p=0,000$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar verilerin keşfedici faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonucunda elde edilen boyutlar ile bu boyutların içsel tutarlılık katsayıları ve her bir boyutta yer alan maddelerin faktör yükleri ise Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Faktör analizi sonuçları

Faktörler	Maddeler	Faktör Yükleri
Sosyal Boyut ($\alpha=0,958$)	SB1	0,741
	SB2	0,768
	SB3	0,763
	SB4	0,870
	SB5	0,873
	SB6	0,815
	SB7	0,682
	SB8	0,809
	SB9	0,823
	SB10	0,801
İletişim Becerileri ($\alpha=0,976$)	İB1	0,652
	İB2	0,768
	İB3	0,718
	İB4	0,725
	İB5	0,736
	İB6	0,730
	İB7	0,710
	İB8	0,771
	İB9	0,835
	İB10	0,794
Kişisel İmaj ($\alpha=0,984$)	İB11	0,764
	Kİ1	0,710
	Kİ2	0,810
	Kİ3	0,835
	Kİ4	0,855
	Kİ5	0,886
	Kİ6	0,828
	Kİ7	0,774
	Kİ8	0,704
	Kİ9	0,710
	Kİ10	0,686

N=95, Faktör Yükleri>0,50

Tablo 10'da yer alan faktör analizi sonuçları, muhasebe meslek mensuplarının meslek imajını değerlendirmek için kullanılan ölçeğin üç boyut altında toplandığını ve bu boyutların güvenilirlik düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Sosyal boyut, toplam 10 maddeden oluşmakta ve faktör yükleri 0,682 ile 0,873 arasında değişmektedir. Faktör yüklerinin tamamının 0,50'nin üzerinde olması, maddelerin bu boyutu temsil etmede güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Bu boyut, muhasebe meslek mensuplarının toplumsal algısını ve sosyal rollerini değerlendirmektedir. Yüksek cronbach alfa değeri ($\alpha=0,958$), bu boyutun güvenilir bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir.

İletişim becerileri boyutu, ölçeğin en yüksek güvenilirlik düzeyine sahip kısmıdır ($\alpha=0,976$). Bu boyut 11 maddeden oluşmakta ve faktör yükleri 0,652 ile 0,835 arasında değişmektedir. İletişim becerileri, meslek mensuplarının iş ilişkilerinde etkili ve profesyonel iletişim kurma kapasitesini ölçmektedir. Faktör yüklerinin güçlü olması, maddelerin bu boyutu temsil etmede tutarlı olduğunu göstermektedir.

Kişisel imaj boyutu, 10 maddeden oluşmakta ve faktör yükleri 0,686 ile 0,886 arasında değişmektedir. Bu boyut, muhasebe meslek mensuplarının bireysel algılanışı ve profesyonel görünümünü değerlendirmektedir. Faktör yüklerinin yüksekliği, bu boyutun da ölçeğin güvenilir bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Cronbach alfa değeri ($\alpha=0,984$), bu boyutun yine güvenilir bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir.

Faktör analizi sonuçları, ölçeğin sosyal boyut, iletişim becerileri ve kişisel imaj olmak üzere üç ana boyutta toplandığını ve bu boyutların ölçeğin genel geçerliliği ve güvenilirliği açısından güçlü olduğunu göstermektedir. Tüm maddelerin faktör yüklerinin 0,50'nin üzerinde olması, ölçeğin yapı geçerliliğini desteklemektedir. Ölçeğin yüksek cronbach alfa değerleri (0,958, 0,976, 0,984), iç tutarlılığın oldukça yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, muhasebe meslek mensuplarının meslek imajını ölçmek için kullanılan bu ölçeğin bilimsel anlamda geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Ölçeğin bu üç boyut üzerinden sağladığı veriler, meslek imajına ilişkin daha derinlemesine analizlerin yapılmasına olanak tanımaktadır.

SMMM'lerin mesleki imajlarının değerlendirilmesi için kullanılan ölçekten elde edilen faktörlerin demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre SMMM'lerin imaj algılarında kullanılan faktörler için cinsiyet, öğrenim durumu ve bağımsız denetçi belgesine sahip olma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

SMMM'lerin medeni durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösteren meslek imajının değerlendirilmesinde kullanılan boyutlar ANOVA testi sonucunda aşağıda Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11: Medeni duruma göre mesleki imaj boyutlarının incelenmesi

Değişken	Faktörler	Gruplar	Fark ¹	sig. (p)
Medeni Durum	Sosyal Boyut	Evli-Bekâr	-1,02308	0,008*
		Evli-Boşanmış	-0,96593	0,042*
	Kişisel İmaj	Evli-Bekâr	-1,00949	0,010*

¹Anova testi sonucu elde edilen ortalamalar arası farkları ifade etmektedir.

*Tukey Testi sonucu anlamlı bulunan farklar

Tablo 11'de yer alan ANOVA testi sonuçları, muhasebe meslek mensuplarının (SMMM) medeni durumlarına göre sosyal boyut ve kişisel imaj boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir ($p<0,05$). Evli ve bekâr meslek mensupları arasında sosyal boyut skorlarında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p=0,008$). Evli bireylerin sosyal boyut algısı, bekâr bireylerden 1,02308 puan daha düşüktür. Benzer şekilde evli ve boşanmış bireyler arasında da sosyal boyut açısından anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p=0,042$). Evli bireylerin sosyal boyut algısı, boşanmış bireylerden 0,96593 puan daha düşüktür. Evli ve bekâr bireyler arasında kişisel imaj skorlarında da anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p=0,010$). Evli bireylerin kişisel imaj algısı, bekâr bireylerden 1,00949 puan

daha düşüktür. Genel olarak bu durum, evli olmayan meslek mensuplarının mesleki imaj algılarına yönelik daha olumlu bir değerlendirme yaptıklarını göstermektedir. Benzer şekilde SMMM’lerin yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösteren meslek imajının değerlendirilmesinde kullanılan boyutlar ANOVA testi sonucunda aşağıda Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Yaşlara göre mesleki imaj boyutlarının incelenmesi

Değişken	Faktörler	Gruplar	Fark	sig. (p)
Yaş	Sosyal Boyut	61 yaş ve üzeri- (31-40 yaş)	1,29429	0,019*
		61 yaş ve üzeri- (41-50 yaş)	1,27426	0,021*
	Kişisel İmaj	(20-30 yaş)- (41-50 yaş)	1,13571	0,002**

*Tukey Testi, **Tamhane Testi

Tablo 12’de yer alan ANOVA testi sonuçları, muhasebe meslek mensuplarının yaş gruplarına göre sosyal boyut ve kişisel imaj boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir ($p<0,05$). 61 yaş ve üzeri grubundaki meslek mensuplarının sosyal boyut algısı, 31-40 yaş grubundaki meslek mensuplarına göre 1,29429 puan daha yüksektir ($p=0,019$). Benzer şekilde, 61 yaş ve üzeri grubundaki meslek mensuplarının sosyal boyut algısı, 41-50 yaş grubundakilere göre 1,27426 puan daha yüksektir ($p=0,021$). 20-30 yaş grubundaki meslek mensuplarının kişisel imaj algısı, 41-50 yaş grubundakilere göre 1,13571 puan daha yüksektir ($p=0,002$). Bu sonuçlar, daha ileri yaş grubundaki meslek mensuplarının, sosyal boyut algılarının daha güçlü ve genç meslek mensuplarının da kişisel imaj algısının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Son olarak çalışmaya katılan SMMM’lerin mesleki kıdemlerine göre mesleki imaj algılarının değerlendirilmesinde kullanılan faktörler için anlamlı bir farklılık olup olmadığı da değerlendirilmiş, yapılan Varyans Analizi sonuçları aşağıda Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. Mesleki kıdemlere göre mesleki imaj boyutlarının incelenmesi

Değişken	Faktörler	Gruplar	Fark	sig. (p)
Mesleki Kıdem	Sosyal Boyut	(0-5 yıl)-(6-10 yıl)	1,22051	0,026*
		(0-5 yıl)-(16-20 yıl)	1,71385	0,000*
		(16-20 yıl)-26 yıl ve üzeri	-0,97739	0,035*
	Kişisel İmaj	(0-5 yıl)-(11-15 yıl)	1,40128	0,018**
		(0-5 yıl)-(16-20 yıl)	1,54462	0,007**
		(0-5 yıl)-(21-25 yıl)	0,92462	0,017**
		(6-10 yıl)-(11-15 yıl)	1,72500	0,003**
		(6-10 yıl)-(16-20 yıl)	1,86833	0,001**
		(6-10 yıl)-(21-25 yıl)	1,24833	0,001**
		(6-10 yıl)-26 yıl ve üzeri	0,66920	0,002**

*Tukey Testi, **Tamhane Testi

Tablo 13’te yer alan varyans analizi sonuçları, muhasebe meslek mensuplarının (SMMM) mesleki kıdemlerine göre sosyal boyut ve kişisel imaj algılarında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermektedir ($p<0,05$).

Mesleki kıdemi 0-5 yıl olan meslek mensuplarının sosyal boyut algısı, 6-10 yıl deneyime sahip olanlara göre 1,22051 puan, 16-20 yıl kıdeme sahip olanlardan 1,71385 puan daha yüksektir ($p<0,05$).

16-20 yıl kıdeme sahip olan meslek mensuplarının sosyal boyut algısı, 26 yıl ve üzeri deneyime sahip olanlardan ise 0,97739 puan daha düşüktür ($p=0,035$). Bu sonuçlar genel olarak Bu sonuçlar, daha az kıdeme sahip meslek mensuplarının sosyal boyut algılarının daha yüksek olduğunu, mesleki kıdem arttıkça bu algının düşüş gösterdiğini ancak 26 yıl ve üzeri kıdeme sahip meslek mensuplarında sosyal boyut algısının yeniden yükseldiğini göstermektedir.

0-5 yıl kıdeme sahip olanların kişisel imaj algısı 1-15 yıl deneyime sahip olanlara göre 1,40128 puan, 6-20 yıl deneyime sahip olanlardan 1,54462 puan ve 21-25 yıl kıdeme sahip olanlardan 0,92462 puan daha yüksektir ($p<0,05$). 6-10 yıl kıdeme sahip olanların kişisel imaj algısı, 11-15 yıl deneyime sahip olanlardan 1,72500 puan, 6-20 yıl kıdeme sahip olanlardan 1,86833 puan, 21-25 yıl kıdeme sahip olanlardan 1,24833 puan ve 26 yıl ve üzeri kıdeme sahip olanlardan 0,66920 puan daha yüksektir ($p<0,05$). Bu sonuçlar ile kişisel imaj boyutunda, kıdem arttıkça algının düştüğü görülmektedir. 0-5 yıl ve 6-10 yıl aralığındaki meslek mensuplarının kişisel imaj algılarının, daha kıdemli gruplardan anlamlı şekilde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

Mesleki imaj herhangi bir meslek grubu için iç ve dış paydaşların izlenimleriyle ilgili bir konudur. Birçok meslekte olduğu gibi muhasebe mesleği için de imaj oldukça önemlidir. Mesleki imaj aynı zamanda o mesleğin saygınlığını da ifade etmektedir. Bir meslek mensubunun gelecekte faaliyetlerini başarıyla devam ettirebilmesi için meslek imajının yüksek olması gerekmektedir. Muhasebeden elde edilen bilgilerin doğrudan mikro ve makro düzeyde etkileri olduğu düşünüldüğünde imaj konusu muhasebe mesleği için bir kat daha önem kazanmaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan analizler sonucunda Çorum il merkezinde görev yapan SMMM'lerden elde edilen bilgilere göre muhasebe meslek imajının diğer mesleklere göre daha iyi seviyede olmadığı fakat geçmişe göre kısmen daha iyi seviyede olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar mesleğin toplum tarafından takdir edilen, saygın ve uzmanlık gerektiren bir meslek olduğunu da belirtmişlerdir. Ayrıca, SMMM'ler kendilerini sosyal konumlarına uygun davranışlarda bulunan, sağlıklı iletişim kurabilen, empati becerileri yeterli, eleştiriye açık ve iletişim becerilerini kabul edilebilir seviyede olan bireyler olarak ifade etmişlerdir. Yapılan analizlere göre SMMM'lerin genel olarak fiziki görünümüleriyle insanlar üzerinde olumlu etki bırakan, kıyafet seçimine önem veren, sağlıklı, samimi ve enerjik bir görünüme sahip meslek mensubu oldukları anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar ise mali müşavirlik mesleği için kişisel imajın önemli olduğu savını desteklemektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının demografik özellikleri, çalışma koşulları ve mesleki nitelikleri hakkında önemli veriler sunmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun erkek (%86,3) ve evli (%82,1) olduğu görülmektedir. Bu durum mesleğin çalışma saatlerinden ücretlere kadar farklı boyutlarda araştırılması gereken bir konu olarak yorumlanmaktadır. Yaş dağılımında 31-50 yaş arası

bireyler (%73,6) ağırlıkta olup mesleğin orta yaş grubu tarafından yoğun olarak icra edildiği anlaşılmaktadır. Eğitim düzeyi bakımından katılımcıların büyük bir kısmının (%84,2) lisans mezunu olması, muhasebe mesleğinin akademik eğitim gereksinimini yansıtmaktadır. Mesleki kıdemde ise 21 yıl ve üzeri deneyime sahip olanların oranı (%45,3) meslekte sürekliliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bağımsız denetçi belgesi bulunanların oranının düşük olması (%23,2) bu alandaki uzmanlık düzeyinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma ortamlarına bakıldığında, küçük ölçekli büroların (%69,5'i 1-3 kişi ile çalışan bürolar) muhasebe hizmetlerinde baskın olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular, muhasebe mesleğinin yapısal özelliklerini ve bu özelliklerin mesleki imaj üzerindeki potansiyel etkilerini anlamak için değerli bir çerçeve sunmaktadır.

Araştırma sonuçları, meslek mensuplarının meslek imajına ilişkin algılarında medeni durum, yaş ve mesleki kıdem gibi faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma kapsamında medeni durum üzerinden meslek imajı algılarındaki farklılıkların incelenmesi sonucunda ise bekâr olan meslek mensuplarının mesleğin sosyal boyutu hakkındaki algılarının evli ve boşanmış olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bekâr mali müşavirlerin evli olanlara göre kişisel imaj algıları da daha yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre bekâr olan meslek mensuplarının kişisel imajlarına daha çok dikkat ettikleri söylenebilir. Evli bireylerin sosyal boyut algılarının daha düşük olmasında bu grubun mesleki algılarında toplumsal roller ve sorumlulukların bir etkisi olabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan, bekâr meslek mensuplarının kişisel imaj algılarının yüksek olması, bireysel imaj ve dış görünüm odaklı davranışların bu grup için öncelikli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, mesleğin sosyal ve kişisel boyutlarının bireysel hayat tarzları ve öncelikleri tarafından şekillendiğini göstermektedir. Meslek imajı algılarının yaşa göre farklılık gösterip göstermediğinin test edilmesi sonucunda ise 61 yaş ve üzerinde olan mali müşavirlerin “31-40” ve “41-50” yaş aralığında yer alan mali müşavirlere göre sosyal boyut algılarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni ise çalışmaya katılan mali müşavirlerin %7,4'ü 61 yaş ve üzeri iken bu katılımcıların %71,4'ünün boşanmış olması ile açıklanabilir. Ayrıca mali müşavirlerin sosyal boyut algılarında medeni duruma göre ortaya çıkan istatistiksel farklılık, yaş değişkeni tarafından da desteklenmektedir. Daha açık bir ifadeyle, “20-30” yaş aralığında bulunan mali müşavirlerin kişisel imaj algıları diğer tüm yaş gruplarında yer alan mali müşavirlere göre yüksek olmasına karşın sadece “41-50” yaş grubu için istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan “20-30” yaş aralığında yer alan tüm mali müşavirlerin bekâr olması yine dikkat çekmektedir. Sonuçlar genel olarak yaş değişkeni açısından değerlendirildiğinde, 61 yaş ve üzeri bireylerin sosyal boyut algılarındaki yüksek skorlar, mesleki deneyim ve toplumsal statünün etkisini yansıtabilir. Ancak genç meslek mensuplarının kişisel imaj algılarında daha yüksek bir seviyede olmaları, bu grubun bireysel performans ve profesyonel görünüm odaklı bir yaklaşıma sahip olduğunu

düşündürmektedir. Ayrıca SMMM'lerin mesleki kıdemleri arttıkça kişisel imaj algılarının olumsuzla doğru yöneldiği belirlenmiştir. Bu durum mesleki kıdem açısından “0-5” ve “6-10” yıl arası kıdeme sahip olan mali müşavirlerin diğer kıdem gruplarında yer alan mali müşavirlere göre kişisel imaj algılarının daha yüksek çıkmasıyla açıklanmaktadır. Analizler sonucunda elde edilen sonuçlar literatür ile karşılaştırıldığında Bayram (2019) ve Cihan (2020) ile genel olarak benzer bulgulara ulaşıldığı söylenebilir.

Bu çalışmanın Çorum il merkezinde görev yapan SMMM'ler üzerinden gerçekleştirilmesi çalışmanın en önemli kısıtını oluşturmaktadır. Çalışmada iç paydaş olarak muhasebe meslek mensuplarının meslek imajı ile ilgili algılarının belirlenmesi ve bunlardan elde edilen sonuçların değerlendirilmesi ise çalışmanın diğer bir kısıtını oluşturmaktadır. Bu çalışma, muhasebe mesleğinin imaj algısını analiz ederken, literatürdeki önceki çalışmalardan farklı olarak meslek mensuplarının sosyo-demografik özellikleri ile mesleki imaj algıları arasındaki detaylı ilişkiyi incelemektedir. Özellikle medeni durum, yaş ve mesleki kıdem gibi faktörlerin meslek imajı üzerindeki farklılaşan etkileri bu çalışmada daha net bir şekilde ortaya konmuştur. Elde edilen bulgular ışığında, muhasebe mesleğinin itibarını artırmak için politika yapıcılara ve meslek örgütlerine yönelik bazı somut öneriler sunulabilir. Öncelikle, meslek mensuplarına yönelik kişisel imaj ve iletişim becerileri eğitimleri düzenlenmeli, böylece bireysel imajlarının meslek algısını olumlu yönde etkilemesi sağlanmalıdır. Ayrıca, genç muhasebecilerin mesleklerine olan bağlılıklarını artırmak için mesleğin prestijini yükseltecek teşvik mekanizmaları geliştirilmeli, özellikle yeni mezunların mesleğe adaptasyonu için rehberlik programları oluşturulmalıdır. Bununla birlikte, bağımsız denetçi belgesine sahip olmanın meslek içindeki statüyü güçlendirdiği göz önüne alındığında, bu alandaki sertifikasyon süreçlerinin teşvik edilmesi ve erişilebilirliğinin artırılması, meslek mensuplarının itibarını ve profesyonel gelişimini destekleyici bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Bağçeci, B., Çetin, B., & Ünsal, S. (2013). Öğretmenlerin mesleki imaj ölçeği occupational image scale of teachers. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(1), 34-48.
- Bayram, M. (2019). *İşletmelerde çalışan muhasebecilerin mesleki imaj algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Budai, E., Denich, E., & Pajrok, A. (2024). The occupational prestige of accountants. *EJF Journal*. 16 Mart 2025 tarihinde https://ejf.hu/sites/default/files/DN/Nemzetkozi_szempontok_DN_2024-1.pdf#page=41 sayfasından erişilmiştir.
- Cihan, O. (2020). *Muhasebe meslek mensuplarının mesleki imaj algısı: Trabzon ilinde bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Çelenk, H., Atmaca, M., & Horasan, E. (2010). Marmara Üniversitesi'nde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe alanına bakış açılarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Öneri Dergisi*, 9(33), 159-171.
- David, J. M., Kantor, J., & Greenberg, I. (1994). Possible ethical issues and their impact on the firm: Perceptions held by public accountants. *Journal of Business Ethics*, 13, 919-937.
- Demirci, U. (2021). Özel güvenlik meslek imajı ve üniformanın etkisi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(2), 595-620.
- Dinçer, M. K. (2001). *Kişisel imaj*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Erduru, İ., Deran, A., & Çelik, S. (2017). Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe mesleğine bakış açılarının incelenmesi: Ömer Halisdemir Üniversitesi Örneği. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 34-48.
- Felton, S., Dimnik, T., & Bay, D. (2008). Perceptions of accountants' ethics: Evidence from their portrayal in cinema. *Journal of Business Ethics*, 83(4), 665-682.
- Fırat, A., & Öney, T. (2017). Kamu Acil Yardım Ekiplerinde Kurumsal İmaj: Muğla İtfaiye Örneği. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 98-119.
- George, D. & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference*, 17.0 update. Boston: Pearson.
- Gök, A. A., & Derin, N. (2014). Pazarlama bölümü öğrencilerinin meslek imajı algıları ve meslek imajını oluşturan faktörlerin belirlenmesine dair bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2), 133-156.
- Jui, L. & Wong, J. (2013). Roles and importance of professional accountants in business. *IFAC*. 16 Mart 2025 tarihinde <https://www.ifac.org/news-events/2013-10/roles-and-importance-professional-accountants-business> sayfasından erişilmiştir.

- Kani, B. & Hong, E. (2021). The accountancy profession: this way forward. *IFAC*. 16 Mart 2025 tarihinde <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/accountancy-profession-way-forward> sayfasından erişilmiştir.
- Jasovsky, D. A. (2001). The effect of occupational image on the relationship between organizational citizenship behavior, job satisfaction, and organizational commitment among hospital staff nurses. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Newark, New Jersey.
- Karaçoban, Ö. (2019). *Bağımsız muhasebecilerin mesleki imaj algıları üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Leao, F., & Gomes, D. (2024). The (lack of) progress in accountancy professionalisation: insights from non-accountants in Portugal. *Australian Accounting Review*, 34(2), 133-155.
- Mahmud, A., Akter, M. N., Ashrafuzzaman, M., & Nipa, S. A. (2023). Factors affecting accounting student perceptions of the public accounting profession in Bangladesh. *European Journal of Accounting, Auditing and Finance Research*, 11(9), 58-84.
- Nilsson, J., & Olsson, H. (2024). Business students' perception of the auditing profession - a quantitative study. *Accounting, Organizations and Society*, 35(3), 360-376.
- Odabaş, N., Sevindik, Ş., Erdaş, R., & Demirbaş, M. (2024). Öğretmenlik meslek imajının veli ve öğrenci görüşleri bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Eğitime Özgün Bakış Dergisi*, 2(1), 77-92.
- Otlu, F., & Durmuş, A. F. (2010). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebe mesleğine bakış açılarının değerlendirilmesi ve Elazığ ili uygulaması. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 10(31), 77-92.
- Özata, M., & Aslan, Ş. (2010). Hastanede çalışan hemşirelerin mesleki imaj algılamalarının araştırılması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 251-268.
- Özdemir, T. Y., & Orhan, M. (2020). İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin mesleki imaj algıları ile örgütsel adanmışlık davranışları arasındaki ilişki. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 132-147.
- Özen, N. Ö., & Özbay, A. (2018). Antrenörlerin mesleki imajına ilişkin nitel bir araştırma. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 74-81.
- Ravichandran, T., & Rai, A. (1999). Total quality management in information systems development: key constructs and relationships. *Journal of Management Information Systems*, 16(3), 119-155.
- Sarıtaş, S. Ç., Derin, N., & Sarıtaş, S. (2014). Hemşirelik öğrencilerinde mesleki imaj algısının meslekte kalma niyeti üzerine etkisi. *Annals of Health Sciences Research*, 3(1), 29-32.

- Sönmez E., Cemaloğlu, N. (2017). İlköğretim okulu öğretmenlerinin mesleki imaj algısı ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 2117-2141.
- Taşkıran, N., Akyıl, R. Ç., Kahraman, A., Erdem, N., & Sarıtaş, S. Ç. (2020). Hemşirelik öğrencilerinde mesleki imaj algısının profesyonel tutuma etkisi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 14-29.
- Toker, K., & Çınar, F. (2018). Sağlık yönetimi bölümü öğrencilerinin mesleki imaj algılarının ölçülmesi. *Kocaeli Medical Journal*, 8(3), 109-117.
- Tosun, A. (2024). Öğretmenlerin meslek imajı algıları ile örgütsel mutlulukları arasındaki ilişki. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi/ International Journal of Leadership Training*, 8(2), 1-10.
- Ünsal, S. (2015). Öğretmenlerin mesleki imajlarına ilişkin görüşleri ve mesleki imaja etki eden faktörler. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Yurtsever, D., Duran, S., & Alan, H. (2022). COVID-19 salgınında hemşirelerin mesleki imaj algısı: bir kamu hastanesi örneği. *Medical Journal of Istanbul Kanuni Sultan Süleyman/İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi*, 14(3), 280-286.

Extended Abstract

The primary aim of this study is to identify the professional image perceptions of Certified Public Accountants (CPAs) working in the province of Çorum and to determine the factors influencing these perceptions. In recent years, the concept of professional image has become an important topic across various professional domains. How a profession is perceived by society influences not only its social standing but also the motivation, satisfaction, and self-perception of those practicing it. The accounting profession, and in particular Certified Public Accountants (CPAs), plays a central role in economic life. This role requires strong ethical conduct, transparency, and the trust of the public. This study focuses on how CPAs view their own professional image and examines how these perceptions differ according to demographic characteristics, using CPAs in the province of Çorum as a case example. The research begins by outlining the conceptual framework of professional images, defining it as a multidimensional construct shaped by the behaviors, appearance, communication skills, and ethical stance of professionals. The literature review highlights increasing scholarly interest in professional image across sectors such as education, healthcare, and finance. However, within the Turkish context, studies directly addressing CPAs remain limited. This research contributes to filling this gap by presenting empirical findings on the subject.

The study employed a survey method to collect data. The measurement instrument was adapted from the "Teacher Occupational Image Scale" and revised to fit the accounting profession. The survey included two sections: demographic information and 31 items assessing perceptions of professional image across three dimensions—social image, communication, and personal image. The questionnaire was distributed to all 203 CPAs registered in Çorum, and 95 valid responses were obtained for analysis using IBM SPSS Statistics. The reliability and validity of the measurement tool were tested through Cronbach's alpha and exploratory factor analysis. The results indicated strong internal consistency, with alpha values exceeding 0.95 across dimensions. The data were suitable for factor analysis as demonstrated by the KMO and Bartlett's test results. The factor analysis supported the three-dimensional structure of the scale, in line with the conceptual framework.

The study's findings reveal that CPAs generally hold a positive perception of their professional image. However, significant differences emerged across marital status, age, and years of experience. Single professionals were found to rate both their social and personal image more positively compared to their married or divorced colleagues. This may reflect greater attention to self-presentation among unmarried individuals or differing expectations related to societal roles. Similarly, CPAs in the 20–30 age group perceived their personal image more favorably than other age groups, although the difference reached statistical significance only in comparison to the 41–50 age group. Notably, all participants in the 20–30 group were single, reinforcing the pattern observed

between age, marital status, and image perception. Among older professionals aged 61 and above, the social image dimension scored higher than in younger age groups. This may be linked to longer experience in the profession and established professional reputations. Additionally, a high proportion of divorced individuals in this group may contribute to different perspectives on social identity. Professional experience also emerged as a factor influencing image perception. CPAs with 0–5 or 6–10 years of experience rated their personal image more highly than those with longer tenure. This suggests that early-career professionals may place more emphasis on personal branding and outward presentation, while more experienced individuals may focus on professional stability and long-term contributions. Organizational context was another aspect considered in the study. Most respondents worked in offices with fewer than three employees, which may affect how professionals perceive their image due to closer interpersonal dynamics and limited public exposure. Furthermore, although some respondents held independent audit licenses, the proportion remained low (23.2%), suggesting a potential barrier to specialization within the profession. While variables such as gender, education level, and certification did not show significant influence on perceptions, the results overall point to the complex ways in which personal, demographic, and institutional factors interact in shaping professional image.

In light of these findings, the study emphasizes the need for targeted initiatives to enhance the professional image of CPAs. Recommended measures include communication training, support for obtaining audit certification, and awareness programs that encourage reflective practice. These efforts may be especially valuable for younger professionals and those at the start of their careers.

This research offers practical implications for professional bodies, regulators, and educational institutions aiming to strengthen the standing of the CPA profession. By identifying key differences in perception and proposing strategies for improvement, the study contributes to the broader discourse on professional identity and recognition in the field of accounting.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Öztürk-Karataş, H., & Emiroğlu, A. (2025). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden erken cumhuriyet dönemine kavramlarının dönüşümü: Koruma, şifa, hasta-hastalık. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 24-51. <https://doi.org/10.38122/ased.1649633>

Makale Geçmişi / Article History

Alındı (Received): 02/03/2025

Kabul edildi (Accepted): 08/05/2025

Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Erken Cumhuriyet Dönemine Kavramlarının Dönüşümü: Koruma, Şifa, Hasta-Hastalık

Hülya ÖZTÜRK KARATAŞ¹, Atiye EMİROĞLU²

Öz: Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nden Erken Cumhuriyet dönemine kadar uzanan süreçte sağlık kurumlarının dönüşümünü tarihsel bir perspektifle ele almaktadır. Osmanlı sağlık sisteminin temelleri, vakıf destekli darüşşifalar aracılığıyla atılmış olup, bu yapılar hem tedavi hem de tıp eğitimi merkezleri olarak hizmet vermiştir. Geleneksel tıp yöntemleriyle desteklenen bu sistem, modernleşme sürecinde hastaneler ve karantina uygulamaları ile yeniden şekillenmiştir. Özellikle 19. yüzyılda artan salgın hastalıklar nedeniyle Osmanlı Devleti, tahaffuzhaneler ve karantina merkezlerini oluşturarak salgın hastalıkların yayılımını kontrol altına almaya çalışmıştır. Ancak, bu uygulamalar toplumsal dirençle karşılaşmış ve sağlık algısına dair farklı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Refik Saydam'ın liderliğinde geliştirilen koruyucu sağlık politikaları, Osmanlı'dan devralınan sağlık sistemini modernleştirerek devlet kontrolü altında daha kurumsal bir yapıya dönüştürmüştür. Bu çalışma, Osmanlı sağlık politikalarının tarihsel gelişimini ve modern sağlık sistemine etkilerini incelemektedir. Osmanlı döneminde koruma ve şifaya dayalı olan sağlık anlayışının, modern tıbbın hastalık merkezli yapısına evrilmesini analiz etmektedir. Bu bağlamda, sağlık psikolojisi ve sağlık terminolojisinin bireylerin algıları üzerindeki etkileri de tartışmaya açılmaktadır. Çalışmanın yöntemi nitel tarihsel analiz olup, doküman inceleme yöntemiyle arşiv belgeleri temel alınarak Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri arasındaki sağlık politikalarının dönüşümü ele alınmıştır. Osmanlı'daki darüşşifalar ve modern hastanelerin toplum sağlığına etkileri, koruyucu sağlık hizmetlerinin evrimi ve bireylerin sağlık hizmetlerine duyduğu güven gibi konular bu kapsamda değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte sağlık sisteminin değişim dinamikleri, sağlık psikolojisinin modern tıp uygulamalarına entegrasyonu ve hasta merkezli sağlık politikalarının gelişimi bağlamında kritik bir perspektif sunmaktadır. Tarihsel birikimden çıkarılacak dersler, günümüz sağlık sistemlerinin daha insancıl ve hasta dostu bir yapıya kavuşturulması için önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Kavram, Darrüşşifa, Tahaffuzhane.

The Transformation of Concepts from the Late Ottoman Period to the Early Republican Era: Protection, Healing, Patient-Illness

Abstract: This study examines the transformation of healthcare institutions from the Ottoman Empire to the Early Republican period from a historical perspective. The foundations of the Ottoman healthcare system were laid through waqf-supported darüşşifas, which served both as treatment centers and medical education institutions. Supported by traditional medical practices, this system was reshaped during the modernization process with the establishment of hospitals and quarantine measures. Particularly in the 19th century, due to increasing epidemic diseases, the Ottoman Empire established quarantine stations and facilities to control the spread of infectious diseases. However, these measures faced societal resistance and sparked various debates regarding public health perceptions. By the Republican era, protective healthcare policies developed under the

¹ Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, hulyaozturk33b@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2451-210X>

² Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Ermenek Meslek Yüksekokulu, Sorumlu Yazar, atiyemiroglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0588-0065>

leadership of Refik Saydam modernized the inherited Ottoman healthcare system, transforming it into a more institutionalized structure under state control.

This study examines the historical development of Ottoman healthcare policies and their influence on modern healthcare systems. It analyzes the evolution of the Ottoman healthcare approach, which was based on protection and healing, into the disease-centered structure of modern medicine. In this context, the impact of health psychology and medical terminology on individuals' perceptions is also discussed. The study employs a qualitative historical analysis method, utilizing archival documents to explore the transformation of healthcare policies between the Ottoman and Republican periods. The effects of Ottoman darüşşifas and modern hospitals on public health, the evolution of preventive healthcare services, and individuals' trust in healthcare institutions are evaluated within this scope.

In conclusion, the transition from the Ottoman Empire to the Republic presents a critical perspective on the dynamics of healthcare system transformation, the integration of health psychology into modern medical practices, and the development of patient-centered healthcare policies. Lessons drawn from historical experiences offer significant insights into shaping contemporary healthcare systems into more humane and patient-friendly structures.

Keywords: Health, Concept, Darüşşifa, Tahaffuzhane.

Giriş

Kavramların toplum hayatındaki etkisi nedir? İyilik haline vurgu yapan kavramlar psikolojiyi etkiler mi? Tedaviye uyum insan halini değiştirir mi? Koruma ve sağlık gibi kavramlar hasta ve tecrit gibi kavramlara göre insanlarda nasıl bir algı düzeyi yaratmaktadır. Son dönemlerde bilişsel psikoloji ile ilgili yapılan çalışmalar kavramların yarattığı duyguların algıda, bellekte, dikkat çekme ve karar vermede farklı bilişsel süreçlere etkisini saptamış, duygu ve olumlu anlam içeren uyaranların nötr anlamlara göre dikkati çekmede bilgilerin işlenmesi ve tekrar hatırlanmasında daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Nötr uyaranlara karşı bu olumlu eğilimin, iyilik ve güzelliği vurgulayan olumlu kavramlara karşı daha büyük etki yaratacağı açıktır (Memiş, 2020: 79-104).

Kavramların iyiye-güzele-olumlu olana yönelmesi hasta olma durumu gibi insanların en savunmasız oldukları bir dönemde veyahut sağlıklarını ilgilendiren herhangi bir durumda etkisi de oldukça önemlidir. Günümüzde çalışmalar sağlığın insan psikolojisiyle etkisini kabul etmektedir. Sağlık psikolojisi alanının da gelişmesiyle nöro görüntüleme çalışmaları yapılabilmekte, farklı insan deneyimlerinin beyin işlevlerine etkileri ölçülebilmektedir. Sağlık psikolojisi alanında çalışanlar, hasta gruplarının refah halini arttırma, fiziksel olan hastalıkların etkisini ortaya koyabilmek adına psikoloji ile sağlığa özgü bilgileri bütünleştirerek hareket etmektedir. Sağlığın öne çıkarılması ve hastalık denilen durumun ortadan kaldırılması aşamasında hastaların hastalığın duygusal ve psikolojik kısımlarıyla başa çıkmalarını sağlamak sağlık psikolojisiyle ilgilenenler için başat problemdir (Köroğlu ve Karagüzel, 2023: 32-38). Kelimelerin psikolojiye etkisinin beraberinde psikoloji ve iyileşmeye etkisi de hiç kuşkusuz kabul edilebilir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde sağlık psikolojisiyle sağlanmaya çalışılan hastalığın kavranmasıyla ve hastalığa olan vurguyla ortaya çıkan durumun insan psikolojisi üzerinde meydana getirdiği etkileri ortadan kaldırma

eylemine odaklanmaktadır. Bu durum, geçmiş dönemlerden günümüze gelen kavramsal vurguların insan hayatındaki önemine dikkat çekmektedir.

Kavramların isimlendirilmesindeki bu farklar ayrıca iki ayrı kültürün yansımasıdır: Doğu ve Batı. Bu iki kavram coğrafi bir tanımlamayı gösterse de aslında büyük bir düşünce ve kavram ayrılığına dikkat çekmektedir. “İnsanın aklı” na dayalı bu ayrılık, iki farklı mantığa ve iki farklı insan türünün yaşayışı, dünya ve bireyi anlama çabası üzerine kuruludur. Kültürlerden biri kendini doğayla bir sayar, doğayı kavramak için onunla ahenk içinde olmak ister, diğer kültür yaklaşımında ise birey kendini doğadan ayrı tutar, onu çözümlü kavranacak konumda konumlar. Doğu düşünce yapısı tüm doğayı ya da tabiatı bir bütün olarak görür ve değerlendirir. Evreni oluşturan tüm varlıklar sistemle bir ve bütündür. Doğuya ait düşünce sisteminde varlık olarak belirlenen kavramlar bütünün içindedir. Bu durum duygusal bir duruma işaret etmekte, sezgi ve hislere dayanmaktadır. Batıya ait düşünce sisteminde ise, kavramlar ayrı ayrı ele alınır. Her kavram bu düşünce tarzında tek başınadır, geniş bir anlamı içermez. Bu yüzden batı düşünce tarzında kavramların ortak özellikleriyle tabiat açıklanmaya çalışılır. Kısacası batılı insan bireysel dürtüleri ile tek olma dürtüleri ile harekete ederken doğulu bütünlüğe yönelerek ait olmaya eğilim gösterir. Kavramlar doğu ve batı insanlarında bu yüzden farklı gelişmiştir. Batı’ya ait kavramları doğu toplumuna adapte etmede yaşanan zorluklar doğuya ait kavramları Batı’ya adapte ederken de karşımıza çıkmaktadır.

Kavramların coğrafyalardaki anlamlandırılmaları ve insan psikolojisine etkisi düşünüldüğünde geçmişten bu yana sağlık, bireylerin refahı ve toplumların sürdürülebilirliği açısından temel bir unsur olarak karşımıza çıkar. Tarihsel süreçte sağlık ve sağlığı sağlamadaki sunulan hizmetler, yalnızca hastalıkların tedavisi ile sınırlı kalmayıp toplumsal düzenin korunmasında da önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti, sağlık hizmetlerini kurumsal bir yapı içerisinde ele alarak kendine özgü bir sağlık sistemi geliştirmiş ve bu alanda önemli bir miras bırakmıştır. Bu bağlamda sağlık hizmetlerinin sunulduğu darüşşifalar, yalnızca tıbbi müdahalelerin gerçekleştirildiği merkezler değil, aynı zamanda tıp eğitimi verilen, toplum sağlığını gözetten ve dönemin sağlık anlayışını yansıtan çok yönlü kurumlar olarak öne çıkmıştır. "Şifa evi" anlamına gelen darüşşifa merkezleri, Osmanlı sağlık sisteminin bütüncül yaklaşımını yansıtırken, 19. yüzyıldan itibaren Batı tıbbının etkisiyle “hastane” kavramına dönüşerek daha dar kapsamlı bir tedavi verilen batıya ait bireyselliğe ve teklığe vurgu yapan merkezlere dönüşmüştür. Bu dönüşüm, sağlık hizmetlerinin algılanış biçiminde ve toplumsal etkilerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Coğrafi olarak doğu kültürüne sahip bu topraklarda bireysellikten ziyade ait olmaya ihtiyaç vardır ve hasta kişilerin beklentisi ait olma, kolektif bilinçte birlik ve bir sistemin parçası olarak tüm sağlık hizmeti sırasında bütünü kavrayış üzerine kuruludur. Darüşşifa veya koruma anlamına gelen kavramlar insanların hastalığa ve hastalık sonrasında alacakları bakıma yaklaşımlarında oldukça büyük öneme sahiptir. Bununla birlikte hastalık ve sağlık

kavramlarının fark edilmesi ve sağlık kavramının toplumda kurumlara verilen adlarla sürdürölerek geliştirilmesi toplumun hasta olma sürecinde özellikle doğu költürüne ait sağlık sisteminde, ama aslında doğu-batı tüm sağlık algılayışında psikolojik iyilik hallerine büyük katkı veren yapıya sahiptir (Yılmaz, 2017: 242-254). Günümüzde bu eksiklik sağlık psikolojisi alanına olan ihtiyacı arttırmış, insanların olumluya yönelimi takviye tedavilerle giderilmeye çalışılmaktadır.

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin salgın hastalıklarla mücadelesi de halk sağlığının korunmasına yönelik önemli politikaları beraberinde getirmiştir. Kolera gibi ölümcöl salgınların yayılmasını önlemek amacıyla geliştirilen karantina bölgeleri ve tahaffuzhaneler, Osmanlı'nın hem Batı tıbbından etkilenererek hem de kendi geleneksel sağlık anlayışına dayanarak oluşturduğu özğün uygulamalar arasında yer almaktadır. Ancak karantina uygulamalarının bireyleri toplumsal bağlarından uzaklaştıran kelime anlamı, sağlık politikalarının belirlenirken sosyal ve psikolojik etkileri açısından ele alınması gereken bir mesele olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışma, Osmanlı'dan bu yana sağlık sistemlerinin algılanışı, sağlık kavramına vurgu yapan sağlık uygulama ve yapılarını tarihsel süreç içinde ele alarak, sağlık kurumlarının dönüşümünü ve bu değişimin toplum algısına etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, sağlık hizmetlerinin yalnızca biyomedikal bir çerçevede ele alınmasının ötesinde, bireylerin duygusal ve sosyal gereksinimlerini de içeren çok boyutlu bir perspektifle değeriendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Salgın hastalıkların küresel ölçekte yeniden önem kazandığı günümüzde, Osmanlı Devleti ve Erken Cumhuriyet dönemi sağlık politikalarının dayandığı kavramsal içeriğin incelenmesi, çağdaş sağlık yönetimi ve toplumsal güvenin inşası açısından önemli çıkarımlar sunacağı düşünülmektedir.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nden Erken Cumhuriyet dönemine kadar sağlık kurumlarının dönüşümünü tarihsel bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin gelişim sürecinde, Osmanlı'da darüşşifalar ve tahaffuzhaneler gibi kurumların modern hastane ve karantina uygulamalarına evrilişi incelenerek, bu dönüşümün bireylerin sağlık algısı üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Çalışmada, Osmanlı sağlık sisteminin koruma ve şifa odaklı yapısından, Cumhuriyet döneminde daha merkezîyetçi ve devlet kontrolündeki bir sağlık politikası anlayışına nasıl evrildiği değeriendirilmektedir. Aynı zamanda, sağlık hizmetlerine yönelik terminolojik değişimin bireylerin psikolojik ve toplumsal algılarında nasıl bir dönüşüm yarattığı tartışılmaktadır.

Araştırmanın yöntemi nitel tarihsel analiz olup, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki sağlık politikaları ve kurumlarının dönüşümü ele alınmıştır. Çalışmada, döneme ait arşiv belgeleri temel kaynak olarak kullanılmış, Osmanlı ve erken Cumhuriyet sağlık sistemlerine dair resmi düzenlemeler ve uygulamalar incelenmiştir. Kavramsal değişimlerin bireyler üzerindeki etkisini analiz etmek

amacıyla sağlık psikolojisi ve bilişsel psikoloji alanındaki güncel literatür taranmış ve tarihsel bağlamla ilişkilendirilmiştir. Osmanlı'dan devralınan sağlık politikalarının Cumhuriyet dönemindeki modernleşme süreci ile nasıl şekillendiği, bu bağlamda devlet politikalarının, halkın tepkilerinin ve sağlık hizmetlerine erişimdeki dönüşümün etkileri irdelenmiştir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte sağlık sisteminin değişim dinamiklerini ve bu süreçte ortaya çıkan toplumsal algı farklılıklarını anlamaya yönelik disiplinler arası bir değerlendirme sunmakta olan bu araştırmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından yapılmış, çalışmanın tüm aşamaları Temmuz 2024 ile Şubat 2025 dönemini kapsamıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılan çalışma için etik kurul iznine ihtiyaç yoktur.

Bulgular

Kavramlar ve Tanımlar

Sağlık, Koruma, Şifa, Hastalık Kavramlarına Örnekler

Darüşşifa kelimesi, Türkçeye Arapçadan geçmiş olup "şifa evi" veya "sağlık evi" anlamına gelmektedir. Arapça *dārü'ş-şifā* (دار الشفاء) ifadesinden türetilen bu terim, *dār* (دار) kelimesiyle kökensel bir bağ taşır. *Dār*, "barınak, konut, yurt" anlamlarını içerirken, bu kelimenin kökeni Aramice/Süryanice *dūrā* (yerleşim, oba) ve Akadçadāru (yerleşim) sözcüklerine dayanmaktadır.³ Osmanlı ve Türk-İslam dünyasında darüşşifalar, yalnızca hastalıkların tedavi edildiği yerler değil, aynı zamanda tıbbi eğitim verilen, şifa amaçlı bitkilerin yetiştirildiği ve sağlık araştırmalarının yapıldığı çok yönlü merkezler olarak işlev görmüştür. Osmanlıda bu kurumlar vakıf sistemiyle finanse edilerek halka ücretsiz hizmet sunmuş, sağlık eğitimi ve tıbbi yeniliklerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Terziođlu, 1992: 163-178).

Hastane kelimesi, Arapça *hastahane* (hasta evi) kelimesinden türemiştir ve hastaların kabul edildiği, tedavi hizmetlerinin sunulduğu kurumu ifade eder. İngilizce karşılığı olan *hospital* kelimesi ise Latince *hospes* (misafir) sözcüğünden gelmektedir. Bu terim, başlangıçta hastaların birer misafir olarak kabul edildiği bir anlayışı yansıtırken, zamanla tedavi odaklı bir yapıya dönüşmüştür. Modern anlamda "hastane" kavramı hastalığa odaklanmaktayken darüşşifa kavramı ise sağlığın korunması ve bütüncül şifa yaklaşımına vurgu yapmaktadır.

Hastane kelimesi, yapısal olarak hastalığa odaklanan bir anlam içerirken, darüşşifa ise sağlık ve şifa kavramlarına vurgu yapmaktadır. Osmanlı sağlık sisteminde darüşşifalar, yalnızca fiziksel

³ 12.12.2024 tarihinde TDK, *Darüşşifa, Nişanyan Sözlük, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/dar%C3%BC%C5%9F%C5%9Fifu> sayfasından erişilmiştir.

hastalıkları tedavi etmekle kalmamış, aynı zamanda ruh sağlığı ve toplumsal dengeyi koruma amacı da taşımıştır (Öztürk ve Emiroğlu, 2023: 344-368).

Karantina kelimesi, etimolojik olarak İtalyanca *quaranta* (kırk) kelimesinden türemiştir. Bu terim, 14. yüzyılda Kara Veba salgını sırasında Dubrovnik'te (bugünkü Hırvatistan) hastalık yayılmasını önlemek amacıyla gemilere uygulanan 40 günlük izolasyon sürecinden doğmuştur. Fransızca *quarantaine*, İngilizce *quarantine* ve Almanca *Quarantäne* şeklinde kullanılmıştır. Karantina kavramı zamanla sadece gemilere değil, bulaşıcı hastalıklarla teması olabilecek bireylerin de izolasyonuna yönelik bir uygulama haline gelmiştir. İncil'de geçen "temiz olmayanların kamp dışında tutulması" gibi eski dini ve tıbbi izolasyon pratikleriyle de benzerlik göstermektedir (Ağır, 2020: 72-77).

Tahaffuzhane, Arapçadan gelen *tahaffuz* (koruma) kelimesinden türemiş olup, "koruma evi" veya "karantina evi" anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumuna göre tahaffuzhaneler, yolcuların ve çalışanların bulaşıcı hastalık taşıyıp taşımadığının kontrol edildiği sağlık yapılarıdır. Osmanlı döneminde genellikle büyük liman kentlerinde inşa edilen bu yapılar, salgın hastalıkların kontrolü ve halk sağlığının korunmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Tahaffuzhane kavramı, izole edilme çağrışımı yapan "karantina" kelimesinden farklı olarak, koruyucu bir sağlık politikası yaklaşımını yansıtmaktadır (Yıldırım, 1985: 1319-1338).

Tebhirhane kelimesi ise Osmanlı döneminde bulaşıcı hastalıklarla mücadelede kullanılan dezenfeksiyon merkezlerini ifade etmektedir. "Buğu evi" veya "temizleme evi" anlamına gelen bu terim, 1890'lardan itibaren Osmanlı sağlık sisteminde önemli bir yer tutmuş ve ilk tebhirhane 17 Aralık 1893'te Gedikpaşa'da açılmıştır (BOA. Y..A...HUS.286. 70,H-09-06-1311). Tebhirhaneler, salgın hastalık dönemlerinde hastaların eşyalarını, salgının görüldüğü evleri, okulları, taşıtları ve posta yoluyla gelen paketleri dezenfekte eden sağlık yapıları olarak hizmet vermiştir (Yıldırım, 2006: 413-428).

Osmanlıda kullanılan darüşşifa, tahaffuzhane ve tebhirhane gibi kavramlar, dönemin sağlık anlayışını ve toplumda sağlık hizmetlerine duyulan güveni yansıtmaktadır. "Şifa evi" anlamına gelen darüşşifalar, yalnızca fiziksel hastalıkları tedavi etmekle kalmamış, aynı zamanda ruh sağlığını da destekleyerek toplumsal uyumu sağlamayı amaçlamıştır. "Koruma yeri" anlamına gelen tahaffuzhaneler ise izolasyon yerine önleyici sağlık politikalarına odaklanarak halk sağlığını korumayı hedeflemiştir. Bu kavramlar, Osmanlı sağlık sisteminin insani değerlere dayandığını, sağlık hizmetlerinde sosyal dayanışma ile dini merhametin bir arada bulunduğunu göstermektedir. Geleneksel ve bilimsel yöntemlerin birlikte uygulanması, sağlık hizmetlerine erişimde engelleri kaldırarak halk sağlığına yönelik güveni pekiştirmiştir.

Darüşşifaların İşlevleri ve Algısı

Arapça kökenli "darü'sşifa" terimi, şifahane, bimarhane (hasta evi), bimaristan (hasta yurdu) ve maristan gibi kavramlarla benzer anlamlar taşımaktadır. Bu sağlık kurumlarının tarihsel gelişimi Abbâsiler dönemine kadar uzanmakta olup, özellikle Büyük Selçuklu Devleti döneminde önem kazandığı ve Anadolu Selçukluları ile Osmanlı Devleti tarafından devam ettirildiği görülmektedir (Benli, 2017: 29-37).

Osmanlı döneminde inşa edilen darüşşifalar, iç avlulu medrese planından uyarlanmış olup, dikdörtgen planlı ve kubbeli hasta odalarına sahip yapılar olarak tasarlanmıştır. Hasta odalarının, iç bahçeye açılan revaklarla çevrili olması, az sayıda personelle daha fazla hastaya hizmet sunulmasını kolaylaştırmıştır. Bu yapılarda ilaç hazırlama ve depolama odalarının yanı sıra, hastaların hijyenini ve rehabilitasyonunu destekleyen hamam gibi halkın nefes alabileceği birimler de yer almaktaydı. Özellikle Edirne II. Bayezid Darüşşifası'nın altıgen planı, yalnızca sağlık hizmetlerinin verimli bir şekilde sunulmasını sağlamakla kalmamış, 19. yüzyılda Avrupa'daki hastane tasarımlarına da ilham kaynağı olmuştur.⁴

Darüşşifalar yalnızca tedavi merkezleri olarak değil, aynı zamanda hekim yetiştirme ve tıp eğitimi verme işlevleriyle de dikkat çekmiştir. Süleymaniye Külliyesi'nde yer alan Darüşşifa, teorik eğitimin yanı sıra, hasta başında uygulamalı eğitim verilen bir tıp medresesiyle dönemin önemli sağlık merkezlerinden biri olmuştur. İslam tıp geleneğinin sürdürüldüğü bu kurumlarda, hastaların tedavisinde şifalı bitkilerle hazırlanan ilaçlar kullanılmakta, ayrıca müzikle terapi gibi yenilikçi yöntemler uygulanmaktaydı. Bu bağlamda, Edirne Darüşşifası gibi yapılar, yalnızca sağlık hizmetlerinin niteliğiyle değil, mimari tasarımlarıyla da Avrupa'daki hastanelere örnek teşkil etmiştir (Cantay, 2018).

Osmanlı darüşşifalarının finansmanı vakıf sistemi aracılığıyla sağlanmıştır. Vakıflar, bu yapıların sürdürülebilirliğini teminat altına almış, sağlık personelinin maaşları ve hastalara sunulan hizmetler vakfiye metinlerinde ayrıntılı şekilde belirtilmiştir. Akıl hastalarının tedavisinde uygulanan müzikleterapi gibi yöntemler, tedavi sırasında sağlanan destekle Osmanlıda insana verilen önemin ve insancıl yaklaşımın bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (BOA, MAD.d/20266, H. 29.12.1030).

Sonuç olarak, Osmanlı darüşşifaları yalnızca sağlık hizmeti sunan kurumlar değil, aynı zamanda bilimsel eğitim ve hasta iyilik halini sağlamaya odaklı rehabilitasyon merkezleri olarak da işlev görmektedir. Mimari tasarımları ve hizmet anlayışlarıyla dönemlerinin ileri düzeyini temsil eden bu

⁴ 10.12.2024 tarihinde *Nuran Yıldırım, Tübitak Bilim ve Toplum Bakanlığı Popüler Bilim Yayınları*, <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/darussifa> sayfasından erişilmiştir.

yapılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kayıplarıyla birlikte vakıf gelirlerinin azalması nedeniyle eski önemini yitirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Karantina ve Tahaffuzhane Algısı

Osmanlı Devleti'nde karantina uygulaması, 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde geçici karantina meclisleri ve yerleri oluşturularak denenmiştir. Ancak halkın tecrit uygulamalarına karşı gösterdiği direnişler ve ayaklanmalar nedeniyle bu uygulamanın kalıcı hale getirilmesi zorlaşmıştır. Mustafa Behçet Efendi'nin "Kolera Risalesi" adlı eseri, bu hastalığa karşı alınması gereken karantina tedbirlerine vurgu yaparak halkı bilinçlendirme amacı taşımış ve ücretsiz olarak tebaaya dağıtılmıştır (Uzluk, 1948: 17-18). Osmanlı Devleti'nde karantina uygulamaları ilk olarak veba ve kolera hastalıklarına karşı başlatılmış, bu iki salgından korunmak amacıyla uygulandığı dönemin gazetelerine yansımıştır (Takvim-i Vekayi, 2, 7 Cemaziyelahir 1247 (13 Kasım 1831)).

Bulaşıcı hastalıkların Osmanlı Devleti sınırları içinde ve dışında yayılması, karantina uygulamalarını yürütecek bir teşkilatın oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Karantina teşkilatının kurulmasından önce, sağlık alanında önemli reformlara öncülük eden Sultan II. Mahmud, yeni kurulan ordu Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin doktor ihtiyacını karşılamak, Yakın Doğu'da yayılan kolera salgınlarına karşı önlem almak ve izinsiz çalışan yabancı doktorların faaliyetlerini denetlemek amacıyla Tıbhane ve Cerrahhane-i Amire'yi kurmuştur. Ülkede sık görülen salgın hastalıklar nedeniyle karantina düzenlemeleri hazırlanmış, bu düzenlemelerin sürdürülebilmesi için Tıphane'den bağımsız bir kuruluşun oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, 1838 yılında Sultan II. Mahmud'un talimatıyla karantina işlerini yürütecek bir meclis oluşturulmuştur (BOA, Irâde Mesâil-i Mühimme Karantina, Nr: 2537. Kaymakam Paşa takdiri).

Karantina Meclisi Osmanlı Devleti'nde farklı isimlerle anılmıştır: "Meclis-i Tahaffuz", "Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye", "Sıhhiye Meclisi", "Karantina Meclisi", "Sıhhiye Nezâreti" ve "Karantina Nezâreti". Bu meclis, "Meclis-i Tahaffuz-ı Ula" ve "Meclis-i Tahaffuz-ı Sâni" olmak üzere iki şubeden oluşmuştur (BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, S. 17-18; Midhat, 1994: 329-376; Şehsuvaroğlu: 1957, 30-3 1). 1840'lara gelindiğinde, karantina hizmetlerine ilişkin düzenlemeler Babıali'ye, askeri konular Bab-ı Seraskeri'ye, mali işler Ticaret Nezâreti'ne, sağlık ile ilgili işler ise Seretibbaya bağlanarak düzenlenmiştir. Karantina hizmetlerini bağımsız bir yapı altında toplamak amacıyla Karantina Nezâreti kurulmuşsa da, bu yapı zamanla işlevini yitirmiş ve Karantina Meclisi diğer nezaretlere bağlı olarak çalışmalarını sürdürmüştür (BOA, irade Hariciye. Nr: 16790. 6 Safer 295/28 Kanun-ı Skil 293 tarihli sıhhiye meclisi tezkiresi ve ekleri).

Karantina ve tahaffuzhane gibi halk sağlığını korumaya yönelik uygulamaların toplum üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerinin olduğu söylenebilir. Nitekim bu tür uygulamalar, özellikle salgın hastalıklar sırasında, bireylerde izolasyon, kaygı, belirsizlik ve korku yaratabilir. Ayrıca karantinada

olan kişiler ya da hastalıkla ilişkilendirilen gruplara karşı sosyal damgalama ve dışlanma yaşanabilir. Uzun süreli izolasyon, aile içindeki ilişkileri zorlaştırabilir ve toplumsal bağları zayıflatabilir. Aynı zamanda, ekonomik etkiler, iş kayıpları gibi sorunlar, toplumda güvensizlik yaratabilir. Belirsiz bir dönemin getirdiği kaygılar, kişilerin ruh sağlığını olumsuz etkileyebilir. Kapanma, hastalık bulaşma korkusu gibi etmenler, stres seviyelerini artırabilir. Sürekli izolasyon, sosyal ilişkilerin sınırlanması ve ekonomik kayıplar, depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklara yol açabilir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde karantina, "Usul-i Tahaffuz" (koruma usulü) olarak adlandırılmış ve halk tarafından korkulan, tecrit ve uzaklaştırma gibi çağrışımlardan arındırılmaya çalışılmıştır. Avrupa'da karantina merkezleri yine "lazaret" veya "lazaretto" olarak anılırken, Osmanlı Devleti'nde koruma anlamına vurgu yapan "tahaffuzhane" teriminin kullanılması dönemin sağlık ve koruma odaklı yapısını gözler önüne seren yapısına örnek olması açısından önemlidir (Ak, 2024: 172-186).

Karantina uygulamasının ilk yıllarında, halk arasında çeşitli isyanlar meydana gelmiştir. Tecrit ve uzaklaştırma kavramlarını çağrıştıran bu uygulama, dini ve toplumsal nedenlerle dirençle karşılanmıştır. Karantinaya ve hastalık nedeniyle ölümlerin defnine yönelik düzenlemelere karşı çıkanlar, hastalıktan ölümün ilahi bir irade olduğuna inanmış, toplumdan uzaklaştırılma fikrini benimsememiş ve seyahat edebilmek için zorunlu kılınan mürur tezkiresi gibi uygulamalara tepki göstermişti (Ağır, 2020: 1-151). Örneğin, 26 Mayıs 1838 tarihinde Kuşadası'nda bir hekim ve bir müdür atanarak karantina uygulamalarına başlanmıştır. Ancak, Kaleiçi bölgesindeki Türkmen Mahallesi muhtarının halkı kıskırtması sonucu bölgede karantina karşıtı isyanlar çıkmıştır (BOA, C.SH., 1/29, Tarihsiz). İlerleyen zamanlarda karantinaya karşı isyan eden bazı kişiler sürgüne gönderilmiştir (BOA. C..SH..12.596. 21.03.1254). Ticari, dini nedenlerle ülke değiştiren veya göç edenlerin de karantina uygulamalarına isyan ettiği görülmektedir. Örneğin Medin'e ve Tebük arası seyahat eden bazı kişilerin sınırlarda beklemek istemesi üzerine isyan ederek karantina müdürünü ve tabibini yaralamaları söz konusu olmuştur (BOA, DH.H.,35/27, H.15.01.1331). Tecrit kavramına olan bu ayaklanmalar göstermektedir ki ülke içerisinde halkın olumsuzluk içeren kavramlara verdiği tepkiler söz konusu olan canları dahi olsa büyük ölçekli seyretnmiştir.

Karantina Meclisi'nin kurulmasının ardından Osmanlı topraklarının pek çok bölgesinde karantina müdürlükleri oluşturulmuştur. Samsun, İzmir, Girit, Gelibolu, Alaiye, Sakız ve Amasya gibi çeşitli merkezlere müdürler atanarak salgın hastalıklarla mücadele edilmiştir (BOA.,A.,DVN.2/35, H- 27.04.1259; BOA., A., MKT. 8/35., H-01.12.1259; BOA., A., MKT.MVL. 1/21., H- 18.01.1260; BOA., A., AMD.,1/69., H-09.12.1262).

Tahaffuzhanelerin Osmanlı Devleti'nde karantina faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurulması, karantina uygulamalarının ilk yıllarına rastlamaktadır. Sürekli hizmet veren ilk tahaffuzhane 1831'de İstanbul'da kurulmuş, 1835'te ise Çanakkale'de geçici bir tahaffuzhane açılmıştır (Yıldırım, 1985:

1324). Tahaffuzhaneler daha çok hacı adaylarının sağlık kontrolünü sağlamak amacıyla kullanılmış, bu doğrultuda Yemen kıyılarında, Kızıldeniz üzerindeki Kamaran Adası'nda 1881'de geçici, 1882'de ise sürekli hizmet veren bir tahaffuzhane kurulmuştur. Osmanlı Sıhhiye Nezâreti tarafından sağlık memurları atanan bu merkezde, personelin maaş ve harcırahları devlet tarafından karşılanmıştır (BOA., İ..SH.., 1/13., H-10.07.1310; İ..SH.., 2/36., H-04.07.1314; BOA., İ. SH., 5/34, H-25.06.1324, BOA., Y. A. RES., 148/39, H-18.07.1323). Bu tahaffuzhane, Hindistan'dan Osmanlı topraklarına gelen hacı adayları arasındaki kolera ve veba vakalarına müdahale etmek amacıyla faaliyet göstermiştir (BOA., A.MKT.MHM. 506/18., H-23.07.1321; BOA., İ..DH.. 915/72648., H-5.07.1301; BOA., Y..PRK.UM..17/76., H-22.11.1307).

Halkın sağlık hallerini idame ettirmek için tahaffuzhanelerin inşası önemli bir konu olarak değerlendirilmiş ve daha çok uluslararası ulaşım güzergâhlarında konumlandırılmıştır. Gemilerin demirleyip yolcu indirebileceği İstanbul Boğazı ve uygun koylar bu amaçla tercih edilmiştir. Mimari olarak genellikle tek katlı ve lojman tarzında inşa edilen bu yapılar arasında, İstanbul'da Kuleli Kışlası ve Büyük Liman Hastanesi tahaffuzhane olarak kullanılmıştır. İstanbul, bir liman kenti olması nedeniyle çok sayıda tahaffuzhaneye sahip olmuştur. Bunlardan bazıları; Kuleli, Tuzla, Büyükdere, Kavak, Anadolu Kavağı ve Serviburnu tahaffuzhaneleridir. Günümüzde bu yapılar arasında sadece Tuzla, Kuleli ve Anadolu Kavağı tahaffuzhaneleri ayakta kalabilmiştir. Osmanlı Devleti'nde halk sağlığını koruma amacıyla çeşitli kurumsal yapılar oluşturulmuştur. 1838'de Meclis-i Tahaffuz, 1881'de Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye ve 1891'de Hıfzıssıhha Komisyonu bu amaç doğrultusunda kurulmuştur (Ağır, 2020: 72-77). Zamanla tahaffuzhaneler ülke çapında yaygınlaşmış; İstanbul'un ardından İzmir, Çanakkale, Sinop, Samsun, Kuşadası, Çeşme, Cidde, Alaiye, Trablusgarp, Selanik, Basra ve Köstendil gibi birçok merkezde tahaffuzhaneler açılmıştır (BOA., DH.MUİ., 14/21., H-17.10.1327; BOA., İ..HUS., 17/137. H-18.04.1311; BOA.,C..SH.,21/1038, H-06.07.1256; BOA.,ML.EEM., 24/15, R-27.09.1288; BOA.,A.AMD., 24/7, H-2.01.1267; BOA.,C..SH., 24/1162, H-19.04.1264; BOA., C..SH., 27/1305, H-21.10.1259; BOA., ML.EEM. 44/22, R-26.05.1294; BOA.,DH.ID., 46/85, H-27.02.1332; BOA.,DH.MKT., 85/9, H-28.12.1310; BEO, 95/7070, H-03.04.1310).

Sonuç olarak Osmanlı'da karantina uygulamalarına gösterilen tepki, genellikle halkın hastalık ve ölüm korkusuyla karışık bir şekilde hem destekleyici hem de direnç gösteren bir tutum sergilemiştir. Özellikle veba, kolera ve çiçek gibi salgın hastalıkların yayılmasının ardından Osmanlı'da karantina uygulamaları sıkça gündeme gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda veba salgınlarıyla sıkça karşılaşmıştır. Bu dönemde, veba hastalığının yayılmasını engellemek amacıyla karantina uygulamaları büyük ölçüde yaygınlaştırılmıştır. Liman şehirlerinde, hastalık taşıyan gemilerin ve tüccarların karantinaya

alınması yaygındı. Ancak, bu uygulamalar çoğu zaman halk arasında olumsuz tepkilere yol açmıştır. İnsanlar, karantinaya alınan kişilere karşı ayrımcı bir tavır sergileyebilir, hatta bazı bölgelerde hastalık taşıdığı düşünülen kişiler toplumsal dışlanmaya uğrayabilirdi (Ayalon, 2014: 21-60).

19. yüzyılın ortalarında Osmanlı topraklarında kolera salgınları baş göstermiştir. Kolera, özellikle İstanbul ve diğer büyük şehirlerde büyük can kayıplarına yol açmıştır. Karantina uygulamaları bu dönemde de devreye girmiştir. Ancak halk, bazen karantina önlemlerini yeterince ciddiye almamış, uygulamalar yerel yönetimlerin yetersizliği nedeniyle eksik kalmıştır. Ayrıca, salgın sırasında uygulanan sağlık kontrolleri ve karantina, halk arasında ekonomik zorluklara yol açmış ve zaman zaman isyanlara neden olmuştur. Özellikle ticaretin durması ve seferlerin iptal edilmesi, tüccarlar ve yerel halk arasında olumsuz tepkiler oluşturmuştur (Aydın, 2022: 23-31).

Bununla birlikte çiçek hastalığına karşı Osmanlı'da 19. yüzyılın ortalarına doğru aşılama yöntemleri uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, aşı uygulamaları da toplumda büyük bir direncin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bazı halk kesimleri, aşılama karşı çeşitli batıl inançlar nedeniyle tepki göstermiştir. Karantina ve aşılama yöntemlerine karşı gösterilen bu direncin sebepleri arasında halkın hastalıklara dair bilgi eksikliği, dini ve kültürel inançlar ve sağlıkla ilgili geleneksel düşüncelerin etkisi bulunmaktadır (Kılıç vd., 2023: 273-289).

Osmanlı toplumunun karantina ve halk sağlığı önlemlerine karşı bazen anlayışlı, bazen de dirençli bir tavır sergilediği görülmektedir. Toplumun büyük bir kısmı, sağlık önlemlerinin zaruretine inanırken, diğer kısmı ise bu önlemlerin hem sosyal hem de psikolojik etkilerinden dolayı itirazda bulunmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Son Dönemleri ve Günümüzde Yaşanan Dönüşüm: Hastane Kavramı

Osmanlı Devleti'nde modernleşme süreci, 19. yüzyılda Batı etkisiyle hız kazanmış ve bu değişim sağlık alanına da yansımıştır. Geleneksel darüşşifaların yerini modern hastaneler alırken, tıp eğitimi de yenedünya düzeniyle yeniden şekillenmiştir (Ortaylı, 2007: 135).

Bu dönüşüm sürecinde Osmanlı Devleti'nin kurumsal yapısı içerisinde tıp eğitimi gelişmiş ve Tıphane ve Cerrahhane-i Amire (1827) gibi dönemin gerekliliklerine uygun tıp okulları açılmıştır. Bu okul, Batı tıbbına dayalı eğitim vererek Osmanlıda modern doktorların yetişmesini sağlamıştır (Shaw ve Shaw, 1977: 289).

Osmanlı Devleti'nde hastane görevi yapan Darüşşifalar yalnızca hasta tedavi merkezleri olarak değil, aynı zamanda bakım hizmetleri sunan, müzikle terapi uygulamalarının gerçekleştirildiği ve tıp eğitiminin verildiği kurumlar olarak da işlev görmüştür. Batı ile artan etkileşim sonucunda, 19. yüzyılda Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane gibi modern tıp fakülteleri açılmış ve bu gelişmeler günümüz

hastanecilik anlayışına geçişin temelini atılmasıyla yeni kurulan hastanelerde sunulan hizmetler hastalık bazlı verilmeye başlanmıştır (Ataç, Kurt ve Keser, 2013: 1259-1264).

Osmanlıda modern hastanelerin ilk örnekleri incelendiğinde, öncelikli olarak askeri amaçlarla kurulduğu görülmektedir. 14 Mart 1827’de açılan Tıphane ve Cerrahhane-i Amire, Osmanlı ordusunun sağlık hizmetlerine yönelik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur (Demirci, 2012: 78). İlerleyen yıllarda, 1842’de hizmete giren Gümüşsuyu Askeri Hastanesi de bu alandaki erken örneklerden biridir (Ergin, 2016: 204). 1845 yılında açılan Haydarpaşa Askeri Hastanesi’ni ise dönemin ikinci yarısından itibaren inşa edilen sivil hastaneler takip etmiştir. Bu sivil hastaneler, toplum sağlığını koruma amacı taşıyan modern sağlık kurumları olarak faaliyet göstermiştir. İstanbul’da açılan ilk modern sivil hastanelerden biri olan Gureba Hastanesi (1846), fakir ve yoksul halk kesimlerine sağlık hizmeti sunmayı hedeflemiştir (Uzunçarşılı, 2011: 95). II. Abdülhamid döneminde, padişahın kızı Hatice Sultan’ın anısına inşa ettirilen Şişli Etfal Hastanesi (1899) de dönemin önemli sivil hastaneleri arasında yer almaktadır (Toprak, 2013: 157).

Osmanlı topraklarında, 18. yüzyıldan itibaren azınlık cemaatleri ve Batılı misyonerler tarafından da hastaneler kurulmuştur. Bu çerçevede Saint George Hastanesi (Avusturya Hastanesi, 1872), Balıklı Rum Hastanesi (1753, 19. yüzyılda modernize edilmiştir) ve Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi (1832) gibi sağlık kurumları, Osmanlı toplumundaki çeşitliliği yansıtan önemli sağlık yapıları arasında bulunmaktadır (Lewis, 2001: 220).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hastane kavramı yaygınlaşmaya başlamış, şifa evi kavramından ve bütüncül yaklaşımdan uzaklaşmaya başlanmıştır. Bu uzaklaşma hastanelerin giderek mekanik yerler olmasına ve hastalık mefhumuna odaklı hastane hizmeti alan bireylerin fiziksel iyilik halleri için tedavi alırken psikolojik iyilik halleri içinse alternatif hizmetlere yönelmelerine sebep olmuştur.

Darüşşifaların yalnızca fiziksel hastalıkların tedavi edildiği yerler değil, aynı zamanda manevi şifa, sosyal dayanışma ve toplumsal yardımlaşma kurumları olması halkın “hastane” kavramına yaklaşımını olumsuz etkilemiştir. Nitekim darüşşifalar halk arasında genellikle sıcak, samimi ve koruyucu bir yer olarak algılanıyordu. Birçok insan için burası, yalnızca bir tedavi merkezi değil, aynı zamanda toplumun sosyal bağlarını güçlendiren, yardımsever bir alan olarak kabul ediliyordu. Ancak modern hastane kavramı, daha bilimsel ve klinik bir yaklaşıma dayandığı için, başlangıçta soğuk, mekanik ve mesafeli bir algıya yol açmıştır. Ancak, modern hastaneler, zaman içinde, sağlık hizmetlerinin daha güvenilir, daha hızlı ve daha sistematik bir şekilde sunulması gibi önemli avantajlar sunmuştur. Bu da halkın hastanelere yönelik olumsuz algılarını zamanla aşmasına ve modern sağlık sistemine güven geliştirmelerine olanak tanımıştır (Goffmann, 2002: 131-189).

Sonuç olarak, Halkın hastanelere karşı duyduğu olumsuz bakış, darüşşifa kavramındaki toplumsal dayanışma, şifa bulma ve sosyal yardımlaşma gibi duygusal unsurların, modern hastane anlayışındaki

klirik, soğuk ve bireyselleşmiş yapıya dönüşmesinden kaynaklanmıştır. Modern hastaneler, başlangıçta halk için yabancı ve soğuk bir kurum olarak algılanmış, bu da hastaneye karşı psikolojik bir mesafe yaratmıştır. Bu direnç, toplumsal değişimle birlikte zamanla aşılmış, ancak başlangıçta bu olumsuz algılar modern tıba geçişin zorluklarını pekiştirmiştir.

Günümüzde, yeni projeler ve akademik dünyadaki kavramsal çerçeveler doğrultusunda, hastane kavramının eksiğinin önüne geçebilecek yeni bir kavram ile karşılaşmaktadır. Türk Dil Kurumu tarafından "sevilen, iyi, gönüldaş, güven duyulan" olarak tanımlanan "dost" kelimesinin eklenmesiyle, "dost hastane" kavramı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Yapılan bu kavramsal çerçeve belirleme çabası, hastane kavramının iyilik, güzellik, dostluk ve güven sağlama açısından eksiklik taşıdığının da kabul edildiğini de göstermektedir.

Bu eksikliğin farkına varılması uzun bir geçmişe dayanmakla birlikte, 1992 yılında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) işbirliğiyle başlatılan Bebek Dostu Hastane Programı, tüm BM üyesi devletlerde uygulanmak üzere kabul edilmiştir. Bunun ardından, 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde, "Doğum Servislerini Geliştirme Koalisyonu" (Coalition for Improving Maternity Services - CIMS) tarafından hazırlanan bakım rehberi doğrultusunda anne dostu hastane projeleri hayata geçirilmiştir. Türkiye'de de bu gelişmelerin etkisiyle, 2010 yılında Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından Anne Dostu Hastane Programı başlatılmıştır.

Hastane kavramına eklenen güven, şifa ve iyilik temalarına vurgu yapan bu yaklaşım, "çevre dostu", "hasta dostu", "göçmen dostu" ve "İslam dostu" gibi kavramlarla genişletilebilmektedir. Bu sayede, insan onuru ve haklarının bu denli geliştiğı günümüzde, hastane kavramının eksik olduğı insani değerler daha fazla fark edilmekte ve bu eksikliklerin giderilmesi için çabalar sarf edilmektedir (Özmen ve Koyuncu, 2023: 723-744).

Erken Cumhuriyet Dönemi Sağlık Reformlarının Modernleşmesi Bağlamında Sağlık Kavramlarında Gerçekleşen Değişim

Cumhuriyet Dönemi sağlık politikalarındaki değişim ve modernleşme çabaları, toplumun fiziksel ve zihinsel sağlığını iyileştirerek dinamik ve güçlü bir sosyal yapı oluşturmayı hedeflemiştir. Halk sağlığı, çocuk sağlığı ve hijyen gibi temel alanlarda gerçekleştirilen reformlar, uzun soluklu bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Bu sürecin başarıyla tamamlanması, siyasi iradenin kararlılığı ve eğitim sisteminin reformlara sağladığı destekle mümkün olmuştur. Sağlık personelinin eğitimi, kadınların yönetici veya doktor olarak meslek edinmeleri için atılan adımlar ve sağlık bütçesinin artırılması, bu dönüşümün temel yapı taşlarını oluşturmuştur. Modern tıbbi teknolojilerin kullanımı, yeni tedavi yöntemlerinin keşfi ve bu yeniliklerin yakından takip edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlık sisteminde ilerlemeyi öncelikli bir hedef olarak benimsemesine olanak tanımıştır. Sağlık

alanına verilen önem, henüz Kurtuluş Savaşı devam ederken 1920 yılında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin kurulmasıyla somut bir şekilde ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk Sağlık Bakanı Dr. Adnan Adıvar ve ardından Dr. Refik Saydam, Türk sağlık sisteminin kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamışlardır (Öztürk, 2023: 55-63).

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yaşadığı savaşların yıpratıcı etkileri, Cumhuriyet döneminde sağlık reformlarının neredeyse sıfırdan başlamasına neden olmuştur. Savaşlarda sağlık personelinin büyük kısmının kaybedilmesi, ekonomik kaynakların yetersizliği ve salgın hastalıkların artışı, reform sürecinin önündeki temel engeller olarak öne çıkmıştır. Osmanlı döneminde Avrupa, özellikle de Almanya, sağlık sisteminde bir model olarak benimsenmiştir. Bu eğilim, Cumhuriyet Dönemi boyunca da devam etmiş ve Türk sağlık sisteminde Avrupa'dan ithal edilen tıbbi malzemeler ile bilgi birikiminin etkisi hissedilmiştir (Nesipoğlu, 2018: 165-177).

Dr. Refik Saydam'ın liderliğinde, sağlık personelinin sayısını artırmak için eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve gençlerin tıp eğitimine teşvik edilmesi öncelikli hedeflerden biri olmuştur. Aynı zamanda, modern tıbbi ekipmanların temini, sağlık teşkilatlarının kurulması, salgın hastalıklarla mücadele ve halkın bilinçlendirilmesi konularında önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda, Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulu gibi kurumlar kurulmuş, halk sağlığını koruma ve iyileştirmeye yönelik yasalar yürürlüğe konmuştur (Yılmaztürk, 2013: 176-188).

Sağlık personeli ve ekipman eksikliği nedeniyle Cumhuriyetin ilk yıllarında seyyar sağlık hizmetleri ön plana çıkmıştır. Ancak yıllar içinde sağlık personeli sayısındaki artış ve hijyen bilincinin yaygınlaştırılmasıyla toplum hastalıklara karşı daha duyarlı hale gelmiştir. Sağlık merkezlerinin ülke geneline yayılması, eczane hizmetlerinin sunulması, ilaç üretiminin gerçekleştirilmesi ve laboratuvarların kurulması bu dönemde sağlığın korunması ve sürdürülmesi adına düzenlenen öncelikli konular arasında yer almıştır.

Cumhuriyet dönemi sağlık sisteminde modernleşme sürecine katkı sağlayan bir diğer önemli unsur, Nazi zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınan Alman akademisyenler olmuştur. Bu bilim insanlarının Türk üniversitelerinde gerçekleştirdikleri çalışmalar, hem tıp tarihi hem de üniversite reformları açısından kayda değer bir etki yaratmıştır. Bu iş birliği, Cumhuriyetin modernleşme sürecinde uluslararası bilgi ve deneyim aktarımının önemini bir kez daha vurgulamaktadır (Terzioğlu, 2002: 269-307). Tüm bunların gerçekleştiği Erken Cumhuriyet döneminde eski sağlık sistemimiz olan bireyden veya toplumun sağlığının korunmasından uzaklaşarak hastalık kavramıyla şekillenen sağlık sistemi uygulamaları "hastane" yapılarıyla varlığını sürdürmüş olsa da yeni Türk devletinin Cumhuriyet ile birlikte yine hıfzıssıhha ve koruma kavramlarına önem verdiğini gösteren pek çok uygulamanın meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Hastane ve Karantina Kavramlarının Yaygınlaşması: Hıfzıssıhha Düşüncesinin Sağlık Kavramlarının Dönüşümündeki Yeri

Salgın hastalıklar ile mücadele, tüm dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye için de zorlu ve uzun soluklu bir süreci ifade etmektedir. Verem, kolera ve veba gibi bulaşıcı hastalıklar dönem dönem kontrol altına alınsa da zaman zaman yeniden ortaya çıkarak toplumsal kaygıları artırmıştır. Avrupa’da bu hastalıklar, yüzyıllar boyunca büyük can kayıplarına ve sosyal kargaşalara neden olmuştur. Modernleşme öncesi dönemlerde tıp bilimi, salgın hastalıklar karşısında yetersiz kalmış; hastalıkların nedenleri ve tedavi yöntemleri keşfedilene kadar sayısız insan hayatını kaybetmiştir.

Savaşlar, özellikle Birinci Dünya Savaşı gibi küresel çatışmalar, salgın hastalıkların yayılmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Cephelede salgın hastalıklar nedeniyle hayatını kaybeden askerlerin sayısının, yaralanma nedeniyle ölenlerden fazla olması, savaş sonrası dönemde sağlık politikalarının öncelikli bir konu haline gelmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti, halk sağlığını korumayı yeni rejimin inşası için temel bir gereklilik olarak görmüş ve bu doğrultuda çeşitli reformlar başlatmıştır. Ancak halkın bu reformlara uyum sağlaması zaman alıcı ve zorlu bir süreci barındırmıştır (Çakır, 2021: 202-228).

Salgın hastalıkların temel nedenleri arasında yetersiz beslenme, hijyen eksikliği, kirli içme suyu kaynakları, bataklık alanlarda yaygın olan sıtma ve frengi gibi cinsel yolla bulaşan hastalıklar yer almaktadır. Aşı teknolojilerinin geliştirilmesi bu hastalıkların bazıları için etkili bir çözüm sunmuş, ölüm oranlarında kayda değer düşüşler sağlanmıştır. Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu’nda salgın hastalıkların yayılmasını önlemek amacıyla uygulanan karantina yöntemleri bu bağlamda dikkat çekici bir çözüm olmuştur. Limanlarda ve şehir giriş-çıkış noktalarında oluşturulan karantina bölgelerinde yolcular belirli bir süre gözetim altında tutulmuş, hastalık belirtisi gösteren kişilere uygun tedbirler alınmıştır (Kardaş, 2020: 2059-2079). Devlet, kısıtlı imkânlarla rağmen bu önlemleri uygulamak için büyük çapta harcamalar yapmaktan çekinmemiştir (BCA, 272-0-079, 72/2/14, M-24.03.1924). Salgın hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla ülkenin çeşitli bölgelerinde tahaffuzhaneler kurulmaya devam etmiştir (BCA, 30-18-1-2, 46/47/17, M-02.07.1934).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte dilde modernleşme yönünde adımlar atılsa da tahaffuzhane terimi işlevini sürdürmüş, bu durum sağlık anlayışının "koruma ve şifa bulma" ekseninde şekillendiğini göstermesi açısından önem arz etmiştir. Cumhuriyet Arşivi incelendiğinde "tahaffuzhane" ve "hıfzıssıhha" kavramlarında yapılan tekrar dikkat çekmekte, hastalıktan çok "koruma" anlayışının öne çıktığı görülmektedir.

Erken Cumhuriyet döneminin önemli Sağlık bakanları Dr. Adnan Adıvar, Dr. Rıza Nur ve Dr. Refik Saydam’dır. Bu dönemler sağlıkta dönüşümün yeni Türk devleti içerisinde sağlanmaya çalışıldığı ve öncelikle halk sağlığını korumaya yönelik uygulamaların hayata geçirildiği dönemlerdir (Emiroğlu,

2023: 1-5; Öztürk ve Emiroğlu, 2024: 1927). Özellikle Refik Saydam döneminin temel politikası koruyucu sağlığı geliştirme, hıfzıssıhha kavramını ülke genelinde yaygın hale getirmektir. Şifa evi anlamına gelen Darüşşifalar yerlerini çoktan hasta merkezli hastanelere bırakmış olsa da geliştirilen sağlık politikaları insanların sağlıklarının korunmasına odaklı olmuştur ve politikalar yasalaştırılırken koruma kavramlarına vurgu devam ettirilmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sağlık politikaları "hıfzıssıhha" anlayışıyla şekillendirilmiş, ülkenin çeşitli yerlerinde hıfzıssıhha memur ve muallimleri görev yapmış (BCA., 180-9-0-0., 213/1059/9, M-25.12.1924; BCA. 180-9-0-0., 238/1188/10, M-02.05.1926), beynelmilel hıfzıssıhha kurumları ile etkileşim sürekli hale getirilmiştir (BCA., 30-18-1-1., 15/60/6, M-23.08.1925). 1928 yılında Refik Saydam'ın öncülüğünde kurulan "Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü", aşı üretimi, hijyen politikalarının belirlenmesi ve laboratuvar hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve hastalıktan korunmak adına sağlığın geliştirilmesi gibi alanlarda kritik rol oynamıştır. Ayrıca enstitü öncülüğünde yurtdışına öğrenciler gönderilerek yurtdışındaki gelişmeler yakından takip edilmek istenmiştir (BCA., 30-18-1-2., 23/63/11., M-06.09.1931; BCA., 30-18-1-2., 31/69/8., M-03.11.1932). Zamanla yurt dışındaki hıfzıssıhha kuruluşlarından ülkemize ve hıfzıssıhha kurumuna ziyaretler olduğu gibi, yeni açılan hıfzıssıhha okullarına eğitim vermek üzere ülkemizden de yurt dışına uzmanlar davet edilmiştir (TDA, 534. 37379.150298.27., M-15.02.1945); TDA., 503. 2592.17222.1., M-05.12.1947; TDA., 503 .2592.17222.3., M-03.03.1947).

Dönem bulaşıcı hastalıkların yoğun bir şekilde yaygın olduğu bir döneme işaret etmektedir. Sıtma, frengi, verem, veba'nın oldukça yaygın olduğu bu dönemde hastalıklarla mücadele hıfzıssıhha kavramıyla karşılık bulmuş, hastalığa yakalanmadan halkı bilinçlendirmek temel amaç görülmüştür. Dr. Refik Saydam da sağlık düzenlemelerini "halk sağlığı eğitimi" olarak nitelendirmiş, hasta ve hastalık haline erişilmeden sağlık halinin devamı temel amaç olarak düşünülmüştür. Halkın bilinçlendirilmesi amacıyla sağlık düzenlemeleri; propaganda şeklinde radyo bildirileri, kitapçıklar ve konferanslar ile halka duyurulmuştur (Acımiş ve Kılıç, 2021: 30-39).

Türkiye Cumhuriyeti, ilerleyen zamanda halk sağlığını koruma ve geliştirme amacıyla 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nu 06.05.1930 Resmi Gazete tarihi ile yürürlüğe koymuş, bu kanunla bulaşıcı hastalıklar, hijyen standartları ve sağlık kurumlarının sorumlulukları detaylı bir şekilde düzenlenmiştir.⁵ Alınan önlemler, zaman zaman toplumun farklı kesimlerinden direnişle karşılaşsa da uzun vadede Türkiye'nin modern sağlık sisteminin temellerini sağlık ve koruma ekseninde düzenlemiş ve halk sağlığının korunmasında kritik bir rol oynamıştır.

⁵ 20.01.2025 tarihinde *Resmî Gazete*, 6 Mayıs 1930;

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc008/kanuntbmmc008/kanuntbmmc00801593.pdf sayfasından erişilmiştir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Erken Cumhuriyet dönemi, Türkiye’de sağlık sisteminin yeniden yapılandırılmaya çalışıldığı ve modern sağlık kavramlarının yerleşmeye başladığı bir dönemdir. Cumhuriyet döneminde sağlık kavramları yalnızca hastalıkların tedavi edilmesi olarak değil, toplum sağlığı, koruyucu sağlık önlemleri ve hijyen gibi daha geniş bir perspektifle ele alınmıştır. Osmanlı döneminde genellikle tedavi edici tıbbın ön planda olduğu bir anlayış hâkimken, Cumhuriyet’te koruyucu sağlık hizmetleri ve halk sağlığına daha fazla önem verilmiştir. Aşılamalar, dezenfeksiyon çalışmaları, salgın hastalıklarla mücadele gibi halk sağlığı politikaları geliştirilmiştir. Batılı tıbbî uygulamaların hızla benimsenmesi, tıp eğitiminin modernleştirilmesi ve hastalıkların tedavi edilmesi için bilimsel yöntemlerin kullanılmasına başlanması, sağlık anlayışını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Sağlık, sadece bireysel bir sorun olarak değil, toplumun genel refahı ve sosyal devletin bir görevi olarak görülmeye başlanmıştır. Sosyal güvenlik ve sağlık sigortası gibi uygulamalar bu dönemde ilk adımlarını atmıştır (Karaboğa vd., 2023: 319-333).

Sağlık kavramlarındaki değişim ve halkın bu değişime tepkileri, bir dizi sosyal, kültürel, ve politik faktörle şekillenmiştir. Halkın sağlık reformlarına ve sağlık kavramlarındaki değişimlere tepkileri, dönemin kültürel, dini ve toplumsal yapısına bağlı olarak çeşitli şekillerde olmuştur. Aşağıda halkın tepkileri ve nedenleri maddeler halinde verilmiştir:

- İlk başta, halkın büyük kısmı modern hastaneleri ve sağlık kurumlarını yeterince tanımıyordu. Ayrıca, geleneksel tıp uygulamalarına olan inanç hala güçlüydü. Bu nedenle, devletin sağlık politikalarına karşı bazı bölgelerde direnç görülebilirdi. Özellikle kırsal kesimlerde, modern tıbbın ve aşıların uygulanmasına karşı temkinli bir yaklaşım sergilenmiştir.
- Batı’dan gelen tıbbi yenilikler, özellikle geleneksel İslam tıbbi veya Osmanlı tıbbi geleneğine bağlı olan kişiler arasında tepki yaratmış olabilir. Bazı halk kesimleri, batılı tıbbın yerine eski tıbbi bilgilerin ve yöntemlerin korunmasını savunmuşlardır.
- Çiçek aşısı gibi halk sağlığı uygulamaları, özellikle köylerde halk arasında ciddi bir dirençle karşılaşmıştır. Aşıların halk arasında kabul edilmesi zaman almış ve çeşitli efsaneler, batıl inançlar bu direnci pekiştirmiştir.
- Cumhuriyet’in ilk yıllarında, hijyenik yaşam alışkanlıklarının yaygınlaştırılması amacıyla yapılan çalışmalar da başlangıçta halkın tepkisini çekmiştir. Ancak, zamanla modern hijyen kurallarının faydaları görüldükçe bu anlayış kabul edilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyetin sağlık alanındaki modernleşme politikaları, özellikle sağlık sigortası ve devletin sağlık hizmetlerini genişletme çabaları, toplumsal olarak kabul görmeye başlamıştır. Ancak, bu politikaların etkisi zamanla daha görünür hale gelmiş ve halk arasında daha geniş bir kabule yol açmıştır (Beylik vd., 2015: 183-189).

Sonuç olarak Erken Cumhuriyet dönemi sağlık reformları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sağlıkta modernleşme çabaları, sağlık kavramlarında köklü değişimlere yol açmış olsa da, halkın bu değişime verdiği tepki karmaşık olmuştur. Geleneksel inançlar, batılı tıbbın kabulü ve toplumsal koşullar, sağlık reformlarının halk tarafından benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte, halk sağlığı politikaları genellikle zamanla daha fazla kabul görmüş, ancak başlangıçta çeşitli direnişlerle karşılaşmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Tarihsel süreç içinde sağlık kavramları, toplumların kültürel, siyasal ve bilimsel gelişimleri doğrultusunda dönüşüme uğramıştır. Osmanlı sağlık anlayışı, bireylerin refahını gözetken ve şifa kavramına dayanan bir yapı ile şekillenirken, modernleşme süreciyle birlikte sağlık hizmetlerinin işlevselliği ve sunumu köklü değişimlere uğramıştır. Geleneksel Osmanlı sağlık kurumları, yalnızca tıbbi tedavi sunan mekânlar olmanın ötesinde, ruhsal iyileşme ve bütüncül sağlık anlayışını merkeze alan eğitim ve bakım merkezleri olarak işlev görmüştür. Ancak, Osmanlı'nın 19. yüzyılda karşı karşıya kaldığı salgın hastalıklar ve modern tıp uygulamalarına duyulan gereksinim, sağlık politikalarının dönüşümünü zorunlu kılmıştır. Karantina uygulamalarının Osmanlı halkı tarafından tepkiyle karşılanması, sağlık algısının bireysel özgürlükler ve toplumsal yapı üzerindeki etkilerini açıkça gözler önüne sermektedir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, modern sağlık politikalarının inşası, Osmanlı'nın geleneksel sağlık sisteminden miras kalan unsurların revize edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. “Hastane” kavramının yaygınlaşması ve halk sağlığına yönelik sistematik düzenlemelerin hayata geçirilmesi, sağlık hizmetlerinin devlet kontrolü altında kurumsallaşmasını sağlamıştır. Özellikle Dr. Refik Saydam'ın sağlık politikaları, koruyucu sağlık anlayışını yeniden gündeme taşımış ve halk sağlığını önceliklendiren düzenlemeler ile yeni sağlık yapılanması desteklenmiştir. Bu dönüşüm, sağlık psikolojisi açısından bireylerin sağlık algısını ve hizmetlere olan güvenini de şekillendirmiştir.

Sağlık sisteminde yaşanan bu dönüşüm, sağlık kavramlarının bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini anlamayı gerektirmektedir. Osmanlıda koruma ve şifaya vurgu yapan sağlık kurumları, Cumhuriyet ile birlikte hastalık odaklı sağlık hizmetlerine evrilmiş; ancak hıfzıssıhha politikalarıyla birlikte tekrar koruyucu sağlık hizmetleri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Günümüzde sağlık psikolojisinin gelişimi, bu tarihsel dönüşümün birey üzerindeki etkilerini yeniden değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Olumlu anlam içeren sağlık kavramlarının hastaların psikolojik durumları üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlıdaki darüşşifa anlayışının modern tıp uygulamaları ile bütünleşmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Sağlık sistemlerinde dönüşüm, yalnızca teknik bir gelişme değil, aynı zamanda bireylerin sağlık hizmetleriyle kurduğu ilişkilerin ve beklentilerinin değişimiyle de yakından ilgilidir. Foucault'nun

(1973) biyopolitika kavramı çerçevesi Batı toplumları için, biyopolitik bir çağda yaşadığımız yönündeydi. 18. yüzyıldan itibaren, siyasi iktidar artık yaşam hakkı tanımak ya da ölümü emretmek gibi keskin bir tercihle kullanılmamaktadır. Bunun yerine, siyasal otoriteler nüfusun ve bireylerin refahını sağlamak adına yaşamın yönetimini üstlenmiştir. Artık siyaset, insan varoluşunun hayati süreçlerine müdahale etmektedir: Nüfusun büyüklüğü ve niteliği, üreme ve insan cinselliği, evlilik, ebeveynlik ve aile ilişkileri, sağlık ve hastalık, doğum ve ölüm gibi konular siyasetin temel meseleleri haline gelmiştir(Rose, 2007.). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreç incelendiğinde, devletin halk sağlığını denetleme biçimlerinin dönüşümünü gözler önüne sermektedir. Özellikle 20. yüzyılda sağlık hizmetlerinin bir vatandaşlık hakkı olarak görülmesi, bireylerin sağlık sistemine duyduğu güveni ve beklentilerini şekillendirmiştir.

Son dönemlerde yapılan araştırmalar, sağlık kavramlarının bireylerin bilişsel ve duygusal süreçleri üzerindeki etkisini göstermektedir. Özellikle negatif kelimelerin dikkat süreçlerinde farklılık yarattığı ve tepki sürelerini uzattığı ortaya konulmuştur. Bu bulgular, sağlık alanında kullanılan kavramların bireyler üzerindeki psikolojik etkisini anlamada önemli ipuçları sunmaktadır (Memiş, Güney ve Gökçe, 2020).

Damasio'nun (1994) somatik belirteçler teorisine göre, duygular karar verme sürecinin doğruluğunu ve verimliliğini artırabilir, ancak aşırı veya yanlış yönlendirilmiş duygusal tepkiler bazen dikkati önemli bilgiden uzaklaştırabilir (Peter, Lipkus ve Diefenbach, 2006: 140-162). Bu bağlamda, sağlık alanında kullanılan dilin hastaların algısı ve duygusal durumu üzerindeki etkisi göz önüne alınmalıdır. Özellikle, olumsuz çağrışımlara sahip kelimelerin hastalar üzerinde kaygı, stres ve kaçınma davranışları oluşturabileceği literatürde sıkça vurgulanmaktadır (Williams, 2013; Greenberg, Pyszczyński ve Solomon, 1986).

Negatif dil kullanımının bireylerin bilişsel süreçleri üzerindeki etkisi, psikodilbilim alanındaki çalışmalarla da desteklenmektedir. Örneğin, Matovic ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, olumsuz kelimelerin semantik işleme sürecini geciktirdiği ve bellek üzerinde kalıcı etkiler yarattığı gösterilmiştir. Benzer şekilde, Robinson ve Clore (2002), olumsuz sağlık mesajlarının bireylerin öznel iyi oluşlarını olumsuz yönde etkilediğini ve sağlık hizmetlerine duyulan güveni zayıflatabileceğini belirtmektedir.

Sağlık alanında kullanılan dilin, hasta uyumu ve tedavi süreçlerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, olumlu ve destekleyici bir dilin benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Örneğin, Schmid ve arkadaşları (2015), doktor-hasta iletişimde daha pozitif ve empatik bir dil kullanımının, hasta memnuniyetini ve tedaviye uyumu artırdığını göstermiştir. Benzer şekilde, Chapman ve Coups (2006), sağlık uyarılarında korku temelli mesajlar yerine motive edici ve olumlu ifadelerin kullanılmasının daha etkili olduğunu belirtmektedir.

Sağlık terminolojisinin bireylerin psikolojik süreçleri üzerindeki etkisi, hem klinik uygulamalar hem de halk sağlığı kampanyaları açısından dikkate alınmalıdır. Olumsuz çağrışımlara sahip ifadeler, hastaların kaygı düzeylerini artırabilir ve tedavi süreçlerine yönelik olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olabilir. Bu nedenle, sağlık iletişimde kullanılan dilin, bireylerin algıları ve duygusal tepkileri üzerindeki etkisi multidisipliner bir yaklaşımla ele alınmalı ve daha bilinçli bir kullanım teşvik edilmelidir.

Sağlık psikolojisinin biyopsikososyal model (BPS) çerçevesinde klinik uygulamalara entegrasyonunun önemini vurgulayan çalışmalar, hastaların bilgiye erişimini ve karar süreçlerini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Özellikle kronik hastalıklarla yaşayan bireylerin sağlıkla ilgili kararlarını nasıl şekillendirdiği, duygusal süreçlerin bu kararlar üzerindeki etkisiyle yakından ilişkilidir. Sağlık psikolojisinin bu alandaki katkıları, hem bireysel sağlık yönetimini hem de halk sağlığı politikalarını geliştirmek adına disiplinlerarası iş birliğini gerektirmektedir. Kültürel farklılıkları dikkate alan ve psikolojik süreçleri sağlık yönetimine entegre eden yaklaşımlar, modern sağlık sisteminde giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Köroğlu ve Karagüzel, 2023: 32-38).

Bu bağlamda, günümüzde hastane kavramının eksik yanını tamamlayan dost hastane uygulamaları hasta psikolojisi ve sağlık hizmeti deneyimi açısından büyük bir öneme sahiptir. Hastalar, tedavi süreçlerinde yalnızca tıbbi gerekliliklerin yerine getirilmesini değil, aynı zamanda farklılıklarına saygı gösterilmesini ve ilgiyle karşılanmayı beklemektedir. Dost hastaneler, hastanelerin fiziksel ortamını, verilen hizmetin kalitesini, personelin hastalara ve refakatçilere karşı davranış şeklini ele alarak hasta memnuniyetini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Hasta memnuniyetinin sağlanması, kurumun varlığını devam ettirebilmesinin ve sağlık piyasasındaki konumunu yükseltebilmesinin anahtarıdır.

Dost hastane uygulamaları, çeşitli hasta gruplarının (yaşlı hastalar, demansa sahip hastalar, göçmen konumundaki hastalar vb.) memnuniyetini sağlamaktadır. Aldığı hizmetten memnun kalan, şifa için başvurduğu mecrada hastalığına vurgudan ziyade tüm insani değerlerine vurgu yapılan hasta, farklı bir sağlık kurumuna başvurma ihtiyacı duymamakta, sağlık psikolojisi açısından da doğru anlamlandırdığı sürecinden maksimum doyumunu sağlamaktadır. Böylece kurumu yakınlarına tavsiye edebilmekte, tüm bunlar sayesinde de gereksiz sağlık kullanımı ve maliyetlerin de azalması mümkün olabilmektedir. Türkiye’de bebek dostu ve anne dostu hastaneler üzerine yapılan çalışmaların arttığı görülse de, uluslararası literatürde yer alan göçmen dostu, demans dostu vb. kavramların henüz yeterince tanınmadığı anlaşılmaktadır. Daha kaliteli hizmet ve hasta memnuniyeti için diğer dost hastane türlerine dair standartların da tanınması ve uygulanması faydalı olacaktır. Sağlık kurumlarına dost hastane girişimlerinin yerleştirilmesi ve bu kriterlerin bir kültür haline gelmesi hıfzıssıhha anlayışı için oldukça büyük bir öneme sahiptir (Özmen ve Koyuncu, 2023: 723-744).

Sonuç olarak, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan sağlık politikaları, yalnızca tıbbi uygulamaların dönüşümüyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal algı ve devlet politikalarının temel dinamiklerini de değiştirmiştir. Osmanlı'daki sağlık anlayışı, bireyin bütüncül iyilik hali ve şifa kavramına odaklanırken, modernleşmeyle birlikte sağlık hizmetleri giderek hastalıktan korunma odaklı bir yapıya evrilmiştir. Cumhuriyet döneminde koruyucu sağlık hizmetleri ve halk sağlığının önceliklendirilmesi, devletin sağlık üzerindeki rolünü pekiştirmiş ve bireylerin sağlık sistemine duyduğu güveni şekillendirmiştir.

Bu dönüşüm yalnızca kurumsal değişimlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sağlık alanında kullanılan terminolojinin bireyler üzerindeki psikolojik etkisini de gün yüzüne çıkarmıştır. Negatif çağrışımlı sağlık terimlerinin bireylerin algısını ve tedaviye uyumunu olumsuz etkilediği araştırmalarla ortaya konmuştur. Bu bağlamda, sağlık iletişiminde olumlu ve destekleyici bir dilin benimsenmesi, hasta memnuniyetini artırarak sağlık sistemine olan güveni güçlendirebilir. Dost hastane uygulamaları gibi yaklaşımlar, hastaların yalnızca fiziksel iyileşme sürecini değil, psikolojik iyi oluşlarını da destekleyerek modern sağlık hizmetlerinde daha insancıl bir modelin gelişmesine katkıda bulunabilir. Bu perspektiften bakıldığında, tarihsel süreçten çıkarılan derslerin, günümüz sağlık politikalarının psikososyal boyutlarını güçlendirmek adına önemli bir yol gösterici olduğu söylenebilir.

Sağlık hizmetlerinin işlevsel yapısı kadar, kullanılan terminoloji de bireylerin sağlık algısını biçimlendiren önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı'da koruma ve iyilik hali eksenli kavramlardan, modern dönemde hasta ve hastalık odaklı bir sağlık anlayışına geçiş süreci, günümüz sağlık politikalarının da yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Sağlık psikolojisinin katkılarıyla, bireylerin sağlık hizmetlerine yönelik algısını şekillendiren dil ve uygulamaların bilinçli bir şekilde yönetilmesi, hasta memnuniyetini ve tedavi süreçlerini olumlu yönde etkileyebilir. Bu bağlamda, tarihsel perspektiften çıkarılacak dersler, sağlık hizmetlerinin yalnızca biyomedikal bir çerçevede değil, aynı zamanda psikososyal boyutlarıyla ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sağlık hizmetlerinin gelişimi, yalnızca teknolojik ve tıbbi ilerlemelerle değil, aynı zamanda bireylerin sağlık sistemine yönelik tutumları ve beklentileriyle de yakından ilişkilidir. Sağlık psikolojisinin katkılarıyla, bireylerin sağlık algısını şekillendiren faktörlerin daha bilinçli bir şekilde ele alınması, hasta memnuniyetini artırmada önemli bir rol oynayacaktır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, özellikle kültürel farklılıkları dikkate alan sağlık politikalarının geliştirilmesine ve sağlık iletişiminin psikolojik boyutlarının daha derinlemesine analiz edilmesine odaklanmalıdır.

Kaynakça

- Acımış, N. M. ve Kılıç, B. B. (2021). Cumhuriyet (1928-1973) döneminde sürdürülen sağlığın geliştirilmesi mücadelesinde halk sağlığı temaları. *Lokman Hekim Dergisi*, 11 (1), 30-39.
- Ağır, S. (2020). *Osmanlı'da karantina uygulama süreçleri ve tepkiler (1865-1914)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ak, S. (2024). Osmanlı'dan günümüze karantina uygulama süreçleri ve pandemiyle mücadelede izlenen sağlık politikaları. *Journal of social and analytical health*, 22(2), 172-186.
- Ataç A., Kurt, E. & Keser, A. (2013). From mekteb-i tıbbiye-i adliye-i şahane to present day an overview to pharmaceutics education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 106, 1259-1264.
- Ayalon, Y. (2014). *Natural disasters in the ottoman empire plague, famine and other misfortunes*, Cambridge University Press.
- BCA, 272-0-079, 72/2/14, M-24.03.1924.
- BCA, 30-18-1-2, 46/47/17, M-02.07.1934.
- BCA. 180-9-0-0., 238/1188/10, M-02.05.1926.
- BCA., 180-9-0-0., 213/1059/9, M-25.12.1924.
- BCA., 30-18-1-1., 15/60/6, M-23.08.1925.
- BCA., 30-18-1-2., 23/63/11., M-06.09.1931.
- BCA., 30-18-1-2., 31/69/8., M-03.11.1932.
- Benli, K. (2017). *Klasik dönem Osmanlı sağlık sistemi ve salgın hastalıklar (1300-1600)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- BEO, 95/7070, H-03.04.1310.
- Beylik, U., Kayral, H. İ., & Çırakalp, Ü. 13. (2015). Yüzyıldan 21. yüzyıla Türk sağlık sisteminin gelişim süreci üzerine bir değerlendirme. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2(4), 183-189.
- BOA, BEO, Ayniyât Defteri, Nr: 1714, S. 17-18.
- BOA, C.SH., 1/29
- BOA, DH.H.,35/27, H.15.01.1331.
- BOA, Irâde Mesâil-i Mühimme Karantina, Nr: 2537. Kaymakam Paşa takdiri.

BOA, irade Hariciye. Nr: 16790. 6 Safer 295/28 Kanun-ı Skil 293 tarihli sıhhiye meclisi tezkiresi ve ekleri.

BOA. C..SH..12.596. 21.03.1254.

BOA., A., AMD. 1/69., H-09.12.1262.

BOA., A., DVN. 2/35., H- 27.04.1259.

BOA., A., MKT. 8/35., H- 01.12.1259.

BOA., A., MKT.MVL. 1/21., H-18.01.1260.

BOA., A.MKT.MHM. 506/18., H-23.07.1321.

BOA., C..SH., 27/1305, H-21.10.1259.

BOA., DH.MUİ., 14/21., H-17.10.1327.

BOA., İ. SH., 5/34, H-25.06.1324.

BOA., İ.DH.. 915/72648., H-5.07.1301.

BOA., İ.HUS., 17/137. H-18.04.1311.

BOA., İ.SH.. , 1/13., H-10.07.1310.

BOA., İ.SH., 2/36., H-04.07.1314.

BOA., MAD.d/20266, H. 29.12.1030.

BOA., ML.EEM. 44/22, R-26.05.1294.

BOA., Y. A. RES., 148/39, H-18.07.1323.

BOA., Y..A...HUS., 286/70., H-09.06.1311.

BOA., Y..PRK.UM..17/76., H-22.11.1307.

BOA.,A.AMD., 24/7, H-2.01.1267.

BOA.,C..SH., 24/1162, H-19.04.1264.

BOA.,C..SH.,21/1038, H-06.07.1256.

BOA.,DH.İD., 46/85, H-27.02.1332;.

BOA.,DH.MKT., 85/9, H-28.12.1310.

BOA.,ML.EEM., 24/15, R-27.09.1288.

Cantay, G. (2018), *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dariüşşifaları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Chapman, G. B., & Coups, E. J. (2006). Emotions and preventive health behavior: Worry, regret, and influenza vaccination. *Health Psychology, 25*(1), 82-90.
- Çakır, G. K. (2021). Cumhuriyet dönemi toplum sağlığı politikalarında bulaşıcı hastalıklar 1920-1940. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 53*, 202-228.
- Damasio, A. R. (1994). *Descartes' error: emotion, reason, and the human brain*. Putnam.
- Demirci, M. (2012). *Osmanlı sağlık kurumları tarihi*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Emiroğlu, A. (2023). Öztürk H. (Ed.), *Dr. Abdülhak Adnan (Adivar)'ın sağlık alanındaki çalışmaları* (ss. 1-5). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Ergin, O. (2016). *Osmanlı'da sağlık ve tıp tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Goffman, (2002). *The Ottoman Empire and early modern Europa*. Cambridge University Press, New York.
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (1986). The causes and consequences of a need for self-esteem: A terror management theory. *Public Self and Private Self*, 189-212.
- Karaboğa, G., Çağlar, Y., & Şener, İ. (2023). Cumhuriyet tarihimizde sağlık sisteminin gelişimi ve organizasyonel dönüşüm. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 12*, 319-333.
- Kardaş, A. (2020). Cumhuriyet Dönemi'nde veba salgınları ve alınan önlemler (1923-1947). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 7* (4), 2054-2079.
- Kılıç, R., Nazlıer, Y. F., Özelçi, P., & Kara, A. (2023). Osmanlıda aşının tarihi: aşı memurları ve aşı evleri. *Pediatr Inf 17*(4), 273-289.
- Köroğlu, A., & Karagüzel, E. Ö. (2023). Sağlığın teşviki ve gelişmesinde sağlık psikolojisinin rolü. *Farabi Tıp Dergisi 2*(4), 32-38.
- Lewis, B. (2001). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: TTK Yayınları.
- Matovic, D., Briesemeister, B. B., & Kuchinke, L. (2021). The emotionality of words modulates lexical processing: Evidence from reaction times and event-related potentials. *Neuropsychologia, 157*, 107868.
- Memiş, E., Güney Ç., & Gökçe, A. (2020). Duygu Yüklü Kelimelerin İşlenmesinde Konfigürasyon temelli temsiller. *Psikoloji Çalışmaları. StudiesPsychology, Advanceonlinepublication*. <https://doi.org/10.26650/SP2019-001>.
- Memiş, M., Güney, S., & Gökçe, H. (2020). Sağlık iletişiminde dilin önemi ve hasta algısı. *Türk Sağlık İletişimi Dergisi, 5*(2), 45-62.

- Midhat, A. (1994). "Devlet-i Aliyye- i Osmaniye’de Karantina yani Usi:11-1 Tahaffuzun Tarihçesi", *Salname-i Nezâret-i Hafidye, Belleten*, 58(222), 329-376.
- Nesipoğlu, G. (2018). Olgusal bir yapı olarak sağlık politikaları: 1920-1960 yılları arası Cumhuriyet Döneminin tarihsel izleği. *Haccettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21 (1), 165-177.
- Ortaylı, İ. (2007). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İstanbul: TimaşYayınları.
- Özmen, S., & Koyuncu, S. (2023). A systematic review on the concept and types of friendly hospital. *Haccettepe Journal of Health Administration*, 26(3), 723-744.
- Öztürk H., & Emiroğlu, A. (2023). Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti çocuk yetiştirme politikalarında Darü’ş-şafaka, Dar’ül-Aceze, Dar’ül-Hayr ve Dar’ül Eytam kurumlarının yeri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 344-368.
- Öztürk, H. (2023). Öztürk H. (Ed), *Atatürk’ün vefatından sağlıkta sosyalleşmeye kadar geçen sürede sağlıkla ilgili yasal düzenlemeler (1938-1960)* (ss. 55-63). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Öztürk, H., & Emiroğlu, A. (2024). Az bilinen bir sağlık bakanı dr. rıza nur: Geleneksel araştırma. *Türkiye Klinikleri J MedEthics*. 32(1), 19-27.
- Peter, M. L., Lipkus, I. M., & Diefenbach, M. A. (2006). Illness representations, coping, and health behavior: A theoretical review and synthesis. *Health Psychology Review*, 1(2), 140-162.
- Resmî Gazete, 6 Mayıs 1930; https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc008/kanuntbmmc008/kanuntbmmc00801593.pdf.
- Robinson, M. D., & Clore, G. L. (2002). Belief and feeling: Evidence for an accessibility model of emotional self-report. *Psychological Bulletin*, 128(6), 934-960.
- Rose, A., (2022). *Water and wellness: cholera in the nineteenth-century ottoman empire. undergraduate senior thesis* Columbia University.
- Rose, N. (2001). "The Politics of Life Itself." *Theory Culture & Society* 18(6), 1-30.
- Schmid, M. B., Kindermann, L., & Horn, A. B. (2015). Doctor-patient communication and patient satisfaction: The role of linguistic alignment. *Patient Education and Counseling*, 98(4), 451-456.
- Shaw, S. J., & Shaw, E. K. (1977). *History of the Ottoman Empireand Modern Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 289.
- Şehsuvaroğlu, B. (1957). *Türkiye Karantina Tarihine Giriş*. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınevi, İstanbul.

Takvim-i Vekayi, 2, 7 Cemaziyelahir 1247 (13 Kasım 1831).

TDA, 534. 37379.150298.27., M-15.02.1945.

TDA., 503 .2592.17222.3., M-03.03.1947.

TDA., 503. 2592.17222.1., M-05.12.1947.

TDK, Darüşşifa, Nişanyan Sözlük, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi.
<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/dar%C3%BC%C5%9F%C5%9Fifa>.

Terzioğlu, A. (2002). “Cumhuriyet Dönemi Türk tıbbına ve tıp eğitimine bir bakış”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2, 269-307.

Terzioğlu, A., (1992). *Bimarhane*. İstanbul: TDVA.

Toprak, Z. (2013). *II. Abdülhamid ve Dönemi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzluk, F. N. (1948). Cholera Asiaticanın Epidemisi tarihi üstüne bir araştırma. *Türk Hijyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*, 8(1), Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK Yayınları.

Williams, D. R. (2013). Stress and the mental health of populations of color: Advancing our understanding of race-related stressors. *Journal of Health and Social Behavior*, 54(1), 1-17.

Yıldırım, N. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 5, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, N. (2006). 1894'ten Günümüze Üsküdar Tebhirhanesi. *Üsküdar Sempozyumu IV Bildiriler*, II, 413-428.

Yıldırım, N. Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları,
<https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/darussifa>

Yılmaz, B. (2017). Doğu-batı iki farklı düşünme yöntemi ve XX. yüzyıl batı sanatında doğu etkileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(47), 242-254.

Yılmaztürk, A. (2013). Türkiye'de sağlık reformlarının tarihsel gelişimi ve sağlıkta dönüşüm programı'nın küresel niteliğinin değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi I*, 176-188.

Extended Abstract

This article examines the historical transformation of healthcare institutions in Turkish history, focusing on the evolution of the concepts of *darüşşifa* (healing houses) and *tahaffuzhane* (quarantine houses) into modern hospitals and quarantine facilities. The study explores the conceptual shifts in these institutions and their impact on societal perceptions of health and disease. By analyzing historical records, medical literature, and public reactions, this research seeks to understand how the notions of health, illness, and quarantine have evolved over time.

The *darüşşifa* system, rooted in the Seljuk and Ottoman periods, functioned as comprehensive medical centers where patients received treatment through a combination of herbal medicine, dietary regulation, and spiritual practices. These institutions were not only centers for physical healing but also hubs of medical education, where physicians were trained under the supervision of experienced scholars. The traditional healing practices within these institutions were deeply intertwined with religious and philosophical beliefs, emphasizing holistic treatment methods.

Similarly, *tahaffuzhane* institutions emerged as quarantine centers to combat contagious diseases, particularly during periods of epidemic outbreaks. These facilities were established to prevent the spread of diseases such as plague and cholera, which posed significant threats to public health. The Ottoman Empire implemented quarantine measures in response to global epidemiological challenges, adapting European sanitary models while integrating them with existing medical traditions.

With the modernization of medical sciences and the increasing influence of Western medical practices, the roles and functions of these traditional institutions underwent significant changes. The transition from *darüşşifa* to hospitals and from *tahaffuzhane* to modern quarantine facilities reflects broader societal transformations, including advancements in medical knowledge, state policies on public health, and shifting cultural attitudes toward disease prevention and treatment.

The 19th and 20th centuries marked a turning point in this transformation, as the Ottoman Empire and later the Republic of Türkiye embraced modern medical institutions modeled after European healthcare systems. The establishment of modern hospitals replaced traditional healing centers, introducing new medical technologies, professionalized healthcare, and standardized treatment protocols. Similarly, quarantine practices evolved with the development of microbiology, leading to more systematic and scientifically informed public health policies.

One of the key aspects of this study is the examination of how these transformations affected public perceptions of healthcare institutions. In traditional society, the *darüşşifa* was not merely a place of medical treatment but also a trusted institution deeply embedded in social and religious life. The transition to modern hospitals, while improving medical outcomes, also led to shifts in the doctor-

patient relationship, public trust in medical authorities, and the perception of healthcare as a state-administered service rather than a community-based initiative.

Similarly, the concept of quarantine changed from being a temporary preventive measure during epidemics to an integral part of public health infrastructure. The development of dedicated quarantine facilities, the implementation of vaccination campaigns, and the introduction of scientific hygiene practices contributed to changing attitudes toward disease containment. However, these changes were not always met with immediate acceptance, as public resistance and skepticism toward modern medical interventions often accompanied these transitions.

The study also highlights the role of state policies in shaping healthcare institutions. The Ottoman Empire's efforts to regulate public health through quarantine laws, vaccination programs, and the establishment of medical schools laid the groundwork for modern healthcare administration. In the Republican era, the emphasis on secular and scientific medical education further reinforced the shift toward Western-style hospitals and public health measures.

Another critical aspect of this research is the impact of cultural and religious factors on the acceptance of medical transformations. While traditional healing practices were often rooted in Islamic medical traditions, modern medical institutions gradually adopted a secular approach, leading to debates over the compatibility of traditional and contemporary healthcare models. The coexistence of traditional and modern practices continues to influence public health policies in Türkiye today.

In conclusion, the transition from *darüşşifa* to hospitals and from *tahaffuzhane* to quarantine facilities represents a significant historical shift in Turkish medical history. This transformation reflects broader changes in scientific knowledge, state governance, and societal attitudes toward health and disease. By examining this evolution, this study provides insights into the dynamic interplay between tradition and modernity in shaping healthcare institutions. The findings contribute to a deeper understanding of how historical healthcare models inform contemporary medical practices and public health strategies in Türkiye and beyond.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article:

İçerli, L., & Akay, D. (2025). Psikolojik sahiplenme ve örgütsel değişime dönük tutum arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 52-78. <https://doi.org/10.38122/ased.1685361>

Makale Geçmişi / Article History

Alındı (Received): 28/04/2025

Kabul edildi (Accepted): 28/05/2025

Psikolojik Sahiplenme ve Örgütsel Değişime Dönük Tutum Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma

Leyla İÇERLİ¹, Dilek AKAY²

Öz: Günümüzün rekabetçi iş dünyasında, örgütlerin sürdürülebilirliğini sağlamaları ve başarılı olabilmeleri, değişime uyum sağlama becerilerine bağlıdır. Örgütsel değişim, bir örgütün mevcut yapısında ve işleyişinde yapılan değişiklikleri ifade eder. Bu değişim sürecinin başarılı olabilmesi, çalışanların değişime yönelik tutumlarıyla doğrudan ilişkilidir. Değişime yönelik gösterilen tutum, bireylerin bu değişim sürecinde, nasıl bir yol izleyeceklerini belirleyen önemli bir unsurdur. Çalışanlar, örgütsel değişime yönelik olarak, değişime direnç gösterme veya değişime açık olma tutumu geliştirebilirler. Bu noktada, bireyin örgütüne duyduğu psikolojik bağlılık ve sahiplenme duygusu önemli bir rol oynar. Psikolojik sahiplenme, bireyin örgütü kendi benliğinin bir parçası olarak görmesiyle ortaya çıkar ve örgütün başarısına yönelik çaba göstermeyi beraberinde getirir. Dolayısıyla psikolojik sahiplenme çalışanların örgütsel değişime yönelik olumlu bir tutum ya da olumsuz bir tutum sergilemelerine yol açabilir. Bu görüşten yola çıkarak bu çalışmanın amacı, psikolojik sahiplenmenin çalışanların örgütsel değişime yönelik tutumları üzerindeki etkisini belirlemektir. Araştırmanın örneklemini Aksaray Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren bir tekstil firmasının 250 çalışanı oluşturmaktadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veriler soru sorma tekniği olan anket aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmada “Psikolojik Sahiplenme” ve “Değişime İlişkin Tutumlar” ölçeğinden yararlanılmıştır. Yapılan analiz bulguları değerlendirildiğinde, psikolojik sahiplenmenin, örgütsel değişime dönük tutum üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Psikolojik sahiplenmenin boyutları açısından, bölgecilik, hesap verebilirlik, ait olma duygusu-öz kimliğin değişime ilişkin tutum üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Psikolojik sahiplenmenin öz yeterlilik boyutunun ise değişime dönük tutum üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sahiplenme, Örgütsel Değişim, Örgütsel Değişime Dönük Tutum

A Study to Determine the Relationship Between Psychological Ownership and Attitude Towards Organizational Change

Abstract: In today's competitive business environment, the sustainability and success of organizations depend on their ability to adapt to change. Organizational change refers to modifications made to an organization's current structure and operations. The success of this change process is directly related to employees' attitudes toward change. The attitude toward change is a key factor in shaping how individuals engage with the change process. Employees may develop either a resistance to or an openness toward organizational change. At this point, the psychological commitment and sense of ownership that an individual feels toward their organization play an important role. Psychological ownership arises when an individual perceives the organization as part of their self-concept, fostering a vested interest in the organization's success. Therefore, psychological ownership can influence employees to adopt either positive or negative attitudes toward organizational change. Based on this perspective, the aim of this study is to determine the effect of psychological ownership on employees' attitudes toward organizational change. The sample for the research consists of 250 employees

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Sorumlu Yazar, leylaicerli@aksaray.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7538-0165>

² Doktora Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi, SBE, dilekakay68@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7819-6195>

from a textile company operating in the Aksaray Organized Industrial Zone. The study employed a relational screening model, a quantitative research methods. Data were collected using a questionnaire, a common data collection technique. The study utilized the “Psychological Ownership” and “Attitudes Toward Change” scales. Upon evaluating the analysis findings, it was determined that psychological ownership had a significant effect on attitudes toward organizational change. Specifically, the dimensions of psychological ownership—territoriality, accountability, and sense of belonging/self-identity—were found to have a positive and significant effect on attitudes toward change. However, the self-efficacy dimension of psychological ownership did not show any statistically significant effect on attitudes toward change.

Keywords: Psychological Ownership, Organizational Change, Attitude Towards Organizational Change

1. GİRİŞ

Psikolojik sahiplenme kavramı, son yıllarda ulusal ve uluslararası alan yazında önemi gittikçe artan bir araştırma konusu haline gelmiştir. Alan yazında “psychological ownership” olarak kavramsallaştırılan ve “bireylerin sahiplik hedefinin yani maddi veya manevi amaçlarının bir parçasının “kendilerine ait” olduğunu hissettiği durum” olarak ifade edilen psikolojik sahipliğin temelinde sahip olma duygusu ve bir nesneye (örgüte, gruba, işe veya fikre yönelik) psikolojik olarak bağlı olma hissi bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışanların, psikolojik sahiplenme aracılığıyla yasal sahiplik olmaksızın işlerine ve kurumlarına karşı sahiplenme duygusu geliştirebileceği öne sürülmektedir (Pierce, Kostova & Dirks, 2001: 299, 307).

Değişime yönelik tutum, bireylerin değişime verdiği tepki olarak tanımlanır. Her birey, değişimi kendine özgü bir şekilde tecrübe eder. Değişim, bazı bireyler için bir sevinç, fayda veya avantaj kaynağı anlamına gelirken diğer bazı bireyler için ise bir acı, üzüntü, stres, gerginlik ve dezavantaj kaynağı olabilir. Bu durum bireylerin, değişime karşı farklı tepki ve algılarının olduğunu göstermektedir. Araştırmacılar, bireylerin değişime yaklaşımını anlamak için farklı kavramsal çerçeveler kullanmaktadır. Bazıları, değişime hazır olma veya değişimi benimsemeyi vurgulayan olumlu kavramlar tercih ederken, diğerleri bu değişimlere karşı gösterilen direnç gibi olumsuz yaklaşımları ele almaktadırlar. Bazıları ise bu iki uç kavram arasında bir denge sağlayan ve daha geniş bir kapsama sahip olan "değişime karşı tutum" kavramını kullanmayı tercih etmektedirler (Bouckennooghe, 2010: 2). Choi'ye göre (2011: 480) yapılan araştırmalar; çalışanların örgütsel değişime yönelik tutumlarını temsil eden çeşitli tutumsal yapılara odaklanmışlardır. Değişime hazır olma, değişime bağlılık, değişime açıklık ve örgütsel değişime karşı şüphecilik gibi yapılar buna örnektir. Bu yapılar, hepsinin bir bireyin belirli bir değişim girişimine ilişkin genel olumlu veya olumsuz değerlendirme yargısını yansıtmaları bakımından birbirine benzerdir. Ayrıca, bir değişim çabasına karşı direnç veya destek davranışlarının bilişsel öncüsü olarak tanımlanırlar. Ancak benzerliklere rağmen, yapıların farklı anlamları ve vurguları vardır ve bu nedenle çalışanların belirli bir değişim girişimine ilişkin değerlendirmeleri hakkında farklı bilgiler sağlayabilirler.

Ulusal ve uluslararası literatürde örgütsel değişime dönük tutum ve psikolojik sahiplenme kavramları arasında bulunan ilişkilerle alakalı gerçekleştirilmiş araştırmaların eksikliği bu olguları irdeleyerek bu alandaki araştırmaları zenginleştirmek açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada, psikolojik sahiplenmenin, bireylerin değişime karşı nasıl bir tutum sergileyecekleri üzerinde etkili olup olmadığı incelenecektir. Bu doğrultuda öncelikle psikolojik sahiplenme ve örgütsel değişime dönük tutum kavramları açıklanarak aralarında bulunan ilişkiler tasarlanmış, ardından özel sektörden seçilmiş bir örneklem üzerinde uygulanan ampirik bir araştırmayla değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın kavramsal çerçevesinde, psikolojik sahiplenme kavramı ve boyutları üzerinde durularak değişime dönük tutum kavramı açıklanacak ve ardından psikolojik sahiplenme ve değişime yönelik tutum arasındaki ilişkiler literatüre dayalı olarak ifade edilecektir.

2.1. Psikolojik Sahiplenme

İnsanın kendisini belirli bir amacın ya da iyeliğin bir kısmı gibi hissetmesi ve bu amaç ya da iyeliğin kimliğinin bir parçası haline gelmesi durumu psikolojik sahiplenme olarak ifade edilmektedir (Pierce vd., 2001; Ramos, Yan Man & Mustafa, 2014). Başka bir ifadeyle psikolojik sahiplenme, bireylerin, bir nesneye kuvvetli bir bağ ile bağlanma ve nesneyi kendilerininmiş gibi hissetme, nesneye "benim" diyebilme hâlini belirtmektedir (Henssen, Voordeckers, Lambrechts & Koiranen, 2014; Pierce, Kostova & Dirks, 2003: 5). Psikolojik sahiplenme sahiplik teorisine dayanmaktadır ve birey sahip olduğu nesneyi öz kişiliğinin bir uzanımı gibi görmektedir (Ramos vd., 2014). Psikolojik sahiplenme kavramı farklı boyutlarla incelenmiştir. Psikolojik sahiplenmeyi meydana getiren üç motivasyon unsurunu Pierce vd. (2001), etkililik ve etkinlik, ait olma duygusu, öz kimlik biçiminde boyutlara ayırarak değerlendirmişlerdir. Avey vd. (2009), Higgins'in (1997) düzenleyici odak teorisine dayalı olarak yeni boyutlar üzerinde çalışmışlar ve Pierce vd. (2001) tarafından oluşturulan boyutlara bölgeciliği ve hesap verebilmeyi ekleyerek katkı sağlamışlardır. Pierce vd. (2001)'nin "etkililik ve etkinlik" olarak adlandırdığı boyuta Avey vd. (2009) "öz yeterlilik" adını vermiştir (Akarca, 2021: 29). Ayrıca Avey vd. (2009)'nin, araştırmalarını değerlendiren Olckers ve Du Plessis (2012) ise sonrasında sorumluluk ve özerklik boyutlarını ekleyerek psikolojik sahiplenme konusuna yeni boyutlar getirmişlerdir. Psikolojik sahiplenme, geliştirici ve önleyici olmak üzere iki şekilde ortaya çıkabilir. Engelleyici yani önleyici psikolojik sahiplik, bireyin olumsuzluklardan kaçınmaya yönelik yaklaşımını ifade etmektedir. Birey, sahip olduğu durumu kaybetmeme amacındadır. Bu, genellikle güvenlik duygusu oluşturur ve bireyin riskleri minimize etmeye çalışmasına neden olur (Avey vd., 2009: 175, 176). Pierce vd. (2001) önleyici psikolojik sahipliği, psikolojik sahiplenmenin karanlık yönü olarak incelemişlerdir. Bu durum, sahiplik duygusunun olumsuz ve yıkıcı yönlerini ifade

etmektedir. Bu bağlamda birey, sahip olduğu veya sahip olduğunu düşündüğü şeyleri başkalarından koruma güdüsüyle hareket edebilir ve bireyde onları kontrol etme isteği ortaya çıkabilir. Ghosh, Zweig ve Sheldon (2019), psikolojik sahipliğin yüksek olduğu durumlarda, bireylerin sahip oldukları alanlara karşı aşırı korumacı bir tutum sergileyebileceğini ve bu durumun etik olmayan bireysel davranışlara yol açabileceğini ortaya koymuşlardır. Örneğin, bireyler sahip oldukları projelere aşırı bağlılık göstererek, başkalarının katkılarına kapalı hale gelebilirler. Bu durum, işbirliği eksikliklerine ve bilgi paylaşımının engellenmesine yol açabilir. Geliştirici psikolojik sahiplenme ise psikolojik sahiplenmenin pozitif yönü olarak incelenmiştir Bireylerin kendilerini geliştirme amacını taşıdığı durumları ifade etmektedir. Birey yerine getirmeye çalıştığı görevle pozitif bir bağ kurar ve onu geliştirerek daha verimli hale getirmeye çalışır. Bu durum, bir çalışan için bir motivasyon kaynağı ve bir aidiyet duygusu yaratır. Geliştirici psikolojik sahiplenme, etkililik ve etkinlik (öz yeterlilik), ait olma duygusu, öz kimlik, hesap verebilirlik boyutlarından oluşurken, önleyici psikolojik sahiplenme ise bölgecilik boyutundan oluşmaktadır (Yeşil, Bancar & Budak, 2015: 63-64).

Etkililik ve etkinlik, bireyin bir nesne üzerinde kontrol sahibi olabilmesi olarak ifade edilmektedir. Öz yeterlilik; bireyin hedeflerine ulaşmak için kendini yeterli hissetmesi, yetenekli olduğuna inanması ve özgüvene sahip olması olarak ifade edilmektedir (Wood & Bandura, 1989: 364). Bireyin kendine olan bu inancı, bireyin zorluklar karşısında daha dirençli olmasını, görevlerini yerine getirirken daha kararlı davranmasını sağlar. Bu bağlamda öz yeterlilik, bireyin yeteneklerine duyduğu güvenle hedeflerine ulaşma konusunda motivasyonunu artırır. Bu güven, bireyde kontrol duygusunun kendisinde olduğu hissini uyandırarak bireyin sürece daha fazla katılım göstermesini sağlar ve bu katılım, psikolojik sahiplenme duygusunun gelişmesine de katkıda bulunur. Öz kimlik, elde edilen objenin bireyin kimliğinin bir parçası durumuna gelmesi ve birey için kişisel anlam ve değer yaratması, ait olma hissi ise bireyin belli bir alan ya da bölgeyi “evi” olarak hissetmesi ve sahiplenmesi ve bu sahiplenme duygusunun bireyde kişisel güven ve aidiyet duygusunu güçlendirmesi anlamına gelmektedir (Biçkes, 2016: 521). Hesap verebilirlik, “bireyin inançlarını, duygularını ve eylemlerini diğer bireylere doğrulatmak için başvurabileceği gizli veya açık beklenti”yi ifade etmektedir (Lerner & Tetlock, 1999: 255). Bölgecilik, bireylerin, fiziksel ya da sosyal bir nesneye yönelik sahiplik, ait olma, güvenlik ve kontrol duygularının sonucunda gelişen tutum ve davranışlarını ifade etmektedir. Bu aidiyet duygusu, çalışanların kendi bölge veya alanlarına daha fazla sahiplenme hissi taşımalarına neden olur. Bu aidiyet ve sahiplik duygusu bir taraftan örgüt içinde işgücü devir oranının azalması ve kendi alanlarında sahip oldukları kontrol ve güven duygusuyla birlikte iş performansının artışı gibi bazı olumlu sonuçlar ortaya çıkarırken diğer taraftan ise çalışanların yalnızca kendi bölge ya da alanlarıyla ilgilenmesine ve bu nedenle de daha geniş örgütsel hedeflere odaklanmalarının zorlaşmasına yol açabilir. Bu da çalışanların görev performanslarını olumsuz yönde etkileyebilir (Brown, Lawrence & Robinson, 2005: 577-578).

2.2. Örgütsel Değişime Dönük Tutum

Örgütsel değişim; örgütün yapısında, örgüt stratejilerinde, iş süreçlerinde ya da örgüt kültüründe meydana gelen kasıtlı ya da zorunlu dönüşümleri ifade etmektedir. Değişim, genellikle belirsizlik, stres ve direnç gibi tepkileri beraberinde getirmektedir. Bu süreçte çalışanların değişime karşı geliştirdiği tutumlar, değişimin başarısı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Değişime yönelik geliştirilen olumlu tutumlar, çalışanlar tarafından değişimin kabul edilmesini kolaylaştırırken; olumsuz tutumlar ise çalışanların, örgütsel değişime direnç göstermeleri, motivasyon kaybı ve düşük iş performansı gibi olumsuz sonuçlar yaşamalarına sebep olabilmektedir (Oreg, 2006).

Örgütsel değişim sürecinde, çalışanlar, kişisel özelliklerine geçmiş deneyimlerine ve değişime nasıl bir yaklaşım sergilediklerine bağlı olarak farklı tutum ve tepkiler gösterebilirler (Çelebi Çakıroğlu & Harmancı Seren, 2019: 211). Bir örgütsel amaca yönelik tutum değişimi; bir bireyin, değişime ilişkin genel değerlendirmesidir yani örgüt çalışanlarının, girilen bir organizasyonel değişim teşebbüsüne karşı pozitif veya negatif değerlendirme yargısını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle örgütsel değişime yönelik tutum, bireylerin örgütün uyguladığı değişim sürecini değerlendirmesi neticesinde değişime ilişkin olumlu veya olumsuz kararını ifade eden psikolojik bir eğilim olarak tanımlanmaktadır (Lines, 2005: 10). Dolayısıyla değişime yönelik tutum, bireylerin bu değişime yönelik nasıl bir yaklaşım sergilediklerini yani bu değişimlere nasıl tepki gösterdiklerini ifade etmektedir. Bu tutum, genellikle bireylerin değişim sürecine karşı duyduğu memnuniyet veya rahatsızlıkla ilişkili olarak şekillenir. Pozitif tutum, değişimlerin örgüt için faydalı olduğu düşüncesine dayanırken, negatif tutum ise değişimlerin olumsuz etkiler yaratacağına dair bir inancı yansıtabilir. Bireylerin örgütsel değişime yönelik tutumları, değişimin türüne, uygulama şekline ve bireylerin bu sürece katılım derecelerine göre değişkenlik gösterebilir. Tutumlar, değişim sürecinin başarısı üzerinde önemli bir rol oynar; çünkü çalışanların bu değişimlere karşı tutumları, onların motivasyonlarını, iş tatminlerini ve iş performanslarını etkileyebilir. Dolayısıyla örgütsel değişime yönelik tutum, çalışanların değişime yönelik verdiği olumlu yanıt ya da tepki olarak ifade edilmektedir. Örgüt çalışanları, değişime karşı olumlu veya olumsuz, açık veya kapalı, güçlü veya zayıf birbirinden farklı tepkiler verebilmektedirler (Çelebi Çakıroğlu & Harmancı Seren, 2019: 211). Dolayısıyla örgütsel değişime yönelik tutum, bir çalışanın örgütü tarafından uygulanan bir değişim önerisine ilişkin genel olumlu ya da olumsuz değerlendirme kararı şeklinde tanımlanmıştır. Bireyin kişisel eylem alternatifini veya değişime yönelik tepki eğilimini etkileyen içsel bir durumdur. Bireyin çevresinin bazı yönlerine yönelik duygu, düşünce ve hareket etme eğilimlerinin belirli düzenliliklerini yansıtmaktadır (Rebeka & Indradevi, 2017: 101).

Bireylerin değişime yönelik tutumları, değişim konusundaki bilişsel tepkileri, değişime karşı hissedilen duygusal tepkileri ve değişime yönelik davranışsal eğilimleri ifade eden üç temel unsurdan

oluşmaktadır (Dunham-Presenter vd.,1989: 5). Bu unsurlar, bireyin değişime karşı nasıl bir tepki verdiğinin de bir göstergesidir. Bilişsel tepkiler bireylerin değişim konusunda sahip oldukları bilgi ve düşüncelerdir yani değişimin avantajlarını, dezavantajlarını, gerekliliklerini ve faydalarını anlamaya yönelik edindiği fikirleri kapsamaktadır. Duygusal tepkiler, bireylerin değişim karşısında hissettikleri heyecan, endişe, korku, mutluluk gibi duyguları ifade eder ve bu süreci nasıl algıladıklarını gösterir. Davranışsal tepkiler ise bireylerin değişime karşı göstermiş olduğu kabul etme ya da reddetme şeklinde ortaya çıkan somut tepkilerini kapsamaktadır. Ayrıca çalışanların örgütsel değişime yönelik tepkileri, güçlü pozitif tutumlardan güçlü negatif tutumlara kadar değişen şekilde farklılık gösterebilir. Bu açıdan değişim süreci çalışanlar tarafından farklı bakış açılarıyla değerlendirilebilir. Bazı çalışanlar bu değişimi bir gelişim ve yenilik fırsatı olarak görüp heyecanla karşılayabilir. Bu süreçte değişime karşı olumlu bir tutum sergileyerek bu sürecin etkili ve verimli bir şekilde uygulanmasına destek olabilirler. Diğer bazı çalışanlar ise bu süreci bir tehdit olarak algılayabilir ve endişe, öfke ve korku gibi duygularla olumsuz tepkiler gösterebilirler. Bu durum sürecin yönetilmesini zorlaştırabilir, çünkü değişime karşı oluşan karşıt tepkiler çalışan verimliliğini ve motivasyonunu olumsuz yönde etkileyebilir (Elizur & Guttman 1976: 611).

2.3.Psikolojik Sahiplenme ve Örgütsel Değişime Dönük Tutum Arasındaki İlişki

Gelişme odaklı bireyler açısından psikolojik sahiplik, örgütsel değişime açıklık ve yenilikçi bir tutum geliştirmeyi ifade etmektedir. Bu bireyler, örgütün ilerlemesine katkı sağlama motivasyonu, sahip oldukları bilgi ve deneyimleri gönüllü olarak paylaşmakta ve işbirliği süreçlerine aktif biçimde katılım göstermektedir. Bilgi paylaşımı, yalnızca görev tanımının bir parçası olarak değil, aynı zamanda örgütsel başarıya yönelik kişisel bir sorumluluk ve aidiyet duygusunun bir yansıması olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, psikolojik sahiplik duygusu gelişmiş bireyler, örgütün sürdürülebilir gelişimi için değişime açık olmakta ve bu dönüşüm sürecine aktif ve etkin katkı sunmaktadır. Diğer taraftan, önleme odaklı bireyler ise riskten kaçınan, daha tedbirli ve korunmacı bir yaklaşım sergiler. Bu bireyler, mevcut durumu koruma eğilimindedir ve potansiyel olumsuz değişimlerden kaçınmayı tercih ederler. Bilgi paylaşımı konusunda ise sahip oldukları bilgileri saklama eğiliminde olabilirler. Bu tutum, değişimin getirebileceği risklerden ve belirsizliklerden korunma isteğinden kaynaklanabilir (Avey vd. 2009: 175-176). Dolayısıyla gelişme odaklı bireyler, yenilikçi bir ortamı desteklerken ve değişime karşı olumlu bir tutum sergilerken değişime açıktırlar, önleme odaklı bireyler ise mevcut düzenin istikrarlı bir şekilde korunmasına daha fazla önem vererek değişime karşı olumsuz bir tutum sergileyerek değişimden kaçınmayı tercih edebilirler.

Dirks, Cummings ve Pierce (1996) tarafından yürütülen çalışmalar, psikolojik sahiplenme kavramının, bireylerin örgütsel değişim girişimlerine yönelik tutumlarını açıklamada önemli bir açıklayıcı değişken olabileceğini ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, bireyin bir değişim girişimine

destek verme ya da direnç gösterme eğiliminin, söz konusu değişim hedefi üzerinde hissettiği psikolojik sahiplik duygusuyla yakından ilişkili olduğunu savunmaktadır. Luoma (2015), psikolojik sahiplenme perspektifinden başarılı örgütsel değişimin öncüllerini incelediği çalışmasında, bu öncüllerin neden değişimin başarısına katkı sağladığı konusunun literatürde yeterince açıklanmadığını vurgulamaktadır. Bu boşluğu gidermek amacıyla, 2004–2007 yılları arasında küresel bir üretim şirketinde planlanan ve uygulanan kapsamlı bir değişim sürecini analiz etmiştir. Çalışmanın bulguları, psikolojik sahiplenmenin örgütsel değişimin başarısı için kritik olan bazı öncüllerin neden önemli olduğunu anlamada aydınlatıcı olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Luoma, Lewin'in (1947) "değişimin oluşabilmesi için önce motivasyonu oluşturmak gerekir" şeklindeki klasik ifadesine atıfla, değişim için gerekli güdülenmenin psikolojik sahiplenme aracılığıyla sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca, örgütsel değişim sürecinde kaliteli iletişim ve işe sahiplik gibi faktörler açısından psikolojik sahiplenmenin olumlu etkileri bulunduğunu belirtmektedir. Değişim süreci hakkında çalışanların yeterli bilgiye sahip olmalarının, onların yeni örgütsel yapıya entegrasyonlarını kolaylaştırdığı ve bu durumun örgüte yönelik sahiplik duygusunu geliştirdiği ifade edilmektedir. Lorenzi ve Riley (2000), bilgi teknolojilerinde yaşanan değişim süreçlerine ilişkin yaptıkları araştırmalarda, bu süreçlerde karşılaşılan zorlukların çoğunlukla teknik değil, davranışsal kökenli olduğunu vurgulamaktadır. Araştırmacılar, başarılı bir değişimin gerçekleştirilmesi için yalnızca teknik yeterliliklerin değil, aynı zamanda güçlü organizasyonel becerilerin de gerekli olduğunu savunmaktadır. Onlara göre, geliştirilen yeni sistem teknik açıdan ne kadar üstün olursa olsun, eğer organizasyon içinde değişime karşı güçlü bir direnç söz konusuysa ve kullanıcıların yeni sisteme yönelik psikolojik sahiplenme düzeyi düşükse, değişimin başarısızlıkla sonuçlanması yüksek bir olasılıktır. Paré, Sicotte ve Jacques (2006), sağlık kurumlarında gerçekleşen değişimleri inceledikleri çalışmalarında, doktorların klinik bilgi sistemlerini benimsemeleri için psikolojik sahiplik duygusunun geliştirilmesini önermektedirler. Araştırmacılar, psikolojik sahipliğin, doktorların yeni sistemle ilgili inançlarını şekillendiren önemli bir etken olabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda, doktorların sistemi kabul etmelerini sağlamak için, öncelikle sisteme yönelik olumlu tutumlar geliştirmelerinin teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çalışmanın bulguları, doktorların yeni bilgi sistemine karşı hissettikleri psikolojik sahiplik ile sistemin yararlılığı ve kullanım kolaylığına dair algıları arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Fernandez ve Rainey (2006), başarılı örgütsel değişim süreçlerinin yönetimini psikolojik sahiplenme kavramı çerçevesinde ele almışlardır. Yazarlar, mevcut değişim literatürünün, örgüt çalışanlarının değişim süreçlerine dahil edilmesinin değişime yönelik direnci azalttığını ortaya koyduğunu belirtmektedir. Fernandez ve Rainey (2006)'e göre, çalışanların değişim sürecine katılımı, bireylerde psikolojik sahiplik duygusunun gelişmesine katkı sağlamakta; bu sahiplenme duygusu ise çalışanların değişim girişimlerini "kendi" projeleri gibi görmelerine neden olmaktadır. Bu durum, örgüt içerisinde

kritik bilgilerin daha yaygın biçimde paylaşılmasını teşvik etmekte ve bilgi akışının şeffaflığını artırmaktadır. Ayrıca, çalışanların sürece yönelik geri bildirimde bulunma olasılığı artmakta; böylece değişimin uygulanması aşamasında ortaya çıkabilecek potansiyel engellerin erkenden tespit edilip bertaraf edilmesi mümkün hâle gelmektedir.

Psikolojik sahiplenme, örgütsel değişimi kabul etme ve desteklemede önemli bir role sahiptir. Psikolojik sahiplik duygusu, bireylerin yeni teknolojilere ya da sistemlere karşı tutumlarını olumlu yönde etkileyerek, bu yenilikleri daha hızlı benimsemelerini ve uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla psikolojik sahipliğin, değişimin benimsenmesinde önemli bir araç olarak kullanılabileceği ifade edilebilir. Bireyler, kendilerini yenilikle bağdaştırdıklarında, bu süreçte daha aktif ve istekli bir rol almak isteyebilirler. Bu da teknolojinin ya da sistemin daha hızlı ve verimli bir şekilde entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır (Yeşil vd., 2015: 77). Dolayısıyla psikolojik sahiplik duygusu, bireylerin değişim üzerinde kontrol sahibi olduklarına ilişkin algılarını güçlendirerek onları motive edebilir. Bu durum, bireylerin yenilikleri etkin biçimde benimsemelerini, değişim sürecinde karşılaştıkları zorluklarla başa çıkabilmelerini ve ortaya çıkabilecek sorunlara yaratıcı çözüm önerileri geliştirmelerini sağlayabilir. Bu bağlamda bireyler, ilgili sistemin ya da teknolojinin iyileştirilmesine yönelik daha fazla çaba gösterebilirler.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi bölümünde, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın modeli ve hipotezleri, araştırmanın evreni ve örnekleme ve araştırmada kullanılan veri toplama araçları ifade edilmiştir.

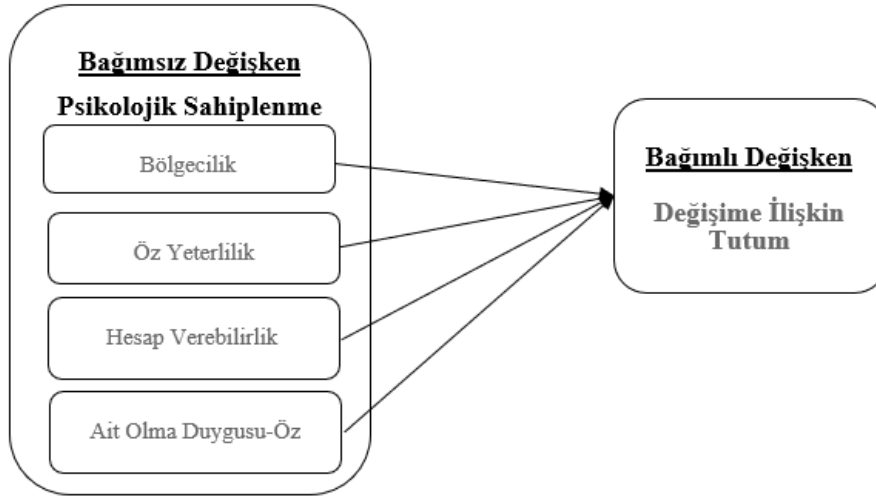
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, psikolojik sahiplenme ile örgütsel değişime dönük tutum arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın araştırma sorusu, “Psikolojik sahiplenme ile değişime dönük tutum arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklinde belirlenmiştir. Psikolojik sahiplenme ile örgütsel değişime yönelik tutum arasındaki ilişkinin incelenmesi, alan yazında bu konuyla ilgili yapılan sınırlı sayıdaki çalışmaya katkı sağlayacağı düşüncesiyle önem arz etmektedir. Özellikle bu iki kavram arasındaki etkileşimin anlaşılması, örgütsel davranış literatürüne teorik ve pratik açıdan değerli katkılar sunabilir. Ayrıca bu çalışmanın, ulusal ve uluslararası literatürde bu konuyu ele alan az sayıdaki araştırmalardan biri olması da bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Araştırma sonucunda, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konulması, bu kavramlara yönelik farkındalığın artırılması ve elde edilen bulguların ilerleyen çalışmalara ışık tutması beklenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın güçlü yönlerinden biri, konuyla ilgili literatürde sınırlı sayıda araştırma bulunmasıdır. Özellikle tekstil sektöründe çalışanlar üzerinde bu konuda yapılmış bir araştırmanın bulunmaması, bu çalışmanın sektörel açıdan da katkı potansiyelini artırmaktadır.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Çalışma modeli, sosyal bilimlerde en sık kullanılan nicel yöntemleri benimseyen tarama modelinden ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir çalışmadır. Geçmişte mevcut olan ya da halen devam eden bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi hedefleyen model tarama modelidir (Karasar, 2006). Betimsel tarama, gruptaki kişilerin olgu ve olay hakkındaki görüş ve tutumlarının araştırıldığı, olgu ve olaylar betimlenmeye çalışıldığı, geniş gruplar için yapılan araştırmalardır (Karakaya, 2012). İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişkenin farklılıklarını ortaya koyduğu ve düzeylerini belirlediği araştırma türüdür (Karasar, 2006). Yapılan literatür araştırmasına dayalı olarak “psikolojik sahiplenme ile değişime dönük tutum arasında pozitif yönlü bir ilişki olabileceği” varsayımından hareketle Şekil 1’deki araştırma modeli geliştirilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Çalışmanın araştırma modeli çerçevesinde değişime ilişkin tutum bağımlı değişken; psikolojik sahiplenme bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Yapılan literatür taramasına dayalı olarak, araştırma modelinde belirtilen değişkenler arasındaki ilişkiler dikkate alındığında aşağıdaki araştırma hipotezleri geliştirilmiştir.

H₁: Psikolojik sahiplenmenin değişime yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi vardır.

H₂: Psikolojik sahiplenmenin alt boyutlarının değişime yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi vardır.

H_{2a}: Psikolojik sahiplenmenin bölgecilik alt boyutunun değişime yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi vardır.

H_{2b}: Psikolojik sahiplenmenin öz yeterlilik alt boyutunun değişime yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi vardır.

H2c: Psikolojik sahiplenmenin hesap verebilirlik alt boyutunun değişime yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi vardır.

H2d: Psikolojik sahiplenmenin ait olma duygusu-öz kimlik alt boyutunun değişime yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi vardır.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırma, çalışanların psikolojik sahiplenme düzeyleri ile örgütsel değişime ilişkin tutumları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, araştırma ilişkisel tarama modeli kapsamında, nicel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmada veriler yazılı soru sorma tekniği olan anket aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırmanın evrenini, Aksaray Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren işletmeler oluşturmaktadır. Ancak evreni oluşturan tüm işletmelere ulaşma imkânının olmaması, zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle çalışmada tesadüfi olmayan kolayda örneklem yöntemi uygulanmıştır. Bu doğrultuda, araştırmanın ulaşılabilir evrenini, Aksaray Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren bir tekstil işletmesinde görev yapan 300 çalışan oluşturmaktadır. Araştırma verileri anket yöntemiyle toplanmış, ancak eksik ve hatalı doldurulan 50 anket formu analiz dışında bırakılmıştır. Böylece, toplam 250 geçerli anket formu değerlendirilmeye alınmıştır. Anketin geri dönüş oranı %83 olarak gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda, toplanan örneklem verilerinin ulaşılabilir evreni temsil ettiği ve araştırma açısından yeterli veri sağladığı değerlendirilmektedir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, Avey vd. (2009) tarafından geliştirilen ve Ekinci (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Psikolojik Sahiplenme" ölçeği kullanılmıştır. 16 maddeden oluşan ölçek; hesap verilebilirlik, öz yeterlilik, bölgecilik, ait olma duygusu ve öz kimlik boyutlarından oluşmaktadır. Anket ifadeleri 5'li Likert (1=Kesinlikle katılmıyorum; 5=Tamamen katılıyorum) ölçeği ile değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada Dunham-Presenter vd. (1989) tarafından geliştirilen ve Gürbüz ve Bayık (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Değişime İlişkin Tutumlar" ölçeğinden yararlanılmıştır. 18 maddeden oluşan bu ölçek, tek faktörlü bir yapıya sahip olup, 5'li Likert şeklinde düzenlenmiştir. Bu ölçekten alınan yüksek puanlar, araştırmaya katılanların değişime yönelik olumlu tutum sergilediklerini göstermektedir. Veri analizleri, SPSS 26 ve AMOS 26 istatistiksel yazılım programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan ölçeklerin güvenirlik düzeylerini belirlemek amacıyla güvenirlik analizi yapılmıştır. Kullanılan ölçeklerin güvenilir olup olmadığı kararına varmak için bazı değer aralıkları göz önünde bulundurulur. Bu değer aralıklarına göre $0,00 \leq \alpha < 0,40$ = güvenilir değil, $0,40 \leq \alpha < 0,60$ = düşük güvenirlik, $0,60 \leq \alpha < 0,80$ = oldukça güvenirlik, $0,80 \leq \alpha < 1,00$ = yüksek güvenirlik şeklindedir (Kalaycı, 2005). Yapılan güvenirlik analizi sonuçlarına göre Değişime İlişkin Tutum ölçeğinin Cronbach's Alfa İç Tutarlılık Değeri (α) 0,897, Psikolojik Sahiplenme ölçeğinin Cronbach's Alfa İç Tutarlılık Değeri 0,881, Bölgecilik alt

boyutuna ilişkin Cronbach's Alfa İç Tutarlılık Değeri 0,841, Öz Yeterlilik alt boyutuna ilişkin Cronbach's Alfa İç Tutarlılık Değeri 0,793, Hesap Verebilirlik alt boyutuna ilişkin Cronbach's Alfa İç Tutarlılık Değeri 0,848 ve Ait Olma Duygusu-Öz Kimlik alt boyutuna yönelik Cronbach's Alfa İç Tutarlılık Değeri 0,901 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen değerler ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduklarına işaret etmektedir.

4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde, veri toplama araçları çerçevesinde gerçekleştirilen analiz sonuçlarına ve katılımcılardan elde edilen verilere dair bulgulara yer verilecektir.

4.1. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan katılımcılara ait demografik bilgiler yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hal, kurumdaki çalışma süresi, iş yaşamındaki çalışma süresi, kurumdaki görev ve gelir değişkenlerine göre kategorize edilmiştir. Ulaşılan demografik sonuçlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bulgular

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	128	51,2
	Erkek	122	48,8
Yaş	18-24 yaş	14	5,6
	25-34 yaş	72	28,8
	35-44 yaş	108	43,2
	45-54 yaş	37	14,8
	55-64 yaş	19	7,6
	65 yaş ve üzeri	10	4,0
Medeni Durum	Bekar	75	30,0
	Evli	152	60,8
	Boşanmış	23	9,2
Eğitim Durumu	İlkokul	27	10,8
	Ortaokul	27	10,8
	Lise	85	34,0
	Önlisans	51	20,4
	Lisans	60	24,0
Kurumdaki Çalışma Süresi	1 yıldan az	28	11,2
	1-5 yıl	104	41,6
	6-10 yıl	104	41,6
	11-15 yıl	10	4,0
	16 yıl ve üzeri	4	1,6
	İş Yaşamındaki Çalışma Süresi		
İş Yaşamındaki Çalışma Süresi	1-5 yıl	42	16,8
	6-10 yıl	53	21,2
	11-15 yıl	58	23,2
	16-20 yıl	54	21,6
	21 yıl ve üzeri	43	17,2
	Kurumdaki Görev		
Kurumdaki Görev	Üst düzey yönetici	16	6,4
	Orta düzey yönetici	27	10,8
	İlk kademe yönetici	33	13,2
	İşgören	174	69,6

Tablo 1'de yer alan verilere göre katılımcıların %48,8'i erkek, %51,2'si kadınlardan oluşmakta, %43,2'si 35-44 yaş aralığında, %60,8'i evli, %34'ü lise, %24'ü lisans mezunu, %83,2'si 10 yıldır

kurumda çalışmakta, %23,2'si 11-15 yıl aralığında çalışma hayatında bulunmakta ve yine katılımcıların %69,6'sı işgören düzeyinde çalışmaktadır.

4.2. Normallik Analizleri

Verilerin dağılımını incelemek ve kullanılacak istatistiksel testlere karar verebilmek amacıyla verilerin parametrik test koşullarını karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda verilerin normal dağılımını test etmek için basıklık-çarpıklık değerleri hesaplanmıştır. İlgili literatür verilerin normal dağılımı için Kolmogrov-Smirnov p değerinin 0,05'ten büyük olması, basıklık ve çarpıklık değerlerinin ise -1,5 ile +1,5 arasında olması gerektiğini belirtmektedir (Tabachnick & Fidell, 2013). Normallik analizine dair sonuçlar Tablo 2'de gösterildiği şekildedir.

Tablo 2. Normallik Testi Sonuçları

Ölçek	Basıklık (Kurtosis)	Çarpıklık (Skewness)	Kolmogrov-Smirnov
Değişime İlişkin Tutum	0,625	-1,020	0,081
Psikolojik Sahiplenme	1,223	-1,107	0,186
Bölgecilik	0,662	-1,094	0,211
Öz Yeterlilik	0,964	-0,645	0,214
Hesap Verebilirlik	1,063	-0,764	0,358
Ait Olma Duygusu-Öz Kimlik	1,193	-1,031	0,069

Tablo 2'de görülen değerler dikkate alındığında basıklık ve çarpıklık ve Kolmogrov-Smirnov değerlerinin normal dağılımı sağlayacak düzeyde uygun aralıklarda olduğu tespit edilmiştir. Değerlere göre verilerin analizinde parametrik testlerin kullanılması uygun bulunmuştur.

4.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Doğrulayıcı Faktör Analizi, teorik temeller doğrultusunda, gözlenen değişkenlerle faktörler arasındaki ilişkileri test etmeyi amaçlamaktadır. Bir başka ifadeyle, ölçekte yer alan maddelerin, ait oldukları boyutları doğru şekilde ölçüp ölçmediğini belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi kullanılmaktadır (Brown, 2015:1). Bu çalışma kapsamında kullanılan ölçeklerin daha önce Türkçe'ye çevrilmiş ve faktör yapıları belirlenmiş olması nedeniyle, her bir ölçek için yalnızca doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda, ölçüm modeline yönelik Path Diyagramı ve uyum indisleri elde edilmiştir.

Hem Doğrulayıcı Faktör Analizi hem de Yapısal Eşitlik Modellemesi ile oluşturulan modelin uygun olup olmadığını tespit etmek için kullanılan uyum iyiliği indeksleri aşağıda Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Genel Uyum İndeks Değerleri

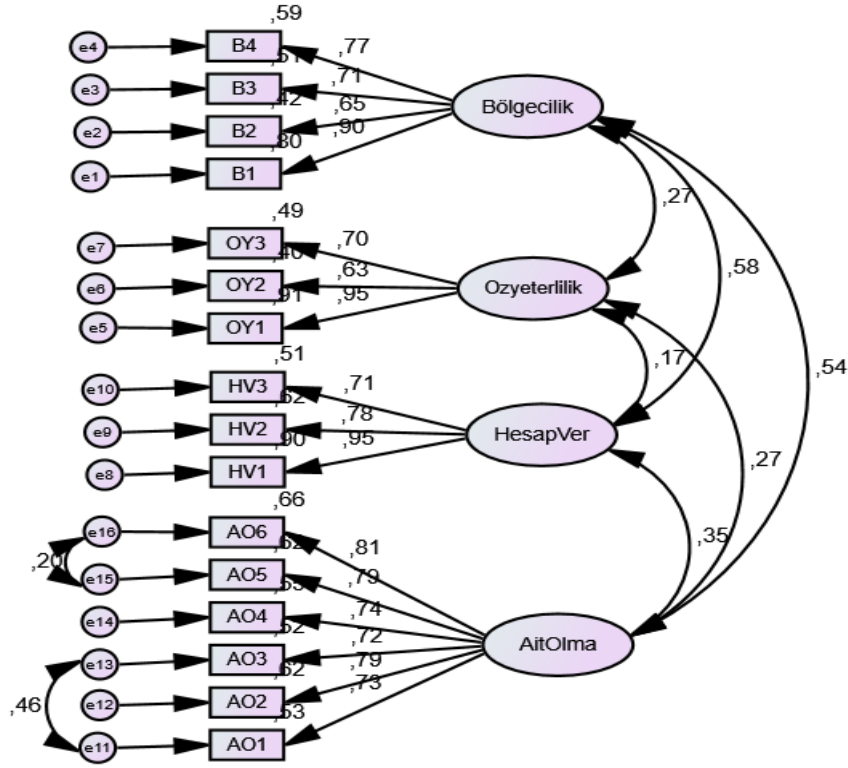
Ölçüm (Uyum İstatistiği)	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
X ² /df (CMIN/df)	≤3	≤4-5
RMSEA	≤0.05	0.06-0.08
CFI	≥0.97	≥0.95
GFI	≥0.90	0.89-0.85

Kaynak: Meydan ve Şeşen (2015: 37).

Psikolojik Sahiplenme Ölçeğine İlişkin DFA

Psikolojik sahiplenme ölçeğine ilişkin DFA sonuçları Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Psikolojik Sahiplenme Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

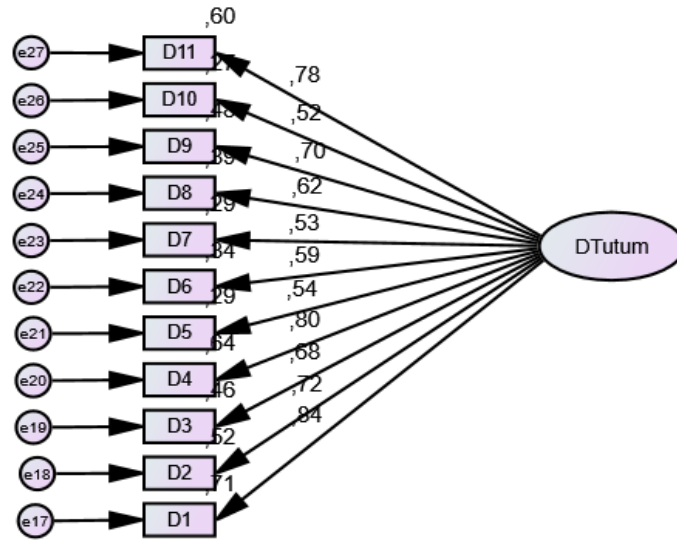
CMIN=241,068; DF=96; p=,000; CMIN/DF=2,511, RMSEA=,078; GFI=,899;CFI=,934

Ele alınan verilerin ölçme modeline uyumu CMIN/df, RMSEA, CFI, GFI indisleri ile test edilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda CMIN/df, değeri 2.511 olduğundan yani bu değer 5’in altında olduğu için model bu açıdan uyum ölçütünü karşılamaktadır. Bununla birlikte RMSEA= 0.078, CFI= 0.934, GFI= 0.899 göstergeleri açısından da verilerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Değişime Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin DFA

Değişime yönelik tutum ölçeğine ilişkin DFA sonuçları Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Değişime Yönelik Tutum Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

CMIN=66,259; DF=44; p=,017; CMIN/DF=1,506, RMSEA=,045; GFI=,953;CFI=,981

Ele alınan verilerin ölçme modeline uyumu değerlendirilirken elde edilen bulgular sonucunda CMIN/df, değeri 1.506 olduğundan yani bu değer 5'in altında olduğu için model bu açıdan uyum ölçütünü karşılamaktadır. Bununla birlikte RMSEA= .045, CFI= .981, GFI= .953 göstergeleri açısından da verilerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Ölçüm modelinin hedefi, gözlemlenen değişkenlerin (observed indicators) gizli değişkenleri (latent variables) ne ölçüde ve ne doğrulukta temsil ettiğini değerlendirmek ve açıklamaktır (Amin, 2016). Ölçüm modelini değerlendirmek için bu çalışmada, güvenilirlik analizi (bileşik güvenilirlik (composite reliability /CR)) ve yakınsak geçerlilik (ortalama açıklanan varyans / AVE) ve AVE'lerin karekökleri incelenmiştir. Yakınsama (birleşim) geçerliliği, her bir faktörde yer alan maddelerin birbirleriyle ve ait oldukları faktörlerle ilgili olmasıdır. Bir DFA modelinin yakınsama geçerliliğine sahip olabilmesi için $AVE > 0,50$; $CR > 0,70$ ve $CR > AVE$ koşullarını sağlaması gerekmektedir . İraksama (ayırt edici) geçerliliği ise maddelerin ait oldukları faktörlerle kendi bulundukları faktörden daha az ilişkili olmasıdır. Ayırıcı geçerliliği için AVE nin karekökü $>$ faktörler arası korelasyon koşullarının sağlanması gerekir. DFA modellerinde ölçeklerin güvenilirliklerini ölçmek için; CR (birleşik yapı güvenilirliği) değerine bakılmaktadır. CR değerinin 0.70 in üzerinde olması faktörlerin yapı geçerliliğine sahip olduğu anlamına gelmektedir. CR eşik değerinin 0.60 olabileceğini savunan araştırmacılarda vardır (Gürbüz, 2021:82-85). Hu ve Bentler'e (1999) göre yakınsama geçerliliği açısından; AVE için 0,50 'den büyük değerler ilgili maddelerin örtük değişkeni geçerli bir şekilde ölçtüğünü göstermektedir. Fornell ve Larcker'a göre (1981:40-42), AVE değeri 0,50'den küçük çıkarsa birleşik güvenilirlik (CR) değerine bakılması ve bu değer 0,70'den büyük olması

gerekmektedir. Ayrıca ıraksama (ayırt edici) geçerliliği açısından da AVE' nin karekök değerlerinin alt faktörlerin birbirleri ile olan korelasyon değerlerinin hepsinden büyük olması beklenmektedir

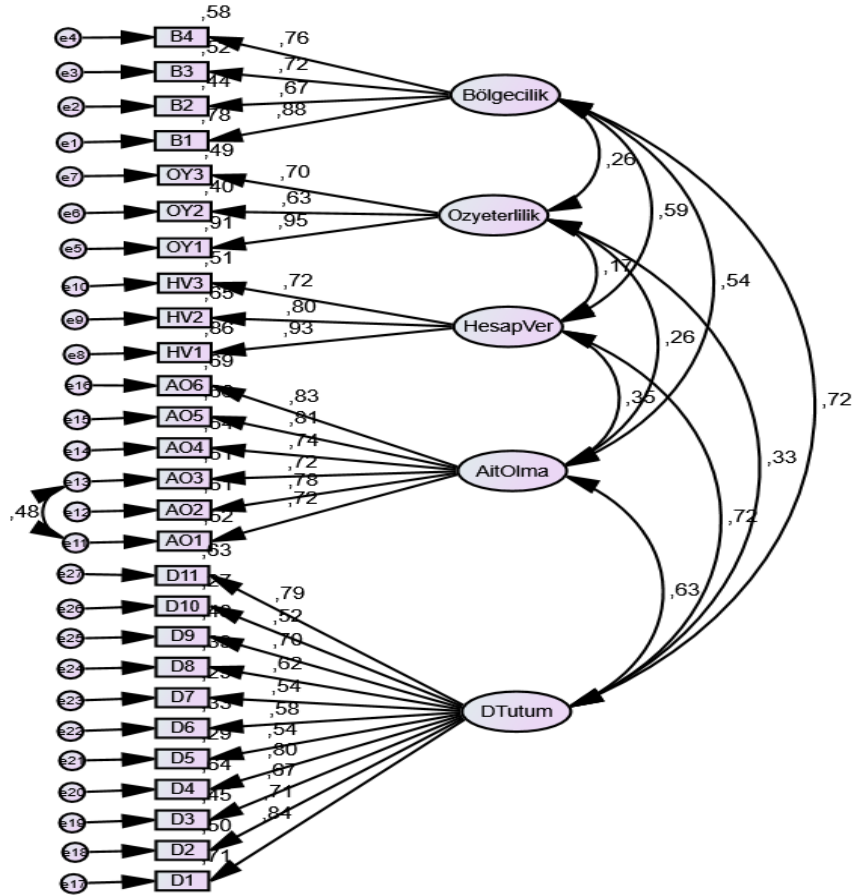
Bu çalışmada ölçüm modeline ilişkin sonuçlar Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Ölçüm Modeli Sonuçları

	β	S.E.	CR	p	AVE
B1<--- Bölgecilik	,885				,58
B2<--- Bölgecilik	,665	,057	11,475	<0,001	
B3<--- Bölgecilik	,721	,059	12,791	<0,001	
B4<--- Bölgecilik	,762	,062	13,806	<0,001	
OY1<--- Özyeterlilik	,954				,60
OY2 <--- Özyeterlilik	,630	,073	9,201	<0,001	
OY3 <--- Özyeterlilik	,700	,067	10,003	<0,001	
HV1<--- Hesap Verebilirlik	,929				,70
HV2<--- Hesap Verebilirlik	,804	,058	15,670	<0,001	
HV3<--- Hesap Verebilirlik	,717	,046	13,267	<0,001	
AO1<--- Ait Olma	,724				,59
AO2<--- Ait Olma	,782	,100	11,782	<0,001	
AO3<--- Ait Olma	,716	,067	15,037	<0,001	
AO4<--- Ait Olma	,736	,089	11,091	<0,001	
AO5<--- Ait Olma	,812	,097	12,226	<0,001	
AO6<--- Ait Olma	,832	,098	12,517	<0,001	
D1<--- Değişime Karşı Tutum	,844				,52
D2<--- Değişime Karşı Tutum	,711	,049	12,804	<0,001	
D3<--- Değişime Karşı Tutum	,671	,058	11,843	<0,001	
D4<--- Değişime Karşı Tutum	,800	,049	15,231	<0,001	
D5<--- Değişime Karşı Tutum	,679	,048	8,970	<0,001	
D6<--- Değişime Karşı Tutum	,577	,056	9,752	<0,001	
D7<--- Değişime Karşı Tutum	,765	,049	8,921	<0,001	
D8<--- Değişime Karşı Tutum	,622	,067	10,723	<0,001	
D9<--- Değişime Karşı Tutum	,696	,047	12,442	<0,001	
D10<--- Değişime Karşı Tutum	,623	,049	8,655	<0,001	
D11<--- Değişime Karşı Tutum	,892	,064	15,015	<0,001	

Ölçüm modeline ilişkin yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıda Şekil 4'te yol diyagramında gösterilmektedir.

Şekil 4. Ölçüm Modeline İlişkin Yol Diyagramı

CMIN=533,216; DF=313; p=,000; CMIN/DF=1,704, RMSEA=,053; GFI=,869;CFI=,940

Analiz sonuçlarına göre elde edilen model uyum değerleri ise CMIN/df=1.704, RMSEA=.053, CFI=.940, GFI=.869 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ölçüm modeline ilişkin tüm yol katsayılarının anlamlı olduğu görülmüştür. Edinilen model uyum iyiliği değerlerine dair ilgili modelin uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.4. Hipotez Testlerine İlişkin Bulgular

Tablo 5'te psikolojik sahiplenmenin değişime yönelik tutum üzerindeki etkisine ilişkin regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5. Psikolojik Sahiplenmenin Değişime Yönelik Tutum Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	F	Sig.	R ²	Durbin-Watson	β	t	Sig.	Collinearity Statistics	
									Tolerance	VIF
DYT	PS	428,936	0,000	0.634	1,922	0,796	20,711	0,000	1,000	1,000

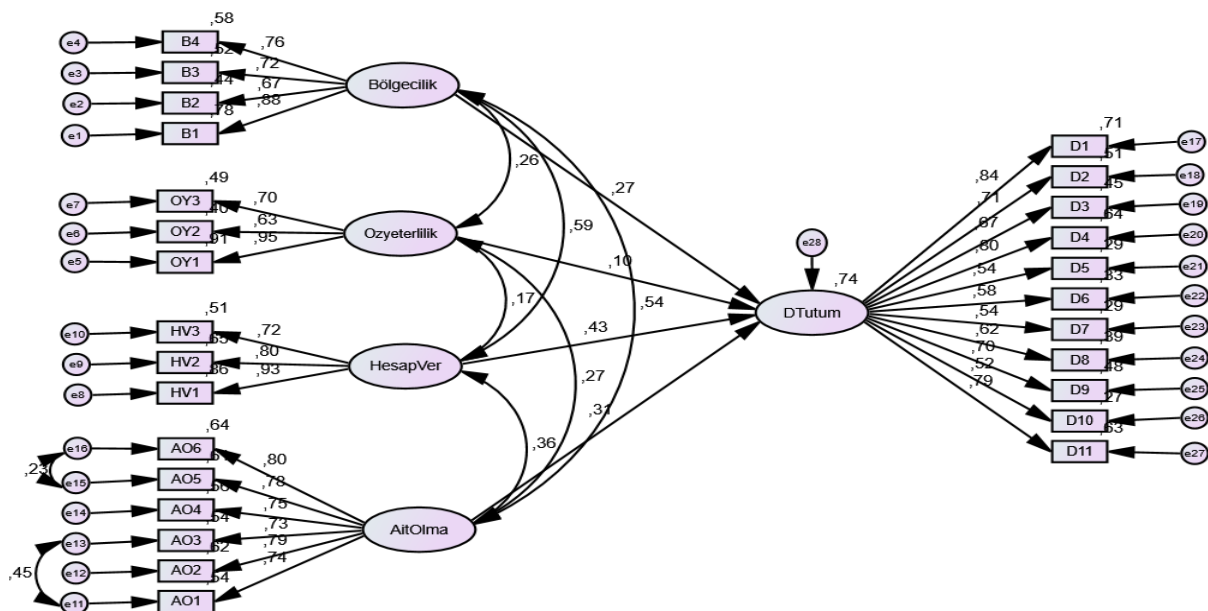
Bağımsız değişken olan psikolojik sahiplenmenin bağımlı değişken olan değişime yönelik tutum üzerindeki etkisini belirleyebilmek amacıyla uygulanan regresyon analizinde ANOVA (F Testi) sonucuna göre regresyon modelinde p değeri (sig.) 0,05'ten küçük olduğu için bu sonuç belirlenen

etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Değişkenler arası otokorelasyon sorunu olup olmadığını belirleyebilmek için Durbin-Watson değeri incelenmiş bu değerin 1,922 olduğu ve bu değerin kabul edilebilir sınırlar olan 1,5 - 2,5 aralığında olduğu (Kalaycı, 2005: 264) tespit edildiği için değişkenler arasında bir otokorelasyon sorunu olmadığı anlaşılmıştır. Regresyon analizinde çoklu bağlantı sorununun olup olmadığını belirleyebilmek için ise Tolerance ve VIF Değerlerine bakılmış ve bu değerlerin Tolerance değerinin $> 0,10$ ve VIF değerinin ise < 10 olması koşulunu (Çokluk vd., 2010: 35) sağlanmış olması sebebiyle regresyon analizinde çoklu bağlantı sorunu olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucuna göre Tablo 5 incelendiğinde psikolojik sahiplenmenin değişime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Regresyon katsayısı (β) da bağımsız ve bağımlı değişken arasında aynı yönlü ve güçlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu bulgulara göre bağımlı değişken olan değişime yönelik tutumu, psikolojik sahiplenin açıkladığı görülmektedir. Bulunan R^2 (belirleyicilik katsayısı) değerine (0.634) göre psikolojik sahiplenmedeki değişmelerin değişime yönelik tutumun %63'ünü açıklayabildiği ifade edilebilir. Regresyon analizi sonucu değerlendirildiğinde H_1 hipotezinin kabul edildiği ifade edilebilir.

4.5. Yapısal Model

Ölçüm modeline ek olarak, gizli değişkenler arasındaki varsayılan ilişkileri doğrulamak için yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Aşağıda Şekil 5'te model gösterilmiştir.

Şekil 5. Yapısal Eşitlik Modeli

CMIN=525,859; DF=312; p=,000; CMIN/DF=1,685, RMSEA=,052; GFI=,870;CFI=,941

Analiz sonuçlarına göre elde edilen model uyum değerleri CMIN/df=1.685, RMSEA=.052, CFI=.941, GFI=870 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ölçüm modeline ilişkin tüm yol katsayılarının anlamlı

olduğu görülmüştür. Edinilen model uyum iyiliği değerlerine dair ilgili modelin uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 6’da ise korelasyon ve ayırt edici geçerlilik değerleri gösterilmiştir.

Tablo 6. Korelasyon ve Ayırt Edici Geçerlilik Değerleri

	Değişime Yönelik Tutum	Bölgecilik	Öz yeterlilik	Hesap Verebilirlik	Ait Olma ve Öz Kimlik
Değişime Yönelik Tutum	(0.72)				
Bölgecilik	.644**	(0.76)			
Öz yeterlilik	.311**	.238**	(0.77)		
Hesap Verebilirlik	.648**	.532**	.152**	(0.83)	
Ait Olma ve Öz Kimlik	.576**	.451**	.268**	.310**	(0.77)

** $p < 0.001$, Parantez içindeki değerler AVE’nin karekök değerlerini belirtmektedir.

Tablo 6 değerlendirildiğinde, psikolojik sahiplenmenin tüm boyutlarıyla değişime yönelik tutum arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. AVE’lerin karekökleri 0.72 (Tutum), 0.76 (Bölgecilik), 0.77 (Öz yeterlilik), 0.83 (Hesap verebilirlik), 0.77 (Ait olma-öz kimlik) dir. Tablo 6, bunların her birinin, aralarındaki yapılar arası korelasyon değerlerinden daha büyük olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar, değişkenler arasında ıraksama yani ayırt edici (discriminant validity) geçerliliğin var olduğuna dair yeterli kanıt sağlamaktadır. Tablo 7’de yapısal modele ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 7. Yapısal Model Sonuçları

	β	S.E.	C.R.	p
Değişime İlişkin Tutum---Bölgecilik	,241	,059	4,114	<0,001
Değişime İlişkin Tutum---Öz Yeterlilik	,145	,064	2,281	0,023
Değişime İlişkin Tutum---Hesap Verebilirlik	,495	,069	7,170	<0,001
Değişime İlişkin Tutum---Ait Olma-Öz Kimlik	,548	,101	5,404	<0,001

** $p < 0.001$ düzeyinde anlamlıdır.

Yapısal model analizinde temelde dört hipotez incelenmiştir. Gerçekleştirilen yapısal modelde ulaşılan sonuçlarda modelin uyumlu olduğu ve model uyum indeks değerlerinin CMIN/df=1.685, RMSEA=.052, CFI=.941, GFI=870 olarak istenilen sınırlar arasında olduğu tespit edilmiştir. Yapısal eşitlik modellemesinde bölgecilik ve değişime ilişkin tutum arasındaki yol katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\beta=0,241$, $p < 0,001$). Buna göre H_{2a} hipotezi kabul edilmiştir. Öz yeterlilik ve değişime ilişkin tutum arasındaki yol katsayısı ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\beta=0,145$, $p=0,023$). Dolayısıyla H_{2b} hipotezi reddedilmiştir. Hesap verebilirlik ve değişime ilişkin tutum arasındaki yol katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\beta=0,495$, $p < 0,001$). Buna göre H_{2c} hipotezi kabul edilmiştir. Ait olma-öz kimlik ve değişime ilişkin tutum arasındaki yol katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\beta=0,548$, $p < 0,001$). Buna göre H_{2d} hipotezi kabul edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre H_2 hipotezi olarak belirlenen “Psikolojik sahiplenmenin alt boyutlarının değişime yönelik tutum üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi vardır”. Hipotezi H_{2b} hipotezi hariç kabul edilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Günümüzde yaşanan değişim ve dönüşüm süreci, örgütlerin karşı karşıya olduğu kaçınılmaz bir olgu olarak ifade edilmektedir. Teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve rekabet baskısı gibi unsurlar, örgütleri sürekli olarak değişmeye zorlamaktadır. Örgütsel değişim süreci, yalnızca teknik ya da yapısal dönüşümleri değil, aynı zamanda çalışanların bu değişim sürecine verdiği psikolojik ve davranışsal tepkileri de kapsamaktadır. Bu bağlamda, çalışanların örgütsel değişime yönelik tutumları, değişimin başarısını doğrudan etkileyen kritik bir faktör haline gelmiştir. Bu tutumlar, çalışanların değişime direnç göstermesi ya da değişimi desteklemesi şeklinde ortaya çıkabilir. Çalışanların değişime karşı takındığı tutumlar üzerinde etkili olan birçok bireysel ve örgütsel faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri de "psikolojik sahiplenme" kavramıdır. Psikolojik sahiplenme, bireyin örgütünü ve işini kendi benliğinin bir parçası olarak görmesi, dolayısıyla bu alanlara karşı bir sorumluluk ve bağlılık hissetmesidir. Bu duygu, bireyin örgütsel amaçlara ulaşma çabasını ve değişime karşı yaklaşımını etkileyebilir. Bu bağlamda çalışmada, çalışanların psikolojik sahiplenme düzeylerinin örgütsel değişime yönelik tutumları üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Bu araştırma sonucunda, çalışanların psikolojik sahiplenme düzeylerinin, örgütsel değişime yönelik tutumlarını önemli ölçüde etkilediği belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, Dirks vd. (1996), Luoma (2015), Lorenzi ve Riley (2000), Paré vd. (2006), Fernandez ve Rainey (2006) ve Akarca (2021)'nın çalışmalarını destekler niteliktedir. Örgütsel anlamda psikolojik sahiplik düzeyi yüksek olan bireyler, örgütsel değişimleri dışsal bir tehdit olarak algılamak yerine, bu süreci içsel bir gelişim fırsatı olarak değerlendirebilirler. Bu bakış açısı, değişime yönelik direncin azalmasını ve çalışanların daha katılımcı, uyumlu ve yapıcı tutumlar geliştirmesini beraberinde getirir. Diğer yandan, bireyin kuruma duyduğu aidiyet duygusu da bu uyumu güçlendirir. Örgütün amaçlarıyla özdeşleşen birey, değişimin örgütün çıkarları doğrultusunda yapıldığına inandığında değişim sürecini hem destekler hem de değişim sürecine aktif olarak katkı sağlar. Bu bağlamda psikolojik sahiplik, örgütsel değişime yönelik olumlu tutumun hem öncülü hem de destekleyicisi olarak değerlendirilebilir. Araştırma bulgularına göre özellikle bölgecilik, hesap verebilirlik ve ait olma duygusu-öz kimlik boyutlarının, çalışanların değişime daha açık ve olumlu tutumlar geliştirmesinde etkili olduğu görülmüştür. Diğer yandan, öz yeterlilik boyutunun örgütsel değişime yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Öz yeterlilik boyutunun etkisiz kalması, bu kavramın daha fazla önemsenmesi gerektiğini ve farklı bağlamlarda yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bireylerin öz yeterlilik duygusunun gelişimi için bireysel eğitim ve gelişim programları uygulanabilir. Bu sonuçlar, örgütlerin değişim süreçlerinde çalışanların psikolojik sahiplik duygusunu güçlendirecek stratejilere yönelmesinin, değişimin başarısını artırabileceğini ortaya koymaktadır.

Kişilerin algıladığı bazı uyarıcıya karşı oluşturduğu tutumlarının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal unsurlardan meydana geldiği genel olarak benimsenmektedir. Değişime dönük tutumlar değişime ilişkin bilişler yani değişimin gerekliliği veya faydaları hakkında düşünceler, değişim karşısında hissedilen korku, heyecan, kaygı gibi duyguları ifade eden değişime karşı duygusal tepkiler ve değişime karşı açık olma, değişimi reddetme veya değişim için aktif olarak çaba gösterme gibi davranışları kapsar. Bu üç unsur, bir kişinin örgütsel değişime karşı tutumunu belirler. Olumsuz bir tutum, genellikle değişimle ilgili olumsuz duygusal tepkiler (örneğin, korku, direnç) ve bilişsel değerlendirmeler (örneğin, değişimin zararlı olacağına dair inançlar) ile şekillenir. Olumlu bir tutum ise, değişime dair heyecan, güven ve değişimin faydalı olduğu yönündeki düşüncelerle daha güçlü olur. Bu tutumlar, çalışanların örgütsel değişime nasıl tepki vereceklerini etkiler. Örneğin, değişim sürecine karşı olumlu tutumları olan çalışanlar, değişimi daha kolay kabul eder ve bu sürece uyum sağlarlar. Bu çerçevede, organizasyonların değişim süreçlerini yönetirken, çalışanların bu üç unsur üzerinden tutumlarını anlaması ve bu tutumları şekillendirecek stratejiler geliştirmesi önemlidir.

Bu araştırma, psikolojik sahiplenme olgusunun örgütsel değişime yönelik tutumları anlamada önemli bir unsur olduğunu ve bu sürecin etkin yönetiminin gerekliliğini ortaya koymuştur. Psikolojik sahiplenme ile değişime yönelik tutum arasındaki ilişki birçok çalışmada vurgulanmış olsa da psikolojik sahiplenme konusunda örgütsel değişim bağlamında ortaya atılan teorileri destekleyen veya bunlarla çelişen ampirik çalışma sayısı çok azdır ve bu konuda daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. İlgili çalışmanın, literatürdeki bu boşluğu doldurabileceği ve gelecekte yapılacak yeni araştırmalara, araştırmacılara ve uygulamacılara yol gösterici nitelikte olabileceği düşünülmektedir. Çalışanların psikolojik durumunu ve değişime dönük eğilimini dikkate almadan yapılan çoğu değişim girişiminin başarısız olduğu bilinmektedir. Değişime karşı olumlu tutumların, örgütsel hedeflere ulaşmada ve değişim programlarında başarılı olmada hayati önem taşıdığı ifade edilebilir. Bu bağlamda, günümüz iş dünyasında her şeyin hızla değiştiği göz önünde bulundurulduğunda, çalışanların kurumlarına ve yaptıkları işe psikolojik sahiplenme duygusu geliştirmeleri ve değişime karşı olumlu bir tutum sergilemeleri, örgütlerin başarısı için son derece kritik bir öneme sahiptir.

Araştırma kapsamında yapılabilecek teorik öneriler olarak, gelecekte yapılacak araştırmalarda, psikolojik sahiplenme ve değişime yönelim tutum değişkenleriyle ilgili olarak bu iki değişkenin öncülleri ve ardılları ile aracı ve düzenleyici etkileri olabilecek örgütsel davranış değişkenleri üzerine yeni araştırma modelleri geliştirilebilir. Örgüt kültürü, liderlik tarzı, iş tatmini, örgütsel destek gibi değişkenlerin çalışanların psikolojik sahiplenme duygularına etkisi incelenebilir. Ayrıca psikolojik sahiplenmenin, çalışanların iş performansına, işe ve örgüte olan bağlılığına, örgütsel vatandaşlık davranışına ve örgüt içindeki motivasyonlarına nasıl etki ettiği araştırılabilir. Ayrıca gelecekte psikolojik sahiplenme ve değişime yönelik tutum arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalarda, örgütsel

bağlılığın, iş tatmininin ve liderlik tarzının aracılık rolü ve örgüt kültürünün düzenleyici rolü incelenebilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, verilerin toplandığı örneklem grubu ile sınırlıdır. Sonuçların genellenebilirliğini artırmak ve farklı bağlamlarda karşılaştırmalı analizler yapılabilmesini sağlamak adına, benzer araştırmaların tekstil sektörü dışındaki sektörlerde ve daha geniş örneklem gruplarıyla gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca bu konuda gelecekte yapılması düşünülen çalışmalarda, sektörel karşılaştırmaların yapılmasının da alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında yapılacak pratik öneriler olarak, yöneticilerin, karar alma süreçlerine çalışanları dahil etmeleri, onların fikirlerine başvurmaları ve katkılarını teşvik etmeleri gerektiği ifade edilebilir. Bu doğrultuda, çalışanların psikolojik sahiplenme duygusu artabilir. Çalışanların fikirlerini ifade etmekten çekinmediği, hata yapmanın cezalandırılmadığı bir çalışma ortamı ve örgüt kültürü, psikolojik sahiplenmeyi artırır. Dolayısıyla bu güven ortamı, çalışanların değişim süreçlerine katılımını da güçlendirebilir. Psikolojik sahiplenme duygusunu güçlendiren en önemli unsurlardan biri de çalışanların başarılarının ve katkılarının tanınması ve takdir edilip ödüllendirilmesidir. Bu sayede çalışanların değişim süreçlerine gönüllü katılımları da sağlanabilir. Ayrıca çalışanlara yetki devri, sorumluluk paylaşımı ve özerklik sağlanarak onların işlerine karşı daha fazla psikolojik sahiplik geliştirmeleri desteklenmelidir. Bu durum, örgütsel aidiyeti ve değişim süreçlerine gönüllü katılımı da artırabilir. Yine yöneticilerin demokratik, destekleyici ve çalışan odaklı bir liderlik tarzı benimsemeleri, çalışanlarla aralarındaki güven ilişkisini güçlendirebilir bu da hem psikolojik sahiplenme duygusunu hem de değişime açıklığı olumlu yönde etkileyebilir.

6. Kaynakça

- Akarca, M. (2021). *Psikolojik sahiplenme ve örgütsel değişime dönük tutumun, iş tatmini, iş stresi ve işten ayrılma niyetine etkisi: Sağlık çalışanları üzerinde bir uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Avey, J. B., Avolio, B. J., Crossley, C. D. & Luthans, F. (2009). Psychological ownership: Theoretical extensions, measurement and relation to work outcomes. *Journal of Organizational Behavior*, 30(2), 173-191.
- Biçkes, D. M. (2016). Psikolojik sahiplenme ve rol ötesi davranışlar arasındaki ilişki: Örgüt temelli özsaygının aracılık etkisi. *IV. Örgütsel Davranış Kongresi: 4 Kasım 2016 – Adana: Bildiriler* (s. 520-526). Adana.
- Bouckenooghe, D. (2010). Positioning change recipients' attitudes toward change in the organizational change literature. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 46(4), 500-531.
- Brown, G., Lawrence, T. B. & Robinson, S. L. (2005). Territoriality in organizations. *Academy of Management Review*, 30(3), 577-594.
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. London: The Guilford Publications. 18 Ocak 2025 tarihinde file:///C:/Users/PC/Downloads/MethodologyintheSocialSciencesTimothyA.BrownPsyD-ConfirmatoryFactorAnalysisforAppliedResearchSecondEdition-TheGuilfordPress2015.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Choi, M. (2011). Employees' attitudes toward organizational change: A literature review. *Human Resource Management*, 50(4), 479-500.
- Çelebi Çakıroğlu, O. & Harmanci Seren, A. K. (2019). Hemşirelerin değişime yönelik tutumları ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişki. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 10(3), 211-217.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dirks, K. T., Cummings, L. L. & Pierce, J. L. (1996). Psychological ownership in organizations: Conditions under which individuals promote and resist change. In R.W. Woodman & W. A. Pasmore (Eds.), *Research in Organizational Change and Development* Vol.9 (pp. 1-23). Greenwich, CT: JAI Press.
- Dunham-Presenter, R.B., Grube, J.A., Gardner, D.G., Cummings, L.L., & Pierce, J.L. (1989), The development of an attitude toward change instrument. *Academy of Management Annual Meeting*, Washington, DC.

- Ekinci, S. (2018). *Profesyonel öğrenme topluluğu, psikolojik sahiplenme ve bağlamsal performans arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Elizur, D. & Guttman, L. (1976). The structure of attitudes toward work and technological change within an organization. *Administrative Science Quarterly*, 21(4), 611- 622.
- Fernandez, S. & Rainey, H. G. (2006). Managing successful organizational change in the public sector. *Public Administration Review*, 66(2), 168-176.
- Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Ghosh, K., Zweig, D. & Sheldon, O. (2019). The dark side of psychological ownership: When pro-organization becomes pro-self. *Academy of Management Proceedings, Academy of Management*, 2019(1), 17338.
- Gürbüz, S. (2021). *AMOS ile yapısal eşitlik modellemesi- temel ilkeler ve uygulamalı analizler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S. & Bayık, M. E. (2019). Motivasyon, deneyime açıklık ve örgütsel bağlılık: Değişime ilişkin tutumların aracılık rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34 (Özel Sayı), 4- 21.
- Henssen, B., Voordeckers, W., Lambrechts, F. & Koiranen, M. (2014). The CEO autonomy–stewardship behavior relationship in family firms: The mediating role of psychological ownership. *Journal of Family Business Strategy*, 5(3), 312–322.
- Higgins, E. T. (1997). Beyond pleasure and pain. *American Psychologist*, 52(12), 1280-1300.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Kalaycı, Ş. (2005). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayın.
- Karakaya, İ. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. A. Tanrıöğen (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (ss. 57-83), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Lerner, J. S. & Tetlock, P. E. (1999). Accounting for the effects of accountability. *Psychological Bulletin*, 125(2), 255-275.
- Lewin K. (1947). Frontiers in group dynamics: II. Channels of group life; social planning and action research. *Human Relations*, 1(2), 143-153.

- Lines, R. (2005). The structure and function of attitudes toward organizational change. *Human Resource Development Review*, 4(1), 8-32.
- Lorenzi, N. M. & Riley, R. T. (2000). Managing change: An overview. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 7(2), 116-124.
- Luoma, J. J. M. (2015). Understanding change management through the psychological ownership framework: Examination of antecedents of successful change. *Jyväskylä studies in business and economics* (156). 24.12.2024 tarihinde https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45564/1/978-951-39-6129-9_vaitos10042015.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Meydan, C. H. & Şeşen H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay.
- Olckers, C. & Du Plessis, Y. (2012). Psychological ownership: A managerial construct for talent retention and organizational effectiveness. *African Journal of Business Management*, 6(7), 2585-2596.
- Oreg, S. (2006). Personality, context, and resistance to organizational change. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 15(1), 73–101.
- Paré, G., Sicotte, C. & Jacques, H. (2006). The effects of creating psychological ownership on physicians' acceptance of clinical information systems. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 13(2), 197-205.
- Pierce, J. L., Kostova, T. & Dirks, K. T. (2001). Toward a theory of psychological ownership in organizations. *Academy of Management Review*, 26(2), 298–310.
- Pierce, J. L., Kostova, T. & Dirks, K. T. (2003). The State of psychological ownership: Integrating and extending a century of research. *Review of General Psychology*, 7(1), 84–107.
- Ramos, H. M., Yan Man, T.W. & Mustafa, M. Z. (2014). Psychological ownership in small family firms: Family and non-family employees' work attitudes and behaviours. *Journal of Family Business*, 5(3), 300–311.
- Rebeka, E. & Indradevi, R. (2017). Employees attitude towards organizational change. *Man in India*, 97(4), 99-106.
- Tabachnick, B. G. & Fidel, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Bostan: MA: Pearson.
- Yeşil, Ü., Bancar, A. & Budak, G. (2015). Psikolojik sahiplik kavramına ilişkin bir literatür incelemesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 59- 82.

Extended Abstract

Purpose of the Study: The purpose of this study is to determine the effect of psychological ownership on employees' attitudes towards organizational change.

Theoretical Framework: Psychological ownership refers to the state in which individuals develop a strong attachment to an object, perceive it as their own, and refer to it as "mine" (Henssen, Voordeckers, Lambrechts, & Koiranen, 2014; Pierce, Kostova, & Dirks, 2003, p. 5). Psychological ownership can emerge in two forms: developmental and preventive. Preventive psychological ownership reflects an individual's approach to avoiding negative outcomes. The individual focuses on not losing what they possess, often leading to a heightened sense of security and efforts to minimize risk (Avey et al., 2009, pp. 175–176). Pierce et al. (2001) described preventive psychological ownership as the "dark side" of psychological ownership, highlighting its negative and potentially destructive aspects. In such cases, individuals may become overly possessive, exhibit jealousy and hostility toward others' possessions, or develop a strong desire to control others. Developmental psychological ownership, in contrast, represents the positive side of psychological ownership. It describes situations where individuals aim for self-improvement through their connection to their work. Here, the individual forms a positive bond with their tasks and strives to enhance efficiency and outcomes. This dynamic fosters motivation and a sense of belonging within the organization. Developmental psychological ownership includes the dimensions of effectiveness and efficiency (self-sufficiency), sense of belonging, self-identity, and accountability. Preventive psychological ownership, on the other hand, is primarily associated with the dimension of territoriality (Yeşil, Bancar, & Budak, 2015, pp. 63–64). Organizational change refers to intentional or enforced transformations within an organization's structure, strategies, business processes, or culture. Such changes often trigger uncertainty, stress, and resistance among employees. In this context, the attitudes employees develop toward change are crucial for the success of the change process. Positive attitudes toward change facilitate its acceptance, while negative attitudes can lead to resistance, loss of motivation, and adverse outcomes such as decreased job performance (Oreg, 2006). Psychological ownership plays a critical role in the acceptance and support of organizational change. It encourages individuals to embrace innovations and adapt to new technologies or systems. Thus, psychological ownership can be seen as a powerful tool for promoting change adoption. When individuals identify with an innovation, they are more likely to take an active and enthusiastic role in its implementation. This, in turn, accelerates and enhances the integration of new technologies or systems (Yeşil et al., 2015, p. 77). By fostering a sense of control over change, psychological ownership motivates individuals to engage with innovation more effectively, manage challenges that arise during the transition, and develop creative solutions to problems. Ultimately, it drives efforts to improve systems or technologies and ensures a more successful change process.

Method: The sample for the study consisted of 250 employees working at a textile company located in the Aksaray Organized Industrial Zone. Data were collected using a questionnaire as the primary data collection method. The questionnaire included the "Psychological Ownership Scale" and the "Attitudes Toward Change Scale."

Findings: As a result of the research, it was determined that employees' levels of psychological ownership significantly affect their attitudes toward organizational change. These findings are consistent with the studies of Dirks et al. (1996), Luoma (2015), Lorenzi and Riley (2000), Paré et al. (2006), Fernandez and Rainey (2006), and Akarca (2021). In particular, it was observed that the dimensions of regionalism, accountability, and sense of belonging/self-identity contributed to the development of more open and positive attitudes toward change among employees. Conversely, the self-efficacy dimension was found to have no significant effect on attitudes toward organizational change.

Conclusion and Recommendations: Employees' attitudes toward organizational change have become a critical factor that directly influences the success of change initiatives. These attitudes may manifest either as resistance to or support for change. Numerous individual and organizational factors influence employees' attitudes toward change, one of which is the concept of psychological ownership. Psychological ownership refers to an individual's perception of the organization and their job as an integral part of their identity, thereby fostering a sense of responsibility and commitment. This feeling can shape an individual's efforts to achieve organizational goals and their approach to change.

In this context, the study found that employees' levels of psychological ownership have a significant effect on their attitudes toward organizational change. Although the relationship between psychological ownership and attitudes toward change has been highlighted in many studies, the number of empirical studies either supporting or challenging the theoretical claims within the context of organizational change remains limited. Therefore, it is believed that this study helps address a gap in the literature and can serve as a foundation for future research, offering guidance to researchers and practitioners alike.

It is well known that many change initiatives fail when the psychological state of employees and their readiness for change are not taken into account. Positive attitudes toward change are thus of vital importance for achieving organizational goals and ensuring the success of change programs. From this perspective, in today's rapidly evolving business environment, fostering psychological ownership among employees and encouraging positive attitudes toward change are seen as critical for organizational success.

To strengthen psychological ownership among employees, organizations should promote governance practices that encourage participation and shared responsibility. Transparent communication and active employee involvement should be prioritized during change processes. Additionally, implementing individual training and development programs aimed at enhancing employees' sense of self-efficacy is recommended.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Özdilek, E. (2025). Avrupa Birliği'nin yumuşak güce yönelik son yaklaşımı: Dijital diplomasi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 79-97. <https://doi.org/10.38122/ased.1623524>

Makale Geçmişi / Article History

Alındı (Received): 20/01/2025

Kabul edildi (Accepted): 21/05/2025

Avrupa Birliği'nin Yumuşak Güce Yönelik Son Yaklaşımı: Dijital Diplomasi

Elif ÖZDİLEK¹

Öz: Dijital dönüşüm hem sürdürülebilir kalkınmanın bir hedefi hem de sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ek hedeflere ulaşmada önemli bir katkıdır. Ancak dijital dönüşüm süreci sürdürülebilir kalkınma üzerinde hem yararlı hem de zararlı sonuçlar üreterek ikili bir etkiye sahiptir. Uluslararası ilişkilerdeki temel kavramlardan biri yumuşak güçtür. Küreselleşme çağında, dil, kültür ve yardım gibi çeşitli sosyal ve insani yönlerden toplumları etkilemek ve kontrol etmek için önemli bir politik araç olarak hizmet eder. Küreselleşmenin şekillenmesinde ve ilerlemesinde önemli bir rol oynayan dijitalleşme, diplomasiden ekonomiye kadar toplumsal yaşamın her alanına hızla nüfuz etmektedir. Bu bağlamda dijital diplomasi, yumuşak gücü dijital alana aktarmanın bir yolu olarak ortaya çıkmakta ve bu alandaki güç dinamiklerinin ve dengelerinin yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Avrupa Birliği, küresel değişim ve dönüşümlere hızla uyum sağlayarak dijitalleşme manzarasında kendini başarıyla konumlandırmıştır. Sonuç olarak dijital diplomasi, Avrupa Birliği'nin dijital geleceği için aktif olarak örgütlendiği ve stratejiler geliştirdiği bir alandır. Dijital Avrupa terimi yaygın olarak referans alınmakta ve dijital diplomasi, AB üye devletleri, komşu ülkeler ve uluslararası örgütler arasında politika geliştirmede etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Bu çalışma, dijital diplomasi'nin küresel sahnede dijital üstünlük kurma çabasında yumuşak gücün bir bileşeni olarak hizmet ettiği iddiasını, bir vaka çalışması olarak Avrupa Birliği'ne odaklanarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Değerlendirme, içerik analizi ve mevcut literatür kullanılarak Avrupa Birliği'nden resmi belgelerin analizini içerir. Güç ve diplomasi yönlerini birleştirerek, bu araştırma, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanlarında dijitalleşmeyi çevreleyen devam eden söylemi Avrupa Birliği perspektifinden ilerletmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Yumuşak Güç, Dijital Diplomasi

The European Union's Latest Approach to Soft Power: Digital Diplomacy

Abstract: Digital transformation is both a goal of sustainable development and an important contribution to achieving additional goals within the framework of sustainable development. However, the digital transformation process has a dual effect on sustainable development, producing both beneficial and harmful results. One of the fundamental concepts in international relations is soft power. In the age of globalization, it serves as an important political tool to influence and control societies in various social and humanitarian aspects such as language, culture and aid. Digitalization, which plays an important role in the shaping and progress of globalization, is rapidly penetrating all areas of social life, from diplomacy to economy. In this context, digital diplomacy emerges as a way to transfer soft power to the digital sphere and requires the restructuring of power dynamics and balances in this area. The European Union has successfully positioned itself in the digitalization landscape by rapidly adapting to global changes and transformations. As a result, digital diplomacy is an area where the European Union actively organizes and develops strategies for its digital future. The term Digital Europe is widely referenced and digital diplomacy is effectively used in policy development among EU member states, neighboring countries and international organizations. This study aims to assess the claim that digital diplomacy serves as a component of soft power in the effort to establish digital supremacy on the global stage, focusing on the European Union as a case study. The assessment involves the analysis of official documents from the European Union using content analysis and existing literature. By

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ufuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, elif.ozdilek@ufuk.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0907-8771>

combining aspects of power and diplomacy, this research aims to advance the ongoing discourse surrounding digitalization in the fields of international relations and political science from the perspective of the European Union.

Keywords: European Union, Soft Power, Digital Diplomacy

Introduction

In international relations studies, power is considered as an important concept that determines and affects the international system. Although the concept, which is frequently emphasized and given importance by realists, is often mentioned together with hard power elements, it has a transformative effect on the international system together with soft power tools today.

Transformations in the digital field have changed traditional diplomacy practices. Daily life, which now fits into our mobile phones, provides the opportunity to get to know and learn about other peoples, different countries' policies, different perceptions and beliefs beyond the borders of the nation-state in our own locality. With formation of the digital field into an important part of individual life with technological devices, individuals and societies are becoming more open to external influences. Diplomacy is also an area open to these influences and has the potential to create a significant security and sovereignty gap with the involvement of non-state actors in the diplomatic process. Hard power tools based on coercion and pressure are not preferable today. At this point, digital diplomacy is a soft power application that is frequently resorted to with the aim of influencing, persuading, and transforming foreign societies in terms of their own values, thoughts and beliefs. For this reason, nation-states are making serious investments in the digital field and are pursuing institutionalization in technical, legal and administrative terms, with the aim of strengthening their sovereignty in the digital field, becoming the main actor regulating international norms and freely disseminating their own values in the global environment.

The aim of this study is to define digital diplomacy from a soft power perspective and to discuss digital diplomacy in the context of the European Union. In the first part of the study, the concept of power and its elements are included, and in the second part, digital diplomacy is defined within the development line of diplomacy. In the last part, in the light of official documents published by the European Union, what digital diplomacy means for the European Union and what kind of goals and programs it has developed are explained in order to realize digital diplomacy. The main argument of this study is that the European Union is an important global actor in the digital field and actively uses digital diplomacy. The European Union, which is trying to maintain its place in digital competition, exhibits a safe and consistent global performance in line with its Digital Europe goals.

Methodology

This research adopts a qualitative approach to explore the usage of digital diplomacy in EU. The study focuses on EU countries. By analyzing cases from leading EU countries, the research aims to identify common strategies and their effectiveness in digital diplomacy usage.

Data Collection

The data for this research was gathered through case studies of several prominent applications from the selected EU countries. Publicly available data on social media platforms such as Facebook, Twitter, Instagram, and YouTube were reviewed to assess the digital marketing campaigns of EU digital diplomacy usage. Information from EU websites and social media analytics reports were also incorporated to provide a comprehensive understanding of the digital diplomacy reach, user engagement, and overall success. Furthermore, additional data was sourced from industry reports and academic studies related to digital diplomacy practices in EU.

Analysis

The research analyzed a variety of digital diplomacy strategies employed by EU, focusing on key performance indicators such as follower growth, engagement rates, and the volume of user-generated content. The campaigns were examined for their creativity, targeting methods, and use of interactive features to foster interaction. The analysis also considered how well these digital diplomacy strategies aligned with the people's broader goals and the extent to which they succeeded in driving citizenship engagement.

Clarifying the Concept of Soft Power

The concept of soft power, introduced by the distinguished scholar Joseph Nye, represents a transformative force in today's diplomacy and international relations. In essence, soft power is defined as a country's or an actor's capacity to sway the actions and preferences of others through non-coercive methods, including cultural values and ideology. In contrast to hard power, which is based on coercion, soft power utilizes attraction and persuasion to fulfill its goals, making it an essential component of contemporary diplomatic efforts. Nye outlines three main sources of soft power: culture, political values, and foreign policies (Nye, 1990).

The first aspect of soft power pertains to a nation's capability to share its cultural offerings, including music, films, literature, and art with other countries (Antonova, et al., 2020). Utilizing cultural influence serves as an effective form of soft power, allowing a nation to advocate for its identity and values while fostering a favorable perception among global audiences (Scott-Smith, et al., 2021).

The second aspect of soft power involves a nation's dedication to democratic ideals, human rights, and the rule of law. Nations that champion these principles are more inclined to earn the respect and admiration of others, thereby wielding greater influence internationally. The other aspect is a nation's ability to collaborate with other countries in tackling shared issues like terrorism, poverty, inequality, and climate change (Chishti, 2021). Through such cooperation, nations can bolster their reputation and credibility while establishing enduring partnerships (Winkler, 2020).

The third aspect of soft power, foreign policy, pertains to how a nation interacts with and behaves towards other countries within the global community (Gallarotti, 2022a; Bell, 2022). According to Nye, the foreign policy of a nation can greatly influence its soft power. Nations that are perceived as fostering peace, collaboration, and international stability through their foreign policies generally possess greater soft power compared to those regarded as aggressive or antagonistic towards others.

The Importance of Soft Power in Digital Diplomacy

Soft power denotes a country's capacity to sway the perceptions and sentiments of individuals in foreign nations through non-coercive avenues, including culture, values, and policies. The significance of digital diplomacy is paramount in amplifying a nation's soft power, as it facilitates engagement with global audiences while projecting its values and policies.

The concept of soft power pertains to a nation or organization's capacity to sway others and accomplish its objectives through attraction and persuasion, rather than through force or coercion. It encompasses the ability to influence the preferences and behaviors of others by leveraging culture, values, policies, and other non-coercive methods. In contrast to hard power, which employs military or economic coercion to fulfill political aims, soft power is regarded as a more effective and sustainable approach to influence in today's world. This is due to its foundation on fostering relationships, encouraging cooperation, and winning the hearts and minds of individuals.

Examples of soft power include the following:

Cultural exports: A nation can cultivate a favorable perception of its culture and values by exporting its films, music, literature, and various other forms of cultural expression to different countries, thereby fostering interest and respect for its populace and lifestyle. A pertinent illustration of this is the global popularity of Korean pop music (K-pop) and Korean dramas (K-dramas), which have contributed significantly to the dissemination of Korean culture and the augmentation of South Korea's soft power.

Social Events: Social events play a crucial role in utilizing diplomatic avenues to advance a nation's image and interests. For instance, a country may dispatch its artists, scholars, or athletes to participate

in cultural exchange initiatives or sponsor international events that highlight its cultural heritage and accomplishments. Such actions can foster goodwill and strengthen relationships with other nations.

Education: In terms of education, offering educational opportunities to international students allows a country to promote its culture and values while cultivating a favorable perception of its educational system. A prime example is the United States, which hosts a significant number of foreign students in its universities, thereby enhancing its soft power and influence.

Foreign aid: Furthermore, foreign aid serves as another avenue for establishing goodwill and building relationships while promoting a nation's values and interests. For example, China's Belt and Road Initiative, which focuses on facilitating economic development and infrastructures projects in various countries, has contributed to the enhancement of China's soft power and influence.

Corporate social responsibility: Companies that participate in socially responsible initiatives, including environmental sustainability, community development, or advocacy for human rights, have the potential to improve their brand reputation and foster a favorable perception of their country of origin. A pertinent example is, the Japanese electronics firm, Sony, recognized for its dedication to environmental sustainability, which has contributed to bolstering Japan's soft power and influence.

Nevertheless, diplomacy has come to the realization that neither hard power alone is sufficient to address emerging challenges, nor can the tools of soft power—despite their extensive range of application—effectively confront these new difficulties. It is now time to acknowledge that, in most, if not all, forthcoming challenges, a combination of both approaches may yield greater success, as reliance on either hard power or soft power in isolation may result in failure. In essence, the concept of smart power emphasizes the significance of both hard and soft power, aiming to integrate them in a strategic and deliberate manner to fulfill those foreign policy objectives:

Transition to soft power in International Relations (IR): The transition to soft power in international relations marks a notable change from the conventional dependence on hard power strategies, including military force and economic pressure. In contrast, soft power focuses on leveraging attraction, persuasion, and cultural impact to fulfill foreign policy goals. This transition has been partly fueled by the growing interconnectedness of the globe, making it more challenging for nations to reach their aims solely through traditional hard power approaches (Ohnesorge, 2019).

The transition to soft power in international relations signifies a crucial acknowledgment of how values, ideas, and culture influence global politics. By prioritizing attraction and persuasion rather than coercion and force, soft power can foster enhanced understanding and collaboration among countries, contributing to a more stable and peaceful international framework. Nonetheless, it is essential to understand that soft power alone is not a cure-all; a balanced strategy that blends both

hard and soft power methods is vital for meeting foreign policy goals in a complex and interconnected environment.

The Role of Soft Power in Diplomacy: In traditional diplomacy, soft power has emerged as a vital instrument, as nations increasingly acknowledge the significance of fostering relationships and encouraging collaboration with others. By focusing on cultural and social values, soft power can contribute to a more favorable perception of a nation and improve its standing in the international arena. A notable benefit of utilizing soft power in diplomatic efforts is its capacity to facilitate cooperation and joint action on shared concerns. By highlighting common values and objectives, soft power can help establish trust and motivate countries to collaborate on matters such as climate change, human rights, and economic growth. This approach can be particularly advantageous during multilateral discussions, where relying on hard power strategies might hinder communication and cooperation (Tran, 2023).

In addition, soft power has the potential to foster consensus on challenging matters and enhance understanding among nations with varying perspectives and ideologies. By prioritizing cultural exchange and dialogue, soft power can serve to close the gaps that frequently arise between countries with differing political frameworks and social values, promoting increased understanding and empathy (Nelaeva, 2018). However, it is crucial to acknowledge the limitations associated with employing soft power in diplomatic efforts. Relying solely on soft power may not be adequate for fulfilling a nation's foreign policy goals, especially in scenarios where other nations are unresponsive to that country's cultural or social values. Furthermore, the success of soft power in diplomacy is influenced by several factors, such as the degree of trust and collaboration between nations, the specifics of the issues at hand, and the broader geopolitical landscape (Goldsmith et al., 2021).

The role of soft power in diplomacy is a significant focus within the field of international relations. By fostering collaboration and cooperation on shared concerns, as well as creating consensus and understanding around challenging topics, soft power can improve a nation's standing globally and encourage increased trust and collaboration among countries. Nevertheless, achieving favorable results in diplomatic discussions typically requires a balanced strategy that integrates both soft and hard power methods.

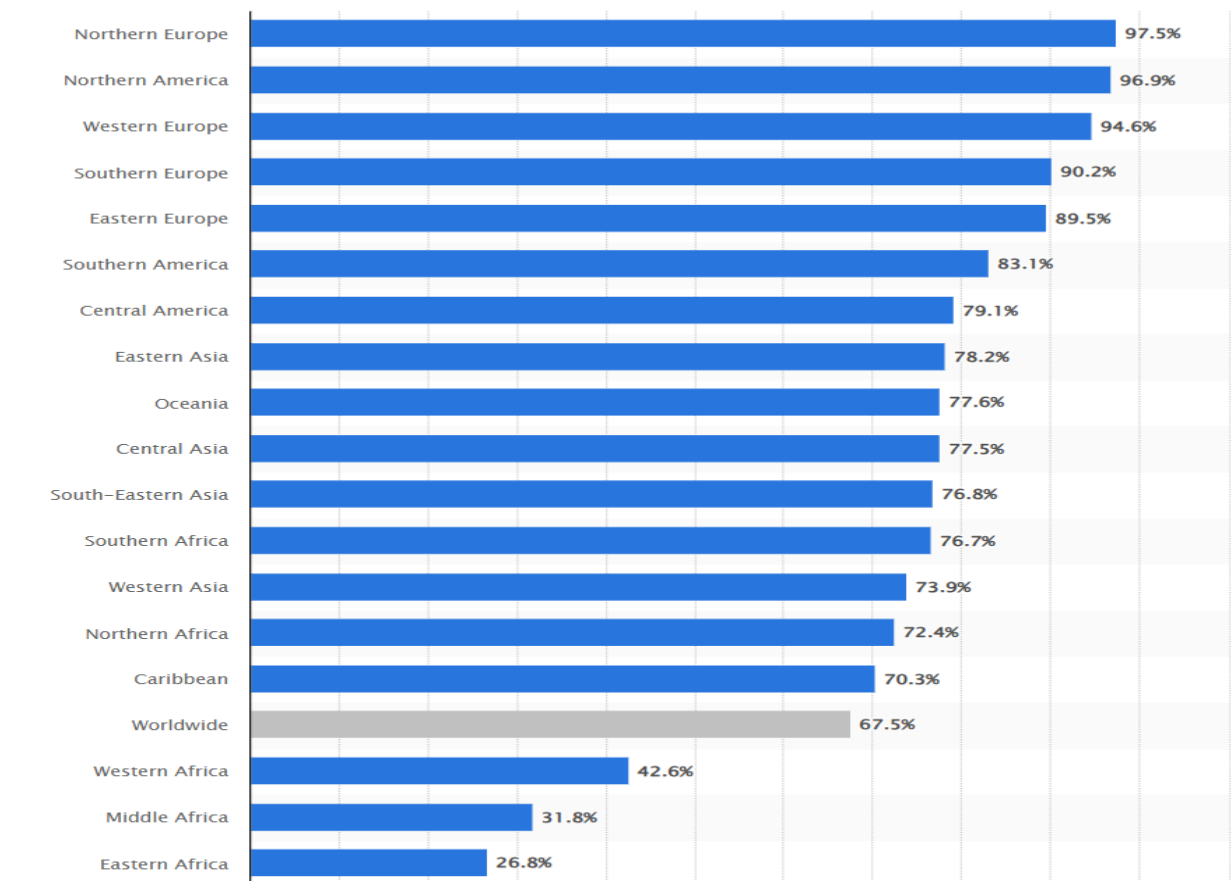
Digital Diplomacy as a Soft Power

Internet and Soft Power

In today's internet age, access to information has become quite important. Today, states that can direct, create or manipulate information can also gain a solid place as leading actors in digital transformation. Nye (1990) has listed some examples as criteria for soft power. Accordingly, the

number of foreign immigrants, tourists, Nobel Prize winners, long life expectancy, and the prevalence of internet use, which also concerns digital life, are included in this list. In other words, countries that actively use the internet will also play an active role in the creation and direction of information. States that use and direct information will also be able to retain the persuasive and attractive qualities of soft power. Therefore, the internet emerges as a leading soft power element in the digital age. Table 1 lists the internet penetration rates in the world as of 2024 (Statista, 2024):

Table 1. Internet penetration rates in the world as of 2024 (Source: Statista, (2024))

The data published via Statista compares the geographical regions in more detail. However, instead of presenting all the data in this study, the regions with the highest and lowest rates of internet use were selected and the table was restricted. As seen in Table 1, European countries are far above the world average in terms of internet penetration. While the world average is 67%, this rate is quite high in the north, south, east and west of the European geography. The closest rate to European countries is North America with 97%. In order for the leadership of Europe and North America in the digital field, the spread of qualities such as liberalism, democracy, freedom and the rule of law, which have taken their place as Western values in both geographies, and the economic development in these regions, Western digital partnerships and digital capitalism are on the agenda, especially in the European Union and the United States (Wheeler, 2021). On the official website of the United States Bureau of Cyberspace and Digital Policy, a mission statement was made under the title of Mission:

ensuring responsible state behavior in cyberspace, ensuring the integrity and security of the internet infrastructure, promoting competitiveness, and maintaining democratic values (Bureau of Cyberspace and Digital Policy, 2022). As explained in the next section, the protection and dissemination of values are essential for both the United States and the European Union. From this perspective, internet ownership and digital leadership unite Western digital partnerships within the framework of similar goals, and the internet is preferred as an important soft power tool for the dissemination, protection, and maintenance of Western values.

Digital Transformation and Digital Diplomacy

The prevalence of internet use is also putting societies and states through a great change filter in the digital field. We are in a period where modern patterns are breaking down and individuals are becoming active actors in the international system. When it comes to diplomacy, it is possible to say that great changes have occurred with the influence of the digital era.

Diplomatic institutions and behaviors have changed throughout history according to the requirements of the international system. In terms of diplomatic history, it is possible to divide these developments into two as old and new diplomacy in terms of public participation. The main characteristics of the period called old diplomacy are that it takes place behind closed doors, the interests of the state and the interests of the ruler are considered the same, the diplomatic talks are held secretly due to the distrust of the rulers towards the public and the public's disinterest in foreign policy. Undoubtedly, the most important development that shaped today's diplomacy is the period after the First World War, when the public was tried to be placed at the center of diplomatic activities and the concept of public relations began to rise. This period, which symbolizes the transition from old diplomacy to new diplomacy, began to take shape with the proposal of open agreements to be negotiated openly, as expressed by Woodrow Wilson in his speech to the Senate in 1917 (İskit, 2020). Thus, the public began to be accepted as the new element of diplomacy. In this new period, where individuals are also actors in the international system, it is possible to say that diplomacy was previously defined as the profession of diplomats whereas citizen diplomats have emerged today (Yücel, 2016). The transformation of diplomacy has gained momentum in a completely different dimension with the digital era. To summarize, there has been a transition from classical diplomacy, called Diplomacy 1.0, to public diplomacy with Diplomacy 2.0, where state-public relations are at the center. Diplomacy 3.0, or digital diplomacy, is on the agenda with the digital era. In other words, it is a diplomacy period that completely reverses all components of diplomacy such as method, actor, process and rule, which is done everywhere, for everyone and at all times. (Aslan and Göksu, 2016; Yücel, 2021). Diplomacy 4.0 is called über diplomacy or post-digital diplomacy. In other words, it is envisioned as a diplomacy model that provides communication between objects, eliminates the

boundaries of public diplomacy, and is based on cyber-physical systems and algorithms (Aslan and Göksu, 2016; Yücel, 2021).

So, what is digital diplomacy, called Diplomacy 3.0? In different sources today, it is expressed with various concepts such as diplomacy, iDiplomacy, Virtual Diplomacy, Cyber diplomacy, techno-diplomacy, media diplomacy, Twitter diplomacy, network or network diplomacy (Kurt, 2018). The common feature of these concepts is that they include new generation concepts belonging to the digital era.

There are many definitions of digital diplomacy. When the common expressions in these definitions are combined, the following features of digital diplomacy emerge (Aslan and Göksu, 2016):

- It is the solution to foreign policy problems via the internet.
- It is used to win the minds and hearts of social networks.
- It is the application of classical diplomacy in a digital environment.
- It is an interactive process that aims to inform and communicate with foreign societies by using digital tools.
- It appeals to target individuals, not target audiences.
- It is shaped according to geographical regions within the framework of political objectives.

As seen in the examples of the United States and Europe, digital diplomacy aims to protect and maintain Western values and to spread these values outside the Western geography. In non-Western countries, the aim is different. For example, China uses digital diplomacy to persuade its own citizens to suppress China's peaceful rise in the balance of power and its authoritarian rule. In the case of Iran, it is seen that they use the digital sphere to restrict information coming from Western countries and to present a non-Western alternative. For Russia, digital diplomacy is to create a positive image and expand Russia's sphere of influence around the world (Tsvetkova and Rushchin, 2021).

The 2023 Digital Diplomacy Index lists countries that actively use digital diplomacy in the world according to various categories. It processes the effects of G20 countries on international relations using online platforms with data obtained from these countries.

The top 5 countries ranked in the above-mentioned categories as of 2023 are as follows (Digital Diplomacy Index, 2023).

Table 2. 5 countries ranked in the above-mentioned categories as of 2023 (Source: Digital Diplomacy Index (2023))

Last updated: 11.08.2023		DIPLOMATIC NETWORK REACH	DIPLOMATIC WEIGHT	VOCALITY	MESSAGE EFFICIENCY	GLOBAL COUNTRY VISIBILITY	FORMAT PROFICIENCY	MOMENTUM	DIPLOMATIC CENTRALITY	LANGUAGE DIVERSITY	DIGITAL DIPLOMACY INDEX
1	United States	9.55	8.07	9.27	8.25	9.14	8.32	9.28	7.73	9.65	8.61
2	Russia ▲ +1	8.13	10	10	5.72	9.31	9.91	7.38	5.58	10	8.37
3	India ▼ -1	10	6.4	7.77	8.78	9.43	7.94	10	7.3	7.83	8.21
4	Indonesia ▲ +3	9.16	9.13	5.43	8.01	8.54	10	8.13	3.53	4.42	7.87
5	France ▼ -1	8.88	4.04	9.38	5.68	9.3	9.04	7.69	10	10	7.66

For all these reasons, digital diplomacy is considered a soft power element. The fact that digital diplomacy is a soft power element is accepted in various ways. First of all, in digital diplomacy, methods such as threats and deterrence are not used in order to win the hearts of societies and peoples. On the contrary, the goal of influencing societies and institutions is achieved through tools such as education, culture, science, art, and tourism (Yücel, 2021). This situation shows us that, as discussed in the title above, soft tools such as culture and language are preferred over social media platforms instead of military and economic tools.

When the transformation process of diplomacy is considered, it is generally accepted that the point reached is a public diplomacy and therefore includes soft power. Public diplomacy is an interactive form of diplomacy that includes multiple actors and networks. With the end of the Cold War, the concept began to be considered and discussed within the scope of the effects of the communication revolution on foreign policy actions due to the increasing interest in new communication technologies. Today, social media tools are not limited to individuals who make up society, but are also actively used by heads of state, opinion leaders and even brands. Therefore, social media can affect many people at the same time through mutual interaction in the context of digital diplomacy and provides the opportunity for the values, cultures and beliefs that form the basis of public diplomacy to be recognized by different societies (Yıldırım, 2015).

As discussed in previous sections, although soft power was defined by Nye, its theoretical framework is seen as insufficient and cannot go beyond public diplomacy discussions. In this form, digital diplomacy is considered as a component of public diplomacy as an element of soft power on new digital framework.

Another contribution is that “digital diplomacy is a diplomacy used in the construction of soft power”. Accordingly, if soft power includes the elements of consent and persuasion, technology and innovation affecting soft power should also be included in the concept of diplomacy. In this context,

the concept of “soft power” has been brought to the agenda. It can also be defined as a new framework consisting of the words soft (soft power) and software (Yücel, 2021).

Digital Europe: The European Union’s Approach to Digital Diplomacy

The Process towards Digital Europe

The global transformations in the digital field are undoubtedly a development that includes the European Union in the process. The European Union has developed various strategies for adapting to the digital field to maintain its global competition, sustain its leading role in the international system and adapt to the new order. In short, the European Union must learn global technology politics, direct this process and determine digital strategies (Ringhof and Torreblanca, 2022).

The main developments that have dragged the European Union into global competition in the digital field are Russia’s allegedly meddled in US Presidential Elections and Brexit Referendum , the Cambridge Analytica scandal, Russia’s influence in the 2019 European Parliament elections, the continuation of critical infrastructure attacks in conflicts to which the European Union is a party, and the increase in state-backed attacks on Union institutions (Moret and Pawlak, 2017; Ringhof and Torreblanca, 2022). All these external processes have made the Union more sensitive to technological vulnerabilities and have been the driving factors that have strengthened the Union in the digital field.

One of the important steps taken by the Union is the publication of the one-page Decision for a More Dynamic, Flexible and Competitive European Industry by the Council of the European Union, dated 16 November 2020. The Decision includes provisions on how the Covid-19 pandemic will be used as a leverage to make Europe more competitive, flexible and dynamic. Accordingly, it has been stated that there should be a sustainable, attractive and competitive business environment for stronger European integration and cooperation, and in this context, the technological leadership of the European Union has been described as an important factor in the formation of this environment (Council of The European Union, 2022a).

Another development can be considered as the publication of the Digital Compass by the European Commission on March 9, 2021. The Digital Compass (2030 Digital Compass) aims to provide a vision and environment for Europe’s digital transformation by 2030. The priorities presented within the scope of the 2030 Digital Compass Goals are listed under four headings as talents, government, infrastructure and business (European Commission, 2022). In the Digital Compass and the European Pillar of Social Rights Action Plan, the European Union established a goal that by 2030, at least 80% of the population should possess fundamental digital skills, while the number of ICT professionals is expected to reach 20 million. The operationalization of digital competencies has commenced in accordance with the 2006 Council Recommendation.

On July 18, 2022, the Council of the European Union adopted a Decision on “The EU Digital Diplomacy” (Council of The European Union, 2022a). Within the scope of this decision, the technological age we are in has been defined as an opportunity and risk for all individuals on a global scale, including Union citizens. It has been emphasized that the European Union should take its place in the growing world of technology in the face of this new order that may affect not only individuals but also the geopolitical balance of power (Council of The European Union, 2022a). For this reason, the European Union;

- Forming digital alliances with various countries and institutions in the world.
- Investing more in digital infrastructure.
- Developing a human-centered approach to technology (Council of The European Union, 2022a).

The objectives of Digital Diplomacy were listed in Article 6 of the Decision dated 18 July 2022. These titles can be summarized as strengthening the global role of the European Union, actively promoting the values of the European Union in the digital field, developing a human rights-based approach in the digital field, supporting a multi-stakeholder and global secure internet, influencing the shaping of international technology standards, supporting flexible and reliable digital infrastructures, developing democratic digital societies and increasing the effects of the Union within the framework of competition in the global market (Council of The European Union, 2022b).

When we look at the aims of digital diplomacy for the European Union, it is possible to see that targets are determined under many headings from politics to economy. These aims include spreading democracy and Union values to third countries, developing and making digital infrastructure flexible within the Union, establishing global partnerships, adhering to international agreements and strengthening the global role of the Union. In short, the European Union is taking digital diplomacy far beyond a mere diplomatic activity and expanding it to many areas of activity, including a functional foreign policy beyond its own borders.

The Digital Diplomacy Approach of the European Union’s Soft Power Strategy

The soft power strategy of the European Union in digital diplomacy has played a vital role in shaping its foreign policy goals and has contributed significantly to its global standing and reputation. By advocating for its principles of democracy, human rights, and the rule of law, the EU has successfully cultivated a favorable image and established trust with nations across the globe (Duarte and Ferreira-Pereira, 2021).

The soft power strategy of the EU in digital diplomacy has encountered several challenges and limitations. One significant issue has been the growing polarization across Europe, which has

weakened the EU's capacity to present a cohesive front and effectively advocate for its values. Furthermore, criticisms have arisen regarding the EU's soft power initiatives, often deemed overly focused on moralism and idealism instead of addressing urgent global problems with pragmatic solutions (Arifon, 2018). Additionally, internal constraints, such as budgetary restrictions and bureaucratic inefficiencies, have also limited the EU's soft power strategy. These factors have at times diminished the effectiveness of its development aid programs and other efforts designed to enhance its soft power (Van Langenhove, 2017).

Despite these limitations and challenges, the soft power strategy of the EU in digital diplomacy has proven to be quite effective in fostering cooperation and collaboration among European nations as well as with countries globally. The EU has successfully established robust partnerships and alliances, especially in trade and development, and has managed to wield considerable influence over global matters like climate change and migration (Ferreira-Pereira and Pinto, 2021).

An essential element of the European Union's foreign policy goals has been its soft power strategy, which has contributed to boosting its global influence and reputation. Despite encountering various challenges and limitations, the EU's soft power initiatives have generally succeeded in fostering cooperation and collaboration both among European nations and with countries worldwide.

Conclusion

One of the most important results of globalization is the rapid development of technology and the changes and transformations experienced in the digital field. These changes in the digital field affect many points from science to economy and social life. Another field that benefits from this transformation is diplomacy. The limited diplomacy practices that took place behind closed doors for centuries have been replaced by open diplomacy over time. With the increase in public interest and the focus on public influence orientations, diplomacy has undergone a significant transformation on the basis of state-people and in the field of public diplomacy. Today, the dizzying changes in the field of technology have ensured that diplomacy is reflected in the digital field, and digital diplomacy practices that can extend to the inner world of individuals and aim to create an impact on the culture, beliefs and values of foreign societies and enable this impact to be achieved through digital channels have come to the fore.

Diplomacy is undoubtedly one of the soft power tools. When examined, especially in terms of public diplomacy, the aim of influencing and directing societies comes to the fore as a soft power argument. Therefore, digital diplomacy is an important soft power argument in terms of the reflection of public diplomacy practices in the digital field. Dominance achieved in the digital field has the potential to change the international balance of power. For this reason, states are investing in the digital field and technologies and determining strategies and roadmaps to strengthen in the digital field.

Within such a structure, the European Union has aimed for digital sovereignty; for this purpose, it strives to establish global collaborations, takes an active part in determining international standards in the digital field, and spreads values such as respect for human rights, democracy, freedom, competitiveness and the rule of law, which are the Union values, outside the European geography. In the race for digital dominance, each country uses digital diplomacy tools to impose its own values. Countries that fall behind in this race may be trapped in living under the dominant values of developed countries in the digital order. In order not to fall behind in digital competition and for the Union to achieve its digital goals, it is essential to use digital diplomacy effectively, and to ensure internet security and liberalize internet access. In short, the European Union is trying to consolidate its digital sovereignty through digital diplomacy, to maintain the balance of power in the global digital power competition, and to develop itself in the digital field so as to create a sustainable ecosystem for the Union. The European Union has managed to become one of the effective, reliable and powerful global actors in the field of digital diplomacy thanks to the projects, strategies and programs, it has implemented in the digital field.

The pressure created by the economic crisis has brought new political steps towards the integration process for the EU. While the digitalization process is presented as a new solution to the problems and needs of the 21st century, the proposed political approaches carry question marks in terms of providing a common prescription for EU countries and citizens with heterogeneous characteristics. In this context, there are questions that European citizens have submitted to the European Parliament (EP) regarding digitalization, combating poverty and strengthening the digital skills of individuals. What measures will the Commission take to support Member States in improving their digital literacy rates and encouraging the adoption of digital skills among EU citizens in a process where only 59% of citizens will have basic digital skills by 2030? (European Parliament, 2023b). How can Member States support European citizens in providing the necessary education and training to acquire digital skills? (European Parliament, 2022). What is the Commission's strategy for improving digital skills among adults, especially in less developed regions, and what actions are planned for 2021-2027? (European Parliament, 2021b). How will it promote the protection of workers' rights in the labour market and ensure that digital transformation is carried out fairly and effectively, ensuring that all workers benefit from new opportunities? (European Parliament, 2023a).

References

- Antonova, N. L., Sushchenko, A. D., & Popova, N. G. (2020). Soft power of higher education as a global leadership factor. *The Education and Science Journal*, 22(1), 31-58.
- Antwi-Boateng, O., & Alhashmi, A. A. (2022). The emergence of the United Arab Emirates as a global soft power: current strategies and future challenges. *Economic and Political Studies*, 10(2), 208-227.
- Aslan, P. & Oğuz, G. (2016). Dijital diplomasi, küresel algı ve Türkiye. Sezer, N., Gezgin, S. ve Yolcu, E. (Ed.), *14th International Symposium Communication in the Millennium* içinde, (s. 573-590). İstanbul Üniversitesi.
- Bell, E. C. (2022). Understanding soft power discourse in the National Library of Australia. *Journal of Documentation*, 78(6), 1457-1475.
- Bentrovato, D. (2021). History education, transitional justice and politics of reconciliation: Multi-and univocality around violent pasts in South African and Rwandan Textbooks. *Historical Justice and History Education*, 291-314.
- Bureau of Cyberspace and Digital Policy (2022). Our mission. *U.S Department of State*. <https://www.state.gov/bureaus-offices/deputy-secretary-of-state/bureau-of-cyberspace-and-digital-policy/>
- CCDCOE (2017). European Union equipping itself against cyber attacks with the help of cyber diplomacy toolbox. <https://ccdcoe.org/incyder-articles/european-union-equipping-itself-against-cyberattacks-with-the-help-of-cyber-diplomacy-toolbox/>
- Ceyhan, A.İ. (2018). *Siyasal iletişimde kamu diplomasisi*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Chishti, T. C. T. (2021). Soft power internationalism. *Journal of Contemporary Studies*, 10(1), 123-126.
- Council of the European Union (2017). *Draft Council conclusions on a framework for a joint EU diplomatic response to malicious cyber activities ("cyber diplomacy toolbox")*. 9916/17, Brussels. <https://ccdcoe.org/uploads/2018/11/EU-170607-CyberDiplomacyToolbox-1.pdf>
- Council of the European Union (2020). *Towards a more dynamic, resilient and competitive European industry: Council adopts conclusions*. 16/11/2020. Press Release 777/20.
- Council of the European Union (2022a). *EU digital diplomacy: Council agrees a more concerted European approach to the challenges posed by new digital technologies*, Press Release.

- Council of the European Union (2022b). *EU digital diplomacy: Council conclusions*. 18.07.2022, Brussels: 11406/22.
- Digital Diplomacy Index (2023). <https://digital-diplomacy-index.com/about/>
- Duarte, P., & Ferreira-Pereira, L. C. (2021). The soft power of China and the European Union in the context of the Belt and Road Initiative and global strategy. *Journal of Contemporary European Studies*.
- European Commission (2020). *New EU cybersecurity strategy and new rules to make physical and digital critical entities more resilient*. Press Release, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2391
- European Commission (2022). Europe's digital decade: digital targets for 2030. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digitaldecade-digital-targets-2030_en#digital-citizenship-rights-and-principles-for-europeans
- Ferreira-Pereira, L., and J. Pinto. (2021). "Soft Power in the European Union's Strategic Partnership Diplomacy: The Erasmus plus Programme." In *The European Union's Strategic Partnerships: Global Diplomacy in a Contested World*, edited by L. C. Ferreira-Pereira and M. Smith, 69–94. London: Palgrave.
- Gallarotti, G. M. (2022a). Esteem and influence: Soft power in international politics. *Journal of Political Power*, 15(3).
- Goldsmith, B. E., Horiuchi, Y., & Matush, K. (2021). Does public diplomacy sway foreign public opinion? Identifying the effect of high-level visits. *American Political Science Review*, 115(4), 1342-1357.
- İskit, T. (2020). *Diplomasi tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması* (7. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kurt, G. (2018). *Dijital diplomasi*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Moret, E. ve Pawlak, P. (2017). *The EU cyber diplomacy toolbox: towards a cyber sanctions regime?*. European Union Institute for Security Studies (EUISS) (24).
- Nelaeva, G. A. (2018). British public diplomacy and soft power. Diplomatic influence and digital disruption. *Acta Politica*, 54(1), 174–176.
- Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign policy*, (80), 153-171.

- Ohnesorge, H. W. (2019). Power in international relations: Understandings and varieties. *Soft Power*, 23–83.
- Pawlak, P. ve Barbero, F. (2021). *Green digital diplomacy. Time for the EU to lead. European Union Institute for Security Studies*. Brief:18.
- Ringhof, J. ve Torreblanca, J. I. (2022). *The geopolitics of technology: how the EU can become a global player*. European Council on Foreign Relations. Policy Brief, <https://ecfr.eu/wpcontent/uploads/2022/05/The-geopolitics-of-technology-How-the-EU-can-become-a-globalplayer>.
- Sabala, G. M. (2019). Principles, effectiveness and challenges of traditional dispute resolution mechanisms: A review of cases from Kenya, Rwanda, Sudan and Uganda. *Journal of Living Together*, 6(1), 162-172.
- Scott-Smith, G. P., Cull, N. J., & Snow, N. (2020). Exchange programs and public diplomacy. *Routledge Handbooks*, 38-49.
- Statista (2024). *Global internet penetration rate as of 2024 by region*. <https://www.statista.com/statistics/269329/penetration-rate-of-the-internet-by-region/>
- Tran, E. (2023). Twitter, public diplomacy and social power in soft-balancing China–France relations. *Journal of Contemporary China*, 1–28.
- Tsvetkova, N. ve Rushchin, D. (2021). Russia’s public diplomacy: from soft power to strategic communication. *Journal of Political Marketing*, 20(1), 50-59.
- Wheeler, T. (2021). Time for a U.S- EU digital alliance. *Brookings Institute Report*, <https://www.brookings.edu/research/time-for-a-us-eu-digital-alliance/>
- Winkler, S. C. (2020). *Conceptual politics in practice: how soft power changed the world* (Doctoral dissertation, Department of Economic History and International Relations, Stockholm University).
- Yıldırım, G. (2015). “Kültürel diplomasi ekseninde” uluslararası halkla ilişkiler perspektifinden kamu diplomasisi (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Yücel, G. (2021). Dijital diplomasi. *TRT akademi*, 1(2), 748-760.

Extended Abstract

One of the most important results of globalization is the rapid development of technology and the changes and transformations experienced in the digital field. These changes in the digital field affect many points from science to economy and social life. Another field that benefits from this transformation is diplomacy. The limited diplomacy practices that took place behind closed doors for centuries have been replaced by open diplomacy and the style of diplomacy has been diversified. With the increase in public interest and the focus on public influence orientations, diplomacy has undergone a significant transformation on the basis of state-people and in the field of public diplomacy. Today, the dizzying changes experienced in the field of technology have ensured that diplomacy is reflected in the digital field, and digital diplomacy practices that can reach the inner world of individuals, aim to create an impact on the culture, beliefs and values of foreign societies and enable this impact to be realized through digital channels have come to the fore.

Especially when examined in terms of public diplomacy, the aim of influencing and directing societies comes to the fore as a soft power argument. With globalization, instead of a coercive language, a new diplomatic language that is persuasive and encouraging has been developed. Therefore, digital diplomacy is an important soft power argument in terms of the reflection of public diplomacy practices in the digital field. Dominance achieved in the digital field has the potential to change the international balance of power. For this reason, states are investing in the digital field and technologies and determining strategies and roadmaps for strengthening in the digital field.

Within such a structure, the European Union has aimed for digital sovereignty; for this purpose, it strives to establish global collaborations, take an active part in determining international standards in the digital field, and spread values such as respect for human rights, democracy, freedom, competitiveness and the rule of law, which are Union values, outside the European geography. In the digital dominance race, each country uses digital diplomacy tools to impose its own values. Countries that fall behind in this race may be trapped in living under the dominant values of developed countries in the digital order. In order not to fall behind in digital competition and for the Union to achieve its digital goals, it is essential to use digital diplomacy effectively, and to ensure internet security and liberalize internet access. In short, the European Union is trying to consolidate its digital sovereignty through digital diplomacy, to maintain the balance of power in the global digital power competition and to develop itself in the digital field in order to create a sustainable ecosystem for the Union. The European Union has managed to become one of the effective, reliable and powerful global actors in the field of digital diplomacy thanks to the projects, strategies and programs it has implemented in the digital field.

Soft power is one of the prominent concepts in interstate relations. With the impact of globalization, it is the most important political perception tool used to influence and control other societies in social and humanitarian areas such as language, culture and humanitarian aid. Digitalization, which contributes to and transforms the globalization process, is rapidly gaining ground in every layer of social life from diplomacy to economy. In this context, digital diplomacy manifests itself in the context of transferring soft power to the digital field; it requires the redesign of power relations and balance in the digital field. The European Union has effectively taken its place in the digitalization process with its ability to quickly adapt to global change and transformations. In this context, digital diplomacy is one of the areas that the European Union is rapidly organizing and planning its digital future. The concept of Digital Europe is frequently expressed and digital diplomacy is effectively used in the context of policy development among the member states of the European Union, with neighboring countries and international organizations. The aim of this study is to evaluate the claim that digital diplomacy is used as a soft power element in the process of consolidating digital dominance in the international arena, using the example of the European Union. In this evaluation, the official documents presented by the European Union will be examined and the content analysis method will be used together with the literature. This study aims to contribute to the digitalization process, which is frequently discussed in international relations and political science literature, with the power and diplomacy dimension from the perspective of the European Union.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Dönmez, Y., & Şahin, A. (2025) Hikâye haritası tekniğinin ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin yazma becerisine etkisi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 98-114. <https://doi.org/10.38122/ased.1667687>

Makale Geçmişi / Article History

Alındı (Received): 28/03/2025

Kabul edildi (Accepted): 15/06/2025

Hikâye Haritası Tekniğinin İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Becerisine Etkisi¹

Yağmur DÖNMEZ², Ayfer ŞAHİN³

Öz: Yazma, gerçekleştirilmesi en güç dil becerilerinden biridir. Bunun nedeni yazma becerisinin hem zihinsel hem de psikomotor süreçleri içeren karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Özellikle yaratıcı yazma ile eser ortaya konulması daha da zor olmaktadır. Çünkü bu yazma sürecinde sahip olunan ön bilgiler kullanılarak tamamen özgün bir eserin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu zorluğuna rağmen iyi yapılandırılmış yaratıcı yazma eserleri, toplumların birikimlerini gelecek nesillere aktarmada önemli bir rol oynar. Aynı zamanda, toplumların sosyolojik yapılarının gelişimini ve sürdürülebilirliğini destekleyerek kültürel mirasın kuşaklar arasında aktarılmasına aracı olur. Bu çalışmada hikâye haritası tekniğinin dördüncü sınıfa devam eden öğrencilerin yazma becerileri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma nicel araştırma desenlerinden ön test son test kontrol gruplu model kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ilkökölün 4. sınıf öğrencilerinden 20'si deney 19'u kontrol grubunda olmak üzere toplam 39 öğrenci oluşturmuştur. Deney grubundaki öğrencilere hikâye haritası verilirken hikâyeler yazdırılmış, kontrol grubundaki öğrencilere ise özel bir uygulama yapılmamış öğretmenlerin planlamasına uygun olarak Türkçe müfredat programı doğrultusunda derslerini işleyip rutin yazma etkinlikleri yaptırılmıştır. Uygulamalar 8 hafta sürmüştür. Veriler "Yaratıcı Yazma Ürünlerini Değerlendirme Ölçeği ile öğrencilerin yazmış oldukları hikâyelerin puanlanması ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda hikâye haritası tekniğinin kullanıldığı deney grubu öğrencilerinin yazma puanlarının kontrol grubu öğrencilerinin yazma puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca deney grubundaki öğrencilerin yazma düzeylerinin orta seviyeden iyi düzeye yükseldiği saptanmıştır. Bu sonuç, hikâye haritası tekniğinin öğrencilerin yazma becerileri üzerinde etkili olduğu şeklinde değerlendirilmiş ve bu sonuç doğrultusunda öğrencilerin yazma becerilerinin gelişmesi için hikâye haritası tekniğinin okullarda daha fazla kullanılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yazma, hikâye, hikâye haritası tekniği.

The Effect of The Story Map Technique on The Writing Skills of 4th Grade Primary School Students

Abstract: Writing is considered one of the most difficult language skills to develop because it involves a complex structure that requires both cognitive and psychomotor processes. In particular, creative writing poses an even greater challenge, as it necessitates the use of prior knowledge to produce completely original content. Despite these difficulties, well-organized creative writing works play a key role in preserving and passing down societies' accumulated knowledge to future generations. Additionally, these works play a key role in sustaining and advancing sociological structures, while also aiding in the transfer of cultural heritage. This study explores the effect of the story map technique on the writing skills of fourth-grade students. The research employed a pre-test post-test control group design, a common quantitative research approach. The

¹ Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

² Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, yagmurbesh@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8790-5106>

³ Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sorumlu Yazar, ayfersahin1@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9903-1445>

sample included 39 fourth-grade students from a primary school in the Central Anatolia Region, with 20 students in the experimental group and 19 in the control group. While students in the experimental group used a story map to guide their writing, those in the control group followed the standard Turkish curriculum and engaged in routine writing activities without any special intervention. The implementation process lasted for eight weeks. Data were collected using the "Creative Writing Product Evaluation Scale," which was used to assess the students' written stories. The results indicated that the writing scores of the experimental group, which utilized the story map technique, were significantly higher than those of the control group. Additionally, the writing proficiency of students in the experimental group improved from an intermediate level to a good level. These findings suggest that the story map technique has a positive effect on students' writing skills. Based on these results, it is recommended that the story map technique be more widely implemented in schools to enhance students' writing abilities.

Keywords: Writing, story, story map technique.

Giriş

İnsanlar, duygu, düşünce ve hayallerini dil aracılığıyla ifade eder ve paylaşırlar. Akyol ve Şahin (2019), dili insanlığın etkileşim kurmasını sağlayan ve kültürel değerlerini geleceğe taşıyan en değerli araç olarak tanımlarken, Kılıç (2021) dili, bireyin hem kendisini hem de içinde yaşadığı toplumu tanımaya olanak tanıyan ve farkındalığını artıran vazgeçilmez bir unsur olarak görmektedir. Bu tanımlardan yola çıkarak, dilin bireylerin geçmiş deneyimlerini, günümüz yaşantılarını ve geleceğe yönelik aktarımlarını mümkün kılan, aynı zamanda çevresiyle iletişim kurmasını sağlayan temel bir araç olduğu söylenebilir. Ana dili ise bireyin doğup büyüdüğü ortamda ailesinden ilk duyduğu, öğrendiği ve kullandığı dil olup, bir topluluğu millet bilinciyle birleştiren en önemli unsurlardan biridir.

Ana dil öğretimi, bireyin aile ve yakın çevresinden doğal olarak öğrendiği dili, okullarda bilinçli ve sistemli bir şekilde edinmesini sağlayan süreçtir (Demirel, 1999). Türkiye’de ana dili öğretimi genellikle ilkökul Türkçe dersleri aracılığıyla yürütülmektedir. Ana dilini etkin bir şekilde kullanabilen bireyler, yalnızca Türkçe dersinde değil, diğer derslerde de akademik başarılarını artırma fırsatını yakalarlar. Çünkü tüm derslerde öğrenme sürecinin temelinde okuma ve anlama yer almaktadır. Bu nedenle, ana dilin etkili bir biçimde öğretilmesi, diğer derslerdeki başarı için de kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019, s. 8) Türkçenin öğrenme alanları “dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma” olarak 4 genel başlık altında toplanmıştır. Dinleme, işitilen seslerin zihinde anlamlandırılması süreci olarak tanımlanabilir. Dil becerileri arasında ilk gelişen dinleme olup, birey duyduğu sesleri taklit ederek konuşma yetisini kazanmaya başlar. Konuşma ise bireyin duygu, düşünce, izlenim ve bilgilerini dil aracılığıyla başkalarına aktarmasını sağlayan temel bir iletişim becerisidir. Çocuklar, ilkökula başlamadan önce dinleme ve konuşma becerilerini doğal bir şekilde edinmiş olur. Ancak okuma ve yazma, sistemli

bir öğrenme süreci gerektirdiğinden genellikle ilkokulun ilk yılında kazandırılır. Bununla birlikte, esas olan bu becerilerin yaşam boyu geliştirilmesi ve pekiştirilmesidir.

Okuma, öğrencinin zihinsel gelişimini destekleyen, bakış açısını genişleten ve olayları farklı perspektiflerden değerlendirmesini sağlayan temel bir beceridir. Okuma sürecinde birey, dinlediği ve okuduğu bilgileri anlamlandırarak zihninde yapılandırır. Tıpkı okuma gibi, yazma da bireyin duyduklarını, düşündüklerini ve hissettiklerini özgürce ifade edebildiği, başkalarıyla paylaşabildiği önemli bir iletişim aracıdır. Yazma, duygu, düşünce ve deneyimlerin yazılı olarak aktarılması sürecidir. Diğer dil becerileriyle doğrudan bağlantılı olan yazma, bireyin zihinsel süreçlerini kullanarak emek harcadığı ve sonunda anlamlı bir ürün ortaya koyduğu karmaşık bir beceridir (Topuzkanamış, 2014). Çevresindeki olayları, yaşantıları anlayabilen, duygu ve düşüncelerini anlatabilen, iletişim becerisine sahip, kendini gerçekleştirmiş kişilerin yetişmesi isteniyorsa yazma becerilerine önem verilmelidir. Türkçe derslerinde öğrencilere akıcı, okunaklı ve uygun hızda yazma, yazım ve noktalama kurallarına dikkat ederek yazma becerileri kazandırılmaya çalışılır. Çünkü bugünün birikimlerinin gelecek nesillere aktarılması yazılı eserler ile daha mümkündür.

Yazma gerçekleştirilmesi en zor dil becerilerinden birisidir. Çünkü kompleks bir yapısı vardır. Hem zihinsel hem psikomotor süreçler içermektedir. Özellikle yaratıcı yazma becerisinin geliştirilmesi çok zordur. Yaratıcı yazma sürecinde yazar ön bilgilerini kullanarak tamamen özgün yeni bir ürün ortaya koymak amacıyla olduğu için daha da zordur. Bu zorluğuna rağmen iyi yapılandırılmış yaratıcı yazma eserlerinin toplumların birikimlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasında çok önemli bir katkısı bulunmaktadır. Toplumların sosyolojik yapılarının geliştirilerek devam ettirilmesinde ve kültürel mirasın geçmişten geleceğe taşınmasında yaratıcı yazma eserleri bir köprü görevi görürler.

Yaratıcı yazma, bireyin gözlemlerini, duyduklarını ve bildiklerini zihinsel olarak yapılandırarak özgün bir şekilde yeni bir eser ortaya koymasidir. Bu beceri, erken yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırılması gereken temel yetkinliklerden biridir. Yaratıcı yazma sürecinde öğrenciler, duygu ve düşüncelerini, deneyimlerini ve bilgilerini kurallı cümleler kullanarak, farklı tür ve tekniklerden yararlanarak ve kendi üsluplarını katarak ifade ederler. Bu sayede, özgün fikirler geliştirerek yaratıcılıklarını ortaya koyma fırsatı bulurlar. Ancak yaratıcı yazma, en karmaşık dil becerilerinden biri olarak kabul edilir ve bu nedenle, küçük yaşlardan itibaren okullarda bu becerinin gelişimine yönelik sürekli yazma alışkanlığının desteklenmesi büyük önem taşır. Yazma becerisini geliştirmek için çeşitli tekniklerden yararlanılabilir. Yarım bırakılmış hikâyelerin tamamlanması, beyin fırtınası, kavram haritası, kelime ağı gibi yöntemlerin kullanılması, doğa ve çevre gezilerinde edinilen izlenimlerin yazıya dökülmesi ve hikâye haritası teknikleri bunlardan bazılarıdır. Bu yöntemler sayesinde yazma süreci daha eğlenceli ve ilgi çekici hâle getirilebilir, böylece öğrencilerin yazmaya olan ilgisi artırılabilir (Şahin, 2016).

Bu çalışmada da kullanılan hikâye haritası tekniği kişiler, zaman, mekân ve konu arasındaki ilişkilerin grafiksel olarak verilip ortaya özgün bir eser çıkarılması esasına dayalı bir tekniktir. Sorrell (1990) hikâye haritası tekniğini “Hikâyenin parçalarının birbiriyle ilişkisini okuyucuya öğretmek ve okuyucunun dikkatini hikâyenin temel öğelerine çekmek amacıyla, hikâyenin temel öğelerinin şemalarla verilmesini içerir” şeklinde tanımlamaktadır (akt. Yılmaz, 2008, s. 215). Hikâye haritası, öğrencilerin sürece aktif katılımını sağlamanın yanı sıra, bilginin düzenlenerek belli bir sistematiğe sunulmasını sağlar. Bu çalışmada öğrencilere hikâye haritası verilerek yazılarında kullanacakları unsurların bütüncül olarak görmeleri sağlanarak sürecin kolaylaştırılması hedeflenmiştir.

Alanyazın incelendiğinde yazma becerisi ve yaratıcı yazma ile ilgili çalışmalara rastlanmaktadır (Adler, 2002; Ataman, 2006; Beydemir, 2010; Feuer, 2011; Maltepe, 2006; Maden ve Durukan, 2010; Özdemir, 2010; Pawliczak, 2015; Tonyalı, 2010; Susar Kırmızı ve Kasap, 2017; Saluk, 2017; Şahin ve Ata, 2023; Viana ve Zyngier, 2018). Ancak yapılan bu çalışmaların bir kısmında araştırma grubunun üstün yetenekli öğrenciler olması (Ataman, 2006; Saluk, 2017); örneklem grubunun genellikle ortaokul öğrencilerinden oluşturulması (Maltepe, 2006; Özdemir, 2010; Tonyalı, 2010; Şahin ve Ata, 2023); yazmada oyununun etkisi (Adler, 2002); yabancı dil öğretiminde yaratıcı yazmanın etkisi (Feuer, 2011); hikâye tamamlama, istasyon, karikatür destekli öğretim gibi farklı yaratıcı yazma tekniklerinin kullanılması (Beydemir, 2010; Maden ve Durukan, 2010) gibi konulara yer verildiği gözlenmiştir. Bu çalışmanın doğrudan konusu olan hikâye haritasının ilkökul öğrencilerinin yazma becerileri üzerindeki etkisinin konu edinildiği çalışmaya rastlanmamıştır. Yazma becerisi küçük yaşlardan itibaren geliştirilmesi gereken önemli bir beceri olduğundan, ilkökul öğrencilerinin yazma becerilerinin geliştirilmesinde hikâye haritası tekniğinin etkisinin olup olmadığını ortaya koyan böyle bir çalışmanın literatürdeki bu boşluğu doldurabileceğine inanılmaktadır.

Araştırma, hikâye haritası tekniğinin 4. sınıf öğrencilerinin yazma becerilerine etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki alt problemlerin cevapları aranmıştır.

- Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin yazma becerisi ön test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin yazma becerisi son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- “Hikâye haritası tekniği”nin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin yazma becerisi ön test son test puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?

- Kontrol grubu öğrencilerinin yazma becerisi ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden “ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen” kullanılmıştır. “Deneme desenleri, sebep sonuç bağıntı ortaya çıkarmak amacıyla, direk olarak araştırmacının kontrolünde, gözlenmek istenilen veri setlerinin meydana getirildiği araştırma desendir” (Karasar, 2002). Bu araştırmada hikâye haritası tekniğinin öğrencilerin yazma becerileri üzerindeki etkisini belirlemek amaçlandığından bu desenin uygun olduğu düşünülmüştür.

Çalışma grubu

Araştırmanın deney ve kontrol grupları İç Anadolu Bölgesi’ndeki bir şehir merkezinde yer alan ilkokulda öğrenim gören 4. sınıf öğrencilerinden oluşturulmuştur. Çalışma grubuna dâhil edilen öğrenciler amaçsal örnekleme (Fraenkel ve Wallen, 2006) ile belirlenmiştir. “Amaçsal örnekleme yönteminde, önemli ve zengin bilgilerin var olduğu düşünülen durumların ayrıntılı çalışmasına belli ölçütleri sağlayan kişiler, olaylar, nesneler ya da durumlar örnekleme dâhil edilmektedirler” (Büyüköztürk vd., 2018). Deney ve kontrol gruplarının oluşturulması sürecinde ilk olarak İl Millî Eğitim Müdürlüğünden Merkez ilçedeki ilkokulların listesi alınmıştır. 4. sınıf şubesi en çok olan okullardan birisi belirlenmiştir. Bu okulda sosyoekonomik durumları, başarı düzeyleri birbirine en çok benzeyen 2 şubesinin örnekleme dâhil edilmesi uygun görülmüştür. Öğrenci velilerden, okul müdürlüğünden ve şubelerin öğretmenlerinden resmî olarak izin alınmıştır. Bu şubelerden hangilerinin deney veya kontrol grubu olacağına ise objektif olması açısından kura çekilerek karar verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı özellikleri

Cinsiyet	Kız	Erkek	N	%
Deney Grubu	8	12	20	51,2
Kontrol Grubu	6	13	19	48,7
Toplam	14	25	39	100

Çalışmaya uygulamaların yapıldığı günlerde okulda olan ve çalışmaya gönüllülük esası ile 39 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerden 20’si deney 19’u kontrol grubu öğrencisinden oluşmaktadır.

Veri toplama araçları

Araştırmanın verilerini elde etmek için deney ve kontrol grubundaki öğrenciler tarafından yazılan hikâye edici metinler kullanılmıştır. Bu metinler öğrencilerin yazma becerilerini belirlemek amacıyla deney grubunda hikâye haritası kullanılarak kontrol grubunda ise hikâye haritaları kullanılmadan öğrencilere yazdırılan kısa hikâyelerden elde edilmiştir. Hikâye haritaları araştırmacı

tarafından hazırlanmıştır. Veriler deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin yazdıkları hikâyelerin Kasap (2019) tarafından geliştirilen “Yaratıcı Yazma Ürünlerini Değerlendirme Ölçeği (YARYÜDÖ)” ile puanlanması ile elde edilmiştir. İlkokul 4. sınıf öğrencileri için geliştirilen bu ölçek toplamda 24 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. 1-5 puan aralığına göre derecelendirilmiştir. Maddelere ilişkin faktör analizi öz değerleri .75 ile .90 arasında değişim göstermektedir. Maddelerin tutarlık katsayısının .50 olduğu ve uygulamalar arasındaki korelasyon katsayısının .64 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin toplam Cronbach’s Alpha değeri .72’dir. Bu çalışma için hesaplanan Cronbach’s Alpha değeri ise .96 olarak hesaplanmıştır.

Ölçekten alınan puan aralıklarına göre öğrencilerin yazma düzeyleri ise şu şekildedir:

“24-48 puan aralığı: düşük düzey, 49-72 puan aralığı: orta düzey, 73- 96 puan aralığı: iyi düzey, 97-120 puan aralığı: ileri düzey”.

Verilerin toplanması

Uygulamalara başlanmadan önce deney ve kontrol grubundaki öğrencilerden aşağıdaki örneği sunulan “Karga ile Tilkinin Dostluğu” konulu hikâye haritasında sunulan unsurları kullanarak bir hikâye yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin yazdıkları hikâyeler YARYÜDÖ kullanılarak üç puanlayıcı (iki araştırmacı ve bir uzmanı) tarafından birbirlerinden bağımsız olarak puanlanmıştır. Bu puanların aritmetik ortalaması alınmış ve öğrencilerin ön test puanları böylece belirlenmiştir. 8. Haftada “Karga ile Tilkinin Dostluğu” konulu hikâye haritası çalışması tekrar son test olarak uygulanmıştır. Öğrencilerin yazdıkları bu hikâyeler yeniden YARYÜDÖ kullanılarak değerlendirilmiş ve üç puanlayıcının aritmetik ortalaması öğrencilerin son test puanları olarak kaydedilmiştir.

Şekil 1. Hikâye haritası uygulama örneği

HİKÂYE HARİTASI

Konu
Karga ile tilkinin dostluğu

Karakterler
Karga ile tilki

Mekân
Çiftlik

Zaman
Ekim ayı

Sevgili çocuklar, yukarıda verilen hikâye unsurlarını (konu, mekân, zaman ve karakterler) kullanarak kendi hayal dünyanıza göre bir hikâye oluşturunuz. Başlık koymayı unutmayınız. Kolaylıklar diliyorum.

Verilerin analizi

Çalışmanın genel amacına uygun olarak belirlenen alt problemlere yönelik toplanan nicel verilerin analizi özel bir istatistik programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin yazma becerilerini değerlendirmek amacıyla frekans (f), yüzde (%), ortalama ($\bar{X}$) ve standart sapma (SS) değerlerinden faydalanılmıştır. Analiz yönteminin belirlenebilmesi için verilerin normallik dağılımı kontrol edilmiştir.

Tablo 2. Verilerin normalliği ile ilgili bulgular

N	39
Mean	5
Medyan	50
Mod	37
Skewness	,78
Kurtosis	,85
Shapiro Wilk	,07; p>,05

Tablo 2 incelendiğinde ortalama ve medyan değerlerinin birbirlerine eşit olduğu, mod değerinin ise bu değerlere yakın olduğu görülmektedir. Skewness ve kurtosis değerleri ise ,787 ile ,852 arasında değişim göstermektedir. Normal dağılımda mod, medyan ve ortalama değerlerinin birbirine eşittir. Literatürde skewness- kurtosis değerleri için en az (-1,5)- (+1,5) değerleri arasında olması gerektiği vurgulanmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2006). Örneklem büyüklüğünün 50'den küçük olması münasebetiyle Shapiro wilk testi yapılmış ve değerlerin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur (,073; $p>,05$). Dolayısıyla verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Bu gerekçeler dikkate alınarak parametrik testlerin uygulanması uygun görülmüştür. Verilerin analizinde ikili karşılaştırmada t testi kullanılmış ve .05 düzeyinde anlamlılık aranmıştır.

DeneySEL İŞLEM

Deney ve kontrol grubundaki öğrencilere uygulamalar başlamadan önceki hafta ön test olarak konusu karga ve tilkinin dostluğu olan bir hikâye haritası sunulmuş ve öğrencilerden verilen bilgileri kullanarak bir hikâye yazmaları istenmiştir. Bu yazma ürünleri araştırmacılar tarafından ayrı ayrı değerlendirilip puanlanmış ortalaması alınarak deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön test puanları olarak kaydedilmiştir. Sonraki 6 hafta süresince her hafta araştırmacılar tarafından hazırlanmış farklı bir konudaki hikâye haritası sadece deney grubundaki öğrencilere verilip öğrencilerden hikâye haritalarında verilen bilgileri sentezleyen bir hikâye yazmaları istenmiştir. Kontrol grubundaki öğrencilere ise hikâye haritaları verilmeden sadece konu verilip kendi öğretmenlerince rutin yazmalar gerçekleştirilmiştir. Her hafta yazılan bu hikâyeler araştırmacılar tarafından değerlendirilmiştir. Uygulamaların tamamlanmasından sonra 8. haftada son test olarak ön test için de kullanılan karga ile tilkinin dostluğu konusundaki hikâye haritası hem deney hem kontrol grubundaki öğrencilere aynı zamanlarda eşit sürelerde uygulanmıştır. Öğrencilerin bu eserleri de YARYÜDÖ aracılığıyla araştırmacılar tarafından ayrı ayrı değerlendirilip ortalaması alınarak öğrencilerin son test puanları olarak kaydedilmiştir.

Etik Beyan

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulmuş, “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden kaçınılmıştır. Yazarlar arasında çıkar çatışmasının yoktur, tüm yazarlar çalışmaya katkı sağlamıştır.

Çalışmanın gerçekleştirilmesi sürecinde etik kurallara uyulmuştur. Araştırma ile ilgili olarak araştırmacılardan birinin çalıştığı üniversitenin etik kurulundan ve araştırmanın yapılacağı kurumdan onay alınmıştır. Aşağıda etik kurul iznine dair resmî bilgilere yer verilmiştir.

Kurul adı: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu

Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi “*Hikâye haritası tekniğinin uygulandığı deney grubu öğrencileri ile kontrol grubu öğrencilerinin yazma becerileri ön test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?*” şeklinde oluşturulmuş idi. Bu alt probleme dair bulgulara Tablo 3’te yer verilmektedir.

Tablo 3. Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin ön test t testi analizi sonuçları

Ölçüm	Gruplar	N	$\bar{X}$	S	t	p
Ön Test Puanları	Deney	20	51,25	16,14	,15	,87
	Kontrol	19	50,52	12,02		

Tablo 3 incelendiğinde deney grubu öğrencilerin yazma becerisi puan ortalamalarının ($\bar{X}$ =51,25) kontrol grubu öğrencilerin ortalamalarından ($\bar{X}$ =50,52) bir miktar daha yüksek olduğu ancak bu iki puanın ortalamalarının arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Diğer yandan her iki grubun da orta düzeyde bir yazma düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemi “*Hikâye haritası tekniğinin uygulandığı deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin yazma becerisi son test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?*” şeklindedir. Bu alt problemle ilgili bulgular Tablo 4’te sunulmaktadır.

Tablo 4. Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin son test t testi analizi sonuçları

Ölçüm	Gruplar	N	$\bar{X}$	S	t	p
Son Test Puanları	Deney	20	87,45	9,97	10,5	,00
	Kontrol	19	51,36	11,38		

Tablo 4’te yer alan bağımsız gruplar t testi sonuçları incelendiğinde deney grubu ile kontrol grubu öğrencilerinin yazma becerileri ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Anlamlı fark deney grubu öğrencileri lehinedir. Ayrıca deney grubunun puan ortalamasına bakıldığında öğrencilerin yazma becerilerinin iyi düzeye geldiği ($\bar{X}$ =87,45), kontrol grubunun puan ortalamasının ise halâ orta düzeyde ($\bar{X}$ =51,36) olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi “*Hikâye haritası tekniğinin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin yazma becerileri ön test son test puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?*” sorusudur. Bu alt probleme ait bulgulara tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. Deney grubu öğrencileri son test t testi analizi sonuçları

Ölçüm	N	$\bar{X}$	S	t	p
Ön test	20	51,25	16,14	10,85	,00
Son test	20	87,45	9,97		

Çalışmada deney grubundaki öğrencilerin son test ve ön test puanları arasındaki farkın anlamlılığına bakmak amacıyla yapılan t testi sonuçları incelendiğinde deney grubu öğrencilerinin son test

puanları ile ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t(20)=10,856, p<0,05$). Bu sonuca göre deney grubuna uygulanan hikâye haritası tekniğinin öğrencilerin yazma becerileri üzerine anlamlı etkisinin olduğu söylenebilir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi “*Kontrol grubu öğrencilerinin yazma becerisi ön test son test puanları arasında anlamlı farklılık var mıdır?*” sorusudur. Bu alt probleme ait bulgular tablo 6’da sunulmaktadır.

Tablo 6. Kontrol grubu öğrencileri son test t testi analizi sonuçları

Ölçüm	N	$\bar{X}$	S	t	p
Ön test	19	50,52	12,02	,20	,83
Son test	19	51,36	11,01		

Çalışmaya katılan kontrol grubu öğrencilerinin yazma ön test puanları $\bar{X}=50,52$ olmasına karşın son test puanları $\bar{X}=51,36$ ’dır. Kontrol grubunun puanları son testte yükselmiş olsa da bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t(19)=208, p>0,05$).

Sonuç ve Tartışma

Hikâye haritası tekniğinin 4. sınıfa devam eden öğrencilerin yazma becerilerindeki gelişimi belirlemek için yapılan araştırmanın sonuçları incelendiğinde deney grubunun yazma ön test puanları ile kontrol grubu öğrencilerinin ön test puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Diğer yandan her iki grubun yazma becerilerinin de orta düzeyde olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde de öğrencilerin yazma becerilerinin genel olarak orta düzeyde olduğu sonucunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Demir, 2013; Kasap, 2019; Sulak ve Erdoğan, 2019; Şahin ve Ata, 2023). Bu çalışmalardan Kasap da (2019) ilkökul 4. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada yazma etkinliklerinin uygulanması öncesinde öğrencilerin yazma becerilerinin orta düzeyde olduğunu belirlemiştir.

Araştırmada 6 hafta süresince hikâye haritası tekniği uygulanarak yazma yaptırılan deney grubu öğrencileri ile normal müfredatın gereği olarak yazma çalışmalarına yer verilen kontrol grubu öğrencilerinin son test yazma puanlarına bakıldığında deney grubu lehine anlamlı farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla hikâye haritasının öğrencilerin yazma becerilerini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Alanyazına bakıldığında da benzer çalışmalara rastlanmıştır (Beydemir, 2010; Erdoğan ve Çelikipazu, 2020; Kolaç, 2009; Majid, Tan ve Soh, 2003; Özdemir ve Çevik, 2018; Susar Kırmızı, 2008). Duru ve İşeri’nin (2015) çalışmada bu çalışmayla benzer bir şekilde yazma etkinliklerinin uygulandığı deney grubunun son test puanının kontrol grubunun son test puanına göre anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir. Şahin ve Ata (2023) tarafından, hikâye haritası tekniğinin 7. sınıf öğrencilerinin yazma becerilerine etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada, bu tekniği kullanan deney grubundaki öğrencilerin yazma puanlarında

anamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yine Tonyalı (2010) ve Ak (2011) tarafından yapılan çalışmalarda da yazma etkinlikleri yaptırılan öğrencilerin yazma becerilerinin geliştiği bulunmuştur. Çalışmada hikâye haritası tekniğinin yazma becerisine katkı sağladığı bulunmuştur. Bu nedenle öğretmenlerin derslerinde ğrencilerinin yazma becerilerinin geliştirilmesi için bu tekniğe yer vermeleri önerilmektedir.

Kaynakça

- Ak, E. (2011). *Yaratıcı yazma tekniklerinin ilköğretim 5.sınıf öğrencilerinin Türkçe dersindeki yazılı anlatım becerileri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Akyol, H. & Şahin, A. (2019). Dil bilgisi ve imla öğretimi. Akyol, H. ve Şahin, A. (Edt.). *Türkçe öğretimi içinde* (ss. 213-240). Pegem Akademi.
- Albertson, L., Billingsley, M. & Felix, R. F. (2001). Using strategy instruction and self-regulation to improve gifted students' creative writing. *Journal of Secondary Gifted Education*, 12(2), 90-111.
- Ataman, M. (2006). Yaratıcı drama sürecinde yaratıcı yazma, *Çağdaş Drama Dergisi*, 1(1)75-87.
- Beydemir, A. (2010). *İlköğretim 5. sınıf Türkçe dersinde yaratıcı yazma yaklaşımının yazmaya yönelik tutumlara, yaratıcı yazma ve yazma erişimine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demir, T. (2013). İlköğretim öğrencilerinin yaratıcı yazma becerileri ile yazma özyeterlik algısı ilişkisi üzerine bir çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2(1), 84-114.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Duru, A. & İşeri, K. (2015). Altıncı sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerini geliştirmeye yönelik stratejilerin etkililiğinin değerlendirilmesi. *Başkent University Journal of Education*, 2(1), 40-51.
- Ekinci Çelikpazu, E. & Erdoğan, R. (2020). İlkokul 4. sınıf Türkçe dersinde yansıtıcı düşünme destekli yaratıcı yazma çalışmalarının öğrencilerin yaratıcı yazma becerilerine etkisinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(4), 1436-1467. <https://doi.org/10.16916/aded.756404>
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (6th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kasap, D. (2019). *Yaratıcı okuma-yazma çalışmalarının yaratıcı okuma, okuduğunu anlama, yazma ve yaratıcı yazma erişimine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

- Kılıç, S. (2021). İlkokul birinci sınıfa devam eden 60-66-72 aylık öğrencilerin dil becerilerinin incelenmesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(2), 544-576.
- Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1) 594-626.
- Maden, S. & Durukan, E. (2010). İstasyon tekniğinin yaratıcı yazma becerisi kazandırmaya ve derse karşı tutuma etkisi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 28, 299-12.
- Maltepe, S. (2006). *Yaratıcı yazma yaklaşımı açısından Türkçe derslerindeki yazma süreçlerinin ve ürünlerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Majid, D. A., Tan, A. G. & Soh, K. C. (2003). Enhancing children's creativity: an exploratory study on using the internet and SCAMPER as creative writing tools. *The Korean Journal of Thinking & Problem Solving*, 13(2), 67-81.
- MEB. (2019). *İlköğretim Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. <https://mufredat.meb.gov.tr>.
- Özdemir, Ö. (2010). *Üstün yetenekli öğrencilerde yaratıcı yazma çalışmalarının düzeyleri ilköğretim 6, 7, 8. sınıf örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, S. & Çevik, A. (2018). Yaratıcı yazma çalışmalarının yazmaya yönelik tutuma ve yaratıcı yazma başarısına etkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 141-153. <https://doi.org/10.17679/inuefd.336990>
- Saluk, N. (2017). *Üstün yeteneklilerde yaratıcı yazma becerilerinin geliştirilmesi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Sulak, S. E. & Erdoğan, M. (2019). Yaratıcı drama yönteminin ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerine etkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 1118-1139. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.543649>
- Susar Kırmızı, F. (2008). Türkçe Öğretiminde yaratıcı drama yönteminin tutum ve okuduğunu anlama stratejileri üzerindeki etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 95-109.
- Susar Kırmızı, F. & Kasap, D. (2017). The effect of creative reading and creative writing activities on creative writing achievement. *The Journal of Limitless Education and Research*, 2(1), 48-62. <https://doi.org/10.29250/sead.286446>

- Şahin, A. (2016). Yaratıcı yazma. Susar Kırmızı, F. (Edt.) *İlk ve ortaokullarda Türkçe Öğretimi* içinde (s.273-298). Anı Yayıncılık.
- Şahin, A. & Ata, M. (2023). Hikâye haritası tekniğinin 7. sınıf öğrencilerinin yaratıcı yazma becerilerine etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 11(4), 1056-1069. <https://doi.org/10.16916/aded.1348176>
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S. (2006). *Using multivariate statistics*, (5th ed.) Boston: Allyn and Bacon.
- Tonyalı, E. (2010). *Yaratıcı yazma uygulamalarının ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin yazma becerilerine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Topuzkanamış, E. (2014). Yazma stratejileri öğretiminin Türkçe öğretmenliği birinci sınıf öğrencilerinin yazma başarısına etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 3(2), 274-290.
- Yılmaz, M. (2008). Hikâye haritası yönteminin okuduğunu anlamaya etkisi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 213-225.

Extended Abstract

Creative writing refers to the process through which individuals produce original works by mentally structuring their observations, experiences, and prior knowledge. This skill is considered one of the fundamental competencies that should be fostered in students from an early age. During the creative writing process, students express their emotions, thoughts, experiences, and knowledge using grammatically correct sentences, drawing upon various genres and techniques, and incorporating their own unique styles. In doing so, they are given the opportunity to generate original ideas and demonstrate their creativity. However, creative writing is regarded as one of the most complex language skills, which underscores the importance of developing and encouraging regular writing habits from a young age within educational settings.

Various techniques can be employed to enhance writing skills. Methods such as completing unfinished stories, brainstorming, concept mapping, word webs, writing impressions gained during nature and environmental excursions, and story mapping are among the strategies that can make the writing process more engaging and enjoyable, thereby increasing students' interest in writing.

This study was conducted to investigate the effect of the story map technique on the writing skills of fourth-grade students. Within this general aim, the study sought to answer the following sub-questions:

Is there a significant difference between the pre-test writing scores of students in the experimental and control groups?

Is there a significant difference between the post-test writing scores of students in the experimental and control groups?

Is there a significant difference between the pre- and post-test writing scores of the experimental group students who received instruction using the story map technique?

Is there a significant difference between the pre- and post-test writing scores of the control group students?

The research employed a quantitative approach using a pre-test–post-test control group experimental design. Given the study's objective to determine the impact of the story map technique on students' writing skills, this design was deemed appropriate. The experimental and control groups consisted of fourth-grade students enrolled in a primary school located in a city center in the Central Anatolia Region of Türkiye. A total of 39 students participated in the study, with 20 in the experimental group and 19 in the control group.

Data were collected by evaluating the stories written by the students in both groups using the Creative Writing Product Evaluation Scale (CW-PES). This scale, developed for fourth-grade students, comprises 24 items under a single dimension and uses a 5-point Likert-type scale. The total Cronbach's alpha reliability coefficient of the scale is .72, while it was calculated as .96 for this specific study. According to the scoring intervals:

24–48 points indicate a low level,

49–72 points indicate a moderate level,

73–96 points indicate a good level, and

97–120 points indicate an advanced level of writing skill.

Before the implementation phase, students in both the experimental and control groups were asked to write a story using the elements provided in a story map titled *The Friendship Between the Crow and the Fox*. These initial writing products were independently scored by three raters (two researchers and one expert) using CW-PES. The arithmetic mean of the scores was calculated to determine the students' pre-test scores.

In the 8th week, the same story map was used as the post-test activity. Students' new stories were once again evaluated independently by the three raters, and the arithmetic mean of these scores was recorded as the post-test score for each student. Descriptive statistics such as frequency (f), percentage (%), mean ($\bar{X}$), and standard deviation (SD) were used to evaluate students' writing performance. A normality test was conducted, and since the data were found to be normally distributed, parametric tests were applied.

During the six-week implementation period, a different story map—prepared by the researchers—was provided each week only to the experimental group students. They were asked to synthesize the information in the map and write a story based on it. Control group students, on the other hand, were given only the topic and continued their routine writing practices under the guidance of their classroom teacher, without the use of story maps. Each week, students' writing products were evaluated by the researchers. At the end of the 8-week period, the same story map used in the pre-test was administered again to both groups under equal conditions and for the same duration.

The analysis showed no significant difference between the pre-test writing scores of the experimental and control group students. Additionally, both groups were found to be at a moderate level in terms of writing proficiency. However, when comparing the post-test scores, a significant difference in favor of the experimental group was observed. This suggests that the story map technique had a positive effect on students' writing skills.

The findings of this study indicate that the story map technique contributes positively to the development of writing skills. Therefore, it is recommended that teachers incorporate this technique into their instruction to support and enhance students' creative writing abilities.

Araştırma Makalesi / Research Article

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Erdem, B., Erdem, F., & Polat, G. (2025). Türkiye’deki okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere ilişkin tutumları üzerine lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 115-134. <https://doi.org/10.38122/ased.1658899>

Makale Geçmişi / Article History

Alındı (Received): 16/03/2025

Kabul edildi (Accepted): 23/06/2025

Türkiye’deki Okul Yöneticilerinin Dijital Yeterliliklere İlişkin Tutumları Üzerine Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

Burhan ERDEM¹, Fatma ERDEM², Gonca POLAT³

Öz: Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de okul yöneticilerinin dijital yeterliklerine ilişkin tutumları üzerine gerçekleştirilen lisansüstü araştırmaların doküman analizi yoluyla incelenmesi ve genel durumun belirlenmesidir. Bu kapsamda, 2014-2024 yılları arasında yürütülen toplam 38 lisansüstü tez değerlendirilmiştir. Araştırmada nitel yöntemlerden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır ve veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Okul yöneticilerinin dijital yeterliklerine yönelik tutumları hakkında yapılan tezlerin incelenmesinde, araştırmacılar tarafından ilgili literatürden yararlanılarak oluşturulan “Tez İnceleme Formu” kullanılmıştır. Bu form; tezin yılı, türü, örneklem grubu, araştırma yöntemi, veri toplama aracı ve okul yöneticilerinin dijital yeterliklerine yönelik tutum düzeyi kategorileri açısından düzenlenmiştir. Bulgular, araştırmaların 2023 yılında en yüksek sayıya ulaştığını ve tezlerin büyük çoğunluğunun (%92.11) yüksek lisans düzeyinde olduğunu ortaya koymaktadır; bu, konunun genellikle akademik kariyerine yeni başlayan araştırmacılar tarafından ele alındığını göstermektedir. Örneklem grubu ağırlıklı olarak devlet okulu yöneticilerinden oluşurken, çalışmalar genellikle nicel yöntemler, tarama modelleri ve ölçekler kullanılarak yürütülmüştür; bu tercih, ölçülebilir ve genellenebilir sonuçlara ulaşma çabasını yansıtmaktadır. Okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere yönelik tutumları genel olarak yüksek bulunmuştur (%50 yüksek, %34.21 orta, %15.79 düşük), bu da eğitimde dijital dönüşüm süreçlerine olumlu bir yaklaşım sergilediklerini düşündürmektedir. Ancak nitel yöntemlerin sınırlı kullanımı (%10.53) ve doktora tezlerinin azlığı (%7.89), tutumların bağlamsal ve öznel boyutlarının yeterince keşfedilmediğine işaret etmektedir. Çalışma, daha ayrıntılı incelemeler için nitel araştırmaların ve doktora düzeyinde çalışmaların artırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Yöneticilerin olumlu tutumları, teknoloji entegrasyonuna hazır olduklarını gösterse de, yeterlilik düzeylerindeki çeşitlilik, eğitim sisteminde homojen bir kapasite olmadığını ortaya koymaktadır. Farklı okul türlerini kapsayan araştırmalar ve standart ölçüm araçlarının geliştirilmesi önerilmekte; bu, gelecekteki analizlerin kapsamını ve güvenilirliğini artırabilir. Bu çalışma, dijital liderlik eğilimlerini aydınlatarak, literatürdeki boşlukları belirleyerek ve Türk eğitim sisteminde dijital dönüşümü destekleyecek politikalar için temel sunarak alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul yöneticileri, dijital yeterlik, tutum, lisansüstü, analiz

Examination of Postgraduate Theses on The Attitudes of School Administrators Toward Digital Competencies in Türkiye

Abstract: The aim of this study is to examine postgraduate research on the attitudes of school administrators in Türkiye toward digital competencies through document analysis and to determine the general state of the

¹ Başöğretmen, Aksaray İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Sorumlu Yazar, berdem68@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-2940-093X>

² Uzman Öğretmen, Aksaray İl Milli Eğitim Müdürlüğü, bferdem68@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-5836-2586>

³ Uzman Öğretmen, Aksaray İl Milli Eğitim Müdürlüğü, polataydin_7980@hotmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-8881-1143>

field. In this context, a total of 38 postgraduate theses conducted between 2014 and 2024 were evaluated. The study employed document analysis, one of the qualitative research methods, and the data were analyzed using descriptive analysis. In the examination of theses on school administrators' attitudes toward digital competencies, a "Thesis Review Form" developed by the researchers based on relevant literature was used. This form was structured around categories such as the year and type of the thesis, sample group, research method, data collection tools, and the level of attitudes toward digital competencies. Findings revealed that the number of studies peaked in 2023, and the vast majority (92.11%) of the theses were at the master's level, indicating that the topic was mostly addressed by early-career researchers. The sample groups predominantly consisted of administrators from public schools, and most studies employed quantitative methods, survey models, and scales, reflecting an effort to achieve measurable and generalizable results. Attitudes of school administrators toward digital competencies were generally found to be high (50% high, 34.21% medium, 15.79% low), suggesting a positive approach to digital transformation processes in education. However, the limited use of qualitative methods (10.53%) and the low number of doctoral theses (7.89%) indicate that the contextual and subjective dimensions of these attitudes have not been sufficiently explored. The study emphasizes the need for more in-depth qualitative research and an increase in doctoral-level studies. Although the positive attitudes of administrators suggest readiness for technology integration, the variation in competency levels reveals a lack of homogeneous capacity within the education system. It is recommended that future research encompass various types of schools and that standardized measurement tools be developed to enhance the scope and reliability of future analyses. This study is expected to contribute to the field by shedding light on trends in digital leadership, identifying gaps in the literature, and providing a foundation for policies that support digital transformation in the Turkish education system.

Keywords: School administrators, digital competence, attitude, postgraduate, analysis

Giriş

Okullar, öğrencilerin farklı alanlarda gelişimini destekleyerek toplumun ihtiyaç ve beklentilerine yanıt veren eğitim kurumlarıdır (Aydın, 2014). Bu hedeflere ulaşmada okul yöneticileri kritik bir rol üstlenmektedir. Eğitimde artan düzenlemeler ve okullar arası rekabet, etkili öğrenme ortamları oluşturma ihtiyacını öncelikli hale getirmiş, bu da yöneticilere yeni sorumluluklar yüklemiştir (Razik ve Swanson, 2010). Bu süreçte dijitalleşme, eğitimde dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, donanım, yazılım ve dijital ortamlar gibi çeşitli araçların eğitimde kullanımını artırmıştır (Seferoğlu, 2014). Donanımların etkinliği, uygun yazılımlarla desteklenmesine bağlıdır. Eğitimde dijitalleşme, yalnızca bugünün değil, geleceğin okullarını ve öğrencilerini şekillendiren temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Parlak, 2017).

Bir eğitim kurumunun, üzerine aldığı sorumlulukları en verimli şekilde yerine getirebilmesinin temel belirleyeni, kurumda benimsenen yönetim anlayışıdır. Etkili bir yönetim anlayışı hem kurum içindeki işleyişi düzenler hem de öğrenci ve öğretmenlerin ihtiyaçlarına daha duyarlı bir yaklaşım geliştirilmesini sağlar. Bu nedenle, doğru bir yönetim anlayışı, kurumun başarısını doğrudan etkileyen en kritik faktörlerden biridir (Asio ve Bayucca, 2021). Bu yönetim anlayışına, çağımızın en önemli gerekliliklerinden biri olan teknoloji ve dijitalleşmenin entegrasyonu zorunlu hale gelmiştir (Çaydere ve Akgün, 2023). Son yıllarda hızla gelişen teknoloji ve internetin farklı alanlarda kullanılmaya başlanması, insanların iletişim kurma, iş birliği yapma, problem çözme, projeler oluşturma, bilgiye erişim ve tüketim alışkanlıkları gibi pek çok konuda önemli değişim ve

dönüşümlere neden olmuştur (Sheninger, 2019). Bu değişimlerden en çok etkilenen kurumlar arasında okullar, bilgi ve iletişim teknolojilerini güncelleyerek eğitimde fırsat eşitliği, kalite ve verimliliği artırmak için daha işlevsel hale gelmenin kaçınılmaz olduğu sonucuna ulaşılabilir (Özen, 2019). Okul yöneticilerinin, yönetsel görevlerini yerine getirirken ve öğretimsel liderlik rollerini üstlenirken teknolojiyi kullanmaları, eğitim örgütlerinde bu teknolojilerin kullanımını destekleyen ortamlar oluşturmaları, karşılaştıkları zorlukları daha etkili bir şekilde aşmalarına yardımcı olmanın yanı sıra, pedagojik, içerik ve teknoloji yaklaşımlarını bir arada kullanmalarını da zorunlu kılmaktadır (Horzum, 2013).

Dijitalleşme, okul yöneticilerinin dönüşümcü ve dijital lider kimlikleriyle okullarındaki teknolojik altyapı ve donanım eksikliklerini gidererek, öğretim süreçlerini güncellik ilkelerine göre yeniden yapılandırmalarını, öğretmenlerin dijital becerilerini sınıf ortamına entegre etmelerini ve daha aktif, üst düzey bilişsel becerilerini geliştirebilecekleri uygun öğrenme ortamları oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır (Ingersoll ve Collins, 2018). Okul yöneticilerinin dijital liderlik yeterliliklerine sahip olmaları, öğretmenlerin dijital araçları kullanma ve sınıflarına entegre etme konusundaki cesaretini artıracaktır. Z kuşağının, önceki nesillere kıyasla teknolojik araçları daha etkili kullanabildiği göz önüne alındığında, öğretmenlerin sınıf ortamlarını dijital uygulamalara uygun hale getirmeleri ve sınırsız veri ve uygulama imkânı sunan internet araçlarını etkin bir şekilde kullanmaları için öğrencilere doğru rehberlik etmeleri büyük önem taşımaktadır (İivari vd., 2020). Okul yöneticilerinin dijital liderlik yeterliliklerine sahip olmaları, öğretmenlerin dijital araçları kullanma cesaretini artıracaktır. Dijitalleşmenin hızla ilerlediği günümüzde, eğitim sistemlerinin bu dönüşüme uyum sağlaması kritik bir gereklilik haline gelmiştir. Okul yöneticileri, bu süreçte yalnızca idari rollerini yerine getirmekle kalmayıp, aynı zamanda dijital liderlik becerileriyle eğitim ortamlarını dönüştürme sorumluluğunu da üstlenmektedir (Dhiba vd., 2024). Dijital yeterlilik, sadece teknolojiyi kullanma becerisi değil, aynı zamanda eğitimde yenilikçi ve etkili uygulamaların hayata geçirilmesi anlamına gelmektedir (Petrusevich, 2020).

Dijital yeterlilik, bireylerin eğitim, meslek ve sosyal yaşamda dijital teknolojileri etkin ve bilinçli bir şekilde kullanabilme yetkinliğini ifade eder (Chiu vd., 2024). Bu yetkinlik, bilgiye erişme, üretme, paylaşma ve değerlendirme süreçlerinde dijital araçları verimli bir şekilde kullanmayı, aynı zamanda bu teknolojilerin işleyişini ve etkilerini anlamayı kapsar (Huu, 2023). Dijital yeterlilik, bireylerin dijital dünyada başarıyı yakalaması ve teknolojinin sunduğu fırsatları en iyi şekilde değerlendirmesi için temel bir gerekliliktir (Mattar vd., 2022). Bu kavram, dijital okuryazarlık, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı ve veri okuryazarlığı gibi alt becerileri içerir ve kullanılan bağlama göre farklılık gösterebilir (Caviglia vd., 2024).

Okul yöneticilerinin liderlik yaklaşımları, öğretmenlerin mesleki gelişimleri ve eğitim kurumlarının başarısı üzerinde doğrudan etkili olan faktörlerdendir (Hutchison ve Woodward, 2014). Dijital

liderlik becerilerine sahip olan okul yöneticileri, öğretmenlerin dijital yeterlilik seviyelerini ve yenilikçilik anlayışlarını yükselterek, dijital becerilerini etkili bir şekilde kullanmalarına ve görevlerini başarıyla yerine getirmelerine olanak tanır (Kılıçer, 2011; Ng, 2012). Bu nedenle, okul yöneticilerinin dijital yeterlilik becerileri üzerine yapılan araştırmaların artırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Aksal, 2015; Öz, 2020).

Akademik literatür incelendiğinde, okul yöneticilerinin dijital yeterlilikleri üzerine gerçekleştirilen araştırmaların sayısında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu çalışmalar arasında, Bedir vd. (2023), okul yöneticilerinin dijital yeterliliklerinin yaş, okul türü, yöneticilik süresi ve branş gibi değişkenlerden etkilendiğini ortaya koymuştur. Maviş (2024) ise, okul yöneticilerinin teknoloji liderliğine ilişkin tutumlarının, kıdemlilik süresi, kültürel olarak dijital çağın öğrenilmesi, sistematik gelişim, dijital vatandaşlık ve mesleki gelişimde mükemmellik gibi faktörlerden etkilendiğini belirtmiştir. Ayrıca, okul yöneticilerinin teknoloji liderliğine dair yeterlilik algılarının, cinsiyet, eğitim seviyesi ve okulda bilişim teknolojisi (BT) sınıfının bulunup bulunmaması açısından anlamlı bir farklılık göstermediği; ancak okul türü, unvan, kıdem, yaş ve BT ile ilgili hizmet içi eğitim alma gibi değişkenlerin anlamlı farklılıklara yol açtığı tespit edilmiştir (Uygun, 2023). Diğer bir araştırmada, dijital yeterliliği yüksek olan okul idarecilerinin öğretmenlerin bireysel gelişimine olumlu katkılarda bulunduğu tespit edilmiştir (Çapraz, 2023). Farklı bir çalışmada ise, okul yöneticilerinin dijital yeterlilikleri ile teknoloji liderlikleri arasında pozitif bir korelasyon bulunduğu ortaya konmuştur (Heydarili, 2023). Son olarak, öğretmenlerin okul yöneticilerinin teknoloji yeterliliklerini yeterli buldukları belirlenmiştir (Yılmaz, 2023). Yapılan akademik çalışmaların incelenmesi sonucunda, okul yöneticilerinin dijital yeterlilik düzeyine odaklanan çeşitli araştırmaların varlığı tespit edilmiştir. Okul yöneticilerinin dijital yeterliliği ile ilgili mevcut çalışmaların genel bir değerlendirmesi ve durum tespiti, literatürdeki boşlukların ortaya konması ve gelecekteki araştırmalara yön verilmesi açısından önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada yalnızca lisansüstü tezler incelenmiş, makaleler ise kapsam dışı bırakılmıştır. Bu karar, tezlerin kapsamlı ve orijinal araştırmalar sunarak okul yöneticilerinin dijital yeterlilik tutumlarını derinlemesine analiz için sağlam bir temel oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Lisansüstü tezler, genellikle daha geniş bir kapsamda veri toplama ve analiz süreçlerini içerir ve Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi gibi sistematik bir veri tabanından erişim kolaylığı sağlar. Buna karşılık, makaleler genellikle daha sınırlı bir kapsam sunar ve farklı dergilerde dağınık bir şekilde yayımlanmaları nedeniyle sistematik bir tarama ve analiz için ek zorluklar yaratabilir. Ayrıca, tezlerin odaklandığı bağlam, çalışmanın Türkiye’deki eğitim sistemine özgü tutumları inceleme amacına daha uygun bulunmuştur. Bununla birlikte, makalelerin kapsam dışı bırakılması, literatür taramasının kapsamını daraltmış ve çalışmanın çeşitliliğini sınırlamış olabilir. Bu durum, çalışmanın sınırlılıkları arasında yer almakta olup, gelecekteki araştırmalarda makalelerin de dahil edilmesiyle daha geniş bir

perspektif sağlanabilir. Makaleler, tezlerle kıyasla daha güncel bulgular veya farklı metodolojik yaklaşımlar sunabilir, bu da çalışmanın genellenebilirliğini artırabilir. Bu tercih, çalışmanın amacına uygun görülmüş olsa da makalelerin hariç tutulmasının potansiyel etkileri ileride daha ayrıntılı bir şekilde ele alınabilir.

Okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere ilişkin tutumlarının incelenmesi, eğitimde dijital dönüşümün artan önemi, yöneticilerin liderlik rolleri ve bu alanda yapılan çalışmaların kısıtlı olması nedeniyle tercih edilmiştir. Tutumlar, yöneticilerin dijital teknolojileri benimseme ve uygulama eğilimlerini etkileyerek okullarda teknoloji entegrasyonunun başarısını belirler. Literatürde tutumların dijital yeterliliklerin pratikteki yansımalarını anlamada önemli bir gösterge olduğu ve bu konuda sınırlı araştırma bulunduğu göz önüne alınarak, tutumlara odaklanmak teorik ve pratik katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2014-2024 arası, çalışmada dijitalleşmenin eğitimde belirgin bir şekilde etkisini artırdığı bir dönem olarak seçilmiştir; çünkü bu yıllar, teknolojinin okullarda yaygınlaşmaya başladığı ve dijital yeterliliklerin yönetsel bir öncelik haline geldiği bir zaman dilimini kapsar. Özellikle 2014 yılı, Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi gibi projelerin uygulanmaya başlamasıyla birlikte, Türkiye’de eğitimde dijital dönüşüm politikalarının ivme kazandığı bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. 2024 yılı ise, güncel verilere erişimin mümkün olduğu son tam yıl olması bakımından önem arz etmektedir. Bu tarih aralığı, konunun dönüşümünü kapsamlı biçimde analiz edebilmek ve güncelliğini koruyan bir değerlendirme sunabilmek amacıyla uygun bulunmuştur.

Yapılan lisansüstü çalışmaların yıl, tür, örneklem grubu, araştırma yöntemi, veri toplama araçları ve okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere yönelik tutum düzeyleri açısından incelenmesi, çalışmanın amacına uygun olarak seçilmiştir; çünkü bu unsurlar, literatürdeki eğilimleri, metodolojik yaklaşımları ve tutumların dağılımını kapsamlı bir şekilde ortaya koymak için temel göstergelerdir. Yıl ve tür, araştırmaların zaman içindeki gelişimini ve akademik düzeyini gösterirken; örneklem grubu, yöntem ve veri toplama araçları, çalışmaların kapsamını ve bilimsel yaklaşımlarını yansıtır. Tutum düzeyleri ise, yöneticilerin dijital yeterliliklere yönelik algılarını ölçerek çalışmanın odak noktasını doğrudan destekler. Bu değişkenler, hem genel bir durum tespiti yapmak hem de gelecekteki araştırmalara yön vermek için kritik öneme sahiptir.

Bu bağlamda, okul yöneticilerinin dijital yeterlilik düzeylerinin incelenmesi ve bu alandaki mevcut literatürün kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, hem eğitimde dijital dönüşüm süreçlerine ışık tutacak hem de gelecekteki araştırmalar ve uygulamalar için yol gösterici olacaktır. Bu çalışmanın, dijitalleşme çağında okul yöneticilerinin rollerine ilişkin önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlayarak, eğitim yönetimi alanına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın

amacı, 2014-2024 yılları arasında okul yöneticilerinin dijital yeterliliklerine dair yapılmış lisansüstü tezleri doküman analizi yöntemiyle incelemektir.

Araştırma amaçları doğrultusunda belirlenmiş olan problem cümlelerine aşağıda yer verilmiştir:

- 2014-2024 yılları arasında Türkiye’de okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere ilişkin tutumları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin metodolojik özellikleri ve temel bulguları nelerdir?
- Türkiye’deki okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere yönelik tutumlarını inceleyen lisansüstü tezler, kullanılan yöntemler, veri toplama araçları ve bulgular açısından nasıl bir genel eğilim göstermektedir?
- Okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere ilişkin tutumlarının incelenmesi, eğitimde dijital dönüşüm süreçlerine nasıl bir katkı sağlamaktadır ve bu alandaki literatür boşlukları nelerdir?
- Yıl, tür, örneklem grubu, araştırma yöntemi, veri toplama araçları ve tutum düzeyleri gibi değişkenler, okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere yönelik tutumlarını anlamada neden kritik öneme sahiptir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, doküman analizi yöntemi ile nitel araştırma yapılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi çeşitli veri toplama tekniklerinin kullanıldığı; algı ve olayların doğal ortamda gerçekçi bir şekilde incelendiği bir süreç olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Bu yöntem, anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştırır, esnek yapısı sayesinde araştırmacıya konuyu derinlemesine inceleme olanağı sağlar (Karataş, 2015). Bu çalışmada, konuya ilişkin mevcut araştırmalar toplanmış ve ilgili kaynaklar ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere ilişkin tutumlarını inceleyen lisansüstü tezlerin analizi için “Tez İnceleme Formu” adlı bir veri toplama aracı kullanılmıştır. Nitel yöntem ve doküman analizi yaklaşımına uygun olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen bu form, tezlerden elde edilecek verilerin sistematik bir şekilde toplanmasını sağlamıştır. Form, tezin yılı, türü (yüksek lisans/doktora), örneklem grubu, araştırma yöntemi (nicel/nitel/karma), veri toplama araçları (ölçek, görüşme vb.) ve tutum düzeyleri (düşük/orta/yüksek) olmak üzere altı kategoriden oluşmuştur. Tasarımı, literatürdeki benzer çalışmalardan (Doğan vd., 2022) esinlenerek çalışmanın odak noktasına uyarlanmıştır.

Veri toplama sürecinde, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden seçilen 38 tez taranmış, tam metinleri analiz edilerek forma işlenmiştir. Güvenilirlik için tezler birden fazla araştırmacı tarafından incelenmiş, tutarsızlıklar tartışmayla çözülmüştür. Form, betimsel analizle verilerin işlenmesini kolaylaştırmış ve tezlerin eğilimlerini ortaya koymada etkili olmuştur. Standart bir yapı

sunması karşılaştırılabilirliği artırsa da tezlerin veri toplama araçlarının çeşitliliği ve tutum sınıflandırmasında standart eksikliği sınırlılık yaratmıştır. Yine de bu araç, çalışmanın amacına ulaşmasında ve tutumların genel bir görünümünü sunmada önemli bir rol oynamıştır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere ilişkin tutumları ile ilgili mevcut araştırmaların genel bir değerlendirmesi ve durum analizi yapılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nde ilgili literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Tarama sırasında, başlık ve anahtar kelimelerinde Türkçe olarak "okul yöneticileri", "okul yöneticileri ve dijital yeterlik", "okul yöneticileri ve teknoloji" ve "okul yöneticilerinin tutumları" ifadelerinden en az birini içeren tezler seçilmiştir. Bu kriterler, çalışmanın tutumlara odaklanan amacını yansıtmak ve kapsamlı bir analiz sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre, çalışma kapsamına dahil edilen toplam 38 lisansüstü tez tespit edilmiştir. Ayrıca, dâhil etme kriterleri arasında, çalışmaların son on bir yıl (2014-2024) içinde yapılmış olması, Türkiye'de gerçekleştirilmiş olması ve yüksek lisans veya doktora tezleri olma şartları bulunmaktadır. Bu kriterler, araştırmanın güncel ve yerel bağlamda önemli olmasını sağlamaktadır. Veri toplama süreci 2025 yılı içerisinde gerçekleştirildiğinden ve 2025 yılı henüz tamamlanmadığından, bu araştırmaya 2025 yılına ait çalışmalar dahil edilmemiştir. Ayrıca bu çalışmada yalnızca mevcut lisansüstü tezler üzerinden doküman analizi yapılmış olup, insan katılımcılarla doğrudan bir etkileşim veya veri toplama süreci içermediği için etik kurul izni gerekmemektedir.

Verilerin Analizi

Çalışma sonunda elde edilen verilerin analizi, frekans ve yüzde analizlerinin sistematik bir şekilde gerçekleştirilmesi ve veri yönetiminin kolaylaştırılması amacıyla, akademik araştırmalarda yaygın olarak kullanılan ve yüksek veri işleme kapasitesine sahip bir istatistik analiz programı kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen verilerin incelenmesinde, betimsel analiz yöntemlerinden frekans ve yüzde analizleri uygulanmıştır. Tarama ve seçim sürecinde, tezlerin kodlanması için bir form hazırlanmıştır. Elde edilen bulgular üzerinde değerlendirmeler yapılmış, frekanslar ve yüzdeler hesaplanmıştır. Bu özelliklerle ilgili sınıflandırmalar, okul yöneticilerinin dijital yeterlilik düzeyleri, veri toplama araçları, kullanılan araştırma yöntemleri, tez türü ve yayımlandığı yıl gibi kriterlere dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırma sonunda elde edilen bulgulara ait sonuçlar aşağıda verilmiştir (Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

Tablo 1. Yıllara ve türlere göre lisansüstü tezlerin dağılımı

Tez yılı	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	%
	N	%	N	%		
2014	0	0	0	0	0	0
2015	2	5.26	1	2.63	3	7.89
2016	2	5.26	1	2.63	3	7.89
2017	0	0	0	0	0	0
2018	1	2.63	0	0	1	2.63
2019	2	5.26	0	0	2	5.26
2020	5	13.16	0	0	5	13.16
2021	3	7.89	0	0	3	7.89
2022	6	15.79	0	0	6	15.79
2023	8	21.05	0	0	8	21.05
2024	4	10.53	1	2.63	5	13.16
Toplam	35	92.11	3	7.89	38	100

Tablo 1, incelenen 38 tezin yıllara ve türlere göre dağılımını ortaya koymaktadır. Bulgular, araştırmaların zaman içindeki seyrinde belirgin bir artış olduğunu göstermektedir; özellikle 2023 yılında 8 tez (%21.05) ile en yüksek yoğunluk gözlenmiştir. Bu artış, dijitalleşmenin eğitimdeki öneminin son yıllarda daha fazla fark edilmesiyle ilişkilendirilebilir ve Türkiye’de FATİH Projesi gibi politikaların etkisini yansıtabilir (Seferoğlu, 2014). Ancak 2014 ve 2017 yıllarında hiç tez bulunmaması, konunun bu dönemde yeterince ilgi çekmediğini veya araştırmacıların dikkatini daha sonra çektiği şeklinde düşünülmektedir. Tezlerin %92.11’ünün (35 tez) yüksek lisans düzeyinde olması, konunun genellikle akademik kariyerin erken aşamalarındaki araştırmacılar tarafından ele alındığını gösterirken, doktora tezlerinin yalnızca %7.89 (3 tez) ile sınırlı kalması, alanda daha ileri düzeyde teorik ve uygulamalı çalışmaların eksikliğini işaret etmektedir. Doktora tezlerinin yalnızca 2015, 2016 ve 2024 yıllarında bulunması, bu erken dönemde konuya ilgi duyan az sayıda deneyimli araştırmacının varlığına işaret edebilir. Bu durum, literatürde yüksek lisans tezlerinin daha yaygın olduğunu belirten Doğan vd. (2022) ile uyumludur ve doktora çalışmalarının azlığını akademik kapasite veya konuya derinlemesine ilgi eksikliğiyle açıklanabilir.

Tablo 2. Araştırma yöntemine göre lisansüstü tezlerin dağılımı

Araştırma Yöntemi	N	%
Nicel	29	76.31
Nitel	4	10.53
Karma	5	13.16
Toplam	38	100

Tablo 2, tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerinin dağılımını sunmaktadır. Nicel yöntemler, %76.31 (29 tez) ile açık ara en yaygın tercih edilen yaklaşım olmuştur. Bu, araştırmacıların genellenebilir sonuçlar elde etmeye yönelik bir eğilim sergilediğini ve tarama modelinin pratikliğini tercih ettiğini göstermektedir (Creswell, 2016). Nitel yöntemlerin %10.53 (4 tez) ile sınırlı kalması,

yöneticilerin dijital yeterlilik tutumlarının bağlamsal ve öznel yönlerinin yeterince keşfedilmediğini ortaya koyarken, karma yöntemlerin %13.16 (5 tez) oranında kullanılması, hem nicel hem nitel verileri birleştirme çabasını yansıtmaktadır. Nicel yöntemlerin baskınlığı, Karakoyun ve Uzun (2022) tarafından da vurgulanan bir eğilimle paralellik göstermektedir ve bu, yüksek lisans öğrencilerinin genellikle daha az karmaşık ve standardize edilmiş yöntemlere yönelmesiyle açıklanabilir. Ancak nitel yaklaşımların azlığı, tutumların derinlemesine anlaşılmasında bir boşluk yaratabilir ve bu durum, çalışmanın önerilerinde nitel araştırmaların artırılması gerekliliğini desteklemektedir.

Tablo 3. Tezlerin veri toplama araçlarına göre dağılımı

Veri Toplama Araçları	N	%
Ölçek	28	73.69
Ölçek-Görüşme Formu	6	15.79
Doküman Analizi	2	5.26
Gözlem	2	5.26
Toplam	38	100

Tablo 3, tezlerde kullanılan veri toplama araçlarının dağılımını göstermektedir. Ölçekler, %73.69 (28 tez) ile en sık tercih edilen araç olup, bu durum nicel yöntemlerin baskınlığını ve tutumların ölçülebilirliğine duyulan güveni pekiştirmektedir (Tavşancıl, 2010). Ölçeklerin yaygın kullanımı, veri toplama sürecini kolaylaştırması ve standart sonuçlar sunması nedeniyle araştırmacılar için pratik bir çözüm sunduğunu gösterir (Çavdar vd., 2022). Ölçek-görüşme formu kombinasyonunun %15.79 (6 tez) oranında kullanılması, bazı araştırmacıların nicel verileri nitel bilgilerle destekleme çabası içinde olduğunu işaret eder. Ancak doküman analizi (%5.26, 2 tez) ve gözlemin (%5.26, 2 tez) oldukça sınırlı kalması, tezlerin daha az yapılandırılmış ve bağlamsal veri toplama tekniklerine nadiren yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, dijital yeterlilik tutumlarının yüzeysel bir ölçümle sınırlı kalabileceğini ve daha derinlemesine analiz yöntemlerinin eksikliğini düşündürülebilir. Bulgular, deneysel veya alternatif yöntemlerin (vaka çalışmaları) neredeyse hiç kullanılmadığını göstererek metodolojik çeşitliliğin artırılması gerekliliğini desteklemektedir.

Tablo 4. Okul yöneticilerinin dijital yeterlilik düzeyleri

Okul yöneticilerinin dijital yeterlilik düzeyleri	N	%
Düşük	6	15.79
Orta	13	34.21
Yüksek	19	50.0
Toplam	38	100

Tablo 4, incelenen tezlerde okul yöneticilerinin dijital yeterlilik düzeylerine ilişkin bulguları özetlemektedir. Yöneticilerin tutumlarının %50'sinin (19 tez) yüksek, %34.21'inin (13 tez) orta ve %15.79'unun (6 tez) düşük olarak rapor edilmesi, genel olarak olumlu bir algı olduğunu göstermektedir. Yüksek düzeydeki tutumlar, yöneticilerin dijital dönüşüm süreçlerine açık olduğunu ve teknoloji entegrasyonuna hazır olduğunu düşündürürken, orta ve düşük düzeylerin varlığı, bu kapasitenin homojen olmadığını ve bazı yöneticilerin hala gelişime ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir. Bu çeşitlilik, Bedir vd. (2023) ve Uygun (2023) gibi çalışmalarda belirtilen demografik

faktörlerin (yaş, deneyim süresi) tutumlar üzerindeki etkisine işaret edebilir. Sınıflandırmanın tezlerin kendi bulgularına dayandırılması ve standart bir ölçeğin olmaması, sonuçların karşılaştırılabilirliğini zorlaştırabilir; bu da çalışmanın sınırlılıkları arasında yer alır. Öztürk (2021) gibi çalışmaların yüksek yeterlilik bulgularıyla uyumlu olan bu tablo, yöneticilerin dijital liderlik potansiyelini desteklerken, düşük düzeylerin varlığı, eğitim politikalarında hedeflenmiş müdahalelere duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Tartışma

Bu çalışma, 2014-2024 yılları arasında Türkiye’de okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere ilişkin tutumlarını inceleyen 38 lisansüstü tezin doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmesi yoluyla, eğitimde dijital dönüşüm bağlamında önemli bulgular sunmaktadır. Elde edilen veriler, okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğunu ortaya koymaktadır (%50 yüksek, %34.21 orta, %15.79 düşük). Bu durum, yöneticilerin eğitimde dijitalleşme süreçlerine karşı açık bir tutum benimsediklerini ve teknoloji entegrasyonuna büyük ölçüde hazır olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte, tutumların homojen bir dağılım sergilememesi (Ahi ve Kıldan, 2013), eğitim sisteminde dijital liderlik kapasitesinin eşit biçimde dağılmadığını ve bazı yöneticilerin daha fazla desteğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir (Kaytez ve Durualp, 2014). Bu bulgu, Bedir vd. (2023) ve Uygun (2023) tarafından ortaya konulan yaş, kıdem ve okul türü gibi demografik değişkenlerin yöneticilerin tutumları üzerinde etkili olduğu yönündeki bulgularla örtüşmektedir. Uluslararası literatürde de benzer şekilde, Fernández-Batanero vd. (2022) ile Pettersson (2021), yöneticilerin dijital yeterlilik algılarının deneyim, eğitim düzeyi ve teknolojik altyapıya erişim gibi faktörlerden etkilendiğini belirtmektedir.

Tezlerin %92.11’inin yüksek lisans, yalnızca %7.89’unun doktora düzeyinde olması, dijital yeterlilik ve liderlik konularının ağırlıklı olarak akademik kariyerin erken evrelerindeki araştırmacılar tarafından ele alındığını göstermektedir. Bu durum, dijital liderlik gibi çok boyutlu ve karmaşık bir alanın, daha derinlemesine ve teorik olarak zenginleştirilmiş çalışmalarla incelenmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Doktora düzeyindeki çalışmaların sınırlı sayıda olması, alanyazında ileri düzey teorik çerçevelerin ve uygulamaya dönük araştırmaların eksikliğini ortaya koymakta; bu durum, Önal ve Maden (2021) ile Doğan vd. (2022) tarafından eğitim yönetimi alanındaki tezlerin genel eğilimleriyle de uyumlu görülmektedir. Uluslararası literatürde ise Chiu vd. (2024) ve Mattar vd. (2022), dijital yeterliliklerin eğitim liderliği bağlamında daha kapsamlı biçimde ele alınması gerektiğini vurgulamakta ve doktora düzeyinde yürütülen araştırmaların artırılmasının önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de eğitim yönetimi alanında dijital liderliğe ilişkin daha ileri düzey akademik çalışmalara duyulan ihtiyaç açık biçimde ortaya çıkmaktadır.

Araştırma yöntemleri incelendiğinde, tezlerin %76.31’inde nicel yöntemlerin tercih edildiği görülmektedir. Bu durum, araştırmacıların elde ettikleri bulguları genelleme çabalarının bir

göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak nitel yöntemlerin yalnızca %10.53 oranında kullanılması, yöneticilerin dijital yeterlilik tutumlarının bağlamsal ve öznel boyutlarının yeterince keşfedilmediğini göstermektedir. Nitel yöntemlerin sınırlı kullanımı, tutumların altında yatan motivasyonları, engelleri ve bağlamsal faktörleri anlamada bir boşluk yaratmaktadır. Bu durum, Creswell (2016) ve Karakoyun ve Uzun (2022) tarafından belirtilen, nicel yöntemlerin standart veri toplama kolaylığı nedeniyle tercih edildiği, ancak nitel yaklaşımların daha derinlemesine anlayış sağladığı görüşleriyle uyumludur. Uluslararası literatürde, İivari vd. (2020) ve Dhiba vd. (2024), nitel yöntemlerin eğitim liderlerinin dijital dönüşüm süreçlerindeki rollerini anlamada daha bütüncül bir perspektif sunduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, gelecekteki araştırmalarda nitel ve karma yöntemlerin kullanımının artırılması, dijital yeterlilik tutumlarının daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesine olanak sağlayabilir. Veri toplama araçları açısından değerlendirildiğinde, ölçeklerin %73.69 oranıyla en yaygın kullanılan araç olması, tutumların ölçülebilirliğine duyulan güveni ve nicel araştırma yöntemlerinin alandaki baskınlığını ortaya koymaktadır. Buna karşın, doküman analizi ve gözlem gibi daha az yapılandırılmış yöntemlerin sınırlı düzeyde kullanılması (%5.26), ele alınan tezlerin bağlamsal ve derinlemesine analizlerden yoksun kalabileceğine işaret etmektedir. Bu durum, Çavdar vd. (2022) tarafından dile getirilen; ölçeklerin pratiklik ve standartlaştırılmış sonuçlar sunma avantajlarına rağmen, daha karmaşık ve bağlamsal verilerin toplanmasında sınırlılıklar doğurabileceği yönündeki görüşlerle örtüşmektedir. Uluslararası literatürde ise Caviglia vd. (2024) ve Huu (2023), dijital yeterliliklerin değerlendirilmesinde yalnızca standart ölçeklerin değil, aynı zamanda vaka çalışmaları ve derinlemesine görüşme gibi nitel yöntemlerin de tutumların çok boyutlu yapısını anlamada daha etkili olabileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de okul yöneticilerinin dijital yeterlilik tutumlarını değerlendirmeye yönelik standart, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirilmesi; alanda yürütülecek gelecekteki araştırmaların karşılaştırılabilirliğini ve metodolojik gücünü artıracak olduğu düşünülmektedir.

Okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere yönelik tutumlarının genel olarak yüksek düzeyde olması, Türkiye’de uygulamaya konulan Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi gibi dijital dönüşüm politikalarının etkisini yansıtmaktadır (Seferoğlu, 2014). Bununla birlikte, yöneticilerin %15.79’unun tutumlarının düşük düzeyde olması, bazı yöneticilerin dijital teknolojilere adaptasyonda güçlük yaşadığını ya da yeterli eğitim ve altyapı desteğinden yoksun olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, Öztürk (2021) ve Heydarili (2023) tarafından ortaya konulan; yöneticilerin dijital yeterliliklerinin yaş, mesleki kıdem ve okulun kurumsal özellikleri gibi demografik ve örgütsel faktörlerden etkilendiği yönündeki bulgularla örtüşmektedir. Uluslararası düzeyde, Fernández-Batanero vd. (2022) ve Petrusevich (2020), yöneticilerin dijital yeterliliklerinin teknolojik altyapıya erişim, hizmet içi eğitim olanakları ve kurumsal destek gibi değişkenlere bağlı olarak şekillendiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Ünlü vd. (2023), okul yöneticilerinin dijital

yeterliliklerine yönelik tutumlarının da altyapı olanakları ve yöneticilerin eğitim düzeyine bağlı olarak farklılık gösterdiğini belirtmiştir; bu bulgu, dijital yeterlilik bağlamında da benzer sosyo-teknik koşulların belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, Türkiye’de eğitim politikalarının, özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde görev yapan okul yöneticilerinin dijital yeterliliklerini artırmaya yönelik hedeflenmiş ve ihtiyaç temelli müdahaleler geliştirmesi gerekmektedir.

Çalışmanın bulguları, okul yöneticilerinin dijital liderlik potansiyelinin yüksek olduğunu gösterse de tutumlar arasındaki çeşitlilik, eğitim sisteminde homojen bir kapasite olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Ingersoll ve Collins (2018) ve Sheninger (2019) tarafından belirtilen, dijital liderliğin yalnızca teknoloji kullanımıyla sınırlı olmadığı, aynı zamanda pedagojik ve yönetsel süreçlerin yeniden yapılandırılmasını gerektirdiği görüşünü desteklemektedir. Türkiye bağlamında, farklı okul türlerini (devlet, özel, meslek liseleri) kapsayan daha geniş kapsamlı araştırmaların yapılması, dijital yeterlilik tutumlarının okul türüne göre farklılıklarını anlamada önemli bir katkı sağlayabilir. Ayrıca, standart bir ölçüm aracının geliştirilmesi, tutumların karşılaştırılabilirliğini artırarak literatürdeki metodolojik boşlukları doldurabilir.

Çalışmanın sınırlılıkları arasında, yalnızca lisansüstü tezlerin incelenmesi ve makalelerin kapsam dışı bırakılması yer almaktadır. Lisansüstü tezler, kapsamlı ve orijinal araştırmalar sunarak çalışmanın amacına uygun bir temel oluşturmuş olsa da, makalelerin hariç tutulması literatür taramasının kapsamını daraltmıştır. Makaleler, tezlere kıyasla daha güncel bulgular, farklı metodolojik yaklaşımlar veya daha geniş bir bağlam sunabilir, bu da çalışmanın çeşitliliğini ve genellenebilirliğini artırabilirdi. Makaleler, uluslararası bağlamda yapılan çalışmaları veya özel okul yöneticilerinin tutumları gibi daha spesifik alt temaları ele alarak çalışmaya ek perspektifler katabilirdi. Bu sınırlılık, çalışmanın Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi gibi sistematik bir veri tabanına odaklanması ve makalelerin farklı dergilerde dağınık bir şekilde yayımlanması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Gelecekteki araştırmalarda, makalelerin de dahil edilmesiyle daha kapsamlı bir literatür taraması yapılabilir; bu durum hem yerel hem de uluslararası bağlamda dijital yeterlilik tutumlarının daha bütüncül bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir. Ayrıca, tutum sınıflandırmasında standart bir ölçeğin olmaması, sonuçların karşılaştırılabilirliğini zorlaştırmış; bu da gelecekteki araştırmalarda standart bir ölçüm çerçevesinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Uluslararası literatürde, Chiu vd. (2024), Avrupa Dijital Yeterlilik Çerçevesi (DigComp) gibi standart çerçevelerin kullanımının, sonuçların tutarlılığını artırdığını belirtmektedir. Türkiye’de de benzer bir çerçevenin uyarlanması, araştırmaların küresel bağlamla uyumunu güçlendirebilir.

Bu çalışma, okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere ilişkin tutumlarının, eğitimde dijital dönüşüm süreçlerine olumlu katkılar sağladığını ortaya koymakta; ancak aynı zamanda metodolojik ve bağlamsal eksiklikleri vurgulayarak, gelecekteki araştırmalar için önemli bir yönelim önermektedir. Nitel araştırmaların ve doktora düzeyinde çalışmaların artırılması, standart ölçüm araçlarının

geliştirilmesi ve farklı okul türlerini kapsayan daha geniş kapsamlı araştırmalar, Türkiye’de eğitimde dijital liderlik alanındaki literatürün zenginleştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu bulgular, eğitim politikalarının, yöneticilerin dijital yeterliliklerini desteklemeye yönelik daha hedeflenmiş ve kapsayıcı stratejiler geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, 2014-2024 yılları arasında Türkiye’de okul yöneticilerinin dijital yeterliliklerine yönelik tutumlarını inceleyen 38 lisansüstü tezin doküman analizi yöntemiyle sistematik bir değerlendirmesini sunmuştur. Bulgular, bu dönemde dijital yeterliliklere olan akademik ilginin giderek arttığını ve özellikle 2023 yılında araştırmaların zirve yaptığını ortaya koymaktadır. Tezlerin %92.11’ünün yüksek lisans düzeyinde olması, konunun genellikle akademik kariyerinin başında olan araştırmacılar tarafından ele alındığını gösterirken, doktora tezlerinin sınırlı sayısı (%7.89), alanda daha derinlemesine teorik ve uygulamalı çalışmaların eksikliğine işaret etmektedir. Araştırmalarda nicel yöntemlerin (%76.11) ve tarama modelinin baskınlığı, genellenebilir sonuçlara ulaşma çabasını yansıtırken, veri toplama araçları arasında ölçeklerin (%73.69) yaygın kullanımı, tutumların ölçülebilirliğine duyulan güveni ortaya koymaktadır. Ancak nitel yaklaşımların (%10.53) ve karma yöntemlerin (%13.16) azlığı, yöneticilerin dijital yeterlilik algılarının bağlamsal ve öznel boyutlarının yeterince keşfedilmediğini göstermektedir.

Okul yöneticilerinin dijital yeterliliklere yönelik tutumlarının genellikle yüksek olduğu (%50 yüksek; %34.21 orta; %15.79 düşük) belirlenmiş, bu da yöneticilerin dijital dönüşüm süreçlerine olumlu bir eğilim sergilediğini ifade etmektedir. Ancak bu tutumların çeşitliliği, eğitim sisteminde dijital liderlik kapasitesinin homojen olmadığını ve bazı yöneticilerin hala desteğe ihtiyaç duyduğunu düşündürmektedir. Örneklem gruplarının ağırlıklı olarak devlet okullarından seçilmesi, özel okullar ve uluslararası eğitim kurumlarının yeterince temsil edilmediğini ortaya koyarken, bu durum bulguların genellenebilirliğini sınırlandıran bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, dijital yeterlilik düzeylerinin sınıflandırılmasında standart bir ölçüt bulunmaması ve bazı durumlarda araştırmacı yorumuna dayanması, sonuçların tutarlılığı ve karşılaştırılabilirliği açısından bir zorluk yaratmıştır. Çalışmanın sınırlılıkları, yalnızca lisansüstü tezlerin incelenmesi ve makalelerin kapsam dışı bırakılmasıyla literatür taramasının daralması, veri kaynağının YÖK Ulusal Tez Merkezi ile sınırlı kalması ve uluslararası bağlamların dikkate alınmaması olarak sıralanabilir. Bu sınırlılıklar, çalışmanın sonuçlarının dikkatle yorumlanmasını ve daha geniş bir perspektiften ele alınmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte, elde edilen bulgular, okul yöneticilerinin dijital yeterliliklerinin eğitimde dijital dönüşümün başarısında kritik bir rol oynadığını ve bu alandaki araştırmaların eğitim politikalarına yön verme potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yüksek tutum düzeyleri, yöneticilerin teknoloji entegrasyonuna açık olduğunu gösterse de bu tutumların uygulamaya nasıl yansıdığı ve uzun vadeli etkileri konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Sonuç

olarak, bu çalışma, dijital liderliğin eğitim yönetimindeki önemini pekiştirirken, gelecekteki çalışmalar için hem metodolojik hem de tematik boşlukları aydınlatmıştır.

Öneriler

Bu çalışmanın bulguları ve sınırlılıkları ışığında, okul yöneticilerinin dijital yeterliliklerine yönelik araştırmaların ve uygulamaların geliştirilmesi için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- **Doktora Çalışmalarının Teşviki:** Bulgular, tezlerin %92.11'inin yüksek lisans düzeyinde olduğunu ve doktora tezlerinin yalnızca %7.89 olduğunu göstermektedir. Bu durum, alanda daha derinlemesine teorik ve uygulamalı çalışmaların eksikliğine işaret eder. Dijital yeterliliklerin daha kapsamlı incelenmesi için doktora düzeyinde araştırmalar teşvik edilmelidir. Bu, yüzeysel yaklaşımları aşarak daha bütüncül bir anlayış sağlayabilir.
- **Nitel ve Karma Yöntemlerin Kullanımının Artırılması:** Araştırmalarda nicel yöntemlerin (%76.31) baskın olduğu, nitel yöntemlerin ise yalnızca %10.53 oranında kullanıldığı tespit edilmiştir. Yöneticilerin dijital yeterlilik tutumlarının bağlamsal ve öznel boyutlarını daha iyi anlamak için derinlemesine görüşmeler ve vaka analizleri gibi nitel yöntemlerin kullanımı artırılmalıdır. Karma yöntemlerin (%13.16) daha fazla tercih edilmesi, nicel ve nitel verileri birleştirerek zengin bir perspektif sunabilir.
- **Özel Okulların ve Farklı Okul Türlerinin Kapsanması:** Bulgular, örneklem gruplarının ağırlıklı olarak devlet okulu yöneticilerinden oluştuğunu ve özel okulların yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Araştırmaların kapsamı, özel okullar ve farklı okul türlerini içerecek şekilde genişletilmelidir. Bu, Türkiye'nin eğitim sistemindeki çeşitliliği yansıtarak bulguların genellenebilirliğini artırabilir.
- **Standart Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi:** Dijital yeterlilik düzeylerinin sınıflandırılmasında standart bir ölçüt bulunmaması, sonuçların karşılaştırılabilirliğini zorlaştırmaktadır. Tutarlılık ve güvenilirlik sağlamak için standart bir ölçme çerçevesi veya ölçek geliştirilmesi önerilmektedir. Bu araç, farklı araştırmalarda ortak bir referans noktası oluşturarak öznel yorumları azaltabilir.
- **Mesleki Gelişim Programlarının Tasarlanması:** Yöneticilerin dijital yeterliliklere yönelik tutumlarının %50'sinin yüksek, %34.21'inin orta ve %15.79'unun düşük olduğu bulunmuştur. Bu çeşitlilik, bazı yöneticilerin gelişime ihtiyaç duyduğunu gösterir. Yöneticilerin yüksek tutum düzeylerini uygulamaya dönüştürmek için teknoloji entegrasyonu ve dijital liderlik becerilerine odaklanan mesleki gelişim programları tasarlanmalıdır.

Bu öneriler, çalışmanın bulgularına dayalı olarak sınırlılıkları aşmayı ve eğitimde dijital dönüşüm süreçlerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Okul yöneticilerinin dijital liderlik rollerinin güçlendirilmesi, eğitim kalitesini artırarak teknolojiyle zenginleştirilmiş bir eğitim ortamı oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

Kaynakça

- Ahi, B., & Kıldan, A. O. (2013). Türkiye’de okul öncesi eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi (2002-2011). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(27), 23-46.
- Aksal, F. A. (2015). Are headmasters digital leaders in school culture? *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 77-86. <https://doi.org/10.15390/EB.2015.4534>
- Asio, J. M. R., & Bayucca, S. A. (2021). Spearheading education during the COVID-19 rife: Administrators’ level of digital competence and schools’ readiness on distance learning. *Journal of Pedagogical Sociology and Psychology*, 3(1), 19-26.
- Aydın, M. (2014). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bedir, A., Bedir, A., Maşalı, N., Türkyılmaz, H., & Kıpık, S. (2023). Knowledge management competencies of school administrators: A corpus research. *Studies in Educational Research and Development*, 7(1), 64-85.
- Caviglia, F., Boie, M. A. K., Dalsgaard, C., & Pedersen, A. Y. (2024). Bringing digital competence to the disciplines. *Education Inquiry*, 1-29.
- Chiu, T. K., Falloon, G., Song, Y., Wong, V. W., Zhao, L., & Ismailov, M. (2024). A self-determination theory approach to teacher digital competence development. *Computers & Education*, 214, 105017.
- Çapraz, Y. (2023). *Okul yöneticilerinin dijital liderlikleri ve öğretmenlerin dijital okuryazarlık yeterlilikleri ile bireysel yenilikçiliği arasındaki ilişkisinin incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Çavdar, M., Memiş, S., Kartal, M., Ekinci, H., & Kartal, H. (2022). Okul yöneticilerinin yönetim becerilerine ilişkin yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(12), 105-132.
- Çaydere, O., & Akgün, N. (2023). Eğitimde yenilikçi teknolojilerin kullanımı ve çağdaş içerik tasarlama. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 439-451.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni: Nicel, nitel ve karma yöntem yaklaşımları* (S. B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Dhiba, N. F., Triwiyanto, T., & Maisyaroh, M. (2024). The role of school administrators in improving the quality of school management in the digital era. *Proceedings Series of Educational Studies*, 360-371.
- Doğan, V., Güneş, G., & Demir, M. K. (2022). Türkiye’de “eleştirel okuma” konusunda yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 10(1), 216-235.
- Heydarili, F. (2023). *Okul yöneticilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ve teknoloji liderliği öz-yeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.

- Horzum, M. B. (2013). An investigation of the technological pedagogical content knowledge of pre-service teachers. *Technology, Pedagogy and Education*, 22(3), 303-317.
- Hutchison, A. C., & Woodward, L. (2014). An examination of how a teacher's use of digital tools empowers and constrains language arts instruction. *Computers in the Schools*, 31(4), 316-338.
- Huu, P. T. (2023). Impact of employee digital competence on the relationship between digital autonomy and innovative work behavior: A systematic review. *Artificial Intelligence Review*, 56(12), 14193-14222.
- Ingersoll, R., & Collins, G. (2018). The status of teaching as a profession. In J. Ballantine, J. Spade, & J. Stuber (Eds.), *Schools and society: A sociological approach to education* (pp. 199-213). CA: Pine Forge Press/Sage Publications.
- Iivari, N., Sharma, S., & Ventä-Olkkonen, L. (2020). Digital transformation of everyday life – How COVID-19 pandemic transformed the basic education of the young generation and why information management research should care? *International Journal of Information Management*, 55, 102183. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102183>
- Karakoyun, N., & Uzun, N. (2022). 2011-2022 yılları arasında çevre eğitimi ile ilgili yayımlanan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 51-65. <https://doi.org/10.47479/ihead.1111586>
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kaytez, N., & Durualp, E. (2014). Türkiye’de okul öncesinde oyun ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014(2), 110-122.
- Kılıçer, K. (2011). *Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi öğretmen adaylarının bireysel yenilikçilik profilleri*, Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Maviş, Ç. (2024). *Okul yöneticilerinin teknoloji liderliği özelliklerinin incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Mattar, J., Ramos, D. K., & Lucas, M. R. (2022). DigComp-based digital competence assessment tools: Literature review and instrument analysis. *Education and Information Technologies*, 27(8), 10843-10867.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers & Education*, 59(3), 1065-1078.
- Önal, A., & Maden, S. (2021). Türkçe eğitimi ile ilgili 2015-2019 yılları arası lisansüstü tezlerin araştırma eğilimleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 929-941.
- Öz, Ö. (2020). Dijital liderlik: Dijital dünyada okul lideri olmak. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3(1), 45-57. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijls/issue/53618/635293>

- Özen, H. (2019). Endüstri 4.0 ve eğitim: Bir Türkiye perspektifi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), 103–113. <https://doi.org/10.18506/anemon.506826>
- Öztürk, D. (2021). *Lise yöneticilerinin teknolojik liderlik öz yeterliklerinin incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Parlak, B. (2017). Dijital çağda eğitim: Olanaklar ve uygulamalar üzerine bir analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Kayfor 15 Özel Sayısı), 1741-1759.
- Petrusevich, D. A. (2020). Modern trends in the digitalization of education. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1691, No. 1, p. 012223). IOP Publishing.
- Razik, T. A., & Swanson, A. D. (2010). *Fundamental concepts of educational leadership and management*. USA: Pearson.
- Seferoğlu, S. S. (2014). Dijital Araçlar ve Eğitim. *Hürriyet* (10 Kasım 2014). Erişim adresi <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/dijital-araclar-ve-egitim-27537187>
- Sheninger, E. C. (2019). *Digital leadership: Changing paradigms for changing times* (2nd ed.). United Kingdom: Sage Publications Ltd.
- Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi* (2. bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Uygun, P. (2023). *Okul yöneticilerinin teknoloji liderliği yeterlik algıları ile medya ve teknoloji kullanımı tutumları üzerine ilişkisel bir araştırma*, Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Ünlü, H., Alış, R., Balanlı, O. F., & Bölükbaş, A. (2023). Beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutum ile ilgili lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 127-136.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2023). *Okul yöneticilerinin teknolojik liderlik davranışları ile okulların yenileşme iklimi arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Extended Abstract

This study aims to systematically analyse postgraduate theses focusing on the attitudes of school administrators in Türkiye towards digital competencies. In an era of accelerating digitalisation within education systems and widespread adoption of information and communication technologies (ICTs), the digital skills of school administrators are of strategic importance in terms of educational quality and institutional functioning. In this context, the levels of digital competence among administrators and their attitudes towards digital technologies are regarded as crucial factors in enabling schools to adapt to technological transformation processes. This study examined 38 postgraduate theses completed between 2014 and 2024, identifying current trends, methodological preferences and general findings in the field.

The study employed document analysis as a qualitative research method and analysed the data using descriptive techniques. Data were collected using a ‘Thesis Review Form’ developed by the researchers, which included categories such as the year and type of thesis, sample group, methodology, data collection tools, and levels of attitude towards digital competencies. The theses were selected through a systematic search of the National Thesis Centre of the Council of Higher Education using keywords such as ‘school administrators’, ‘digital competence’, and ‘attitude’. Of the examined theses, 92.11% were master’s theses and 7.89% were doctoral dissertations. This distribution suggests that the topic has primarily been explored by early-career researchers. The limited number of doctoral-level studies suggests a need for more in-depth investigations utilising comprehensive theoretical frameworks, given the complex and multidimensional nature of digital competence.

In terms of distribution over the years, a peak in the number of theses was observed in 2023, accounting for 21.05% of the total. This increase may be attributed to the impact of the pandemic on digital education. While 2014 saw the start of Türkiye’s digital transformation, particularly through initiatives like the FATİH Project, the low number of theses from that year suggests academic interest in digitalisation gained momentum in subsequent years. Interestingly, no theses were identified for 2017, suggesting a lack of attention to the topic during that period.

Regarding research methodology, the majority of theses (76.31%) utilised quantitative approaches. This suggests a preference among researchers for obtaining measurable and generalisable results. Qualitative studies accounted for only 10.53% of the total, highlighting a lack of exploration into the subjective and contextual dimensions of school administrators’ attitudes. The remaining 13.16% of theses employed mixed methods, indicating that studies integrating both qualitative and quantitative data sources are scarce and that methodological diversity in the field is underdeveloped. However, mixed methods can facilitate a more comprehensive examination of intricate concepts such as digital competence.

In terms of data collection tools, scales were the most commonly used instrument (73.69%). Interview forms (15.79%), document analysis (5.26%) and observations (5.26%) were used less frequently. This finding reveals that most studies relied on standardised, structured tools for data collection and that tools designed to capture contextual, qualitative data were underutilised. For subjects such as digital competence, which involve individual perceptions, experiences and contextual factors, it is particularly important to supplement scales with in-depth interviews and observation techniques.

One of the study's most noteworthy findings is that school administrators generally displayed high levels of positive attitudes towards digital competence. In 50% of cases, attitudes were reported as high; 34.21% were moderate; and 15.79% were low. This implies that most administrators are inclined to embrace digital transformation and integrate technology into educational processes. However, the presence of moderate and low levels also demonstrates that digital competence is not distributed uniformly across the education system. Factors such as age, seniority, the type of school and access to technological infrastructure may contribute to this diversity of attitudes.

The majority of theses used sample groups consisting of public school administrators. Consequently, data relating to private and other school types was limited, which restricted the generalisability of the findings to the broader education system. Furthermore, the lack of standardised classifications for assessing digital competence in some theses makes it difficult to compare findings across studies. The literature shows that using frameworks such as the European Digital Competence Framework (DigComp) improves the consistency of such classifications. Therefore, adapting similar frameworks within the Turkish context is strongly recommended.

One limitation of this study is its exclusive focus on postgraduate theses, which excludes peer-reviewed articles. While theses offer in-depth, comprehensive research that aligns with the study's objectives, excluding articles reduced the diversity of the literature review. As academic articles often provide more up-to-date findings, cover diverse contexts and offer interdisciplinary approaches, it is encouraged that this limitation be overcome in future studies.

In this regard, the study offers the following four key recommendations: Increasing the number of doctoral-level studies on digital competence. Promoting the use of qualitative and mixed-methods research designs. Including different types of schools, including private institutions, in future studies. Developing valid, reliable and standardised measurement tools for assessing digital competence. Research initiatives based on these recommendations could contribute significantly to integrating digital leadership into the education system.

In conclusion, this study provides an overview of school administrators' attitudes towards digital competencies in Türkiye and highlights existing gaps in the field. While the generally positive attitudes highlight an openness to digital transformation and leadership potential, translating this potential into practical implementation requires systematic support and targeted professional

development programmes. For digitalisation in education to succeed, digital leadership must be approached not merely as a matter of technical proficiency, but as a comprehensive framework encompassing pedagogical and managerial transformation.

Derleme Makalesi / Review Article

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Karaçay, A. B., & Pur, F. (2025). Yükselen güçlerin dengeleme aracı: BRICS ülkeleri. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 135-157. <https://doi.org/10.38122/ased.1681744>

Makale Geçmişi / Article History

Alındı (Received): 22/04/2025

Kabul edildi (Accepted): 27/06/2025

Yükselen Güçlerin Dengeleme Aracı: BRICS Ülkeleri¹

Ayşem Biriz KARAÇAY², Fatih PUR³

Öz: Bu derleme makale, BRICS ülkeleri etrafında yoğunlaşan tartışmaları yeniden ele alarak güncel gelişmeler ışığında kapsamlı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Soğuk Savaş sonrasında kurulan Amerikan hegemonyasının sarsılmaya başladığına dair analizler güçlenirken, bölgesel güçlerin yükselişi uluslararası sistemde kayda değer bir değişim sürecine işaret etmektedir. Bazı araştırmacılar yükselen aktörleri ABD'nin küresel üstünlüğü için doğrudan bir tehdit olarak görürken, diğerleri ABD'nin hegemonik konumunu hâlâ etkili biçimde koruduğunu savunmaktadır. Zira, 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlar ve uluslararası normlara aykırı tek taraflı kararları, küresel düzeyde çoğulcu bir sistem talebini beraberinde getirmiştir. BRICS gibi oluşumlar, bu taleplerin kurumsallaştığı alanlar olarak öne çıkarken; yükselen güçlerin farklı sektörlerde ABD ile rekabet edebilir hâle gelmesi, yalnızca Amerikan hegemonyasına yönelik bir meydan okuma olarak değil, aynı zamanda “yeni bir küresel düzen mümkün mü?” sorusunu da akademik tartışmaların merkezine taşımıştır. BRICS, küresel düzene yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı bir dönemde, gelişmekte olan ülkelerin daha güçlü temsilini sağlamak ve çoğulculuğu desteklemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Kuruluşundan itibaren, Batı merkezli yapıya karşı alternatif bir platform olarak şekillenmiş; Yeni Kalkınma Bankası'nın kurulması ve ortak para birimi tartışmaları gibi adımlarla mevcut hegemonyaya meydan okuyan bir yapı haline gelmiştir. Son genişlemeyle birlikte 11 üyeye ulaşan BRICS, dünya nüfusunun yarısından fazlasını ve küresel gayri safi yurtiçi hasılanın önemli bir bölümünü temsil eder hâle gelmiştir. Ancak bu geniş kapsayıcılığına rağmen, platform demokratik normlar açısından çeşitli sorunlar barındırmaktadır. Üye ülkeler arasında siyasi rejimler, dış politika öncelikleri ve iç çatışmalar açısından ciddi farklılıklar bulunmakta; bu durum BRICS'in ortak bir stratejik yön belirlemesini zorlaştırmaktadır. Üyelik sürecindeki belirsizlikler ve kurum içi karar alma mekanizmalarının saydamlıktan uzak olması da eleştiri konusu olmaktadır. Öte yandan, özellikle Çin'in artan etkisiyle birlikte BRICS'in yeni bir Doğu merkezli güç hiyerarşisinin aracı hâline gelme riski taşıdığı yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu çerçevede, platform sadece Batı hegemonyasını dengelemeye çalışan bir oluşum değil, aynı zamanda Çin'in küresel etkisini kurumsallaştırma girişimi olarak da görülmektedir. Dolayısıyla BRICS, hem küresel güç yapısında dönüşüm arayışlarının ifadesi hem de içsel tutarsızlıkları nedeniyle yeni bir bağımlılık yapısına evrilme potansiyeli taşıyan çok katmanlı bir platformdur.

Anahtar Kelimeler: BRICS, Hegemonya, Dengeleme, Yükselen Güç, Çin

Balancing Tool of Rising Powers: BRICS Countries

Abstract: This review article aims to provide a comprehensive assessment of the ongoing debates surrounding the BRICS countries, reconsidering them in light of recent global developments. As analyses suggesting that American hegemony—established in the post-Cold War era—is beginning to erode gain strength, the rise of regional powers signals a notable transformation in the international system. While some scholars view these emerging actors as a direct threat to U.S. global supremacy, others argue that the United States still effectively maintains its hegemonic

¹ Bu makale İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı için hazırlanan “2000 sonrası dönemde Türk Dış Politikası ve Rusya İlişkileri: Türk Avrasyacılığı'nın İzleri” başlıklı yüksek lisans tezinin araştırmasından üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, biriz.karacay@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2305-7099>

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sorumlu Yazar, fatihpur13@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-8918-3016>

position. Indeed, the U.S.'s cross-border operations and unilateral decisions that contravened international norms, particularly in the aftermath of the 9/11 attacks, have fueled global demands for a more pluralistic international system. Formations such as BRICS have emerged as institutional spaces where such demands are articulated. The increasing capacity of emerging powers to compete with the U.S. across various sectors represents not only a challenge to American hegemony but also brings the question—"Is a new global order possible?"—to the forefront of academic debate. Established at a time when criticisms of the existing global order intensified, BRICS aimed to enhance the representation of developing countries and promote pluralism. From its inception, the group positioned itself as an alternative platform to the Western-centered structure and gradually evolved into a counter-hegemonic force through initiatives such as the creation of the New Development Bank and discussions on a joint currency. With its recent expansion to 11 member states, BRICS now represents more than half of the world's population and a significant portion of global GDP. However, despite this broad representation, the platform faces several challenges concerning democratic norms. Substantial differences in political regimes, foreign policy priorities, and domestic conflicts among its member states hinder the formation of a unified strategic vision. The lack of transparency in the accession process and decision-making mechanisms within the organization has also drawn criticism. Furthermore, growing concerns have been raised that BRICS may evolve into a vehicle for a new East-centered power hierarchy, especially due to China's increasing dominance. In this context, BRICS is viewed not only as a formation seeking to balance Western hegemony but also as an instrument for institutionalizing China's global influence. Thus, BRICS represents a multifaceted platform—both a manifestation of global efforts to transform the existing power structure and, due to its internal inconsistencies, a potential framework for a new form of dependency.

Keywords: BRICS, Hegemony, Balancing, Rising Power, China

Giriş

Modern anlamda anladığımız uluslararası sistem 17. yüzyıldan itibaren belirginleşmeye başlamış ve günümüze kadar pek çok evreden geçmiştir. Uluslararası sistemler, sistemde var olan büyük güçlerin sistemdeki pozisyonlarına göre değişimler yaşamıştır. Modern öncesi dönemler de imparatorluklar ile kurulan ve çoğul büyük güçlere sahip uluslararası sistemin, modern zamanlara gelindiğinde tekelleştiği görülmektedir. Uluslararası sistem, temel yapısal özelliklerini —özellikle anarşik doğasını— büyük ölçüde korumakla birlikte, bu yapının nasıl işlediği ve ne tür sonuçlar doğurduğu, sistemdeki büyük güçlerin konumları ve karşılıklı etkileşimleri doğrultusunda zamanla önemli değişimler göstermektedir (Waltz, 1979; Gilpin, 1981; Mearsheimer, 2001).

Büyük güçlerin yükselişi, düşüşü ve aralarındaki stratejik rekabet, sistemin işleyiş dinamiklerini dönüştürerek yeni düzen arayışlarını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda güç kavramı uluslararası sistemde, askeri, ekonomik, teknolojik, kültürel, ikna vb. pek çok şekilde karşımıza çıkmaktadır (Roskin ve Berry, 2014: 29). Hegemon devletler, sahip oldukları üstün güç unsurları sayesinde uluslararası sistemin kurallarını belirleyici bir rol üstlenirken, sisteme entegre diğer devletlerin dış politika tercihleri üzerinde doğrudan etki kurma kabiliyetine de sahiptir (Viotti ve Kauppi, 2017: 56). Devletler, hegemonik devlet ya da devletler ile çıkar çatışması yaşamaları durumunda iki farklı yol izleme eğilimindedir: Peşine takılma veya dengeleme. Tarihsel süreçte dengeleme stratejisi uluslararası ilişkilerde sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. Örneğin, ABD'nin Sovyet Devrimi'ne karşı mesafeli duruşuna rağmen, Nazi Almanyası'nın yükselişi karşısında Sovyetler ile ittifak kurması, dengeleme siyasetinin dikkat çekici bir örneği olarak değerlendirilebilir (Donnelly, 2021: 61).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte çift kutuplu yapının çözülmesi, ABD'yi tek süper güç olarak uluslararası sistemin merkezine yerleştirmiştir. Bu yeni dönemde ABD öncülüğünde kurulan liberal uluslararası düzen, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve demokratik normlar temelinde şekillenmiş; sisteme katılan yeni devletlerle birlikte uluslararası ilişkiler hukuksal bir çerçeveye oturtularak kurumlarla denetlenebilir bir yapıya dönüştürülmüştür. Francis Fukuyama, bu süreci liberal ideolojinin sosyalizm karşısında kazandığı zaferle açıklamış ve evrensel liberalizmin kurumsallaşmasını “tarihin sonu” olarak nitelendirmiştir (Fukuyama 1992). Ancak Samuel Huntington farklı bir bakış açısı sunarak, yeni dönemin artık ideolojik veya ekonomik çatışmalardan ziyade, Batı uygarlığına entegre olmak isteyen ya da buna direnen kültürel bloklar arasındaki gerilimlerle şekilleneceğini ve bu sürecin yeni bir “medeniyetler çatışması”na yol açacağını savunmuştur (Huntington 1996).

Günümüzde yükselen güçlerin etkisi ile ABD hegemonyası pek çok alanda farklı devletler tarafından sınıanmaktadır. Çin'in ekonomik olarak hızla gelişmesi, Rusya'nın bölgesel hakimiyetini korumak için yıllardır sürdürdüğü savaşlar, Hindistan'ın hızla artan nüfusu, Brezilya'nın Latin Amerika'da artan gücü bu alanlardan bazılarıdır. Yükselen güçler, ABD hegemonyası için birer tehdit unsuru haline gelmeye başlamıştır. Bu devletler sisteme entegre olma konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle sistemdeki sorunları dile getirmek ve kendi aralarında ekonomik iş birliği sağlayabilmek amacı, BRICS platformunun oluşumuna zemin oluşturmuştur.

Bu derleme makalesinde, BRICS platformuna ilişkin güncel literatür sistematik biçimde taranmıştır. Araştırma kapsamında ağırlıklı olarak İngilizce ve Türkçe akademik yayınlar incelenmiş; ayrıca Fransızca ve Almanca kaynaklar da değerlendirmeye dâhil edilerek disiplinler arası bir perspektif sağlanmıştır. Literatür incelemesi, BRICS'in kuruluş süreci, kurumsal yapısı, üye ülkelerin dinamikleri ve platformun küresel güç dengeleri içerisindeki konumu gibi temel konular etrafında yapılandırılmıştır. Aynı zamanda, BRICS'e yöneltilen eleştiriler ve bu eleştirilerin teorik zeminleri kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır.

Yapılan analiz sonucunda, BRICS platformunun geleceğine dair bazı temel sorun alanları tespit edilmiştir. Bu sorunları analitik bir çerçevede değerlendirmek amacıyla, çalışmada “hegemonya” ve “dengeleme” kavramları merkeze alınmıştır. Bu teorik araçlar, BRICS'in mevcut işleyişi ile küresel düzende oynadığı rol arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli bir referans noktası sunmaktadır. Çalışma, BRICS'in kurumsal kimliği ile pratikteki işlevleri arasındaki tutarsızlıklara dikkat çekerek, platformun küresel sistemdeki yeri üzerine özgün bir tartışma geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Makalenin birinci bölümünde, güç dağılımı teorileri bağlamında “hegemonya” ve “dengeleme” kavramları ele alınacak ve bu iki kavramın karşılıklı ilişkisi teorik bir arka planla tartışılacaktır. İkinci bölümde, özellikle 11 Eylül sonrası süreçte belirginleşen “ABD hegemonyasının erozyonu” tezi

analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ise, yükselen güçler ekseninde BRICS platformunun yapısı, kapasitesi ve küresel sistemdeki rolü değerlendirilecektir. Son olarak, dördüncü bölümde BRICS’e yönelik eleştiriler ele alınarak, platformun yeni bir küresel düzen inşa edip edemeyeceği ya da yalnızca mevcut hegemonya karşısında bir dengeleme aracı mı olduğu sorusu irdelenecektir. Böylece, teorik çerçeve ile olgusal veriler bir araya getirilerek BRICS platformuna ilişkin tartışmalar çok boyutlu bir analizle değerlendirilmiş olacak ve bu sayede hem kavramsal hem de pratik düzeyde bu derleme makale ile bütüncül bir bakış açısı sunulacaktır.

Hegemonya ve Dengeleme Kavramlarına Yeniden Bakış

Realizm, uluslararası sistemi güç mücadeleleri üzerinden açıklayan köklü bir teorik yaklaşımdır. Bu anlayışa göre devletler, hayatta kalabilmek için güçlerini artırmak zorundadır. Ancak Neorealizm’in kurucularından Kenneth Waltz (1979), klasik realizmin bu görüşünden ayrılarak, güç arttırımının her durumda gerekli olmadığını, yalnızca ihtiyaç halinde başvurulması gereken bir araç olduğunu savunur. Waltz’a göre anarşik uluslararası sistem, devletleri güvenliklerini sağlamak adına belirli stratejiler izlemeye zorlar. Bu bağlamda Waltz’un güç dengesi yaklaşımı, klasik realizmin kötücül insan doğası varsayımından ziyade sistemin yapısal koşullarına vurgu yapar (Waltz 1979; Keyik ve Erol, 2019).

Waltz’un “Man, the State, and War” (1959) adlı eseri, dengeleme olgusunu birey, devlet ve uluslararası sistem olmak üzere üç analiz düzeyi üzerinden ele alır. Ancak Waltz, uluslararası sistemin yapısal-anarşik doğasını en belirleyici unsur olarak öne çıkarır. Napolyon Fransası örneği üzerinden, devletlerin hızla güçlenen aktörlere karşı ittifak kurma eğiliminde olduklarını ve bu durumun güvenlik ikilemlerine neden olabileceğini belirtir. Aynı zamanda güç dengesi yoluyla savaş ortamının önlenebileceğini ileri sürer (Waltz, 2009: 17-23).

Ancak Waltz’un sistem teorisi eleştirilerden muaf değildir. John Ruggie (1983), Waltz’un teorisinin normatif ve ideolojik boyutları dışarda bıraktığını savunur; sosyal ilişkiler ve tarihsel bağlamın analizlerde dikkate alınması gerektiğini ileri sürer. Robert Keohane (1984) ise Waltz’un teorisinin uluslararası işbirliği ve kurumsal yapılar bağlamında değişimi açıklamakta yetersiz kaldığını belirtir. Robert Cox (1981) ise Waltz’un yaklaşımının evrenselci ve aktörlerin deneyimlerini dışlayıcı olduğunu ifade ederek, eleştirisini Gramsci’nin hegemonya kavramı üzerinden temellendirir (Ünay, 1998: 207-216).

Dengeleme teorisinin önemli katkıcılarından biri olan Stephen Walt, 1985 tarihli “Alliance Formation and the Balance of World Power” adlı çalışmada, devletlerin yalnızca güç dengesine göre değil, aynı zamanda güvenlik tehdidine göre de ittifaklar kurduğunu savunur. Walt’a göre tehdit algısı; coğrafi yakınlık, askeri kapasite, saldırgan tutum ve yayılmacılık gibi faktörlerle şekillenir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği’nin nükleer kapasitesi ve Doğu Avrupa üzerindeki yayılmacı politikaları,

NATO'nun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Walt, ayrıca tehdit oluşturan güçlü bir aktörün yanında yer almanın (bandwagoning) saldırganlığı teşvik edebileceği konusunda da uyarır (Walt, 1985: 3-43).

Dengeleme teorisi, iç ve dış dengeleme, sert ve yumuşak dengeleme, pozitif ve negatif dengeleme gibi alt kategorilere ayrılabilir. İç dengeleme, bir devletin kendi kaynaklarını kullanarak güç arttırması anlamına gelir ve Waltz'un neorealist yaklaşımı bu türden dengelemeyi destekler. Morgenthau'nun klasik realizmi de bu bağlamda anarşik sistemin önemine işaret eder. Dış dengeleme ise ittifaklar ve işbirlikleri yoluyla yapılır (Özlük, 2017: 230-234). Sert dengeleme, yoğun güvenlik tehditlerinin olduğu, potansiyel rakiplerin güçlendiği ya da devletlerarası çatışmaların arttığı dönemlerde görülür. Soğuk Savaş sürecinde yaygın olan bu dengeleme biçimi, Soğuk Savaş sonrası dönemde yerini yumuşak dengelemeye bırakmıştır. Yumuşak dengeleme, resmi ya da gayri resmi bölgesel örgütler ve uluslararası güvenlik ağları üzerinden yürütülür (Özlük, 2017: 235-240).

Pozitif dengeleme, bir devletin güç kapasitesini artırmaya yönelik stratejiler geliştirirken; negatif dengeleme, diğer devletlerin kapasitesini sınırlamayı amaçlar. Türkiye'nin Suriye politikasında askeri kapasitesini artırması pozitif dengeleme örneği iken, Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrası yaşanan ekonomik ve diplomatik baskılar negatif dengelemenin somut bir örneğidir (Özlük, 2017: 234-235).

Sert ve negatif dengeleme, realizmin temel varsayımlarına uyumludur. Ancak günümüz uluslararası sistemi tam anlamıyla bir anarşi ortamı sunmamaktadır. Liberal düzende karşılıklı bağımlılıkların varlığı, bu anarşi ortamını yumuşatmakta ve Walt'un öne sürdüğü tehdit temelli dengeleme anlayışına daha esnek bir zemin sağlamaktadır (Esen, 2025: 36-43).

Hegemonya kavramı, Antik Yunan'da askeri ve siyasi egemenlik anlamında kullanılsa da modern anlamıyla Antonio Gramsci tarafından yeniden tanımlanmıştır. Gramsci'ye göre hegemonya yalnızca maddi güçle değil, ideolojik ve kültürel liderlikle sağlanabilir. Hegemon aktör, eğitim, medya ve sanat gibi üstyapı kurumları aracılığıyla kendi değerlerini evrensel normlar haline getirerek meşruiyet kazanır (Gramsci, 1992; Çağlar, 2022).

Bu çerçevede, hegemonya ile dengeleme arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Yalçın'a (2015: 212-221) göre, devletler ya çıkarları doğrultusunda hegemonun yanında yer alır ya da anarşik sistemin gereği olarak onu dengelemeye çalışırlar. Ancak hegemon aktörü desteklemek, ileride karşılaşılabilecek tehditlerin güçlenmesine yol açabilir. Bu nedenle, dengeleme çoğu zaman daha akılcı bir strateji olarak kabul edilir (Donnelly, 2021: 60-61).

Yirminci yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve sanayileşmesini tamamlamış ancak sistemde hâlâ marjinal konumda bulunan bazı devletler, "yükselen güç" olarak tanımlanmıştır. Bu kavram sadece ekonomik büyüklüğü değil, aynı zamanda siyasi ve diplomatik etkiyi de içermektedir (Bal ve Hecan,

2015: 34-47). BRICS ülkeleri bu bağlamda yükselen güçler arasında sayılmaktadır. Çin, Hindistan, Rusya, Suudi Arabistan ve BAE gibi aktörler enerji, nüfus, askeri kapasite ve ekonomik güç bakımından küresel sistemde başat rol oynamaktadır. Ancak bu ülkeler, mevcut ABD hegemonyası içerisinde istedikleri konumu bulamamaktadır.

Özellikle Çin ve Rusya'nın güç birikimi ve sistematik olarak ABD ile rekabet etmeleri, BRICS ülkelerinin çok yönlü bir dengeleme stratejisi izlediklerini göstermektedir. Bu nedenle BRICS, yalnızca ekonomik bir platform olmanın ötesinde, ABD hegemonyasına karşı alternatif bir dengeleme yapısı olarak da değerlendirilmelidir.

Son yıllarda realizm ve dengeleme teorileri üzerine yapılan akademik çalışmalar, klasik yaklaşımların ötesinde uluslararası sistemde güç dinamiklerinin daha karmaşık ve çok katmanlı olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Mearsheimer (2019) klasik güç mücadelesi ve hegemonya rekabetine vurgu yaparken, günümüz koşullarında devletlerin yalnızca askeri kapasite değil, ekonomik, teknolojik ve siber alanlarda da denge arayışına girdiklerini belirtmektedir. Bu bağlamda, güç artırımı salt askeri anlamda değil, çok boyutlu stratejik araçlarla yürütülen bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, Grieco ve Ikenberry (2021) gibi yeni kuşak realistler, uluslararası düzenin istikrarının yalnızca güç dengesi ile değil, kurumlar ve normlar aracılığıyla sağlandığını vurgulayarak Waltz'un yapısal realizmine eleştirel katkılar sunmaktadır. Bu yaklaşım, uluslararası sistemdeki anarşik yapının tamamen kaotik olmadığını, devletlerin ortak kurallar ve iş birlikleriyle düzen arayışında olduklarını göstermektedir.

Dengeleme stratejilerinin günümüzdeki uygulanış biçimleri de değişim göstermektedir. Geleneksel anlamda sert dengelemenin yanı sıra, yumuşak dengeleme ve hibrit ittifaklar önem kazanmıştır. Örneğin, Acharya (2020) güç dengesi teorisinin Asya-Pasifik bölgesinde yükselen güçlerin çok taraflı iş birlikleri ile yeniden şekillendiğini belirtmektedir. Türkiye'nin Suriye ve Doğu Akdeniz'de uyguladığı çok boyutlu diplomasi ve askeri hamleler, bu yeni dengeleme anlayışına örnek olarak gösterilebilir. Benzer şekilde, Hurrell (2018) yükselen güçlerin uluslararası normları yeniden şekillendirme çabalarının dengeleme teorisine yeni bir boyut kazandırdığını savunmaktadır. Bu çerçevede, dengeleme artık sadece güç artışı veya ittifaklar kurmak değil, aynı zamanda normatif ve kurumsal alanlarda etkinlik sağlamayı da kapsamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye gibi orta güçlerin çok katmanlı ve esnek dış politika stratejileri, klasik dengeleme paradigmasının ötesinde yeni güç dinamiklerinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında kurduğu kurumsal düzen ve sahip olduğu askeri, ekonomik, teknolojik kapasiteyle uluslararası sistemin başat hegemon gücü haline gelmiştir. Ancak bu hegemonik konum, 21. yüzyılda yalnızca küresel ölçekteki meydan okumalarla değil, aynı zamanda kendi içinde yaşanan sosyo-politik dönüşümlerle de sarsılmaya başlamıştır. Bu bağlamda BRICS

oluşumu, hem ekonomik kapasitesi hem de artan diplomatik etkisiyle, ABD hegemonyasına karşı çok boyutlu bir dengeleme stratejisinin ürünüdür. BRICS'in yükselişi, sadece bir güç paylaşımı meselesi değil, aynı zamanda Batı merkezli uluslararası düzenin meşruiyetine yönelik normatif bir meydan okumayı da içermektedir. Dolayısıyla bu çalışma, realizmin hegemonya ve dengeleme kavramları ışığında, BRICS'in küresel düzende nasıl konumlandığını anlamaya çalışmakta; aynı zamanda ABD'nin hâkimiyetine karşı yükselen alternatif yapıları teorik bir çerçeveye analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki bölüm ABD hegemonyasının düşüşüne dair tartışmaları irdelemiştir.

ABD Hegemonyasının Düşüşü Tezine Yeniden Bakış

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD öncülüğünde kurulan liberal uluslararası düzen, başlangıçta Avrupa ve Japonya gibi Batı müttefikleriyle şekillenirken, zamanla birçok yeni devletin bu sisteme entegrasyonu yeni uyum sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Savaş sonrasında, bu düzen esas olarak ABD'nin liderliğinde; Avrupa Birliği, NATO, Dünya Bankası, IMF gibi çok sayıda finansal ve kurumsal yapı aracılığıyla organize edilmiş karmaşık ve çok katmanlı bir işleyişe sahip olmuştur. Bu yapılar, küresel ekonomik büyümeyi desteklerken aynı zamanda güvenlik politikalarının koordinasyonunu sağlamıştır. Ancak, 21. yüzyıla girerken uluslararası sistem, yalnızca devletler arası ilişkilerle değil, terörizm, kitlesel silahlanma, iklim değişikliği gibi küresel sorunlarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu zorluklar, devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerini karmaşıklaştırmış ve krizlerin çok boyutlu yönetimini gerektirmiştir. Özellikle, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından sisteme dahil olan yeni devletler ve yükselen ekonomik ve siyasi aktörler, başta ABD ve Avrupa olmak üzere Batı merkezli güç dengeleri ve karar alma mekanizmalarına itiraz etmeye başlamış, kendi söz haklarını ve temsil alanlarını genişletmek istemişlerdir. Bu durum, liberal düzenin normatif yapısında ve işleyişinde önemli değişikliklere yol açmış ve çok kutuplu bir dünyanın şekillenme sürecini hızlandırmıştır (Ikenberry, 2018: 18-19).

ABD hegemonyasının gerilemeye başladığına dair tartışmalar, Soğuk Savaş döneminde Küba Füze Krizi, Vietnam Savaşı'nın kaybedilmesi ve Helsinki Süreci sonrasında, kutup devletlerin birbirlerinin etki alanlarını karşılıklı olarak kabul etmeleriyle şekillenmiştir (Ikenberry, 2018). 2001-2003 yıllarında ABD'nin Irak ve Afganistan işgalleri, müttefikler nezdinde saygınlığını zedelemiş ve ABD'nin uluslararası prestijinde önemli bir erozyona yol açmıştır (Poyraz, 2019; Dinç & Yurdabak, 2021). 11 Eylül saldırılarının ardından liberal uluslararası düzenin temel taşlarından biri olan karşılıklı güven ve normlara olan inanç sarsılmış; Rusya, Çin ve Brezilya gibi yükselen güçler, bu sistemin güvenliğinden sorumlu olmalarına rağmen, gerektiğinde uluslararası normları ihlal etmekten çekinmeyeceklerini göstermişlerdir (Kurtbağ, 2020). Özellikle 2000'li yıllarda Bush yönetiminin tek taraflı ve müttefiklerinden uzak politikaları, uluslararası normların göz ardı edilmesiyle birleşerek

ABD'nin meşruiyetini sorgulanır hale getirmiştir (Hurrell, 2018). 2008'de yaşanan Rusya-Gürcistan savaşı ise ABD hegemonyasına yönelik ciddi bir darbe olarak yorumlanmıştır; Rusya'nın bölgesel inisiyatifi tek başına kullanması ve buna karşı etkili bir karşı gücün bulunmaması hegemonik üstünlüğü zayıflatmıştır (Kantarcı, 2012; Acharya, 2020). Bu gelişmeler, uluslararası sistemde çok kutupluluğa doğru bir kayışın sinyallerini vermiştir. Bu yeni sistemde, karşılıklı ekonomik ve siyasi bağımlılıkların zayıflamasıyla birlikte, yükselen güçler kendilerine daha fazla söz hakkı talep etmişlerdir (Ikenberry, 2018).

2018'de yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde, sistemin rekabetçi bir ortamda olduğu vurgulanmış ve Rusya, Çin, Kuzey Kore ile İran'ın öne çıkan tehditler olarak belirtildiği görülmüştür (Esen, 2025). İran'ın nükleer programı ve Orta Doğu'daki bölgesel nüfuzu, Kuzey Kore'nin nükleer kapasitesi ve Çin'in Asya-Pasifik'te artan etkisi, ABD'nin küresel rekabet alanlarını belirginleştirmektedir (Mearsheimer, 2019). ABD'nin bu rakiplerle çekişme halinde olduğu bölgelerde –Orta Doğu'da Rusya ve İran, Asya'da Çin ve Kuzey Kore– güç dengeleri giderek karmaşılaşmaktadır (Hurrell, 2018). Bruce Russett, Harvey Starr ve David Kinsella gibi realist teorisyenler, ABD hegemonik gücünün sürdürülebilirliğinin sınırlı olduğunu ve yeni bölgesel güçlerin yükselişinin kaçınılmaz olduğunu öne sürmüştür (Kantarcı, 2012). Buna karşın Samuel Huntington (1996), Batı medeniyetinin Soğuk Savaş sonrası dönemde üstünlüğünü koruyacağını savunmakla birlikte, bu dönemin aynı zamanda Batı dışı medeniyetlerin, özellikle de İslam ve Çin medeniyetlerinin yükselişe geçeceği, dolayısıyla medeniyetler arası çatışma potansiyelinin artacağı bir süreç olacağını öngörmüştür. Huntington'a göre, Batı'nın evrensel değer iddiası, yalnızca dış aktörlerin değil, aynı zamanda Batı toplumlarının içindeki değişim dinamiklerinin de tepkisini çekmektedir. Bu dönüşümün çarpıcı bir ifadesi, 2016 yılında Donald Trump'ın liderliğinde ortaya çıkan “Make America Great Again” (MAGA) hareketiyle gözlemlenmiştir. MAGA, yalnızca dış politikada daha korumacı ve içe dönük bir yaklaşımı gündeme getirmemiş; aynı zamanda Amerikan toplumunda, ABD'nin küresel liderliğinin zayıfladığı yönündeki algının derinleştiğini de ortaya koymuştur (Volle, 2025). Trump'ın başkanlığı, ABD hegemonyasının artık yalnızca dış rakiplerden değil, içeriden gelen toplumsal ve siyasal huzursuzluklardan da etkilendiğini gösteren sembolik bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu tartışmalara rağmen, ABD askeri kapasitesi ve ekonomik gücü açısından küresel liderliğini sürdürmektedir. Soğuk Savaş sonrası dokuz defa askeri müdahale gerçekleştirmiş olması, sistemin çöküşüne yol açmamış, aksine ABD'nin küresel düzen üzerindeki etkisini korumasına katkı sağlamıştır (Ikenberry, 2018). Doların uluslararası rezerv para birimi olarak konvertibilitesi ve finansal yaptırımlardaki etkinliği, ABD'nin ekonomik hegemonya alanında güçlü kalmasını sağlamaktadır (Dinç ve Yurdabak, 2021). Ancak artan finansal yaptırımlar ve alternatif sistemlerin

gelişimi, doların bu üstünlüğünü tehdit etmektedir (Acharya, 2020). Bu bağlamda, ABD hegemonya yapısının sürdürülebilirliği uluslararası güç dengeleri, ekonomik rekabet ve çok kutuplu dünya düzenindeki gelişmeler ışığında devam eden bir tartışma konusudur. Elbette yüксеle güçler ve BRICS platformu bu tartışmada önemli bir yere sahiptir. Aşağıdaki bölüm bu platformun gelişimine odaklanmıştır.

Yükselen Güçler ve BRICS Platformuna Yeniden Bakış

Avrupa Birliği dışında kalan ve küresel sistemde yükselen ekonomik ve siyasi etkileriyle dikkat çeken dört ülke — Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin — 2000’li yılların başında BRIC platformunun kurucu üyeleri olarak bir araya gelmiştir (Viotti ve Kauppi, 2017: 89). BRIC kısaltması (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin’in İngilizce adlarının ilk harflerinden oluşmaktadır.) ilk defa 2001 yılında Jim O’Neill tarafından hazırlanan Goldman Sachs raporunda kullanılmıştır. O’Neill’in tahminine göre adı geçen gelişmekte olan ülkeler ekonomik olarak sistemde etkin olma potansiyeline sahip ülkelerdir (Teke, 2024: 1). O’Neill’a göre 2001 ve 2002 yılları sonrasında gelişmekte olan piyasa ülkelerinin gayri safi yurt içi hasılası G7 ülkelerini aşacaktır. Brezilya, Rusya, Çin ve Hindistan oluşan bu ülkeler dünya piyasasındaki değerleri artacak ve küresel ekonomiye etkileri nedeni ile önemli sorunlara neden olacaktır (O’Neill, 2001: 1). BRICS, O’Neill’in ortaya attığı resmi olmayan bir grup olsa da 2006 yılında, BM 61. Dönem Genel Toplantısı’nda bakanlar düzeyinde ülke liderleri bir araya gelerek BRICS için girişimlerde bulunmuşlardır. BRICS ülkelerinin bir araya gelmesinde 2008 ekonomik krizi etkili olmuştur. BRICS küresel sistem içinde IMF ve WB gibi oluşumların oylamalarında ABD’nin sahip olduğu yüksek oy gücü ile tasarıların ABD onayı olmadan geçememesini eleştirerek ABD’ye bağımlı olmak istememektedir (Poyraz, 2019: 437; Shameem ve Jayaprasad, 2020: 13). BRICS ülkeleri kendilerini bu sistemin dönüştürücüleri olmak yerine sistem içinde var olan ve çıkarları için müzakereci rolü üstlenen bireyler olarak sunmaktadır. BRICS ülkeleri kendilerini stratejik ortaklık şemsiyesi altında bulunan ülkeler açıklamasının yanı sıra küresel yönetim için söz hakkı arayan ülkeler için müzakere aracı olarak konumlandırmaktadır. Ticari ilişkileri geliştirerek geniş pazar yelpazesine sahip olmayı ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir (Venture, 2024: 3-4; Shameem ve Jayaprasad, 2020: 3; Putri ve Santoso, 2023: 15). BRICS, yükselen ve gelişmekte olan ülkelerin finansal fırsatları üzerine kurulmuş olsa da bunun ötesine geçerek kalkınma, barış ve güvenlik, enerji, iklim değişikliği ve göç gibi sosyal konuları içeren küresel yönetimle ilgili farklı konuları da bünyesine dahil etmiştir.

BRICS platformu Batının egemenliğindeki WB ve IMF kurumlarına alternatif arayışı olarak Yeni Dünya Bankası’nın (NDB) kurulmasını sağlamıştır. NDB sadece alt yapı ve sürdürülebilirlik odaklı bir yapıdır. Eşit oy hakkı gibi çoğulcu yaklaşımlar benimsenmiştir. Belli standartlara ve şartlara zorlama yoktur. Diğer bankaların dolar ve avro cinsinden sağladığı finansmanları yerel para birimleri

ile sağlaması borçluların aldığı riskleri minimuma indirmesine ve sermayeyi desteklemede yardım sağlamaktadır (Hooijmaaijers, 2021: 3-5). BRICS, NDB ile yerel para birimlerin kullanılmasını desteklemesi, üye ülkelerin para birimlerinde yavaş da olsa artış sağlayacaktır. Uluslararası Ödemeler Bankasının 2019 yılındaki son üç yıllık anketine göre Çin renminbisi, İsviçre frankı sonrası en aktif sekizinci para birimi olmuştur. Böylece doların hakimiyetini doğrudan sınırlamasa da diğer revaçta olan para birimlerinin piyasa payını azaltacaktır (Liu ve Papa, 2022: 23). Bankanın üyelik için BRICS üyeliği şartının aramaması genişlemeye zemin hazırlayacak atımlardandır. IMF'ye oranla daha düşük faizler verilmesi, makul kredilerin verilmesi genişlemeyi destekleyecek bir diğer atılım olarak göze çarpmaktadır. Yeni Kalkınma Bankası kuruluşundan bugüne 96 projeye 33 milyar dolar finansman sağlamıştır (Yücel, 2025).

BRICS ülkelerinin bir diğer atılımı ise ortak para birimi düşüncesidir. Yerel birimlerinin uluslararası ticarette kısıtlamalar içermesi nedeni ile yerel firmalar dolar üzerinden işlem yapacak ve risk almayacaktır, düşüncesi ortak birimi düşüncesini doğurmuştur (Kandratov, 2020: 131). Çünkü uluslararası ticarette yerel para birimlerinin kullanılması, yerelden yerele ticaret konusunda dengede olan ulusların nadirliği yüzünden zordur. Oluşturulmak istenen bu yeni birimin yerel para birimlerinin yerini mi alacağı yoksa var olan birimler ile paralel olarak mı işleyeceği sorusu cevaplanmamıştır (Smith, 2025). Ortak birim sağlandığı takdirde döviz üzerindeki dalgalanmaları azaltıp istikrar sağlayabilir. Daha öngörülebilir bir ortam hazırlamasının yanı sıra üye ülkeler arasındaki yatırım masraflarını azaltacağı için yatırımı destekleyecektir. Daha kapsayıcı sonuç olarak iş birliği ortamını geliştirerek ticareti hızlandıracak, şeffaflık ve rekabet konusunda iyileştirmeler sunacaktır (Gift, 2024). Göreve başlamadan önce ABD Başkanı Trump'ın doların ticaret birimi olmasını değiştirmek isteyen BRICS ülkelerine ABD ticaretlerinde %100 gümrük vergisi tehdidi BRICS'in dolara bağımlılık azaltma ve alternatif arayışını hızlandırmıştır (Holtzmann ve Voort, 2025). Ancak BRICS platformu ortak para birimini sağlayacak alt yapıdan yoksundur. Bu girişim sadece dünya gündemine ses getirme isteklerini yansıtmaktadır (Kalaycıoğlu, 2024).

2024 yılında BRICS genişleyerek, Suudi Arabistan, Arjantin, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Etiyopya ve İran'ın katılımları ile BRICS+ haline gelmiştir. Brezilya, Hindistan, Rusya, Etiyopya gibi ülkelerin sahip olduğu tarım gücü sayesinde BRICS ülkeleri dünya tarımsal üretiminin üçte birini elinde bulundurmaktadır. Gıda krizleri karşısında önemli bir jeopolitik güce sahiptir (Venture, 2024: 1-3). İran, Suudi Arabistan ve BAE'nin katılımıyla BRICS dünya petrol üretiminin yarısına sahip olacaktır. Aynı zamanda tüketimin ise %35'ini karşılayabilir hale gelecektir (Feingold, 2024). Güç dengelerindeki değişim G7 ülkelerinin etkisini zorlaştıracaktır. Aynı zamanda genişleme sonrası elde edilen jeopolitik güç, döviz ve emtia ürünleri konusunda platformu söz sahibi konumuna yükseltebileceği ifade edilmektedir (Ahmed et al. 2025: 48). 2025 yılında Etiyopya ve İran'ın

ardından Endonezya'nın da BRICS ülkelerine üye olmasıyla toplam 11 üyeden oluşan BRICS, 3,5 milyardan fazla toplam nüfusa sahip olmuştur. 2025 yılında Endonezya'nın da tam üye olmasından sonra BRICS ülkeleri küresel gayri safi yurt içi hasılanın %46'sını oluştururken dünya nüfusunun %55'ini oluşturmaktadır (Holtzmann ve Voort, 2025). Sahip olduğu kapasite G7 geleneksel yapılarına denge unsuru haline gelmesini sağlamaktadır (Ahmed, et al. 2025: 45).

BRICS ülkeleri sisteme dahil olan ülkelerin artması ile ABD'nin uyguladığı ambargoları aşma ve Batı pazarı yerine alternatif pazarlara ulaşım imkânını bulmaktadır. Buna bir örnek Euronews (2023) haberine göre ABD'nin Rusya'ya uyguladığı ambargonun ihlal edilmesine destek veren ülkelere yaptırım uygulama kararı almasıdır. Zira içinde Türk vatandaşlarının da bulunduğu Çin ve BAE vatandaşı yüzlerce kişi için yaptırım kararı alınmıştır.

BRICS platformu, yükselen devletlerin kendi aralarında ABD hegemonyasının kurulu düzeni karşısında ekonomik iş birliğine dayalıdır. Sisteme entegre olmak için bir araya gelen ülkelere oluşturmaktadır. Batı dünyasının hâkim olduğu avro ve dolar gibi uluslararası sistemde geçerli para birimlerine alternatif arayışları içindedirler. ABD'nin tek taraflı veto yetkisi bulunan Bretton Woods ikizleri, IMF ve WB alternatifi Yeni kalkınma Bankasının kurmuşlardır. Dünya siyaseti üzerinde nüfus, gıda, enerji, politik ve askeri pek çok alanda söz sahibi olabilecek konumdadır. Bu girişimler, kuruluşundan bu yana BRICS'in istediği ve çok kutuplu küresel yapı için attığı elle tutulur adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. BRICS kurmaya çalıştığı yapı ile ABD'nin kurduğu uluslararası yapıya paralel bir opsiyon olma yolunda ilerlemektedir demek yanlış olmayacaktır. Tüm bu çerçeveyi dengeleme teorileri üzerinden okumak mümkündür. BRICS ülkeleri öncelikle hegemon ile bireysel çatışmalardan kaçınmak ve çatışmaları aşmak için küresel düzlemde kendine yeni ortaklar arayışındadır. Bu sayede fikirler küresel sistemde daha çok karşılık bulacaktır ve meşruiyet kazanma ihtimali artacaktır. BRICS'in kurmaya çalıştığı paralel yapı ile kurulu sistemin parçası olan aktörler eksiltileceği için negatif dengeleme sağlanacaktır. Aynı zamanda kendi sistemlerine dahil olan devletleri ekonomik olarak güçlendirme girişimleri pozitif dengelemeye de örnek olarak verilebilir. Kısaca BRICS platformu bizzat ABD hegemonyası ile kafa kafaya yarışmak yerine, ittifaklar aracılığıyla kurulabilecek tüm dengeleme stratejilerini kullanmaya çalışmaktadır. BRICS ülkeleri için genel ifade, ABD hegemonyasının ve sistemin kendileri için oluşturduğu sorunlar ve tehdit algısı olacaktır.

BRICS Platformuna Yönelik Eleştirilere Yeniden Bakış

BRICS platformunun genişleme süreci, küresel güç dengelerinin yeniden şekillenmesine yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir. Ancak bu sürecin yapısal çelişkiler ve içsel uyumsuzluklar barındırması, platformun istikrarı ve etkinliği açısından ciddi soru işaretleri doğurmaktadır. Bu

çerçevede yapılan eleştiriler, sadece teknik uyum sorunlarına değil, aynı zamanda normatif, jeopolitik ve kurumsal düzeydeki gerilimlere işaret etmektedir. Aşağıda, BRICS'in genişleme sürecine ve platformun genel yapısına yönelik temel eleştirel değerlendirmeler BRICS'in uluslararası sistemdeki rolünü de tartışmalarım hedefine almaktadır. Bu bağlamda bu bölüm hem bugüne dair yapısal sorunları hem de geleceğe dair sistemsal kurumsallaşma sorunlarını analiz ederek farklı eleştirileri bütüncül bir yaklaşımla yeniden değerlendirmiştir.

BRICS'in Genişleme Sürecine Dair Yapısal Eleştiriler

Çin ve Rusya'nın genişleme konusundaki isteklerine karşın, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika gibi üyeler, büyüme kriterleri ve ihtiyatlılık çağrılarıyla dikkat çekmektedir. Bu ülkeler, genişleyen bir platformda kendi etki potansiyellerinin azalacağı endişesini taşımakta ve kendilerini Batı karşıtı bir blok olarak tanımlamamaktadır (Wang, 2023; Delcourt, 2024). Genişlemenin ekonomik anlamda BRICS'in ağırlığını artıracığı öngörülse de, artan siyasi çeşitlilik ve jeopolitik gerilimler platformun uyum sürecinde önemli engeller oluşturabilir. Yeni üyelerin çeşitliliği, tutarlı ve hızlı karar alınmasını zorlaştırırken, Suudi Arabistan, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin katılımı platformun demokratik niteliğine dair ciddi soru işaretleri doğurmaktadır (Ahmed, et al 2025: 51).

Daron Acemoğlu, Suresh Naidu, Pascual Restrepo ve James Robinson ve (2023) tarafından yapılan çalışmalar, demokratikleşmenin yalnızca ekonomik büyümeyi hızlandırmakla kalmayıp, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerine yatırımı da artırdığını göstermektedir. Bu bağlamda, BRICS'in otoriter rejimlerden yeni demokrasilere kadar heterojen yapısı, karar alma süreçlerinde ciddi sıkıntılar yaratmaktadır (Ahmed et al., 2025: 51). Farklı coğrafyalardan ve siyasi rejimlerden gelen üyeler arasında ortak bir üst kimlik ve vizyonun bulunmaması, platformun ideolojik tutarlılığını zayıflatmaktadır. İnsan hakları ve demokrasi konularındaki ılımlı söylemler, özellikle Rusya'nın Ukrayna'daki saldırgan politikaları, İran ve Suudi Arabistan arasındaki vekalet savaşları, Çin'in Uygur Türklerine yönelik baskıları ve Hindistan ile Etiyopya'nın iç politikalarındaki sorunlar nedeniyle eleştirilere hedef olmakta; BRICS'in anti-empyrist girişimlerden çok uzak olmadığını sergilemektedir (Poyraz, 2019: 443-444; Delcourt, 2024). Öte yandan BRICS, ABD hegemonyasına meydan okuyan, jeopolitik çatışmaların yoğunlaştığı bir dönemde yeni kurumlar kurarak ve üye sayısını artırarak küresel düzeyde etkili bir dengeleme aracı hâline gelmiştir (Papa ve Han, 2025: 92). Bu bağlamda, BRICS'in kurumsal kapasitesini artırmaya yönelik çabaları, hem ekonomik hem de jeopolitik düzlemde ABD liderliğindeki Batı merkezli yapıya alternatifler sunma amacını taşımaktadır. Zira Çin ve Rusya'nın bu süreçteki öncü rolleri, BRICS'in sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi bir dengeleme aktörü olarak da yeniden konumlandığını göstermektedir. Ancak yapısal sorunlar bu süreçlere dair eleştirileri artırmaktadır.

Üyelik Kriterleri ve Normatif Gerilimler

BRICS'in genişleme sürecinde en dikkat çekici boşluklardan biri, üyelik için öngörülen kriterlerin belirsizliğidir. Mevcut beşli yapının ötesine geçme arzusunun siyasi motivasyonlarla mı, yoksa uzun vadeli kurumsal hedeflerle mi belirlendiği açık değildir. Bu durum, yeni üyelerin platforma dahil edilmesinde nesnel ölçütler yerine jeopolitik yakınlık ve stratejik faydaların ön planda tutulduğu izlenimini yaratmaktadır. Genişleme süreci, BRICS'in liberal normlara dayalı bir alternatif sistem mi kurmak istediği, yoksa yalnızca Batı'yı dengeleyecek esnek bir çıkar koalisyonu mu olduğu sorusunu gündeme getirmektedir.

Çok Çeşitlilik ve Karar Alma Mekanizmalarındaki Zorluklar

BRICS'in farklı bölge ve ideolojilerden oluşan yapısı, ortak çıkarlar açısından ciddi bir meydan okuma yaratmaktadır. Üye ülkelerin çok farklı politik, ekonomik ve stratejik çıkarları platformun kolektif hareket kabiliyetini sınırlamaktadır (Putri ve Santoso, 2023: 18). Örneğin Güney Afrika'nın Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne bağlılığı, Rusya'nın Putin'in Güney Afrika'da tutulmaması meselesinde büyük bir soruna dönüşmüştür. Bu durum hem Batı ile ilişkilerde hem de BRICS içi dayanışmada gerilime yol açmıştır (Stuenkel, 2023). 2022 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi oylamalarında Brezilya'nın Rusya'yı kınaması, diğer üyelerin çekimser kalması ise platformun uyumunu ve ortak duruşunu sorgulamaktadır (Júnior ve Branco, 2022: 7-8). 2024 Kazan zirvesinde Çin ve Brezilya liderlerinin çatışmaların tırmanmaması çağrısı yapmaları, BRICS'in ekonomik ve jeopolitik çıkarlar ekseninde hareket ettiğinin altını çizmektedir (Viner, 2024).

Platforma yeni katılan üyelerle beraber ortaya çıkan bölgesel anlaşmazlıklar da iş birliğini zorlaştırmaktadır. İran-Suudi Arabistan arasındaki mezhepsel ve bölgesel hegemonya mücadelesi, Hindistan-Çin sınır çatışmaları gibi meseleler, BRICS'in iç dinamiklerini karmaşıklştırmaktadır (Çapar ve Koç, 2023: 28-32; Verma ve Papa, 2021: 510-512). Özellikle Çin ve Hindistan arasındaki ekonomik iş birliği ihtiyacına rağmen sınır gerilimleri ve bölgesel stratejik rekabet, NDB gibi ekonomik kurumlarda denge sağlanmasını güçleştirmektedir (Hooijmaaijers, 2021: 5-6).

Ortak Para Birimi ve Kurumsallaşma Sorunları

BRICS ülkeleri arasında ortak para birimi tartışmaları gündeme gelse de, mevcut ekonomik dengesizlikler ve üye ülkeler arasındaki farklı büyüme oranları, böyle bir geçişin önündeki başlıca engellerdir. Ortak para birimi, ekonomik bağımsızlık ve koordinasyon zorlukları ile beraber kaynak paylaşımı yükümlülüklerini artırabilir. Bu nedenle, güven ortamının yetersizliği ve farklı ulusal çıkarlar, ortak birimin kısa vadede gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır (Gift, 2024).

BRICS'in kurumsallaşmış güçlü yapılarının olmaması, platformun uluslararası arenada G7 gibi yerleşik kurumlarla rekabet etmesini engellemektedir. Platformun deneyim eksikliği, ABD hegemonyasının devam etmesine olanak tanımakta ve BRICS'in küresel sistemdeki etkinliğini

sınırlamaktadır (Ahmed et al., 2025: 51). ABD'nin hegemonik konumu çeşitli meydan okumalarla karşılaşsa da, güç ve meşruiyet dengesi korunduğu sürece sistemin sürdürülebilir olduğu düşünülmektedir (Esen, 2025: 42).

BRICS'in Uluslararası Sistemdeki Rolüne Dair Kalkınma Perspektifinden Eleştiriler

BRICS'in uluslararası sistemde alternatif bir düzen kurma kapasitesi, hâlen tartışmalıdır. ABD hegemonyası zayıflasa da, mevcut sistemdeki en güçlü aktör olarak etkisini sürdürmektedir. Yeni bir küresel sistemin inşası, yalnızca Batı dışı güçlerin bir araya gelmesiyle değil, aynı zamanda bu güçlerin kendi aralarındaki uyum, kurumsal yetkinlik ve meşruiyet üretme kapasiteleriyle mümkün olabilir. Bu bağlamda, BRICS'in alternatif bir küresel yönetim modeli sunma iddiası, ciddi sınamalarla karşı karşıyadır.

Her ne kadar BRICS+ yapısı gelişmekte olan ve bölgesel güçleri bünyesine katarak genişlemeye çalışsa da, Çin ve Rusya'nın belirgin liderliği altında şekillenen hiyerarşik yapı, çok kutupluluk iddiasını zayıflatmaktadır. Bu durum, BRICS'in eşitlikçi bir yapıdan ziyade, Çin ve Rusya'nın Batı'ya karşı yürüttüğü alternatif bir emperyal stratejinin aracı hâline geldiği yönünde eleştiriler doğurmaktadır (Pröbsting, 2023; Delcourt, 2024). Çin'in BRICS ve Yeni Kalkınma Bankası (NDB) aracılığıyla Batı karşısında güvenilir bir aktör imajı oluşturma çabası, bu stratejik yönelimi desteklemektedir (Yıldırımçakar, 2024; Calilov, 2025: 85-102).

Ekonomik anlamda da BRICS içinde dengesiz bir yapı göze çarpmaktadır. Çin'in platform içerisindeki ekonomik payı ve yatırım kapasitesi giderek artarken, diğer üyelerin ağırlığı sabit kalmakta ya da gerilemektedir. Çin'in renminbi politikaları ve dış yatırım stratejileri, özellikle Afrika ve Güney Asya gibi bölgelerde ekonomik bağımlılık ilişkilerini yeniden üretmekte, BRICS içi rekabeti körüklemektedir (Agarwal ve Kumar, 2023; Kandratov, 2020).

BRICS'in “Güney-Güney iş birliği” söylemi, özellikle Afrika kıtası üzerinden test edilmektedir. Son zirvelerde Afrika'nın stratejik önemi vurgulansa da, ticaret yapısındaki dengesizlikler dikkat çekmektedir. Çin'in Afrika'ya ihracatının büyük çoğunluğu işlenmiş mallardan oluşurken, Afrika ülkeleri hammadde ihracatçısı konumundadır. Bu durum, eşitlik temelli bir iş birliğinden ziyade, yeni bir sömürü ilişkisine işaret etmektedir. Böylelikle BRICS'in kalkınma söylemi, pratiğe döküldüğünde Batı-dışı ancak Batı-benzeri bir asimetrik ilişki modeli üretmektedir (Delcourt, 2024).

Sonuç olarak, BRICS'in mevcut yapısı ve stratejik yönelimi, küresel eşitsizlikleri sorgulayan alternatif bir sistem inşasından çok, mevcut güç yapılarının yeniden dağıtımı üzerine kurulu görünmektedir. Bu bağlamda, BRICS'in kalkınma perspektifinden sürdürülebilir ve kapsayıcı bir küresel vizyon sunabilmesi için içsel yapısal dengesizlikleri aşması, demokratik meşruiyet sorunlarını çözmesi ve çok kutupluluk ilkesini normatif düzeyde kurumsallaştırması gerekmektedir.

Sonuç Yerine: Yükselen Glerin Dengeleme Girişimi

Uluslararası ilişkilerde dengeleme, hegemon gücün etkisini sınırlamak veya karşılamak isteyen aktörlerin başvurduğu temel stratejilerden biridir. Özellikle ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde kurduğu liberal hegemonya, zamanla artan yapısal eşitsizlikler ve meşruiyet krizleri nedeniyle sorgulanır hâle gelmiştir. Bu bağlamda, Çin ve Rusya gibi büyük güçlerin öncülüğünde şekillenen BRICS, mevcut düzenin tek taraflı yapısına alternatif oluşturma iddiasıyla ne çıkmaktadır. Ancak bu dengeleme çabası, yalnızca asker ve ekonomik kapasiteye değil, aynı zamanda normatif, kurumsal ve çok taraflı iş birliği mekanizmalarına da dayanmak zorundadır. BRICS'in ortaya çıkışı ve gelişimi, bu nedenle sadece bir g birikimi değil; aynı zamanda mevcut hegemon düzenin sınırlarını zorlayan, yeni bir küresel yönetişim arayışının parçası olarak da okunabilir.

BRICS lkeleri söylem ve eylem düzeyinde çoğu zaman tutarsız bir görüntü sergilemektedir. Platformun yeleri arasındaki ilişkilerin çoğunlukla ulusal çıkarlar temelinde biçimlenmesi, uzun vadede içsel çözülmelere ve iş birliği krizlerine neden olabilecek yapısal kırılğanlıkları beraberinde getirmektedir. ye devletlerin çoğunun otoriter rejimlerle yönetilmesi, karar alma süreçlerinde şeffaflık ve kapsayıcılık eksikliği yaratmakta; bu durum, BRICS'in demokratik bir meşruiyet üretme kapasitesini ciddi biçimde sınırlamaktadır. Genişleme sürecinde herhangi bir ideolojik ya da yönetişim standardının belirlenmemiş olması, gelecekte Kuzey Kore gibi kapalı ve baskıcı rejimlerin platformda yer alma ihtimalini de gündeme getirmektedir.

BRICS yeleri, kendilerini Batı'ya alternatif bir yapı olarak konumlandırırsalar da, bu lkeler Batı sisteminden bütünüyle kopmamış, aksine mevcut uluslararası yapının sunduğu fırsatlardan kendi çıkarları doğrultusunda faydalanmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda BRICS, mevcut sistemin dışında yer alan ülkelerin, sistem içi birikimden pay alma arayışını temsil etmektedir. Dolayısıyla BRICS'in yeni bir uluslararası düzen kurma hedefi bulunmamaktadır; daha çok mevcut düzenin içinde, yükselen güçlerin çıkarlarını korumaya yönelik pragmatik bir strateji izlenmektedir.

Platformun lider ülkesi olarak öne çıkan Çin, her ne kadar BRICS aracılığıyla küresel gücünü artırmayı hedeflese de, doğrudan bir hegemonya kurma niyetini açıkça beyan etmemektedir. Ancak Çin'in ekonomi ve kalkınma eksenli girişimleri, özellikle Güney Küre lkeleri nezdinde yeni bir Doğu merkezli ekonomik düzenin zeminini oluşturmaktadır. Bu bağlamda BRICS, Çin'in yumuşak güç kapasitesini kullanarak hegemonik pozisyonunu güçlendirdiği bir araç işlevi görmektedir.

BRICS ortaklığı, askeri ya da güvenlik temelli katı bir birlik olmaktan çok, Batı dışı iş birlikleriyle şekillenen kalkınma odaklı ekonomik bir platform niteliğindedir. Papa ve Han'a (2025: 77) göre BRICS, dış tehditler karşısında dengeleme arayışında olan ülkeler için bir güvenlik alternatifi değil, daha çok ekonomik bağımsızlıklarını artırma çabasıyla hareket eden bir forumdur. Bu bağlamda

BRICS, özellikle Çin ve Rusya'nın öncülüğünde Amerikan hegemonyasına karşı yumuşak ve çok yönlü bir dengeleme mekanizması olarak değerlendirilebilir.

Tüm yapısal ve ideolojik farklılıklara rağmen BRICS, son on yılda görece istikrarlı bir ekonomik işbirliği süreci oluşturmayı başarmıştır. Bu başarının göz ardı edilmesi, platformun gelişmekte olan ülkeler açısından taşıdığı potansiyeli küçümsemek anlamına gelir. Üye sayısının artmasıyla birlikte BRICS, dünya nüfusunun yaklaşık yarısını ve küresel ekonomik üretimin önemli bir bölümünü temsil eden bir aktöre dönüşmüştür. Bu gelişme, BRICS'in önümüzdeki yıllarda yalnızca Batı'ya alternatif olmakla kalmayıp, çok kutuplu bir küresel yapının kurucu unsurlarından biri haline gelme potansiyelini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle, platformun gelecekte atacağı adımlar, küresel güç dengesini şekillendirme açısından dikkatle takip edilmelidir.

Kaynakça

- Acemoglu, D., Naidu, S. R., & Restrepo, P. (2004). P., Robinson, JA (2019) Democracy Does Cause Growth. *Journal of Political Economy*, 127(1), 47-100.
- Acharya, A. (2020). *The end of American world order*. Polity Press.
- Agarwal, M., & Kumar, S. (2023). BRICS countries' increasing role in the world economy, including institutional innovation. *BRICS Journal of Economics*, 4(2), 173–191.
- Ahmed, A., Ahmed, S., Nawaz, M., & Atif, M. (2025). Institutional challenges of BRICS expansion. *International Journal of Political Economy*, 39(1), 45–62.
- Bal, A., & Hecan, A. (2015). *Yükselen güçler ve uluslararası sistem*. Nobel.
- Calilov, R. (2025, April 2). Çin: İran ile Suudi Arabistan arasındaki diplomatik köprü. *UDİAD*. <https://udiad.org/cin-iran-ile-suudi-arabistan-arasindaki-diplomatik-kopru/> (Erişim tarihi: 2 Nisan 2025)
- Cox, R. W. (1981). Social forces, states and world orders: Beyond international relations theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2), 126–155.
- Çağlar, İ. (2022). Hegemonya (siyaset bilimi). *TÜBİTAK Ansiklopedi*. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/hegemonya_siyaset_bilimi (Erişim tarihi: 25 Şubat 2025)
- Çapar, G., & Koç, E. (2023). İran ve Suudi Arabistan ilişkilerindeki çatışma dinamikleri: Bölgesel güç mücadelesinin kimlik perspektifinden incelenmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(43), 23–49.
- Delcourt, L. (2024). BRICS+: A critical perspective. *CETRI*. <https://www.cetri.be/BRICS-a-critical-perspective?lang=fr> (Erişim tarihi: 16 Mart 2025)
- Dinç, C., & Yurdabak, O. (2021). Amerikan hegemonyasının son dönemlerdeki seyri ve Çin'in yükselişi. *International Journal of Politics and Security*, 3(3), 332–368.
- Donnelly, J. (2021). Realizm. M. Ağcan & A. Aslan (Çev.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri içinde* (ss. 53–84). Küre Yayınları.
- Esen, E. (2025). ABD hegemonyası'nın dönüşümü ve liberal uluslararası düzene etkisi *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 32–34.
- Euronews. (2023). ABD'den Rusya ambargosunu ihlal ettiği gerekçesiyle Türkiye'de çok sayıda kişi ve kuruluşa yaptırım <https://tr.euronews.com/2023/12/12/abdden-rusya-ambargosunu-ihlal-ettileri-gerekcesiyle-turkiyede-cok-sayida-kisi-ve-kurulusa-yaptirim> (Erişim tarihi: 10 Nisan 2025)
- Feingold, S. (2024). BRICS: Here's what to know about the international bloc. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/stories/2024/11/brics-summit-geopolitics-bloc-international/> (Erişim tarihi: 18 Mart 2025)

- Fukuyama, F. (2015). The end of history? İçinde M. Cox (Ed.), *Conflict after the Cold War* (pp. 16–27). Routledge.
- Gift, M. M. (2024). The BRICS currency conundrum: Weighing the pros and cons of a unified monetary system. *Afripoli*. <https://afripoli.org/the-brics-currency-conundrum-weighing-the-pros-and-cons-of-a-unified-monetary-system> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2025)
- Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.
- Gramsci, A. (1992). *Prison notebooks* (J. A. Buttigieg, Ed. & Trans.). Columbia University Press. (Orijinal alışma 1971)
- Grieco, J. M., & Ikenberry, G. J. (2021). The logic of American primacy: Why America’s dominance will last. *International Security*, 46(1), 9–44.
- Holtzmann, H. D., & Voort, A. (2025, April 9). BRICS - What are the key issues for 2025? *Freiheit*. <https://www.freiheit.org/brics-what-are-key-issues-2025> (Erişim tarihi: 9 Nisan 2025)
- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
- Hurrell, A. (2006). Hegemony, liberalism and global order: What space for would-be great powers? *International Affairs*, 82(1), 1-19. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2346.2006.00512.x> (Erişim tarihi: 30 Mart 2025)
- Hurrell, A. (2018). Rising powers and the future of global order: Reconceptualising hegemony and multipolarity. *International Affairs*, 94(1), 45–61.
- Hooijmaaijers, B. (2021). The internal and external institutionalization of the BRICS countries: The case of the New Development Bank. *International Political Science Review*, 43(4), 519–533.
- Ikenberry, G. J. (2011). *Liberal leviathan: The origins, crisis, and transformation of the American world order*. Princeton University Press.
- Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order? *International Affairs*, 94(1), 7–23.
- Junior, L. A., & Branco, G. D. (2022). The BRICS countries and the Russia-Ukraine conflict. *Carta Internacional*. <https://cartainternacional.abri.org.br/Carta/article/view/1286> (Erişim tarihi: 27 Mart 2025)
- Kalaycıoğlu, S. (2024). Genişlemiş BRICS’in ortak para birimi olabilir mi? *TASAM*. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/72524/genislemis_bricsin_ortak_para_birimi_olabilir_mi (Erişim tarihi: 13 Nisan 2025)
- Kandratov, D. I. (2020). Internationalization of the currencies of BRICS countries. *Institute of Economics, Russian Academy of Sciences*, 91(2), 127–141.
- Kantarı, ř. (2012). Soğuk savaş sonrası uluslararası sistem: Yeni surecin adı ‘koalisyonlar donemi’ mi? *Guvenlik Stratejileri Dergisi*, 8, 47–84.

- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
- Keyik, M., & Erol, M. S. (2019). Realizme göre güç ve güç dengesi kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 12–49.
- Kurtbağ, Ö. (2020). ABD liderliğindeki liberal uluslararası düzenin sonu tartışması: Liberalizmin krizi ve geleceği. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(2), 379–403.
- Liu, Z. Z., & Papa, M. (2022). *Can BRICS de-dollarize the global financial system?* Cambridge University Press.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of Great Power politics*. W. W. Norton.
- Mearsheimer, J. J. (2019). *The great delusion: Liberal dreams and international realities*. Yale University Press.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace* (Rev. ed.). Alfred A. Knopf.
- O'Neill, J. (2001). Building better global economic BRICs. *Goldman Sachs Global Economics Paper*, No: 66. <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf>
- Özlük, E. (2017). Dengeleme mi peşine takılmak mı?: Dış politika stratejilerini yeniden düşünmek. *Gazi Akademik Bakış*, 10(20), 221–263.
- Papa, M., & Han, Z. (2025). The evolution of soft balancing in informal institutions: The case of BRICS. *International Affairs*, 101(2), 73–95.
- Pröbsting, M. (2023). BRICS, an imperialist-led alliance. *Links International Journal of Socialist Renewal*. <https://links.org.au/brics-imperialist-led-alliance> (Erişim tarihi: 13 Nisan 2025)
- Poyraz, M. (2019). BRICS: Bir alternatif düzen arayışı mı?, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(24), 434–444.
- Putri, F. M., & Santoso, M. P. T. (2023). BRICS diplomacy: Building bridges for global cooperation. *Politics and Humanism*, 2(1), 10–21.
- Roskin, M. G., & Berry, N. O. (2014). *Uluslararası ilişkiler: UI'nin yeni dünyası* (Ö. Şimşek, Çev.). Adres Yayınları.
- Ruggie, J. G. (1983). International regimes, transactions, and change: Embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization*, 36(2), 379–415.
- Shameem, C. C., & Jayaprasad, K. (2020). The evolution of BRICS in international political economy. *American Review of Political Economy*, 15(1), 1–19.
- Smith, G. (2025). Shared BRICS money: A basket currency or a basket case? *OMFIF*. <https://www.omfif.org/2025/02/shared-brics-money-a-basket-currency-or-a-basket-case/> (Erişim tarihi: 3 Nisan 2025)

- Stuenkel, O. (2023). BRICS faces a reckoning: Enlargement would be a sign not of the group's strength, but of China's growing influence. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2023/06/22/brics-summit-brazil-russia-india-china-south-africa-putin-nonalignment-global-south/> (Erişim tarihi: 10 Nisan 2025)
- Teke, M. A. (2024). BRICS ve Türkiye. *SETAV*. <https://www.setav.org/assets/uploads/2024/06/p402.pdf> (Erişim tarihi: 1 Nisan 2025)
- nay, S. (1998). Yapısal realizm ve tesi: Kenneth Waltz'un 'Uluslararası Siyaset Teorisi'ne eleştirel bir yaklaşım. *Divan: Disiplinlerarası alışmalar Dergisi*, (4), 207–216.
- Ventura, C. (2023). BRICS: Vers un monde plus multipolaire. *Institut de Relations Internationales et Stratgiques*. <https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2023/12/Note-AFD-BRICSD%C3%A9cembre-2023.pdf> (Erişim tarihi: 9 Nisan 2025)
- Verma, R., & Papa, M. (2021). BRICS amidst India-China rivalry. *Global Policy*, 12(4), 509–513.
- Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2017). *Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti* (A. Erozan, ev.). Nobel Yayınları.
- Viner, K. (2024, October 24). Ukraine war briefing: BRICS summit backfired on Putin with calls for peace, says Kyiv. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2024/oct/24/ukraine-war-briefing-brics-summit-backfired-on-putin-with-calls-for-peace-says-kyiv> (Erişim tarihi: 4 Nisan 2025)
- Volle, A. (2025, January 22). MAGA movement, United States political movement. *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/MAGA-movement> (Erişim tarihi: 4 Nisan 2025)
- Walt, S. M. (1985). Alliance formation and the balance of world power. *International Security*, 9(4), 3–43.
- Waltz, K. N. (1959). *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. Columbia University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
- Waltz, K. N. (2009). *İnsan, devlet ve savaş: Teorik bir analiz* (E. Bozkurt, S. Kanat, & S. Yalçıner, ev.; 1. Baskı). Asil Yayınları. (Orijinal alışma basım tarihi 1959)
- Wang, A. (2023). The evolving BRICS. *University of Toronto BRICS*. <http://www.brics.utoronto.ca/biblio/wang-evolving-brics-230705.html> (Erişim tarihi: 21 Mart 2025)
- Yalçın, H. B. (2015). Uluslararası sistem ve istikrar: Kavramsal bir değerlendirme. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10(1), 209–229.
- Yıldırımakar, E. (2024). China's ambition to balance power within the framework of soft and normative power concepts. *Current Research in Social Sciences*, 10(2), 194–210.
- Yücel, U. T. (2025, February 27). BRICS başarısı: Yeni Kalkınma Bankası. *Independent Türkçe*. <https://www.indyturk.com/node/754470/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/brics->

[ba%C5%9Far%C4%B1s%C4%B1-yeni-kalk%C4%B1nma-bankas%C4%B1](#) (Erişim tarihi:
28 Mart 2025.)

Extended Abstract

This review article aims to provide a critical analysis of the BRICS platform in the context of transformations in the global balance of power from the perspective of realist theory. Academic arguments that the American hegemony, institutionalized in the post-Cold War era, has been eroding in recent years as a result of the internal and external challenges it has faced in recent years have been gaining more and more attention. Especially since the 1990s, when globalization gained momentum, the US's leadership role at the economic, security and normative levels has led the international system towards a unipolar structure. However, since the 2000s, discussions on multipolarity have gained momentum, and rising powers' search for alternatives to the international order has come to the fore. In this context, the BRICS platform, formed by China, Russia, India, Brazil and South Africa, has attracted attention with its claim to be an alternative power center at the global level. This formation is becoming increasingly visible in world politics not only with its economic indicators but also with its geopolitical influence and normative discourses.

The article evaluates the rise of BRICS within the framework of realism theory and especially the neorealist approach developed by Kenneth Waltz, in relation to the concepts of hegemony and balancing. Within the anarchic structure of the international system, states either increase their own power capacities (internal balancing) or try to limit threats by forming alliances (external balancing) in order to ensure their security. In this framework, BRICS can be interpreted not only as an economic cooperation platform but also as a strategic balancing mechanism against the US-centered international order. This platform, led by China and Russia in particular, aims to create a counterweight against Western-oriented institutions. China's Belt and Road Initiative, Russia's role in Eurasian geopolitics and both countries' criticism of institutions such as NATO and G7 are considered as concrete indicators of this strategic orientation.

In the second part of the study, the expansion of BRICS in recent years is discussed and the uncertainties about the future of the platform are discussed through the membership of countries such as Saudi Arabia, Iran, the UAE and Ethiopia. This new structure, called BRICS+, represents increasing diversity among the members. However, this diversity makes it difficult to achieve unity in decision-making processes. The convergence of different political regimes, economic models and regional priorities poses a structural problem that makes it difficult to set a common strategic direction. For example, there are fundamental differences between China's centralized authoritarian model and Brazil's relatively democratic system. This raises the question of how flexible and inclusive the BRICS institutional structure can be. Moreover, in the framework of academic studies that establish a positive relationship between democratization and sustainable economic

development, it is argued that BRICS' close relations with authoritarian regimes may contradict its long-term development goals.

In the third part of the article, the position and influence of BRICS in the international system is questioned on a normative level. Although the BRICS countries claim to create an alternative structure to the US-led liberal order at the global level, they seem to have difficulty in demonstrating a common and coherent strategic will in this direction. Although the New Development Bank, reserve currency systems or common currency initiatives developed within BRICS propose a non-Western economic system, the functioning of these mechanisms in practice is shaped by China's economic weight within the platform. China's apparent superiority in terms of both economic and diplomatic capacity compared to other BRICS members raises the possibility of the platform evolving into a China-centered hierarchical model rather than an egalitarian structure. This deepens the discrepancy between BRICS' normative claims and its practical realities. Moreover, the question of whether BRICS adopts a reformist or revolutionary attitude towards international norms and institutions becomes controversial.

In conclusion, this article assesses BRICS' place in the international system with its current structure and expansion process as a platform designed to maximize the regional and global interests of specific countries rather than a holistic challenge to US hegemony. It is concluded that although BRICS advocates ideals such as multipolarity and global justice at the level of discourse, it has structural inconsistencies at the level of action and therefore lacks the capacity to build a new international system. However, BRICS' growing economic influence, its development of new cooperation models in areas such as energy and finance, and its increasing legitimacy, especially in the Global South, provide important clues about the future of the platform in the international system. Therefore, the evolution of BRICS and its global implications should be carefully monitored not only from a realist perspective but also within the framework of more holistic theoretical approaches.

Kitap İncelemesi / Book Review

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Bayar, A., & Şahin, B. (2025). Bilimsel araştırma teknikleri ve etik kitap incelemesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 158-164. <https://doi.org/10.38122/ased.1575232>

Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Etik Kitap İncelemesi

Adem BAYAR¹, Büşranur ŞAHİN²

Kitap Hakkında Bilgi

Yayınevi: Pegem Akademi Yayıncılık

Basım Yılı: 2024

ISBN: 978-625-7052-40-5

Şekil 1. *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Etik* (Cemaloğlu, 2024)

Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Etik adlı kitap Prof. Dr. Necati Cemaloğlu'nun editörlüğünde farklı üniversitelerde görev yapan pek çok akademisyenin katkılarıyla oluşturulmuştur. Editör kitabın önsözünde konuyla ilgili doğru bilgiyi kuram ve uygulama bağlamında hedef kitleye kazandırmayı amaçladıklarını ifade etmiştir. Kavram yanlışlarının çok olduğu bir alan olan bilimsel araştırma teknikleri ve etik ile ilgili tüm süreçleri detaylı olarak ele alan kitap alandaki güncel yöntem, teknik ve kavramları anlatmaktadır. İçeriği, araştırma sürecinin her aşamasını sistemli bir biçimde ele alarak okuyucuya rehberlik edecek şekilde yapılandırılmıştır.

Kitap incelemesinde, kitabın içeriğini merkeze alarak detaylı bir şekilde değerlendirme yapılmış; bilimsel araştırma teknikleri ve etik konularının ele alınış biçimi kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Kitap, 14 bölümden oluşmaktadır. Genel olarak bakıldığında kitaba bilimin tanımı yapılarak başlanmış, bilimsel araştırma süreçlerine dair tüm detaylar ele alınmış, yayın etiği kavramı üzerinde durulmuş ve yayın yapılırken dikkate alınacak hususlarla tez önerisi hazırlama süreçlerine de değinilerek kitap tamamlanmıştır.

Bilimin Tanımı, Doğası, Özellikleri, Tarihsel Gelişimi ve Bilimsel Paradigmalar

Birinci bölümün başlığı “Bilimin Tanımı, Doğası, Özellikleri, Tarihsel Gelişimi ve Bilimsel Paradigmalar”dır. Doç. Dr. Emel Tüzel İşeri, bu bölümde bilgi ve bilim kavramlarının pek çok farklı şekilde yapılmış tanımlamalarına yer vermiştir. İnsanları araştırma yapmaya iten unsurlar sıralanarak

¹ Prof. Dr., Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, adembayar80@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8693-9523>

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi Bilim Dalı, Sorumlu Yazar, busranurshn@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-6952-096X>

bilimin amacı ifade edilmiş ve ardından bilimin işlevlerine ve doğasına dair açıklamalar yapılmıştır. Bilimsel düşünüşün tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu ve tarihin farklı zamanlarında farklı topluluklar tarafından yapılan keşifler ve buluşlarla kümülatif şekilde ilerlediği ifade edilmiştir. Paradigma kavramı ele alınarak paradigma seçimini etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur. Bilimsel paradigmaların sınıflandırılması ise pozitivist paradigma, pozitivism sonrası paradigma ve yorumsamacı paradigma olmak üzere üç başlıkta ele alınarak açıklanmıştır.

Bilimsel Araştırma ve Bilimsel Araştırma Süreci

“Bilimsel Araştırma ve Bilimsel Araştırma Süreci” başlıklı ikinci bölümde Doç. Dr. Kısmet Deliveli bilimsel araştırmaların yöntemi, süreci ve aşamalarını anlatmıştır. Bilgi arama işinin sistematik olarak yapılması şeklinde tanımlanan bilimsel araştırmaya ait kavramlar açıklanmıştır. Temel kavramlar metodoloji, metot, sayıltı (varsayım), hipotez (denence) ve değişken olarak ifade edilmiştir. Ayrıca felsefenin de ilgi alanlarını oluşturan aksiyoloji, ontoloji ve epistemoloji kavramları ele alınarak paradigma kavramı üzerinde durulmuştur. Bilimsel araştırmanın yapılma nedenleri sıralanmış ve bilimsel araştırmalar sınıflandırılmıştır. Farklı ölçütler temel alınarak yapılmış iki sınıflandırma hakkında bilgi verilmiştir. İlk sınıflandırmada araştırmalar, değişkenleri kontrol edebilme gücüne göre, yapıldıkları çevreye göre ve araştırma sonunda elde edilen bilginin düzeyine göre yapılmıştır. Diğer sınıflandırma ise bilimsel bilgiye bakış açısına, araştırılan problemin amacına, kullanılan veri türüne ve verilerin özelliklerine göre yapılarak açıklanmıştır. Ardından yazar bilimsel yöntem basamaklarını anlatmış, araştırmanın planlanması, konu seçimi, problem seçimi ve hipotez kurma sürecine değinmiştir. Araştırmada amaç ve alt amaçlar, varsayımlar ve sınırlılıklar, kavramlar, yöntemin belirlenmesi, araştırma bulguları ve yorumlanması, araştırmada özet, sonuç ve öneriler başlıkları altında bir araştırma raporunda bulunması gereken tüm kısımlara değinilerek araştırma raporunun hazırlanması detaylıca anlatılmıştır.

Bilimsel Araştırma Desenleri

Üçüncü bölümde “Bilimsel Araştırma Desenleri” incelenmiştir. Bilimsel araştırma desenleri Prof. Dr. Murat Özdemir ve Dr. Öğr. Üyesi Ebru Doğruöz tarafından nicel, nitel ve karma (mixed) araştırma olarak kendi içinde üç bölüme ayrılmıştır. Her bir araştırma deseninin üstünlükleri ve sınırlılıkları belirtilmiştir. Nicel araştırma desenleri tarama araştırması, korelasyonel (ilişkisel) araştırmalar, nedensel karşılaştırma araştırması, deneysel araştırma ve meta-analiz olmak üzere beş başlıkta örneklendirilerek açıklanmıştır. Nitel araştırma desenleri ise etnografik araştırma, tarihsel araştırma, eylem araştırması, olgubilim (fenomenoloji) çalışmaları, kuram (grounded) oluşturma, durum çalışması ve anlatı araştırması şeklinde sınıflandırılarak temel özellikleri açıklanmıştır. Karma araştırma deseninin adımları ve kullanılma nedenleri anlatılarak bölüm tamamlanmıştır.

Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları

Doç. Dr. Nuray Kısa dördüncü bölümde “Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları” başlığıyla araştırma tasarlarken uygun veri toplama aracının seçilmesi, hazırlanması ve uygulanması ele alınmıştır. Veri kavramının tanımı yapılarak olgusal ve yargısal olmak üzere veri iki başlıkta anlatılmıştır. Veri kaynakları ise birincil ve ikincil olarak sınıflandırılmıştır. Sık kullanılan veri toplama araçlarından anket, ölçek, görüşme, gözlem ve doküman incelemesinin tanımları yapılmış, uygulama süreçleri tablolar kullanılarak örneklendirilmiş, avantajları ve dezavantajları anlatılmıştır.

Veri Toplama Süreçleri ve Analiz Yöntemleri

“Veri Toplama Süreçleri ve Analiz Yöntemleri” başlıklı beşinci bölümde Dr. Öğr. Üyesi Funda Uysal, tüm araştırma desenlerinde kullanılan veri toplama süreçlerini detaylı bir biçimde açıklamıştır. Veri toplama aracına karar vermenin elde edilecek verileri etkileyeceğini söyleyerek verilerin anket, görüşme, gözlem, doküman incelemesi, başarı testi ve ölçek ile toplanabileceğini ifade eden yazar alt başlıklar halinde tüm süreçlere değinmiş ve örneklendirmiştir. Verilerin toplanmasından sonraki aşama olan veri analizi aşaması nicel, nitel ve karma desenler için üç başlıkta incelenmiştir. Nicel veri analizleri istatistiksel veri bağlamında betimsel ve kestirimsel istatistikler olarak açıklanmıştır. Nitel veri analizinde ise farklı araştırmacılar tarafından ortaya konmuş çeşitli yöntemler anlatılmıştır. Miles ve Huberman’a göre, Wolcott’a göre, Strauss ve Cobin’e göre, Dey’e göre nitel veri analizleri hakkında tablolar ve örneklerle bilgi verilmiştir. Verilerin toplanması ve analizinin ardından verilerin yorumlanmasıyla elde edilen bulguların ifade edilmesi, sonuç ve öneriler bölümlerinin yazılması süreçlerinden bahsedilerek bölüm tamamlanmıştır.

Evren ve Örneklem

Altıncı bölüm olan “Evren ve Örneklem” konusunda araştırılan konuyu oluşturan elemanların tümü olan “evren” ve belli kurallara göre seçilen küçük kümeyi ifade eden “örneklem” kavramları detaylı olarak açıklanmıştır. Örneklem türleri eşit ve bağımsız seçilebilme şansına göre olasılığı dayalı (seçkisiz), olasılığa dayalı olmayan (seçkisiz olmayan) ve karma örneklem yöntemleri olarak sınıflandırılmıştır. Yazar Doç. Dr. Gökhan Arastaman, örneklem sürecinin beş adımda oluştuğunu ifade etmiştir. Bunlar araştırma evreninin tanımlanması, örneklem çerçevesinin oluşturulması, örneklem türünün belirlenmesi, örneklem büyüklüğünün tespit edilmesi ve örneklem biriminin tanımlanmasıdır. Son olarak örneklem evreni temsil etme noktasında karşılaşılabileceği sorunlar, olası örneklem yanlılıkları başlığı şeklinde ele alınmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

“Geçerlik ve Güvenirlik” adlı yedinci bölüm, Doç. Dr. Gökhan Arastaman ve Doç. Dr. Nuray Kısa tarafından kaleme alınmış olup, ölçme aracını standartlaştıran iki temel kavram anlatılmıştır. Ölçme aracının hatalardan arınık olarak ölçme yapabilmesi anlamına gelen güvenilirlik, ölçütleriyle birlikte ele alınmıştır. Bölümde güvenilirlik kanıtlama yöntemleri olan test-tekrar test yöntemi, puanlayıcılar arası güvenilirlik, iç tutarlılık ve paralel (eşdeğer) formlar yöntemleri sırasıyla açıklanmıştır. Ölçme aracının ölçülmesi planlanan özelliği başka bir özellikle karıştırmadan ölçmesi olarak ifade edilen geçerlik kavramı, kapsam geçerliği, ölçütle alakalı geçerlik ve yapı geçerliği olmak üzere üç kategori de anlatılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik ilişkisi açıklanarak bölüm sonlandırılmıştır.

Bilimsel Yayın Türleri

Sekizinci bölümde “Bilimsel Yayın Türleri” açıklanmıştır. Yazar Doç. Dr. Eşef Hakan Toytok, bilimsel yazı yazmanın tarihsel sürecini ifade ederek konuya başlamış ve ardından günümüzde kullanılan farklı akademik yazım formatlarını açıklamıştır. Üniversitelere veya dergilere göre farklılık gösterse de kabul görmüş bir standardın varlığından söz eden yazar, standart yazım aşamalarını ise başlık (title), özet (abstract), anahtar kelimeler (keywords), giriş (introduction), yöntem (method), bulgular (findings), tartışma (discussion), sonuç (conclusion), öneriler (recommendations) ve kaynakça (reference) olarak sıralamıştır. Bunun devamında APA6’ya göre doğru atıf yapma ve kaynak gösterme örneklerle anlatılmıştır Bilimsel yazı türleri ise makale, tez/proje, bildiri ve tablolar alt başlıklarıyla incelenmiştir.

Kaynak Tarama ve Raporlaştırma

“Kaynak Tarama ve Raporlaştırma” başlıklı dokuzuncu bölümde yazar Doç. Dr. Deniz Örücü, bilimsel araştırmanın dayanak noktasını oluşturan literatür taramasına değinmiştir. Literatür taramasının amaçları, kaynak türleri ve tarama süreci anlatılmıştır. Literatür taraması sürecinde yaygın olarak kullanılan temel adımlar; anahtar sözcüklerin belirlenmesi, kütüphaneler ve veri tabanları aracılığıyla araştırma yapılması, bulunan kaynakların özetlerinin okunarak konuyla ilişkisinin ölçülmesi, uygunluğu tespit edilen kaynaklar aracılığıyla bir kavram haritasının oluşturulması şeklinde ifade edilmiştir. Kaynakların sentezlenmesi konusu ise APA stili kullanılan bir örnek ile ele alınmıştır.

Etik ve Meslek Kavramı, Etik Kuramları

Onuncu bölümde, Doç. Dr. Nazife Karadağ etik kavramının farklı tanımlarını tartışarak “Etik ve Meslek Kavramı, Etik Kuramları” başlığıyla konuya giriş yapmıştır. Kavramsal olarak karıştırılabilen ve birbiri yerine kullanılabilen etik ve ahlak kavramları arasındaki ilişki incelenmiştir. Etik türleri için pek çok farklı sınıflandırma bulunduğunu ifade eden yazar, teorik ve uygulamalı olmak üzere iki ana başlıkta konuyu ele almıştır. Teorik etik “Nasıl yaşamalı?” sorusuna cevap arayan normatif etik

ve bilimsel yaklaşımı etik alanında uygulayan betimleyici etik olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Normatif etik kendi içinde teolojik etik, deontolojik etik ve erdem etiği olarak üç teori şeklinde incelenmiştir. Betimleyici etik, meta etik (eleştirel etik) alt başlığıyla açıklanmıştır. Uygulamalı etik türünü ise meslek etiklerinin oluşturduğu belirtilmiştir. Meslek ve mesleki etik kavramları tanımlanarak konuya devam edilmiştir. Kurumlarda yaygın olarak görülen etik dışı davranışların sınıflandırılmasının literatürde farklı biçimlerde yapıldığını ifade eden yazar, sosyo-kültürel ve ekonomik kaynaklı davranışlar ile psikolojik kaynaklı etik dışı davranışlar olarak iki başlıkta incelemeyi uygun görmüştür.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği

On birinci bölümde “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği” konusu ele alınmıştır. Sosyal bilimlerde araştırma etiğinin kökenine değinen yazar Doç. Dr. Nihan Demirkasımoğlu, Nürnberg Kodları ve Helsinki Bildirgesini kısaca aktarmıştır. Bunun devamında Türkiye Bilimler Akademisi tarafından hazırlanmış davranış kuralları açıklanmıştır. Etik literatüründe önemli yere sahip olan zarardan kaçınma, bilgilendirilmiş onam, gizlilik ve anonimlik, kaynak gösterme, yazarlık, analiz ve raporlama, veri saklama ve paylaşma ile araştırma sponsorluğu hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bir çalışmanın başarısını önemli ölçüde etkileyebilecek bilimsel araştırmada etik dışı davranışlar olan yanıltma, haksız yazarlık, çoklu yayın yapma (duplikasyon) ve dilimleme kavramları ele alınmıştır. Son olarak bilimsel yayın etiğine aykırı kabul edilen intihal konusu açıklanarak ve üniversiteler tarafından yaygın kullanılan programlar hakkında bilgi verilerek bölüm tamamlanmıştır.

Araştırma Etik Kurulları ve Yayın Etiğine Aykırı Örnek İncelemeler

“Araştırma Etik Kurulları ve Yayın Etiğine Aykırı Örnek İncelemeler” başlıklı on ikinci bölümde yazar Prof. Dr. Ercan Yılmaz, bir önceki bölümün devamı niteliğinde etik kavramıyla ilgili tanımlamaların ardından etik kurallar hakkında bilgi vermiştir. Bilimsel çalışmaların etik kurallara bağlılığını denetlemek için tüm ülkelerde benzer yapı gösteren etik kurulların amaçlarından bahsedilmiş, bazı ülkelerde etik kurulların ortaya çıkış süreci anlatılmıştır. Türkiye’de bulunan etik açıdan denetim ve değerlendirme yapan dört temel kurum olan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Araştırma Kurulu (TÜBİTAK), Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve üniversitelerin etik kurullarının yapıları, sorumlulukları ve kuralları ifade edilmiştir. Ayrıca yayın etiğinden başlıca sorumlu olan editörler, hakemler ve yazarların sorumlulukları anlatılmıştır. Yayınlardaki etik ihlallerin kontrol listeleri tablolarla gösterilmiş ve etik ihlali örnekleri üzerinden konuya açıklık getirilmiştir.

Nitelikli Uluslararası Dergilerde Yayın Yapma

On üçüncü bölümde “Nitelikli Uluslararası Dergilerde Yayın Yapma” konusuna değinilmiştir. Yazar Doç. Dr. Sedat Gümüş, Türkiye’deki akademik kültürü üç başlıkta ele almıştır. Öncelikle uygun dergilerin belirlenme kriterleri ifade edilmiş ve hakemlik süreçlerinden emin olunmayan, çoğu zaman ücret karşılığında yayın yapan ‘avcı yayınlar’ konusuna dikkat çekilmiştir. Bir sonraki adım olarak belirtilen editöryal ve hakemlik süreçlerinin yönetimi başlığında çalışmanın gönderileceği derginin şartlarına göre yapılacak düzenlemeler ve revizyon aşamasından bahsedilmiştir. İçerikle ilgili düzenlemeler süreci anlatılarak bölüm sonlandırılmıştır.

Tez Önerisi Hazırlama ve Öneri Örneği

Kitap, on dördüncü bölüm olan “Tez Önerisi Hazırlama ve Öneri Örneği” başlığıyla bitmektedir. Son bölümde yazar Doç. Dr. Elif Daşcı Sönmez, bir tez önerisinde bulunması gereken giriş, ilgili araştırmalar, yöntem ile süre ve olanaklar bölümlerini açıklamıştır. Bu bölümler detaylı bir şekilde ele alındıktan sonra tüm bölümleri içeren bir tez önerisi örneğiyle konu anlaşılır hale getirmiştir.

Sonuç itibariyle bu kitap, bilimsel araştırma yöntemleri ve etik konularını kapsamlı bir şekilde ele alarak akademik çevrelerde değerli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bilimsel süreçler, belirli bir sistematik içinde sunulduğundan, araştırmacılar için teorik bilgiyi uygulamaya dönüştürmede önemli bir rehber niteliği taşımaktadır. Kitabın dili sade ve anlaşılır olup, karmaşık kavramlar açık örnekler ve açıklamalarla desteklenerek okuyucunun konuyu daha kolay kavramasına yardımcı olmaktadır. Kitapta yer alan tablolar ve şemalar, içeriği destekleyici bir işlev görmekte olup, konuların daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Görsel unsurlar, kavramların sadeleştirilmesine ve okuyucunun bilgiyi daha kolay içselleştirmesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra kitap, bilimsel araştırma süreçlerine dair sunduğu örnekler aracılığıyla teorik bilgiyi günlük yaşamla ilişkilendirerek pratik bir boyut kazandırmaktadır. Örnekler, araştırma yöntemlerinin uygulanabilirliğini göstermesi açısından önemli bir işleve sahiptir ve bilimsel süreçlerin daha somut bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Hem akademisyenler hem de araştırma sürecindeki öğrenciler için yol gösterici olan bu eser, bilimsel bilgi üretimine katkı sağlarken, akademik etik bilincinin gelişmesine de bir zemin hazırlamaktadır.

Kaynakça

Cemaloğlu, N. (Ed.). (2024). *Bilimsel araştırma teknikleri ve etik*. (7. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.